KULTŪROS, FILOSOFIJOS IR MENO INSTITUTAS

ROMAS JUZEFOVIČIUS

LIETUVOS HUMANITARŲ MOKSLO ORGANIZACIJOS
(1918 – 1940)

Vilnius
2007

UDK 061.2:009(474.5)(091)
Ju299

Knygos leidimą parėmė

Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija

Lietuvos Respublikos švietimos ir mokslo ministerija

Recenzavo:
profesorė dr. Aldona Gaigalaitė,
dr. Rimantas Miknys,
dr. Aldona Vasiliauskienė

Monografija rekomenduota spaudai
Kultūros, filosofijos ir meno instituto tarybos

ISBN 978-9986-638-92-6

Skiriama Lietuvių mokslo draugijos įsteigimo šimtmečiui ir jos svarbai paminėti

TURINYS

Įvadas 8

I skyrius. Lietuvos visuomeninių mokslo institucijų steigimo istorinės ir kultūrinės prielaidos

- Mokslo institucionalizavimo patirtis XIX a. ir XX a. pradžioje 20
- Mokslo institucijų ir organizacijų steigimo sąlygos Nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940) 29
- Lietuvos mokslo draugijų steigėjų tikslai ir nuostatos 45

II skyrius. Humanitarų draugijų organizacinis modelis

- Mokslo draugijų veiklos organizavimo struktūra 60
- Mokslo draugijų narių vidiniai ir išoriniai ryšiai 66
- Organizacijų lėšų tvarkymas 81

III skyrius. Mokslininkų humanitarų organizacijų raiškos sritys ir formos Nepriklausomoje Lietuvoje

- Mokslinės medžiagos kaupimas, tyrimas, aptarimas 86
- Mokslo žinių ir naujų idėjų skleidimas visuomenėje 103

IV skyrius. Lituanistika Vilniaus mokslo draugijose 1920–1940 metais

- Lietuvių mokslo draugijos veiklos savitumai 132
- Lietuvių mokslo draugijos ryšiai 142
- Lituanistiniai aspektai kitų Vilniaus mokslo organizacijų veikloje 168

V skyrius. Mokslo sistemos sovietinimo pradžia ir jo pasekmės

- Lietuvos mokslo transformacijos 184
- Organizacijų veiklos tęstinumo pastangos 190

Išvados 194

Summary 198

Naudoti šaltiniai ir literatūra 207

Priedai 217

Iliustracijų sąrašas 266

Asmenvardžių rodyklė 267

ĮVADAS

Mokslo institucionalizavimo tyrimai tapo svarbia mokslo istorijos pažinimo dalimi, padedančia atskleisti ne tik įvairių mokslo sričių laimėjimus, bet ir mokslininkų sąveiką, jų įtaką intelektualiai aplinkai, kultūrinio švietėjiško mokslininkų bendruomenių poveikio visuomenei ypatumus, taip pat tarptautinės mokslinės sąveikos aspektus. Lietuvos visuomeninių mokslo institucijų raida 1918–1940 m. taip pat yra viena iš to meto modernėjančio mokslo istorijos pažinimo sričių. Nepriklausomoje Lietuvoje šiuo laikotarpiu veikė beveik dvidešimt mokslo draugijų ar joms artimų visuomeninių institucijų. Visuomeninių mokslo organizacijų gausėjimas liudijo mokslo bendruomenių interesų kaitą, jų skatinamą tyrėjų telkimą tiek moksliniam, tiek švietėjiškam darbui. Steigiant mokslo organizacijas ir organizuojant jų veiklą aktyviai dalyvavo humanitarai – kalbininkai, istorikai, knygotyrininkai, kraštotyrininkai ir kt. Jų iniciatyva buvo tęsiami lituanistiniai tyrimai ir Lenkijos valdomame Vilniaus krašte.

Duomenys apie visas per tarpukarį veikusias Lietuvos mokslo draugijas, mokslininkų įsteigtus fondus ir kitas organizacijas nėra susisteminti ir apibendrinti, tačiau atskiri aspektai apie tai skelbti mokslinėje ir populiarioje spaudoje.

Tarpukario ir vėlesnėje istorinėje literatūroje apie mokslo draugijų veiklą pirmiausia pažymėtinos tos publikacijos, kurios skirtos XX a. lituanistinių tyrimų institucionalizavimo pirmtakei – Lietuvių mokslo draugijai (toliau LMD). Jos raidą apibendrinančios publikacijos pirmiausia susietos su Jono Basanavičiaus veiklos aptarimu. 1921 m. jo septyniasdešimtmečiui skirtame leidinyje Vaclovas Biržiška paskelbė straipsnį „Dr. Jonas Basanavičius ir Lietuvių mokslo draugija"[1], kuriame ne tik akcentavo J. Basanavičiaus indėlį organizuojant LMD mokslinį darbą, bet ir apibūdino jo svarbą formuojant XX a. Lietuvos mokslo idėjinį ir organizacinį pagrindą. Apie šios draugijos istoriją jau tarpukariu rašė Danielius Alseika[2], Antanas Valaitis[3]. Šie tiesiogiai su draugijos veikla susiję autoriai jos periodiniame leidinyje

[1] Dr. Jonas Basanavičius ir Lietuvių mokslo draugija // *Sekmoji diena*, 1921 lapkričio 27 d., nr. 39, p. 5–6.

[2] Alseika D. Daktaras Basanavičius kaipo Lietuvių mokslo draugijos įkūrėjas, vedėjas ir mokslininkas // *Lietuvių tauta*, kn. IV, sąs. 2. Vilnius, 1928, p. 163–184.

[3] Valaitis A. Iš Lietuvių mokslo draugijos istorijos // *Lietuvių tauta*, kn. IV, sąs. 3. Vilnius, 1932, p. 337–399.

„Lietuvių tauta" paskelbė svarbiausiais žinias apie LMD įkūrimą ir veiklą, pateikė mokslo istorijos tyrėjams svarbių kiekybinių duomenų apie draugijos leidybą, narius, vadovybę, visuotinius susirinkimus, pranešimus iki 1932 m. Autoriai tiesiogiai rėmėsi asmeniniais ir draugijos rankraščiais, tačiau neišvengė subjektyvių vertinimų apie draugijos istoriją po Pirmojo pasaulinio karo.

Sovietmečiu LMD raidą tyrė istorikas Juozas Jurginis, kuris šiuo klausimu paskelbė studijai prilygstantį didelės apimties straipsnį[4]. Autorius rėmėsi rankraštiniais draugijos šaltiniais, spaudoje skelbta medžiaga. Jis ne tik išanalizavo esminius faktus apie draugijos raidą, bet ir vertino jos veiklą bei reikšmę lietuvių mokslo ir visos kultūros istorijai.

Kai kurie LMD istorijos šaltiniais paremti duomenys pateikti ir Vilniaus krašto lietuvių problemas tiriančio istoriko Broniaus Makausko darbuose, kuriuose akcentuojamos sunkios draugijos darbo sąlygos Vilnijoje[5]. Konkretūs LMD veiklos aspektai nagrinėjami Vacio Miliaus knygoje[6], Jolitos Klimavičiūtės ir kitų autorių straipsniuose[7] bei Jonui Basanavičiui skirtame proginiame mokslinių straipsnių rinkinyje[8].

Mokslo darbuose apie LMD panaudoti svarbūs šaltiniai ir to meto spauda, tačiau daugiausia dėmesio skirta šios organizacijos veiklai iki Pirmojo pasaulinio karo. Pažymėtina, kad LMD 1918–1938 m. veikla istoriografijoje dažnai vertinama kaip labai ribota ar tik „merdėjanti" dėl sunkios lietuvių padėties Vilniaus krašte. Tačiau kyla klausimas, ar iš tiesų LMD nutraukė visas mokslinės organizacijos funkcijas? Šios knygos autoriaus nuomone, nėra tikslu teigti, kad LMD visiškai prarado mokslinės draugijos statusą ir virto vien lietuvių kultūros populiarinimo Vilniaus kašte institucija.

[4] Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos,* Vilnius, 1975, p. 37–118.

[5] Makowski B. Z dziejów Litewskiego Towarzystwa Naukowego w Wilnie 1920–1939 // *Acta Baltico-Slavica,* Wroclaw etc., 1973, t. 12, p. 189–201; Makauskas B. *Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais,* Vilnius, 1991.

[6] Milius V. *Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija,* Vilnius, 1993, p. 117–126.

[7] Klimavičiūtė J. Botanika Lietuvių mokslo draugijos veikloje // *Mokslotyra,* 2000, nr. 2, p. 65–69; Viščinis K. Etnografinė medžiaga Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rankraščiuose // *Lietuvos istorijos metraštis,* Vilnius, 1981, p. 142–148.

[8] *Dr. Jonas Basanavičius,* Vilnius, 2005.

Mokslo ir kultūros istorijos tyrėjai pripažįsta, kad dar nepanaudoti visi šaltiniai, leidžiantys apibendrinti visas šios mokslinės organizacijos veiklos sritis. Iš esmės beveik visiškai netirti tiesioginiai šaltiniai apie aptariamo laikotarpio Lietuvių mokslo draugijos ryšius, kurie galėtų padėti atskleisti šios organizacijos statusą kitų Lietuvos ir užsienio mokslo organizacijų bei tyrėjų atžvilgiu.

Istorikai tyrė ir kitos, jau nuo 1907 m. Vilniuje veikusios visuomeninės mokslo institucijos – Vilniaus mokslo bičiulių draugijos – veiklą, kuri per tarpukarį plėtota lenkų mokslininkų iniciatyva.

Paminėtina, kad svarbiausi duomenys apie šią draugiją glaustai nurodyti Michało Brensztejno šiai organizacijai skirtose lenkų kalba to meto publikacijose, kuriose aptarta draugijos struktūra, skyrių specializacija, organizatoriai, lėšos, pateikta trumpa informacija apie draugijos bibliotekos, muziejaus fondus[9]. Čia pateiktos žinios laikytinos tik mokslinės informacijos darbais, o ne duomenų analize pagrįstais tekstais su tam tikrais apibendrinimais ar vertinimais.

Vilniaus mokslo bičiulių draugijos istorija išsamiau analizuota šiuolaikinėje Lenkijos mokslinėje spaudoje. Pirmiausia išskirtinas Leonidas Żytkowiczius, kuris pateikia tyrimais paremtos faktinės medžiagos apie draugijos steigimą, jos veiklą iki 1940 m., statistinių duomenų apie mokslinio pobūdžio posėdžius, bibliotekas, muziejaus fondus, leidybą ir tam tikrus organizacijos veiklos reikšmės vertinimus[10].

Duomenų apie minėtą draugiją yra Waldemaro Rolbieckio knygoje „Mokslo draugijos Lenkijoje"[11] bei kituose bendresnio pobūdžio lenkų leidiniuose. Daugelis Lenkijoje išleistų darbų paremti skelbtais draugijos šaltiniais, to meto spauda.

Lietuvos mokslininkų apie šią draugiją rašyta nedaug. Tai iš esmės trumpi apibūdinimai Vilniaus miesto kultūriniam gyvenimui skirtuose leidiniuose. Mokslo istorijos pažinimo prasme išskirtini Irenos Petrauskienės darbai, kurie ne tik išplė-

[9] Brensztejn M. *Biblioteka Towarzystwa przyjaciól nauk w Wilnie,* Vilnius, 1932; Brensztejn M. *Towarzystwo przyjaciól nauk w Wilnie,* Vilnius, 1937.

[10] Żytkowicz L. Towarzystwo przyjaciól nauk w Wilnie 1907–1940 // *Z dziejów nauki polskiej,* Warszawa etc., 1975, p. 49–75.

[11] Rolbiecki W. *Towarzystwa naukowe w Polsce,* Warszawa, 1972.

tė, bet ir pagilino šios mokslo organizacijos istoriografiją[12]. Autorė nesitenkino vien kituose veikaluose kartojamais išoriniais rodikliais (narių, leidinių skaičius ir kt.) ar organizacinės veiklos nušvietimu: remdamasi archyviniais šaltiniais ji analizuoja mokslinės veiklos turinį, užsibrėžtų uždavinių vykdymo problemas, nors ir apsiriboja vien reikšmingesniais lituanistinės krypties darbais.

Lietuvių ir užsienio istoriografijoje labai mažai rašyta apie Vilniaus tautinių bendrijų mokslo organizacijas ir institucijas, mokslininkų humanitarų indėlį į jų veiklą, nors tarpukario spaudoje skelbti duomenys rodo jų darbų ir mokslinių ryšių tarptautinę svarbą.

Tarpukario Nepriklausomos Lietuvos mokslo institucionalizavimas ir iš dalies mokslo draugijų bei jų įstaigų organizacinė struktūra taip pat atsispindėjo jau to meto publikacijose. Šia prasme pažymėtina 1934 m. Lenkijoje paskelbta M. Brensztejno apžvalga, kurioje labai glaustai pateikti autoriaus surinkti statistiniai ir kai kurie istoriniai duomenys apie Lietuvos Respublikos mokslo įstaigas bei organizacijas[13]. Autorius nurodo keliolika mokslo ar su mokslu susijusių visuomeninių institucijų: Lietuvių katalikų mokslo akademiją, Humanitarinių mokslų ir literatūros draugiją, Kalbininkų draugiją, Lietuvių rašybos reformos komisiją, Jono Jablonskio fondą, Lietuvos istorijos draugiją, Lietuvių draugiją SSRS tautų kultūrai pažinti, Lietuvos teisininkų draugiją, Ekonominių studijų draugiją, Kauno medicinos draugiją, Lietuvos gamtininkų ir matematikų draugiją, Lietuvių technikų draugiją. Kitos šalia šių organizacijų nurodytos draugijos (Lietuvių rašytojų draugija ir kt.) priskirtinos kultūros sferai, tačiau atskirai dar minimos Karo mokslų draugija, taip pat Lietuvos bibliotekininkų draugija, XXVII knygos mėgėjų draugija, jos buvo susijusios su atitinkamų tyrimų organizavimu, mokslo laimėjimų propagavimu. Šioje publikacijoje pateikiama duomenų ne apie visas mokslo draugijas. Autorius tai aiškina šaltinių ir informacijos apie Lietuvos mokslo institucijas stoka.

12 Petrauskienė L. Vilniaus mokslo bičiulių draugija // *Mokslo draugijos Lietuvoje*, Vilnius, 1979, p. 76–142; Petrauskienė I. Vilniaus mokslo bičiulių draugija // *Mokslas ir gyvenimas*, Vilnius, 1978, nr. 12, p. 33–35.

13 Brensztejn M. *Nauka w Republice Litewskiej*, Warszawa, 1934.

Istoriografijos žinios apie kai kurių Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m. įsteigtų humanitarinio profilio mokslo draugijų ar tokių padalinių kitose visuomeninėse institucijose lituanistinę veiklą pateikiamos Evaldo Bakonio[14], Aldono Pupkio[15], Aldonos Vasiliauskienės[16], Romo Juzefovičiaus[17] apžvalginiuose straipsniuose ir pranešimuose, taip pat kituose bendresnio pobūdžio veikaluose. Remdamiesi pirminių šaltinių tyrimais autoriai pateikė informaciją apie kai kurių kalbininkų, istorikų, filosofų steigtų mokslo organizacijų ir jų padalinių formavimo tikslus, mokslinės ir švietėjiškos veiklos formas, iš dalies įvertino atliktus darbus, jų prasmę šių dienų kultūros plėtojimo kontekste, pabrėžė kai kurių lietuvių išeivijoje ar Lietuvoje po 1990 m. atkuriamų organizacijų veikimo tęstinumo svarbą.

Knygotyros profilio draugijų genezė tirta Vlado Žuko monografijoje[18], kurioje analizuojamos ketvirtojo dešimtmečio pradžioje Lietuvoje įkurtos dvi tokios organizacijos – Lietuvos bibliotekininkų ir XXVII knygos mėgėjų draugijos. Monografijoje išsamiai atskleista šių draugijų narių organizacinė, teorinė, metodinė veikla, leidiniai, vertinamas draugijų indėlis į bibliotekininkystės, knygotyros raidą Lietuvoje. Ypač svarbūs duomenys apie XXVII knygos mėgėjų draugijos veiklą, nes šios organizacijos kūrimas bei raiška mažai tirta.

Lietuvos visuomeninių mokslo organizacijų istorijai skirti tiek bendresnio proginio, tiek ir labiau specializuoto tiriamojo pobūdžio darbai nėra vienodai išsamūs pagal faktografijos pateikimą, jos interpretacijas, tačiau liudija mokslininkų humanitarų bendruomenių telkimosi bei raiškos ypatybių įvairovę, padeda suvokti tolesnių jų tyrimų ir sisteminimo svarbą.

---

[14] Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 m. // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p. 4–19.

[15] Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 2, p. 1–6 ir kt.

[16] Vasiliauskienė A. Istorikai Lietuvių katalikų mokslo akademijoje // *LKMA metraštis*, 1994, t. 8, p. 45–47; Vasiliauskienė A. LKMA genezės aspektai // *LKMA metraštis*, 2003, t. 22, p. 81–126; Василяускене А. Литовска католицка наукова академія: видавнича діяльність (1922—1940) // *Вістник Львівського университету. Серия: Книгознавство.* Вып.1, 2006, р. 120—132.

[17] Juzefovičius R. Lietuvos lituanistinės mokslo draugijos: organizacinio modelio bruožai XX a. trečiame – ketvirtame dešimtmečiuose // *Lietuvos istorijos metraštis*, 2005. D. 2 /už 2003 metus/; Ibid – Istorinė švietėjiška Karo mokslų draugijos veikla 1923–1933 m. // *Karo archyvas*, 2002, t. 17, p. 181–194; Ibid – Mokslotyrinės Vinco Čepinskio koncepcijos ir Laisvosios filosofinės draugijos steigimas // *Humanistica*, 2002, nr. 1. (www.filosofija.ktu.lt/humanistica).

[18] Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai*, Vilnius, 1989.

Antai Juozas Brazaitis, apžvelgdamas Lietuvių katalikų mokslo akademijos formavimosi, to meto mokslo ir visuomenės sąveikos aplinkybes, iš dalies išskiria bendresnę kultūrinės krypties pasirinkimo problemą – slavišką ar vakarietišką. Dauguma lietuvių šviesuomenės XX a. pradžioje mokėsi rusiškose mokyklose, todėl jai buvo artima rusų kultūra. Gerokai mažiau jų mokėsi Vakaruose ir gyveno veikiami vakarietiškos kultūros. Dviejų kultūrų įtaka sukėlė dvilypumą, įtampą, kultūrinę kovą, kuri tarpukariu nesibaigė[19]. Kitų autorių nuomone, tai atsispindėjo daugelio mokslo institucijų genezėje, jų mokslinės aplinkos formavimosi procese.

Stasys Yla pažymi, kad Lietuvių katalikų mokslo akademija buvo kuriama siekiant telkti mokslininkus moksliniam darbui ir tęsti senas katalikiškas tradicijas. Tačiau numatant tokią orientaciją ir formuojant minėtą organizaciją, iškilo universalumo ir tautiškumo sąveikos problema, t. y. reiškėsi tendencijos, ar daugiausia dėmesio skirti tik lituanistiniams tyrinėjimams, ar remtis ir tarptautiniu mokslu, dalyvauti jo apyvartoje[20].

S. Yla, kaip ir kai kurie kiti autoriai, pažymi materialines mokslo plėtros problemas, akcentuoja silpną valdžios globą bei privačios pagalbos mokslui reikšmę.

J. Brazaitis daugiau pabrėžia mokslo institucionalizavimo svarbą, teigia, kad nors mokslo kūrėjai yra asmenys, o ne kolektyvai, tačiau pastarieji gali sudaryti kūrėjui palankias sąlygas, t. y. „sudaryti materialines sąlygas, nukreipti, vertinti, koreguoti, be to, kolektyvas gali duoti kūrėjo produktui visuomeninę rinką"[21]. Taip autorius grindžia Lietuvių katalikų mokslo akademijos steigimo svarbą, tačiau pripažįsta, kad ši institucija nepajėgė atlikti visų minėtų funkcijų.

A. Vasiliauskienė specialiai minėtos organizacijos raidai skirtame leidinyje neanalizuoja vidinių ir išorinių LKMA formavimosi problemų. Remdamasi šaltiniais ji akcentuoja siekius „sudaryti palankesnes sąlygas moksliniam darbui, rengti naują mokslininkų pamainą, kelti tautos mokslinį lygį, krikščioniškąją kultūrą"[22].

---

[19] Brazaitis J. Akademija Tautos kryžkelėse // *LKMA suvažiavimo darbai,* Roma, 1982, t. 9, p. 4.

[20] Yla S. Lietuvių katalikų mokslo akademija. Bendras žvilgsnis į praeitą kelią // *LKMA suvažiavimo darbai,* Roma, 1964, t. V., p.14.

[21] Brazaitis J. Akademija Tautos kryžkelėse // *LKMA suvažiavimo darbai,* Roma, 1982, t. 9, p. 5.

[22] Vasiliauskienė A. *Lietuvių katalikų mokslo akademija,* Vilnius, 1992, p. 14.

Akademijos steigimo prielaidos, veikimo sąlygos plačiau aptartos jau anksčiau minėtuose naujesniuose šios istorikės straipsniuose. Daugiausia dėmesio autorė skiria LKMA uždavinių įgyvendinimui: suvažiavimų ir kitų renginių organizavimui, leidybai, jų reikšmės to meto Lietuvos visuomenei atskleidimui.

Pažymėtina, kad užsienio šalių mokslo organizavimo patirties vaidmuo ir tarptautinio mokslo institucionalizavimo įtaka Lietuvos mokslo draugijų formavimui ir visai mokslo plėtrai lietuvių istoriografijoje dar nėra pakankamai atskleista, apsiribota tik kai kurių valstybinių ir visuomeninių institucijų tarptautinių mokslinių ryšių faktografinės medžiagos pateikimu. Šis aspektas daugiau tirtas šių dienų Lietuvos mokslo istorikų darbuose, nagrinėjančiuose aptariamo laikotarpio konkrečių mokslininkų veiklą ir mokslinį palikimą. Paminėtina ir tai, kad sovietmečio istoriografijoje dėl žinomų priežasčių vengta rašyti apie Vakarų šalių mokslo ir jų institucijų įtaką Lietuvai, reikalauta garsinti tik Sovietų Sąjungos mokslą bei organizacinės sistemos pranašumus, todėl tarptautinė mokslo sąveika tuo metu daugiau liesta tik lietuvių išeivijos ar užsienio lituanistikos mokslinio palikimo tyrėjų publikacijose.

Konkretus mokslininkų indėlis mokslo draugijų raiškoje iš dalies aptartas minėtose bendresnio pobūdžio mokslo raidos studijose arba labiau specializuotuose konkrečių draugijų steigimą ir veiklą analizuojančiuose darbuose. Šiuo aspektu pažymėtini biografinio pobūdžio monografiniai ar memuariniai leidiniai, tačiau tik kai kuriuose jų pateikta išsamesnė informacija apie mokslininkų humanitarų dalyvavimą kuriant visuomenines mokslo institucijas, analizuojami šios veiklos siekiai ir rezultatai, jų svarba to meto visuomenei.

Filosofui Juozui Eretui skirtame lietuvių išeivijos kolektyviniame leidinyje pateikta jo kolegų svarbių mokslo istorijai pasisakymų ir minčių apie šio mokslininko idėjines nuostatas, mokslinę veiklą, jo indėlį į Lietuvių katalikų mokslo akademiją[23]. Autoriai pažymi, kad J. Eretas ne tik dalyvavo šios visuomeninės

[23] *Didysis jo nuotykis: Prof. J. Eretas tarnyboje Lietuvai,* Brooklyn, N. Y., 1971.

institucijos veikloje, bet ir formavo jos veiklos kryptingumą. Naujas ir svarbiausias žingsnis to meto visuomeninėje raiškoje, pasak autorių, buvo Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimai bei kiti mokslo renginiai, o organizuojant pirmuosius tris suvažiavimus (1933, 1936, 1939 m.) ir leidžiant jų medžiagą didžiausią darbą atliko J. Eretas[24]. Kaip pabrėžiama minėtame leidinyje, jau pirmasis Akademijos suvažiavimas buvęs svarbus katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų sutelkimo, kolektyvinio darbo pradžios faktas. Tai knygoje vertinama kaip mokslo bendruomenių naujo intelektualinio sąjūdžio pradžia. Vertinant J. Ereto rengtų suvažiavimų problematiką ir kryptingumą, teigiama, kad „tai buvo atsivėrimai iš Vakarų ateinančioms idėjoms, jų kritiška diagnozė, paruošimas idėjinio lobyno, kuris būtų tinkamas lietuvių tautai"[25]. Šis ir kiti teiginiai skatina plačiau analizuoti konfesinės ir pasaulietinės inteligentijos pasaulėžiūrines telkimosi mokslo organizacijose prielaidas, organizacijų formavimo tikslus.

A. Vasiliauskienės knygoje apie mokslininko, pedagogo, žurnalisto, visuomenininko Prano Dovydaičio gyvenimą ir veiklą[26] ištisas skyrius skirtas nušviesti jo ryšiams su Lietuvių katalikų mokslo akademija. Knygos autorė aptaria P. Dovydaičio dalyvavimą Akademijos organizacinėje veikloje, leidyboje, pateikiama išsami informacija apie jo indėlį į mokslo ir kultūros plėtrą, vertinimus to meto intelektualų aplinkoje.

Dailėtyrininkui, muzikologui Pauliui Galaunei skirtoje Zitos Žemaitytės knygoje išskiriamas ir detalizuojamas jo dalyvavimas steigiant XXVII knygos mėgėjų draugiją, formuluojant šios organizacijos tikslus[27]. Autorė atskleidė P. Galaunės, taip pat ir kitų šios draugijos narių nuopelnus nustatant pastovius knygų leidimo formatus, leidžiant meniškai apipavidalintus leidinius ir pan. Aptarti P. Galaunės nuopelnai organizuojant knygų parodas, draugijos leidinių įvertinimas tarptautinėse parodose.

---

[24] *Ten pat*, p. 178.
[25] *Ten pat*, p. 180.
[26] Vasiliauskienė A. *Akmenuotas patrioto kelias*, Vilnius, 2001.
[27] Žemaitytė Z. *Paulius Galaunė*, Vilnius, 1988.

Vinco Čepinskio gyvenimą ir veiklą apžvelgiančioje knygoje[28] pateikti mokslo istorijai vertingi duomenys apie jo veiklą universitete, glaustai paliesti ir ryšiai su Lietuvos gamtininkų draugija, kurios pirmininku jis buvo išrinktas 1932 m., aptartos kai kurios jo pilietinės ir visuomeninės nuostatos, tačiau neminimi profesoriaus mėginimai formuoti pasaulietinio kryptingumo „filosofuojančių bendraminčių" bendruomenę ir net sukurti tokią organizaciją.

Lietuvos mokslininkų bendradarbiavimas su Šiauliuose įsteigta „Kultūros" bendrove tirtas Aldonos Gaigalaitės straipsnyje, kuriame iš dalies akcentuojama ir švietėjiškoji „Kultūros" žurnale publikuotų mokslininkų straipsnių reikšmė, aptartos kai kurios tyrėjų pasaulėžiūrinės nuostatos, jų poveikis to meto visuomeniniam judėjimui[29].

Epizodinių duomenų apie mokslininkų dalyvavimą steigiant mokslo organizacijas ir veiklą jose yra ir kai kuriuose proginiuose straipsnių rinkiniuose, taip pat pateikiama Lietuvos mokslo istorikų bendrijos organizuotose šalies bei tarptautinėse konferencijose[30].

Mokslo istorijos tyrėjai išskyrė ir svarbius mokslininkų humanitarų visuomeninių organizacijų veiklos plėtros sunkumus – lėšų stoką, mokslininkų ir kai kurių jų grupių nesutarimus. Tačiau daugelio įžymiausių to meto Lietuvos mokslininkų įtaka draugijų ir jų įstaigų kūrimo procesui dar nepakankamai atskleista. Lietuvos mokslo istoriografijoje nėra išsamiau ištirta ir įvertinta mokslo organizacijų bei to meto visuomenės sąveika, pastarosios abejingumas kai kurių mokslo draugijų leidiniams ir veiklai, mokslo organizacijų darbų aktualumas ir reikšmė to meto visuomenei.

Pažymėtina, kad kai kurių tarpukario mokslo institucijų, taip pat ir mokslo organizacijų istorijai skirtos publikacijos yra apžvalginio pobūdžio, jose mažai dėmesio kreipta į mokslo ir jo organizavimo sistemos kaitos proceso analizę,

---

28 Mačionis Z., Čepinskis J. *Profesorius Vincas Čepinskis*, Vilnius, 1992.

29 Gaigalaitė A. „Kultūros" bendrovės veikla Lietuvoje // *Iš lietuvių kultūros istorijos*, t. 3, V., 1961, p. 244–256.

30 Pvz., *Lietuvos mokslo istorikų konferencija „Scientia Et Historia – 2003"*, Vilnius, 2003 kovo 20–21 d. ir kt.

neretai apsiribojama tik faktų išvardinimu. Tačiau esminių mokslo kaitos ir institucionalizavimo sąveikos tendencijų nustatymo prasme itin naudingi įvairių sričių specialistų pažinimo patirties vertinimai bei keliamos mokslo istorijos problemos.

Šio darbo tikslas – remiantis skelbtos, archyvinės ir rankraštinės medžiagos tyrimu papildyti ir susisteminti žinias apie mokslininkų bei mokslo mėgėjų veiklą steigiant Lietuvos humanitarinio profilio visuomenines mokslo organizacijas 1918–1940 m., atskleisti tų organizacijų formavimo ypatybes ir reikšmingiausius laimėjimus. Taikant pirminių ir skelbtų šaltinių analizę siekiama nustatyti mokslinės veiklos organizacinio modelio bendruosius ir specifinius ypatumus, mokslininkų raiškos organizacijose esmines sritis, mokslinės ir švietėjiškos veiklos rezultatus. Taip pat siekiama pateikti dar neskelbtų duomenų apie literatūrologų, filosofų, karo istorikų ir kitų mažai tirtų visuomeninių mokslo institucijų ar jų padalinių formavimą, veikimo savitumus, mokslininkų ryšius. Lokalinės kraštotyros organizacijos specialiai neaptariamos, o minimos tik tiek, kiek jos susijusios moksliniais ryšiais.

Itin svarbią tiriamų šaltinių dalį sudaro per tarpukarį skelbti mokslo organizacijų leidiniai, kurie reikšmingi ne tik nagrinėjant mokslinės veiklos kryptingumą ir turinį ar personalijų mokslinį indėlį, bet ir skelbtą informaciją apie organizacinius mokslinės, leidybinės ir švietėjiškos veiklos klausimus.

Lietuvos centriniame valstybės archyve, taip pat Lietuvos mokslų akademijos, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Vilniaus universiteto bibliotekų rankraštynuose saugomų fondų medžiaga svarbi tiriant visuomeninių mokslo organizacijų steigėjų tikslus, teisines, finansines ir kitas steigimo sąlygas, mokslinės veiklos organizavimo struktūros formavimą, narių sudėtį, jų mokslinius ryšius, sąveiką sprendžiant teorinius ir organizacinius klausimus. Šie šaltiniai – tai visuomeninių mokslo organizacijų registravimo dokumentai, finansinės ir organizacinės veiklos ataskaitos, organizacijų valdybų posėdžių ir narių visuotinių susirinkimų protokolai, statistinės suvestinės, vardiniai narių sąrašai, organizacijų vadovybės ir mokslininkų susirašinėjimas, asmeniniai tyrėjų fondai ir kt. Visų naudotų fondų sąrašas pateiktas knygos pabaigoje.

Faktinė medžiaga tekste pateikiama ne chronologine tvarka, o ją grupuojant pagal aptariamų organizacijų veiklos kryptingumą, jų mokslinės raiškos panašumus. Lituanistikos sąvoka šioje knygoje vartojama plačiąja prasme, t. y. kaip mokslo žinių apie Lietuvą, jos praeitį, kalbą, kultūrą visuma.

I SKYRIUS

LIETUVOS VISUOMENINIŲ MOKSLO INSTITUCIJŲ STEIGIMO ISTORINĖS IR KULTŪRINĖS PRIELAIDOS

MOKSLO INSTITUCIONALIZAVIMO PATIRTIS XIX A. IR XX A. PRADŽIOJE

Mokslo istoriografijoje, taip pat mokslo filosofų bei sociologų darbuose nemažai dėmesio skirta mokslininkų bendruomenės formavimosi ir jos modernėjimo XIX a. – XX a. pradžioje procesų savitumams atskleisti. Kai kurie mokslo tyrėjai teigia, kad mokslo pažanga savo profesionalėjimo fazėje nesiskiria nuo kitų sričių pažangos. Pasak Thomo Kuhno, taip yra dėl to, kad ilgą laiką nebūna konkuruojančių mokyklų, kvestionuojančių viena kitos tikslus ir standartus. Pažymėtina mokslinės bendruomenės izoliacija nuo neprofesionalių ir kasdienio gyvenimo poreikių. Izoliacija, anot minėto autoriaus, nebūna visiška. Vis dėlto nėra kitos tokios profesinės bendruomenės, kurioje individualus kūrybinis darbas būtų išimtinai skirtas kitiems profesinės grupės nariams ir jų vertinamas. Mokslininkas dirba tik kolegų auditorijai, kuri išpažįsta tas pačias vertybes ir laikosi tų pačių įsitikinimų, jis gali priimti be įrodymo vieną standartų sistemą[1].

Pati visuomenė pamažu taip pat tapo mokslinių tyrimų objektu ir profesionaliosios mokslininkų bendruomenės interesų dalimi. Nauji moksliniai interesai formavo naujas tyrėjų grupes, kurios siekė perimti ir panaudoti buvusią mokslininkų teorinę bei organizacinę patirtį.

XIX a. pamažu buvo plėtojama socialinių mokslų koncepcija, o gamtos pasauliui tirti taikomas mokslinis metodas buvo pritaikytas ir visuomenės gyvenimui pažinti. Visuomenė, kaip ir gamtos pasaulis, buvo suprantama kaip mechanizmas. Tačiau vėliau socialinių mokslų atstovai, imdami pavyzdį iš biologijos, visuomenę ėmė matyti kaip organizmą. Mokslas iš esmės nustojo domėtis statiškais, laiko neapibrėžtais dalykais ir pradėjo tirti kaitos bei plėtros procesus[2].

Vis labiau reiškėsi ne tik mokslinės bendruomenės mokslinių interesų specializacijos intencijos, bet ir skirtingas mokslo paskirties suvokimas. Kontrastas tarp gamtos ir socialinių mokslų atstovų, kaip pastebi T. Kuhnas, „taip pat yra

[1] Kuhn T. *Mokslo revoliucijų struktūra*, Vilnius, 2003, p. 192.
[2] Carr E. H. *Kas yra istorija?* Vilnius, 1999, p. 58.

pamokomas". Pastarieji dažnai stengiasi pateisinti savąjį tiriamos problemos pasirinkimą daugiausia akcentuodami socialinį jos sprendimo reikšmingumą, tuo tarpu pirmieji to beveik niekada nedaro[3].

Aptariamos temos požiūriu svarbi ne tik mokslininkų bendrijos formavimosi vidinės ir išorinės sąveikos istorinė patirtis, bet ir mokslininkų padėties kaita visuomenėje, racionalios „izoliacijos" galimybės, kurios leido arba trukdė mokslininkui ar jų grupei sutelkti dėmesį mokslinėms problemoms spręsti, o visuomenei kuo plačiau naudotis mokslo rezultatais bei toleruoti idėjų perspektyvą. Sociologiniu požiūriu mokslas yra tai, ką daro, kuo užsiima darbo laiku profesionalai, susibūrę į palyginti uždaras bendrijas su savo specifinėmis elgesio normomis. Profesionalaus mokslo formavimasis siejamas su jo išsiskyrimu į savarankiško darbo šaką bei atitinkamų institucijų atsiradimu[4].

Kai kurie mokslo istorikai teigia, kad Vakarų Europos universitetai, kaip mokslinio tyrimo institucijos, turi palyginti nesenas tradicijas. Pavyzdžiui, dar XIX a. viduryje britų mokslinių tyrimų raida buvo labiau susijusi ne su universitetų, bet su karališkųjų mokslo draugijų veikla. O tuo metu Vokietijos universitetų reformos jau nuo XIX a. pradžios skleidė Wilhelmo von Humbolto iškeltas sąveikos idėjas ir naujo „tyrimo universiteto" modelį. Berlyno universiteto mokslinė patirtis darė didelę įtaką kai kurių Europos, Azijos šalių ir JAV mokslo institucionalizavimui[5].

Specializacija tapo mokslo organizavimo ir apskritai viso mokslo pažangos varikliu. Universitetų aplinkoje, deja, neretai atsiribota nuo humanitarikos disciplinų, tačiau profesionalių humanitarinių tyrimų organizavimas Vakarų Europoje XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje iš esmės siejamas su universitetų ir prie jų kuriama neformalia moksline aplinka, vėliau tampančia vis labiau specializuotomis tyrėjų bendruomenėmis. Tarkim, akademinės istoriografijos institucionalizavimas (tyrimo darbų organizavimas Vokietijos, Prancūzijos, o vėliau ir kituose Europos universitetuose XIX amžiuje) leido laiduoti tyrimų tęstinumą ir tam tikrą kolektyviškumą. Tačiau moksliškumo rodikliu buvo ne tik universitetinių moksli-

[3] Kuhn T. *Mokslo revoliucijų struktūra*, Vilnius, 2003, p. 193.
[4] Norkus Z. *Istorika*, Vilnius, 1996, p. 34.
[5] Samalavičius A. *Universiteto idėja ir akademinė industrija*, Vilnius, 2003, p. 20–23.

nių mokyklų atsiradimas, bet ir tam tikra neformali prestižo hierarchija. Toje neformalioje intelektualų aplinkoje taip pat kūrėsi vis naujos mokslinės draugijos ir vien specialistams skirti periodiniai leidiniai[6].

Mokslo profesionalėjimą liudijo ir vis platesnis tarptautinės sąveikos plėtojimas, tarptautinės mokslininkų bendrijos steigimasis. Šiuo požiūriu pažymėtinos dvi esminės tendencijos:

- spartesnis tarptautinių mokslo organizacijų steigimasis;
- vadovavimo moksliniams tyrimams centralizavimo stiprėjimas.

Tarptautinių organizacijų, kuriose dalyvavo mokslininkai, steigimas prasidėjo XIX amžiuje. Jos buvo susijusios su ūkio klausimų sprendimais, o jų būstinės steigėsi Vokietijoje ir Prancūzijoje[7]. Paminėtina, kad 1895 metais įsteigta Tarptautinė dokumentacijos federacija, kuri rūpinosi bibliografijos reikalais. XIX amžiaus pabaigoje pradėti formuoti ir mokslo organizacijų tarptautiniai junginiai. 1900 metais Paryžiuje buvo įsteigta Tarptautinė akademijų sąjunga (Asociation Internationale des Academies)[8].

Tarptautinės organizacijos buvo itin sparčiai steigiamos vėliau, po Pirmojo pasaulinio karo. Būdingas ir jau specializuotų mokslo organizacijų, atstovaujančių įvairioms mokslo sritims, steigimas: Tarptautinė astronomų sąjunga, Tarptautinė geografų sąjunga ir kt. Jos formavo savo organizacinę sistemą, kurioje dalyvavo įvairių šalių tyrėjai. Steigėsi ir tokios tarptautinės draugijos ar mokslo akademijos, kurių nariais buvo ne institucijos arba organizacijos, o įžymiausi pasaulio vienos ar kitos mokslo srities atstovai. Nacionalinės mokslo organizacijos ir jų nariai jau ne vien garbės reikalu laikė dalyvauti tarptautinėse organizacijose. Tarptautinė sąveika lėmė jų veiklos sėkmę[9].

Tarptautinės mokslo sąveikos plėtra, tarptautinės mokslo specializacijos patirtis buvo svarbūs ir Lietuvos mokslo formavimo perspektyvos veiksniai. Tačiau mokslo profesionalėjimo procesas XIX a. Lietuvoje visais minėtais aspektais dar buvo itin sudėtingas.

---

[6] Norkus Z. *Istorika*, Vilnius, 1996, p. 35–36.
[7] Rolbiecki W. *Towarzystwa naukowe w Polsce*, Warszawa, 1972, p. 210.
[8] *Ten pat*, p. 211.
[9] *Ten pat*.

Lietuvių, kaip ir kiekvienos nacionalinės kultūros raidai, pirmiausia buvo labai svarbu, kad susiformuotų inteligentija kaip visuomenės sluoksnis, kuris, įgijęs atitinkamą išsimokslinimo lygį, pelnosi pragyvenimą protiniu darbu. Lietuvoje per XIX a. pirmąjį trečdalį profesoriai, mokytojai, gydytojai, raštininkai, dailininkai ir dalis valdininkų pamažu kūrė savą visuomeninę sferą, tačiau carinės monarchijos sąlygomis ji negalėjo įgauti savarankiško statuso[10].

Kūrybinis darbas visada reikalavo keleto būtiniausių sąlygų, kurių svarbiausios, kaip jau minėta, gyventojams – tinkamas išsimokslinimas ir pragyvenimo lėšos. Vilniaus universitetas, kultūros istorijos tyrėjų teigimu, bent iš dalies padėjo sukurti tokias sąlygas. Po 1830–1831 m. sukilimo Universitetą uždarius, inteligentijos padėtis pasidarė kritiška: krašte beveik neliko mokslo įstaigų, kurios pajėgtų atlikti panašias funkcijas[11].

Lietuvoje XIX a. pradžioje vykęs mokslininkų bendruomenės formavimosi procesas administracinėmis priemonėmis buvo deformuotas. Universitetą uždarius, Vilniuje veikusios Labdarybės ir Medicinos draugijos, likusios be globėjo, kuriuo iki tol buvo Vilniaus universitetas, turėjo labai greitai pertvarkyti savo organizacijas ir pasistengti išsaugoti Universiteto kultūrinės veiklos tradicijas, tačiau nebegalėjo patenkinti visų poreikių. Tuo metu krašto potencialas buvo išblaškytas, literatūros, meno ir, žinoma, mokslo plėtra priklausė nuo pavienių asmenų, besitelkiančių apie periodinių leidinių redakcijas arba intelektualų salonuose[12]. Bendrasis mokslinės raiškos kontekstas humanitarams buvo nepalankus.

Tam tikras kultūrinis humanitarų veikimas sietinas su Vilniaus archeologijos komisijos ir Senienų muziejaus įkūrimu. Šios kultūrinės institucijos buvo savotiškas kompromisas tarp caro vyriausybės kultūrinės politikos ir vietos bajorijos siekių išlaikyti kultūros monopolį. Pastangas suvienyti mokslinį Lietuvos potencialą galėjo realizuoti Vilniaus mokslo draugijos įsteigimas, tačiau šie siekiai prieštaravo to meto carinės vyriausybės planams, tad ir nebuvo įgyvendinti. Vyriausybė nuolaidžiavo Archeologijos komisijos vadovybei ir rėmė jos planus tik tiek,

---

[10] Aleksandravičius E. *Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863 metais*, Vilnius, 1989, p. 104.
[11] *Ten pat*, p. 22.
[12] *Ten pat*, p. 34.

kiek tai padėjo kontroliuoti kultūrinę ir mokslinę veiklą krašte, surinkti iš visuomenės istorines relikvijas ir vertybes, galinčias prisidėti prie Lietuvos praeities aiškinimo priešingai Rusijos vyriausybės koncepcijoms[13].

Lietuvių humanitarikos plėtrai didelį poveikį darė nuo XIX amžiaus vidurio Varniuose pradėjusi veikti naujoji konfesinės inteligentijos karta, besitelkianti apie Motiejų Valančių. Čia šalia inteligentų dvasininkų gyveno, kūrė pasauliečiai Simonas Daukantas, Mikalojus Akelaitis, palaikė ryšius kiti intelektualai, kurių veikla reikšminga lietuvių humanitarikai formuotis.

Numalšinus 1863–1864 metų sukilimą Rusijos administracija galutinai atsiribojo nuo kompromisinės politikos ir pradėjo prievartinio rusinimo procesą, įvedė lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą.

Kalbant apie mokslo draugijų veiklą carinio režimo sąlygomis pažymėtina, kad ji iki pat 1905 metų buvo vis labiau ribojama, griežtinama jos kontrolė. Po 1863 metų sukilimo represijos itin palietė visuomenines organizacijas, buvo likviduota ar apribota jų muziejų, fondų veikla. Mažėjo ir draugijų narių skaičius[14]. Archeografinės komisijos ir kai kurių kitų valdžios remiamų humanitarinio profilio institucijų veikla buvo orientuota rusinimo ir jo įtvirtinimo linkme, taip tikėtasi užgrobtose žemėse įrodyti istorinę Rusijos įtaką[15].

Tik XX amžiaus pradžios politiniai pokyčiai lėmė kultūros ir mokslo politikos Lietuvoje liberalizavimą. Tuo metu augant visuomeniniam judėjimui visoje Rusijoje caro represijos silpnėjo, teikiamos kai kurios nuolaidos ir lietuvių tautai: 1902 metais leista be apribojimų statyti katalikiškus kryžius ir ant jų rašyti lietuviškus užrašus, panaikinti pastoracinio darbo apribojimai. Itin svarbus buvo lietuviškos spaudos draudimo panaikinimas 1904 metais. 1905 metų spalio 17 dienos manifestu gyventojams buvo suteiktos politinės teisės: asmens neliečiamybė, sąžinės, žodžio, spaudos, susirinkimų laisvė, dalyvavimas rinkimuose į valstybės dūmą. 1906 metų kovo 4 dieną buvo priimtos „Laikinosios taisyklės dėl draugijų ir sąjungų". Jos sudarė galimybes kurtis profesinėms, švietimo ir kitoms organizaci-

[13] *Ten pat*, p. 34.

[14] Ilgiewicz H. Polityka caratu wobec towarzystw naukowych w Wilnie // *Wilno i œwiat: dzieje środowiska intelektualnego*, Białystok, 2002, p. 179.

[15] Ilgiewicz H. *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*, Toruń, 2005, p. 303.

joms, tačiau numatė ir galimybę jas kontroliuoti, o esant „grėsmei visuomenės saugumui", sustabdyti draugijų veiklą[16]. Lietuvos visuomenė naudojosi atgaunamomis teisėmis ir kūrė visuomenines organizacijas.

XX amžiaus pradžioje Vilniuje veikė kelios Rusijos valdžios remiamos mokslinės organizacijos ir jų skyriai: Vilniaus imperatoriškoji medicinos draugija, Rusijos imperatoriškosios geografų draugijos Šiaurės Vakarų krašto skyrius, Vilniaus gamtos mylėtojų draugija bei Vilniaus archeografijos komisija. Visų jų, net pačių lojaliausių režimui, veiklą atidžiai sekė ir koregavo caro administracija[17]. Toliau buvo plėtojama su moksliniu pažinimu susietų, bet pabrėžtinai Rusijos imperijos įsitvirtinimą „Šiaurės vakarų krašte" propaguojančių institucijų veikla. Pavyzdžiui, M. Muravjovo muziejus nors ir kaupė su Lietuvos kultūra susietus eksponatus, tačiau ekspozicijose daugiausia dėmesio skyrė rusinimo propagandai skleisti. Todėl tų organizacijų veikla netenkino lietuvių inteligentijos kultūrinių ir mokslinių interesų.

Lituanistinių mokslinių tyrimų organizavimas ir mokslo žinių skleidimas sietinas su XIX amžiuje Europoje sparčiai plitusiu ir tautinę savimonę ugdžiusiu sąjūdžiu, kuris darė įtaką ir tautinėms valstybėms atsirasti. Lietuvių tautinis pakilimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje rėmėsi dviem kultūros vertybėmis – gimtąja kalba ir gyvąja tradicija. Tačiau jų nepakako, kad būtų galima išugdyti intelektualines tautinės visuomenės pajėgas, galinčias kompetentingai kurti nepriklausomos valstybės struktūras ir ugdyti visuomenę. Reikėjo trečiojo visuomenę ugdančio ir vienijančio elemento – išsilavinimo ir mokslo. Būtent išsilavinimas, žinių siekis, pasitelkus į pagalbą analitinį žvilgsnį į pasaulio sandarą ir reiškinius, pasak mokslo istoriko Juozo Algimanto Krikštopaičio, buvo tas kelias, kuriuo eidama visuomenė galėjo ne tik atkurti valstybingumą, bet ir dalyvauti visuose civilizacijos procesuose[18].

Lituanistinių mokslo organizacijų steigimas tapo itin aktualus jau XIX amžiaus pabaigoje, tačiau to meto režimo sąlygomis visavertis veikimas savame krašte nebuvo galimas. Lituanistines draugijas tada imta steigti užsienyje.

---

[16] Pukienė V. *Lietuvių švietimo draugijos XX a. pradžioje*, Vilnius, 1994, p. 9.

[17] Ilgiewič H. Lietuvos mokslo draugijų veikla XX a. pradžioje // *Žinija Lietuvoje*, Kaunas, 2000, p. 36.

[18] Krikštopaitis J. A. Kelias, kurį pramynė Lietuvių mokslo draugija ir tęsė Lietuvos universitetas // *Žinija Lietuvoje*, Kaunas, 2000, p. 22.

1879 metų rudenį Tilžėje, pritariant profesoriui Adalbertui Bezzenbergeriui, buvo įkurta Lietuvių literatūros draugija („Litauische litterarische Gesellschaft") lietuvių kalbai, istorijai ir etnografijai tirti. Kaip pažymi Domas Kaunas, tai buvo pirmasis mokslinis lituanistikos tyrimo centras pasaulyje. Šiai draugijai priklausė įžymūs Europos lituanistai Janas Baudounas de Courtenay, Aleksandras Doričius, Filipas Fortunatovas ir kiti. Jos nariu tapo Jonas Basanavičius, kuris puoselėjo siekį įsteigti mokslo draugiją ir pačioje Lietuvoje[19].

1885 metais Tilžėje Jurgis Mikšas, Martynas Jankus ir kiti, pasinaudodami J. Basanavičiaus mokslo draugijai parašytais įstatais, įsteigia pirmąją tautinę „Birutės draugystę". 1889 metais Jonas Šliūpas išeivijoje įkuria „Lietuviškąją mokslo draugystę Amerikoje". Nors tai buvo iš esmės tik mokslo populiarinimo ir švietimo draugijos, jos pagrįstai istoriografijoje įvardinamos kaip Lietuvių mokslo draugijos pirmtakės[20]. Mat tam tikra jų organizacinė ir leidybos patirtis buvo pritaikyta ir steigiant mokslo draugijas pačioje Lietuvoje.

Naujas galimybes humanitarų mokslinei veiklai organizuoti tiek tarptautiniu lygiu, tiek ir savo krašte atskleidė Lietuvių mokslo draugijos įsteigimas (toliau LMD). Lietuvių mokslo draugijos steigiamajame susirinkime 1907 metų balandžio 7 dieną Vilniuje dalyvavo beveik visi to meto inteligentai, o Jonas Basanavičius tai pavadino viena reikšmingiausių lietuvių atgimimo diena.

Istoriografijoje pelnytai pabrėžiama Lietuvių mokslo draugijos reikšmė kultūrai: draugija skleidė Lietuvos mokslo idėją, rūpinosi švietimo ir kultūros reikalais. Tai buvo savotiška tautinė akademija svetur mokslus išėjusiems lietuvių inteligentams, būsimam Lietuvos aukštųjų mokyklų branduoliui[21].

Steigiamos mokslo organizacijos programoje buvo numatyta tirti tiek visuomenės, tiek ir gamtos kaitos problemas[22]. Tai rodo, kad buvo kuriama universali visuomeninė mokslo organizavimo institucija. Tokios organizacijos veikė ar dar tik kūrėsi ir kituose Vidurio bei Rytų Europos kraštuose.

---

19 Kaunas D. Lietuvių literatūros draugija // *Knygotyra*, Vilnius, 1997, p. 224–225.

20 *Dr. Jonas Basanavičius*, Vilnius, 2003, p. 149.

21 Lapinskienė A. Jonas Basanavičius – Lietuvių mokslo draugijos steigėjas // *Dr. Jonas Basanavičius*, Vilnius, 2003, p. 153.

22 Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*, Vilnius, 1975, p. 44.

Jau LMD veiklos pradžioje jos garbės nariais arba nariais korespondentais šalia lietuvių buvo renkami ir kitataučiai mokslininkai, kurių įnašas į lituanistinius tyrimus buvo gerai žinomas. Jais tapo rusų, vokiečių, lenkų, latvių, suomių, ukrainiečių ir kitų tautų tyrėjai (žr. priedus). Jų darbai siejosi su lietuvių kalbos, tautosakos, Lietuvos istorijos tyrimais, pavyzdžiui, latvio profesoriaus Janio Endzelyno, lenko Antano Prochaskos ir kt. Moksliniai ryšiai sudarė prielaidas Lietuvoje vėliau panaudoti ir užsienio mokslininkų tyrimų kitose šalyse organizacinę patirtį[23].

Pažymėtinas ir įvairiuose kraštuose gyvenančių lietuvių mokslininkų bei kultūros veikėjų bendradarbiavimas su Lietuvos tyrėjais, Lietuvos mokslo interesų atstovavimas ir tarpininkavimas užsienyje. Tarkim, Vydūnas (Vilhelmas Storosta) nuo LMD įsteigimo pradžios bendradarbiavo jos renginiuose, susipažino ir pradėjo bendrauti su Lietuvoje veikiančiais mokslo ir kultūros veikėjais. Jis šalia Prūsijos lietuvių reikalų Vokietijoje atstovavo ir Vilniaus krašto lietuvių reikalams[24].

LMD užmezgė ir plėtojo tarptautinius mokslo ryšius, kurie pirmiausia sietini su J. Basanavičiaus kontaktais, jo bendradarbiavimu su užsienio mokslininkais bei mokslo institucijomis. Už mokslo darbus jau XX amžiaus pradžioje savo nariu korespondentu J. Basanavičių išrinko Bulgarų literatūros draugija, kuri 1912 metais tapo Bulgarų mokslo akademija, taip pat Bulgarijos gamtos tyrinėjimo draugija. Pats J. Basanavičius nurodęs, kad buvo išrinktas Antropologijos draugijos Tilžėje, Geografijos draugijos Vienoje, Vokiečių antropologijos, etnologijos ir proistorijos draugijos Berlyne nariu[25].

Nepaisydami to meto administravimo sunkumų, LMD vadovai siekė plėsti tarptautinius ryšius, įsilieti į tarptautinių mokslo organizacijų veiklą.

Beveik tuo pačiu metu, kaip ir LMD, Vilniuje buvo įsteigta lenkų inteligentų inicijuota Mokslo bičiulių draugija, kurios veiklos programa iš dalies apėmė ir lituanistinius tyrimus. Abi draugijos tuo metu sutarė bendradarbiauti: lenkų mokslininkai buvo kviečiami skaityti referatų LMD, o lietuviai dalyvaudavo lenkų mokslininkų renginiuose[26]. Lenkų mokslo organizacija buvo skatinama lenkų

[23] Žr. Juzefovičius R. Lietuvių mokslo draugijos ryšiai 1918–1938m. // *Istorija*, 2003, nr. 55, p. 44.
[24] Bagdonavičius V. *Sugrįžti prie Vydūno*, Vilnius, 2001, p. 195–197.
[25] Basanavičius J. *Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija*, Vilnius, 1997, p. 168.
[26] Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*, Vilnius, 1975, p. 50.

tautinio judėjimo, ji deklaravo XIX amžiaus Vilniaus lenkų intelektualų idėjų ir darbų tęstinumą. Šios organizacijos veikla sparčiai plėtojosi, turėjo organizavimo panašumų su ananlogiškomis draugijomis Varšuvoje ir Poznanėje[27].

Po Pirmojo pasaulinio karo lietuvių inteligentija siekė išsaugoti ir tęsti Vilniuje pradėtą mokslinę veiklą. Bolševikų valdymo, kovų dėl Vilniaus metais Lietuvių mokslo draugija, o ypač J. Basanavičius, daug prisidėjo prie kultūros vertybių išsaugojimo: rūpinosi bibliotekos, muziejaus fondais, mokslo archyvu ir kt.[28] Taip kaupėsi inteligentijos patirtis išsaugoti ar net plėtoti mokslinį palikimą esant sunkioms istorinėms sąlygoms ir pavojams.

Paminėtina, kad visą lietuvių kultūros, taip pat mokslo organizacinį procesą vis labiau veikė stiprėjanti skirtingų pasaulėžiūrinių idėjų raiška. Jau nuo pat lietuvių tautinio atgimimo pradžios reiškėsi idėjinė konkurencija tarp katalikų ir laisvamanių. Tai skatino kurti skirtingos pakraipos organizacijas, kurios akcentavo ir propagavo principines savo idėjas, steigė savo spaudą[29]. Pradėta diskutuoti dėl moderniojo mokslo ir religijos santykių. Inteligentijos pozicijos tuo klausimu priklausė nuo pasaulėžiūrinių ir metodologinių nuostatų[30], kurios veikė bręstančias naujas mokslo organizavimo Lietuvoje idėjas. Šia prasme konfesinės ir pasaulietinės inteligentijos organizaciniai siekiai skyrėsi, tačiau iš dalies buvo panaudota ir racionalaus bendradarbiavimo patirtis. Tokia sąveika ilgą laiką buvo pastebima Lietuvių mokslo draugijos ir kai kurių kitų vėliau įsteigtų mokslo organizacijų veikloje.

---

[27] Kijas A. Towarzystwo Przyjaciól Nauk w Wilnie // *Wilno: kresy Pólnocno-Wschodnie,* t. 2, Białystok, 1996, p. 301.

[28] Kairiūkštytė N. Jono Basanavičiaus gyvenimas ir veikla Vilniuje 1919–1927 m. // *Dr. Jonas Basanavičius,* Vilnius, 2003, p. 208.

[29] Žr. Girnius S. Mokslo kooperacijos bendrovė „Žinija" // *Žinija Lietuvoje,* Kaunas, 2000, p. 5.

[30] Žr. Masiulis K. *Moderniojo mokslinio pasaulėvaizdžio formavimasis Lietuvoje,* Vilnius. 1992, p. 115 ir kt.

MOKSLO INSTITUCIJŲ IR ORGANIZACIJŲ STEIGIMO SĄLYGOS NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE (1918–1940)

Mokslo institucionalizavimas Lietuvoje po Pirmojo pasaulinio karo pirmiausia buvo siejamas su organizavimu kai kurių taikomųjų tyrimų, kurie tapo pirmine valstybės formuojamos mokslo sistemos dalimi. Su tuo sietina ir profesionalaus mokslininko statuso formavimo pradžia. Valstybėje įtvirtinama socialinė ir teisinė šių mokslininkų, jų steigiamų mokslo įstaigų, taip pat visuomeninių organizacijų padėtis buvo svarbi visai besikuriančiai Nepriklausomos Lietuvos mokslo bendruomenei, iš dalies – ir humanitarams.

Jau pirmaisiais Nepriklausomybės metais buvo steigiamos valstybinės taikomųjų agrarinių tyrimų institucijos – žemės ūkio bandymų stotys, kurių tarpukarį veikė dešimt. Dotnuvoje pirmosios mokslo įstaigos pradėtos steigti tuoj po Pirmojo pasaulinio karo. Dotnuvoje, pasak agrarininko Petro Vasinausko, būta ne tik augalų apsaugos, agrochemijos, daržininkystės, bet ir žemės ūkio mechanizacijos bei ekonomikos mokslų ištakų[31].

Profesoriaus Dionizo Rudzinsko iniciatyva 1922 metais čia įsteigta selekcijos stotis, o 1924 metais Juozo Tonkūno pastangomis įkurtos bandymų stotys. Siekta, kad mokslinių tyrimų rezultatai pirmiausia būtų diegiami mokomajame dvare, propaguojami per Žemės ūkio rūmus, taip pat per visuomeninę ir specialiąją spaudą[32].

Buvo steigiamos ir kitos bandymų įstaigos skirtingose dirvožemio zonose. Žemės bandymų stočių programoje buvo numatyta tirti nusausinimo ir melioracijos, sėjomainos, žemės dirbimo, tręšimo, sėjos, pasėlių priežiūros, veislių bei mišinių parinkimo, derliaus nuėmimo, išlaikymo ir apdirbimo klausimai. Tyrimų turinį koordinavo Žemės ūkio tyrimo įstaiga. Bendroje tyrimų programoje dalyvavo Dotnuvos, Joniškėlio, Rumokų, Samališkės lauko bandymų ir Radviliškio durpynų bandymų stotys. Augalininkystės srityje dirbo Dotnuvos, Benekainių selekcijos stotys, Savitiškio linų bandymų stotis, sėklų kontrolės stotis Kaune, Vytėnų sodininkystės–daržininkystės bandymų stotis[33]. Žemės ūkio bandymų stočių tinklas ir jų mokslinis personalas buvo formuojamas remiantis Vakarų Europos patirtimi.

---

[31] Vasinauskas P. *Lietuvos žemės ūkio mokslų raida*, Vilnius, 1986, p. 6.

[32] *Lietuvos žemės ūkio akademija 1924–1994*, Vilnius, 1994, p. 17.

[33] Povilaitis B. *Lietuvos žemės ūkis 1918–1940*, Torontas, 1988, p. 214–216.

Mokslo institucionalizavimo požiūriu pažymėtinas valstybinis gamtos tyrimų rėmimas. 1921 metais Kaune buvo įkurta Gamtos tyrimo stotis, kurios organizatoriumi ir pirmuoju direktoriumi tapo Lietuvos zoologas, profesorius Tadas Ivanauskas. Ši prie Švietimo ministerijos įsteigta stotis tuo metu buvo kaip pagrindinė Lietuvos gamtos tyrimo įstaiga. Steigimo įstatyme numatyta ir koordinuojanti šios įstaigos funkcija: ji turėjusi teikti žinių visiems krašto gamtos tyrėjams, duoti jiems nurodymus ir sudaryti galimybes atlikti darbus Lietuvos gamtos klausimais[34].

Steigiant Gamtos tyrimo stotį buvo numatyti pirmieji septyni etatai: direktoriaus, Zoologijos, Botanikos, Geologijos skyrių vedėjų ir darbuotojų[35]. Ši nedidelė įstaiga pradėjo sėkmingai įgyvendinti numatytas funkcijas, ji spietė aplink save gamtos mylėtojus ir buvo pirmasis tyrimo centras, kuris rinko, tvarkė ir platino medžiagą Lietuvos gamtai pažinti[36].

Buvo įgyvendintas ir T. Ivanausko sumanymas steigti Žiedavimo stotį, kuri 1929 metais įkurta Ventės rage kaip paukščių migracijos stebėjimo stotis[37].

Humanitarų mokslinio institucionalizavimo pradžia taip pat sietina su kai kurių specializuotų taikomųjų įstaigų steigimu. Nepriklausomoje Lietuvos valstybėje pirmiausia buvo pradėta steigti kultūros paveldo, paminklosaugos institucijas. Iki 1936 metų istorijos paminklų apsaugą vykdė Valstybės archeologijos komisija. 1920 metų kovo 26 dieną paskelbtose Valstybės archeologijos komisijos taisyklėse nurodoma, kad ši institucija ne tik saugo Lietuvoje esančius istorinius paminklus bei jų liekanas, bet ir valstybės lėšomis organizuoja archeologines ekspedicijas, sudaro ekspertų komisijas architektūros paminklams, archyvų būklei nustatyti. Buvo numatytos šios tyrimų sritys: archeologiniai senosios kultūros tyrimai, istorinių rūmų ir dailės tyrimai, archeografiniai tyrimai. Planuoti antspaudų, numizmatikos, etnografiniai ir kai kurie kiti tyrimai, šviečiamoji veikla visuomenėje: paskaitų organizavimas, muziejų steigimas, leidyba ir kt. Prie šios institucijos buvo nutarta steigti Centrinį Lietuvos istorijos muziejų, Centrinį Lietuvos istori-

[34] Gamtos tyrimo stoties įstatymas // *Vyriausybės žinios*, nr. 66, Kaunas, 1921 m. birželio 16 d., p. 1.
[35] Gamtos tyrimo stoties etatai // *Ten pat*, p. 1.
[36] Pileckis S., Zajančkauskas P., Jakimavičius A. Taikomoji entomologija Lietuvoje // *Lietuvos TSR Mokslų akademija ir taikomieji mokslai respublikoje 1941–1985 m.*, Vilnius, 1985, p. 26.
[37] *Tadas Ivanauskas*, Vilnius, 1976, p. 30.

jos archyvą[38]. Nuo 1936 metų komisijos funkcijas perėmė Vytauto Didžiojo kultūros muziejus. Šios institucijos siekė ne tik išsaugoti praeities objektus, bet organizavo ir kai kuriuos tyrimus.

Visų minėtų nedidelių specializuotų įstaigų veikla, taip pat pradėtas aukštųjų mokyklų steigimas buvo reikšmingos mokslo modernėjimo prielaidos, tačiau tai XX a. trečiajame dešimtmetyje jau nebetenkino visų visuomenės poreikių. Todėl mokslo bendruomenėje pradėta kalbėti apie stambesnio, universalesnio mokslinio centro steigimą. Tokio centro steigimu buvo itin suinteresuoti humanitarai, kurie siekė ne tik profesionalios dalykinės specializacijos, bet ir geresnės tarpdalykinės sąveikos. Tuo metu ji tapo aktuali sprendžiant mokslinės terminijos ir kai kurias kitas bendramokslines bei kultūros problemas. Tuo tikslu Nepriklausomoje Lietuvoje buvo keliama ir aptariama Mokslų akademijos steigimo idėja, o jau pradėtas mokslo ir studijų institucionalizavimas turėjo sudaryti prielaidas jai formuotis. Mokslų akademijos perspektyvos idėja iš dalies buvo puoselėjama 1926–1927 metais rengiantis įsteigti Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų ir literatūros draugiją[39].

Mokslų akademijos projektas buvo parengtas 1928 metais grupės Lietuvos universiteto profesorių: Vinco Krėvės–Mickevičiaus, Mykolo Biržiškos, Prano Skardžiaus, Kazimiero Pakšto. 1930 metais M. Biržiškos papildytą akademijos statutą svarstė Lietuvos universiteto senatas ir jam pritarė. Kadangi vyriausybė tuo klausimu sprendimo nepriėmė, universiteto dėstytojai svarstė galimybę toliau kurti mokslinio tyrimo įstaigas, kurios vėliau galėtų būti jungiamos į stambesnes mokslą koordinuojančias institucijas. Universiteto mokslininkų pastangomis prie Švietimo ministerijos 1934 metais buvo įkurtas Žemės vardynas, 1935 metais – Lietuvos tautosakos archyvas[40]. Beje, D. Mačiulis pagrįstai nurodo, kad svarstant Mokslų akademijos steigimo projektus nemažai diskutuota. Universiteto fakultetų mokslininkų

---

[38] Bakonis E. Istorijos ir kultūros paminklų apsauga Lietuvoje 1918–1940 metais // *Istorija*, t. 33, 1994, p. 20.

[39] Humanitarinių mokslų bei literatūros draugijos (HMLD) susirinkimo protokolas, 1927 03 13 // *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau LMAB RS)*, f. 105–21, l. 1–2.

[40] Liekis A. Lietuvos TSR Mokslų akademijos genezė ir kai kurie jos raidos etapai // *Lietuvos TSR Mokslų akademija ir taikomieji mokslai respublikoje 1941–1985 m.*, Vilnius, 1985, p. 11–12.

diskusijose atsiskleidė dvi tendencijos: tradicinės Mokslų akademijos ir platesnės, kultūrinį darbą remiančios ir plėtojančios institucijos steigimas[41]. Pastaroji nuostata, tai yra Kultūros akademijos steigimas, iš tiesų tapo vyraujančia ketvirtojo dešimtmečio pradžioje, tačiau ji neapsiribojo vien kultūrą remiančio fondo kūrimo idėja, o apėmė ir mokslų institucionalizavimą, kuris turėjo būti remiamas valstybės.

Nepriklausomos Lietuvos valstybinių mokslo tyrimo įstaigų formavimo požiūriu pažymėtina Lituanistikos instituto genezė, kuri iš dalies sietina su transformuota jau minėta Mokslų akademijos kaip universalios mokslo institucijos įsteigimo idėja. Lituanistikos instituto reikalingumo klausimas, taip pat ir rengiamas instituto statuto projektas buvo svarstomas 1934–1935 metų Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdžiuose. Pagal tuo metu rengiamą instituto statutą buvo numatoma tirti materialinę ir dvasinę Lietuvos gyventojų kultūrą. Statute buvo nurodomi trys pagrindiniai skyriai: humanitarinių, gamtos ir socialinių mokslų[42]. Fakulteto taryba pripažino tokio instituto steigimo aktualumą, o sudaryta redakcinė statuto parengimo komisija 1935 metų sausio 25 dieną nutarė patikslintą jo projektą teikti universiteto senatui[43].

Nepavykus tuo metu nei universitete, nei už jo ribų įsteigti universalesnio Lietuvos mokslinių tyrimų instituto, mokslininkai krašto spaudoje, mokslinių ir kultūros organizacijų renginiuose ragino spręsti valstybės remiamos specialios lituanistinių tyrimų įstaigos steigimo klausimą. Aktyvi mokslininkų bendruomenės ir kitų inteligentų pozicija skatino Lietuvos vyriausybę apsispręsti ir pradėti Lituanistikos instituto kūrimą. 1938 metais paskelbtas steigiamo lituanistinio instituto Statutas. Institutui buvo suteiktas Antano Smetonos vardas. Jame numatyta tirti lietuvių tautosaką, kalbą, istoriją, plėtoti tarptautinius mokslo ryšius[44].

Šio instituto steigimo procesas pagrįstai siejamas su aktyvėjančiu domėjimusi nacionaline tradicija, siekiu kurti ir puoselėti tautinę kultūrą[45]. Be to, pažymėtina,

---

[41] Mačiulis D. Lietuvos valstybės kultūros politika 1927– 1940 m. Daktaro disertacija, 2002 // *Lietuvos istorijos instituto biblioteka*, f. 6–96, p. 102.

[42] Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdžio protokolas, 1934 09 28 // *Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius (toliau VUB RS)*, f. 96–VDU 18, l. 53.

[43] Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdžio protokolas, 1935 01 25 // *VUB RS*, f. 96–VDU 18, l. 70.

[44] Antano Smetonos Lituanistikos Instituto statutas // *Vyriausybės žinios*, nr. 624, 1938 m. spalio 31 d., p. 535–536.

[45] Mačiulis D. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 m.*, Vilnius, 2005, p. 176–190.

kad Lituanistikos instituto profilio formavimas sietinas ir su siauresnės mokslinių tyrimų specializacijos tendencijomis, tačiau, kaip jau minėta, mokslininkų bendruomenėse būta ir daugiašakės mokslinių tyrimų institucijos steigimo intencijų.

1939 metais veiklą pradedančio instituto nariais Švietimo ministerijos buvo paskirti profesorius Mykolas Biržiška, docentas Pranas Skardžius, kurie, beje, dalyvavo ir 1935 metais VDU komisijos rengtame projekte, profesorius Juozas Balčikonis, docentas Antanas Salys, docentas Zenonas Ivinskis, profesorius Ignas Jonynas, daktaras Juozas Stakauskas, daktaras Adolfas Šapoka, daktaras Jonas Balys, gimnazijos direktorius Jurgis Elisonas ir mokytojas Juozas Ambrazevičius[46]. Pradedančiai veiklą mokslinio tyrimo įstaigai buvo naudinga minėtų mokslininkų veikimo mokymo ir mokslinėse organizacijose patirtis, jau užmegzti tarptautiniai ryšiai.

Nepriklausomos Lietuvos moksliniams tyrimams organizuoti ir ypač mokslinei kvalifikacijai plėtoti, kaip jau minėta, buvo itin reikšmingas aukštųjų mokyklų steigimas. Ir šia prasme pažymėtina asmeninė mokslininkų iniciatyva, nes būtent visuomeniniais pagrindais suburta Aukštųjų mokslų draugija ir jos privačios aukštosios mokyklos pagrindu organizuoti Aukštieji kursai 1920–1922 metais parengė bazę, sutelkė kadrus universitetui Kaune įkurti. Steigiant Aukštuosius kursus šalia kitų dalyvavo socialinių ir humanitarinių mokslų bei disciplinų specialistai, kurie prisidėjo, kad universitetas taptų mokslinio ir kultūrinio gyvenimo centru. Pavyzdžiui, Humanitarinio skyriaus kūrimo komisijos darbe dalyvavo Jonas Vabalas-Gudaitis, Eduardas Volteris, Juozas Eretas[47].

Universiteto steigimą Kaune rėmė ne tik Lietuvos inteligentija, bet ir lietuvių išeivija JAV bei kitose šalyse. Buvusios tokios paramos formos – knygų rinkimas ir siuntimas Lietuvos institucijoms, lėšų aukojimas, stipendijų steigimas, kurių dėka buvo parengta pajėgių pedagogų ir mokslininkų[48].

Pažymėtina, kad rengiant kvalifikuotus kadrus pirmaisiais Nepriklausomos Lietuvos metais, buvo telkiama tiek valstybės, tiek ir visuomeninių organizacijų parama bei tarpininkavimas. Jau 1919 metais buvo numatytos valstybės stipendijos studijoms užsienio aukštosiose mokyklose. Lėšų stipendijoms skirstymo taisyklė-

---

[46] Mačiulis D. Antano Smetonos lituanistikos instituto įkūrimas // *Lituanistica*, 2002, nr. 2, p. 32–33.
[47] Mančinskas Č. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais*, Vilnius, 1996, p. 19.
[48] Liulevičius V. *Išeivijos vaidmuo Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe*, Chicago, 1981, p. 215.

se tuo metu nurodyta, kad prašant lėšų teikiamos visuomeninių institucijų ar komisijai žinomų asmenų rekomendacijos[49].

Mokslo istoriografijoje pagrįstai atkreipiamas dėmesys į tai, kad Lietuvoje, kaip ir kitose kaimyninėse šalyse, susiklostė specifinės aplinkybės, nulėmusios mokslo ypatybes. Baltijos valstybėse besikuriančių mokslo ir edukacijos institucijų pagrindą sudarė profesūra, baigusi mokslus užsienio universitetuose. Iš pradžių tai buvo mokslininkai, grįžusieji iš Rusijos aukštųjų mokyklų. Tačiau jau po penkerių dešimties metų ėmė didėti mokslus ėjusiųjų Vakarų šalyse skaičius. Ši aplinkybė nulėmė tai, kad Baltijos šalių universitetuose, susiduriant Rytų ir Vakarų kultūroms, vaisingai derinosi įvairių mokyklų koncepcijos ir idėjos[50].

Paminėtina, kad į Nepriklausomos Lietuvos akademinę bendruomenę labai sėkmingai įsiliejo ne tik įvairiose šalyse mokslus baigę lietuviai, bet ir iš užsienio čia gyventi bei dirbti atvykę mokslininkai. Pavyzdžiui, jau 1919 m. į Lietuvą atvyko šveicaras Juozas Eretas, kuris „su jaunatviška energija ir vakarietišku požiūriu pasinerdavo į tokią veiklos sritį, kuriai labiausiai reikėjo sumanumo ir pasiaukojimo"[51]. Beje, šis mokslininkas vėliau, apibūdindamas lietuvių kultūros raidą nuo XIX a. pabaigos, atskleidė ir jos orientacijos kaitos nuo Rytų į Vakarus istorinius savitumus[52].

Profesionaliosios mokslininkų bendruomenės formavimasis, kaip minėta, sietinas su Lietuvos aukštųjų mokyklų steigimu ir jų veiklos plėtojimu. Remdamasis savo monografinio tyrimo medžiaga Česlovas Mančinskas nurodo, kad mokslinis darbas Lietuvos aukštosiose mokyklose buvo viena svarbiausių jų funkcijų ir uždavinių, bet nebuvo specialiai planuojamas ir koordinuojamas, priklausė, jo teigimu, tik nuo asmeninių mokslinių interesų. Toks vertinimas, manytina, nėra pakankamai tikslus ir diskutuotinas. Minėtas autorius pripažįsta, kad ketvirtajame dešimtmetyje pradėta remti kai kuriuos aukštųjų mokyklų mokslinius tyrimus, iš dalies filologijos, istorijos srityse[53].

---

[49] Taisyklės skirti stipendijoms aukštąjį mokslą einantiems // *Laikinosios vyriausybės žinios*, nr. 11, 1919 m. rugpjūčio 28 d.

[50] Krikštopaitis J. A. Lietuvos mokslas, patyręs prievartą // *Filosofija, sociologija*, 1998, nr. 1, p. 47.

[51] Vasiliauskienė A. Prof. Juozas Eretas ir jo pažiūros į lietuvių kultūros istoriją // *Lietuvos istorijos studijos*, t. 4, V., 1997, p. 69.

[52] Eretas J. Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje. Nuo „Tėvynės sargo" įsteigimo (1896) iki „Naujosios Romuvos" įkūrimo (1931) // *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 7, Roma, 1972, p. 3–54.

[53] Mančinskas Č. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais*, Vilnius, 1996, p. 196–203.

Pabrėžtina, kad mokslinis dėstytojų darbas nuo pat universiteto įsteigimo buvo siejamas su jų pareigybine karjera, kvalifikaciniais reikalavimais. 1922 metų universiteto statute nurodytas reikalavimas, pagal kurį ordinariniais ir ekstraordinariniais profesoriais gali būti asmenys, gavę mokslo laipsnį ir parašę nors vieną mokslo veikalą. Pedagoginio personalo karjera buvo siejama su moksliniu darbu ir universiteto darbą reglamentavusiuose 1930 bei 1937 metų statutuose. Tai reiškė formalų profesionalaus mokslininko statuso įtvirtinimą akademinėje aplinkoje.

Nuo universiteto veikimo pradžios buvo numatytas mokslo laipsnių teikimas, kuris šioje aukštojoje mokykloje buvo siejamas su moksline veikla ir jos lygio nustatymu. Daktaro laipsnis buvo teikiamas turintiems universiteto baigimo diplomą, išlaikiusiems nustatytus egzaminus ir viešai apgynusiems universiteto reikalavimus atitinkančią disertaciją[54].

Vėliau pedagoginio personalo karjera buvo dar labiau susieta su moksline veikla, jos lygio fakultetų tarybose pripažinimu, kurį iš dalies rodo ir habilitacijos taikymas. Pavyzdžiui, 1937 metų publikuotame VDU statute nustatyta, kad fakulteto tarybos nutarimu daktaro laipsnis gali būti teikiamas pasižymėjusiems mokslo darbais ir be disertacijos gynimo, o turintis daktaro laipsnį asmuo gali fakulteto tarybos nustatyta tvarka įteikti ir ginti habilitacinį darbą[55]. Habilitacija iš esmės reiškė konkrečios srities mokslinės kompetencijos nustatymą ir jos atitikimą eiti tam tikras pareigas. Minėtame Statute pažymėta, kad universiteto docentu ar privatdocentu (neetatiniu darbuotuoju) gali būti asmuo, kuris turi daktaro laipsnį ir yra apgynęs habilitacijos darbą. Beje, tame pačiame dokumente nurodyta, jog profesoriumi gali būti asmuo, turintis daktaro laipsnį ir yra pasireiškęs mokslo darbais[56]. Fakultetų tarybų posėdžių protokolai rodo habilitacijos plėtojimą nustatant mokslinės kvalifikacijos atitikimą eiti vyresniojo pedagoginio personalo žemesniosios grandies pareigas. Vėlesnė karjera tiesiogiai sieta tik su mokslinio darbo rezultatais. Humanitarinių mokslų fakulteto habilitacijos gynimo taisyklės, pasak Povilo Lasinsko, buvo panašios į daktaratų gynimo nuostatus, tik habilitantas

[54] Universiteto statutas // *Vyriausybės žinios*, nr. 86, 1922 m. balandžio 22 d., p. 2.
[55] *Vytauto Didžiojo Universiteto statutas.* Kaunas, 1937, p. 28.
[56] *Ten pat.*

neprivalėjo spausdinti savo darbo; antras skirtumas – habilitacijų gynimas, skirtingai nei daktaratų, buvo įgijęs viešųjų paskaitų formą[57].

Fakultetų tarybos taip pat turėjo nustatyti, ar užsienio šalyse personalo įgytos mokslinės kvalifikacijos atitinka Universiteto reikalavimus. Universiteto statute numatyta, kad užsienyje įgytas mokslo laipsnis gali būti prilygintas Vytauto Didžiojo universiteto daktaro laipsniui fakulteto tarybos nutarimu[58]. Mokslinės ir pedagoginės kvalifikacijos ugdymo darbas buvo nuoseklus, skatino mokslinę konkurenciją.

Tam tikrą mokslinio darbo planavimą rodo universiteto finansavimo dokumentai. Pavyzdžiui, Universiteto finansavimo 1925 metų sąmatoje šalia administravimo, mokymo, personalo išlaikymo išlaidų nurodytos ir su moksline veikla susijusios išlaidos: komandiruotės į užsienį mokslo reikalais, mokslo ir mokymo darbų leidyba, priemonių mokslo darbams įgijimas ir kt.[59] Nors visa tai pirmiausia buvo siejama su studijų plėtra, tačiau mokslinė pedagogų veikla to meto universiteto dokumentuose taip pat buvo numatyta ir skatinama.

Pavyzdžiui, Humanitarinių mokslų fakultete išvykos į užsienį buvo siejamos su dalyvavimu ekspedicijose, mokslo renginiuose, su darbu užsienio institucijų fonduose ir kt. Mokslininkai paprastai vykdavo į užsienį savo lėšomis, tačiau fakulteto taryba tarpininkaudavo suteikiant reikiamas išvykai sąlygas, rūpindavosi tarnybiniais pasais ir vizomis. Kartais mokslinėms komandiruotėms buvo suteikiama ir piniginių pašalpų. Pavyzdžiui, 1924 metais šio fakulteto taryba nutarė išleisti ir suteikti kelionei į Egiptą prašomą 1000 litų pašalpą Marijai Arcimavičienei–Rudzinskaitei[60]. Ši ir kitos jos kelionės leido plėtoti mokslo ryšius, parengti ne tik medžiagą Rytų istorijos studijoms, bet ir parašyti egiptologijos veikalus.

Mokslinės išvykos ir kita mokslinė veikla ilgą laiką buvo derinama su Universiteto studijų tvarkaraščiu, tačiau ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje buvo numatytos geresnės tokio derinimo galimybės. Universiteto statute nustatyta tvarka,

[57] Lasinskas P. *Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 metais*. Vilnius, 2004, p. 30.
[58] *Vytauto Didžiojo Universiteto statutas*. Kaunas, 1937, p. 28.
[59] Valstybės išlaidų sąmata 1925 metams // *Vyriausybės žinios*, nr. 182, 1925 m. vasario 14 d., p. 58–61.
[60] Humanitarinių mokslų tarybos posėdis, 1924 02 22 // *VUB RS*, f. 96–VDU 16, l. 1–3.

pagal kurią ordinariniams profesoriams, dirbantiems svarbų mokslinį darbą, buvo galima laikinai mažinti paskaitų skaičių ar visiškai nuo jų atleisti[61]. Kas penkeri metai vyresniajam mokslo personalui galėjo būti suteikiama iki vienerių metų atostogų su pagrindine alga mokslo žinioms gilinti arba mokslo darbams dirbti. Atostogos moksliniam darbui turėjo būti derinamos su Švietimo ministerija[62].

Mokslinė veikla, tarptautinių ryšių plėtojimas sietinas ir su stažuočių užsienio institucijose organizavimu. Kai kada Universiteto absolventų ar dėstytojų stažuotes rėmė Rokfelerio ir Humboldto fondai. Teologijos–filosofijos fakulteto doktorantai užsienyje iš dalies buvo finansuojami Lietuvių katalikų mokslo akademijos. Dauguma išsiųstų į užsienį parengusių disertacijas stažuotojų jas gindavo arba stažuotės vietoje, arba grįžę į Lietuvą[63].

Pamažu buvo kuriama universitetinių darbų bazė – steigiami universiteto padaliniai, kurie telkė mokslininkus ir studentus. Antai 1922 metais įsteigus Lietuvos universitetą, jo Humanitarinių mokslų, Gamtos ir Medicinos fakultetuose buvo įkurti Rašliavos, Teatro, Gamtos ir Anatomijos muziejai. Vėliau steigiami ir kiti padaliniai. 1922 metų universiteto statutas ir vėlesni aktai suteikė šiems muziejams, bibliotekoms, kabinetams ir laboratorijoms pagalbinių mokslo įstaigų statusą[64].

Vėliau taip pat buvo nurodyta, kad universiteto fakultetų tarybų nutarimu arba švietimo ministro pavedimu Teologijos–filosofijos, Evangelikų, Humanitarinių mokslų ir Teisių fakultetuose gali būti steigiami institutai ar seminarai, kurie veikia pagal fakultetų tarybų nustatytas taisykles[65]. Dėstytojai seminaru vadino ne tik pratybų rūšį, bet ir katedrų arba katedrų grupės biblioteką, kuriai buvo skiriamos patalpos, lėšos knygoms ir inventoriui pirkti. Šioms bibliotekoms vadovavo profesoriai, turėję tvarkyti bei saugoti sukauptą inventorių, papildyti naujomis knygomis ir kita medžiaga[66]. Humanitarinių mokslų fakultete per pirmąjį Universiteto veikimo dešimtmetį buvo įsteigtas Eksperimentinės psichologijos ir peda-

[61] *Vytauto Didžiojo Universiteto statutas*. Kaunas, 1937, p. 18.
[62] *Ten pat*, p. 19.
[63] *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto*. Kaunas, 1997, p. 40.
[64] Keršytė N. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*. Vilnius, 2003, p. 161.
[65] *Vytauto Didžiojo universiteto statutas*. Kaunas, 1937, p. 29.
[66] Lasinskas P. *Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 metais*. Vilnius, 2004, p. 77.

gogikos institutas, veikė 7 seminarai[67]. Paminėtina tai, kad šio fakulteto taryboje dar 1925 metais aptartas ir kalbininko Alfredo Senno siūlymas steigti fakultete Lietuvių kalbos institutą ar mažesnę instituciją, kurioje dirbtų dėstytojai ir studentai bei ugdytų lietuvių kalbos tyrėjus. Fakulteto taryba numatė svarstyti tokią perspektyvą[68]. Lituanistinio profilio tyrimo institucijos steigimas tapo visos humanitarų bendruomenės diskusijų objektu.

Vaclovas Biržiška ir kiti to meto formuojamos akademinės aplinkos dalyviai nurodė mokslinių leidinių spausdinimo aukštosiose mokyklose svarbą mokslui plėtoti, taip pat leidybinių ryšių su užsienio institucijomis reikšmę Lietuvos mokslo plėtrai[69]. Mokslo darbai buvo skelbiami ir Europos moksliniuose leidiniuose, skaitomi ir publikuojami pranešimai mokslo konferencijose. Tai rodė ne tik pavienių tyrėjų, bet ir jų atstovaujamų institucijų pripažinimą, mokslinės bendrijos profesionalumo augimą.

Universiteto humanitarai leido savo mokslinius periodinius ir tęstinius leidinius: „Humanitarinių mokslų fakulteto raštai", „Tauta ir žodis", „Darbai ir dienos", „Mūsų tautosaka", „Mūsų senovė", „Senovė", „Archivum Philologicum". Pastarasis leidinys istoriografijoje vertinamas kaip itin reikšmingas, nes susilaukė tarptautinio pripažinimo, jame kalbotyros darbus spausdino Vakarų Europos mokslininkai[70]. Organizaciniai, finansiniai mokslinės ir mokomosios literatūros leidybos klausimai buvo sistemingai svarstomi minėto fakulteto tarybos posėdžiuose[71].

Leidybos organizatoriai per aptariamą laikotarpį ne tik siekė gerinti mokslininkų raiškos mokslo bendruomenėse, mokslinės informacijos sklaidos galimybes, bet mėgino taikyti ir finansinį skatinimą už parengtus mokslinius darbus, recenzijas, vertimus ir kt. 1924 metų balandžio mėnesio 7 dienos Lietuvos Respublikos Ministrų kabineto nutarimu buvo nustatytos atlyginimo už leidybinę veiklą normos. Numatyta, kad už originalius mokslo straipsnius, mokslo veikalų kritiką ir

---

67 *Vytauto Didžiojo Universitetas Kaune 1922–1932*. Kaunas, 1932, p. 26.

68 Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdžio protokolas, 1925 03 20 // *VUB RS*, f. 96–VDU 16, l. 140–141.

69 Biržiška V. Lietuvos aukštosios mokyklos // *Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*. Kaunas, 1990, p. 340.

70 *Vytauto Didžiojo Universitetas Kaune 1922–1932*, Kaunas, 1932, p. 26; Butkuvienė A. *Lietuvos kultūros istorijos metmenys (1904–1940)*, Kaunas, 1997, p. 98.

71 Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdžių protokolai, 1922–1940 m. // *VUB RS*, f. 96–VDU 1, 15, 16, 17, 18, 116.

recenzijas mokoma iki 8 centų už vieną eilutės kvadratą. Už originalius veikalus mokama iki 25 proc. bruto kainos arba iki 260 litų už spaudos lanką[72].

Universitetas itin prisidėjo prie bendrosios šalies mokslo raidos: čia atsiskleidė savos mokyklos, ugdančios jaunosios kartos mokslininkus, kai kurių mokslo šakų, iš dalies ir lituanistinių, svarbiausios mokslinių tyrimų kryptys.

Universitetas didžiulį darbą atliko ir neformalioje mokslo žinių skleidimo srityje. Itin daug dėmesio buvo skiriama paskaitiniam darbui visuomenėje. Neformalioje mokslo žinių sklaidoje daugiau ar mažiau dalyvavo visų fakultetų dėstytojai, o skaitomų paskaitų geografija apėmė ne tik Kauno miesto, bet ir daugelio kitų Lietuvos vietovių gyventojus. Nemažai paskaitų buvo skaitoma Klaipėdoje, Dotnuvoje, Biržuose, Jurbarke. Daugiausia pranešimų buvo skaitoma įvairių organizacijų renginiuose[73].

Žemės ūkio akademijos personalo kvalifikacija taip pat buvo siejama su moksline veikla: ordinariniais ir ekstraordinariniais profesoriais šioje aukštojoje mokykloje galėjo dirbti asmenys, turintys mokslo laipsnį ir parašę mokslo veikalą[74]. Šioje akademijoje pagal 1924 metų statutą galėjo būti suteikiamas agronomijos ar miškininkystės mokslo daktaro laipsnis[75].

Žemės ūkio akademija, šios srities istorikų teigimu, paliko ženklų pėdsaką ne tik rengiant specialistus, bet ir kuriant žemės ūkio mokslą[76]. Šioje akademijoje veikė įstaigos, kurios buvo priskirtos prie katedrų arba funkcionavo autonomiškai. Akademijos personalas laboratorijose ar kitose įstaigose atliko nemažai mokslinio tyrimo darbų, artimų jų dėstomiems dalykams[77].

Pažymėtina, kad aukštojo žemės ūkio mokslo idėją skleidė ne tik patys agrarininkai, bet ir Universiteto Matematikos ir gamtos fakulteto dėstytojai, jie rėmė šios idėjos įgyvendinimą[78]. Šis ir kiti anksčiau pateikti duomenys rodo, kad insti-

---

[72] *Vytauto Didžiojo Universiteto žinynas.* Kaunas, 1931, p. 63–65.

[73] Mančinskas Č. Lietuvos universitetas – pagrindinis mokslo žinių skleidėjas ir populiarintojas tarpukario Lietuvoje // *Žinija Lietuvoje.* Kaunas, 2000, p. 27–28.

[74] Žemės ūkio akademijos statutas // *Vyriausybės žinios,* nr. 170, Kaunas, 1924 m. rugsėjo 3 d., p. 1.

[75] Povilaitis B. *Žemės ūkio akademija.* Chicago, 1979, p. 8.

[76] Žr. Povilaitis B. *Lietuvos žemės ūkis 1918–1940.* Torontas, 1988.

[77] *Lietuvos žemės ūkio akademija 1924–1994.* Vilnius, 1994, p. 12.

[78] Įstatymas apie draugijas // *Laikinosios vyriausybės žinios,* nr. 15, 1919 m. lapkričio 24 d., p. 1.

tucionalizuojant Nepriklausomos Lietuvos mokslą ir studijas buvo itin svarbu: mokslininkų kompetencijos augimas, jau veikiančių mokslo institucijų bendradarbiavimas, savosios ir tarptautinės patirties naudojimas.

Valstybinių mokslo ir studijų įstaigų kūrimo procese buvo itin reikšmingas mokslininkų bendruomenės visuomeninės iniciatyvos poveikis. Mokslininkams telkti ir jų idėjoms įgyvendinti buvo svarbios visuomeninių mokslo organizacijų steigimo bei veikimo sąlygos, nes vien valstybės remiamos įstaigos ilgą laiką dar negalėjo aprėpti, koordinuoti ir spręsti visų su mokslo plėtra susijusių reikalų.

Teisinę visuomeninių mokslo institucijų steigimo ir veikimo padėtį pirmiausia atspindi 1919 metų lapkričio 24 dieną paskelbtas „Įstatymas apie draugijas", kuriame apibrėžiama visuomeninių organizacijų esmė: „draugija yra susivienijimas kuopon kelių asmenų, pasistačiusių kokį nors aiškų bendro darbo tikslą ir, tam tikslui atsiekti, sutartinai, tam tikrais įstatais dirbančių"[79]. Čia pat nurodoma, kad draugijos ar bendrijos, siekiančios materialinio pelno, tvarkomos pagal Civilinį statutą ir kitus įstatymus.

Draugijų įstatymas nustatė, kad visuomeninę organizaciją gali steigti ne mažiau kaip penki asmenys ir privalo įregistruoti jos įstatus apskrities viršininko įstaigoje. Įstatuose turėjo būti nurodoma steigimo tikslai, veiklos plotas, vadovybės rinkimo ir narių priėmimo tvarka bei kiti organizaciniai dalykai.

Pagal 1919 metų draugijų veiklą nustatantį įstatymą visuomeninės organizacijos turėjo teisę įsigyti nekilnojamojo turto, steigti savo skyrius ar kitus padalinius. Įstatymo tryliktame straipsnyje nurodyta, kad draugijų darbo priežiūra priklauso Vidaus reikalų ministerijai[80].

Pagal minėtą įstatymą tais pačiais metais įregistruota 53 visuomeninės organizacijos, tarp kurių ir Kauno medicinos draugija, Lietuvos technikų draugija bei kai kurios kitos[81], kurias steigiant dalyvavo mokslininkai.

Visuomeniniam institucionalizavimui buvo aktualus 1920 metų kovo 4 dieną paskelbtas „Susirinkimų įstatymas", kuris numatė viešus ir uždarus susirinki-

---

[79] *Ten pat*, p. 2.

[80] *Ten pat*.

[81] Draugijų sąrašas // *Laikinosios Vyriausybės žinios*, nr. 17, 1919 m. gruodžio 17 d., p. 8.

mus. Pastaruosius galėjo organizuoti įregistruotų draugijų ir teisėtai veikiančių bendrovių valdybų nariai[82].

Viešųjų susirinkimų rengėjai privalėjo pranešti raštu ne vėliau kaip prieš 24 valandas to meto milicijos nuovados viršininkui apie tai, kur organizuojami tokie renginiai, nurodyti jų tikslus, laiką ir kitą informaciją. Viešuose susirinkimuose turėjo teisę dalyvauti milicijos atstovas[83].

Aptariamame kontekste pažymėtinas 1922 metų Lietuvos valstybės Konstitucijos priėmimas. Pasak teisės istorikų, iškeldama žmogų ir skelbdama jį visuomeninio gyvenimo centru, deklaruodama galimą jo teisių ir laisvių ribojimą išimtinai įstatymu Konstitucija rėmėsi liberaliosios filosofijos nuostatomis. Antai Konstitucijos 17 straipsnyje skelbiama sąjungų laisvė, „jei jų tikslai ir vykdomos priemonės nėra priešingos baudžiamiesiems įstatymams[84].

Draugijų veiklos plėtojimo sąlygos sietinos ir su spaudos teisine padėtimi. Pagal 1919 metų lapkričio 30 dienos Spaudos įstatymą periodinių leidinių redaktoriai ir leidėjai turėjo pranešti vidaus reikalų organams apie rengiamus spaudinius. Visiškai sustabdyti periodinio leidinio spausdinimą galėjęs tik teismas. 1922 metų Konstitucijoje buvo skelbiama žodžio bei spaudos laisvė, taip pat pabrėžiama, kad šią laisvę galima suvaržyti įstatyme nurodytais atvejais[85].

Visi šie įstatymai, teisės istorijos tyrėjų teigimu, konstitucinėms teisėms ir laisvėms įgyvendinti nustatė pareikštinį režimą: piliečius įpareigojo apie savo ketinimus pareikšti atitinkamoms valstybės institucijoms, nereikalaudami šių sutikimo[86].

Rengiant 1928 metų Konstituciją, tautininkų konstitucinės valdžios organizacijos koncepcija ir apskritai požiūris į valstybės ir visuomenės uždavinius dar tik kristalizavosi, veikiamas kai kur Europoje jau vykusių procesų ir politinių tendencijų, kurių pagrindą sudarė visuomenės solidarumo arba tautos vienybės siekimas, besiremiantis nuostatomis, kad tauta nesanti vienalytė masė, todėl jos interesai gali sutapti tik tada, kai individai paklūsta vienam vadui, kad valstybė,

---

[82] Susirinkimų įstatymas // *Laikinosios vyriausybės žinios*, nr. 20, 1920 m. kovo 4 d., p. 5.
[83] *Ten pat*, p. 6.
[84] Maksimaitis M. Vansevičius S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius, 1997, p. 142.
[85] *Ten pat*, p. 143.
[86] *Ten pat*.

siekdama tautos vienybės, negalinti tenkintis nustatinėdama jos galimybių ribas, o privalanti šiam tikslui mobilizuoti visų jos narių pastangas. Aktyviai šias idėjas įgyvendinti vyriausybė pradėjo ketvirtojo dešimtmečio pradžioje. Delsimas šaukti Seimą faktiškai pavertė Lietuvą valstybe su vienpartine sistema[87]. Įteisinti šią situaciją leido ir 1936 metų vasario 1 dieną paskelbtas naujas Draugijų įstatymas[88].

Naujo vyriausybės požiūrio į valstybės ir visuomenės uždavinius išraiška buvo 1935 metų Spaudos įstatymo nuostata, suteikusi ministrui pirmininkui arba jo pavedimu kitam asmeniui teisę ne tik drausti skelbti spaudoje tam tikrą medžiagą, bet ir įpareigoti redaktorius bei leidėjus privalomai spausdinti tam tikrą medžiagą, išsamiai nušviesti atitinkamus valstybinio ir visuomeninio gyvenimo reiškinius[89].

Visuomeninio judėjimo varžymai atsispindėjo ir 1938 metų Lietuvos Konstitucijoje, tačiau pritartina istoriko Liudo Truskos teiginiui apie tai, kad iš esmės buvo ribojami politiniai mėginimai oponuoti naujos Konstitucijos įsitvirtinimui. Antano Smetonos valdžia, varžydama politines piliečių laisves, vykdė palyginti liberalią kultūrinę politiką[90].

D. Mačiulis, remdamasis savo atliktu Lietuvos valstybės kultūros politikos tyrimu, akcentuoja spaudos cenzūros griežtėjimą nuo 1926 metų gruodžio 17 dienos perversmo, jos nepakantumą bet kuriai politinio režimo kritikai, tačiau irgi pažymi, kad valstybės kultūros politika iki pat 1940 metų „neįgavo aiškaus direktyvinio pobūdžio, pasireiškiančio siekiu bet kokia kaina pajungti kultūrą politinio režimo propagandiniams tikslams"[91].

Paminėtina, kad mokslininkai neformalioje aplinkoje – savo laiškuose ar pasisakymuose – kartais reiškė nepasitenkinimą spaudos kontrolės veiksmais, tačiau jų pačių straipsniai ar net poleminiai pranešimai pasaulėvaizdžio, tyrimų plėtojimo klausimais buvo pakankamai laisvai spausdinami mokslinėje ar moks-

[87] Maksimaitis M., Vansevičius S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija.* Vilnius, 1997, p. 158.
[88] Draugijų įstatymas // *Vyriausybės žinios*, nr. 522, 1936 m. vasario 1 d.
[89] Maksimaitis M., Vansevičius S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija.* Vilnius, 1997, p. 159.
[90] Truska L. *Antanas Smetona ir jo laikai.* Vilnius, 1996, p. 316.
[91] Mačiulis D. Lietuvos valstybės kultūros politika 1927–1940 m. Daktaro disertacija, 2002 // *Lietuvos istorijos instituto biblioteka*, f. 6–96, p. 231.

lo populiarinimo spaudoje, nebuvo ribojama jų autorių visuomeninė veikla mokslo draugijose, mokslo paramos fonduose[92].

1936 metų vasario 1 dieną buvo paskelbtas jau minėtas Draugijų įstatymas, panaikinęs nuo 1919 metų veikusį Įstatymą apie draugijas. Naują įstatymą sudarė 69 straipsniai, kuriuose nurodyti konkretesni, lyginant su senuoju dokumentu, reikalavimai organizacijų įstatams: draugijų valdymo būdas, narių įstojimo ir šalinimo tvarka bei kiti organizaciniai dalykai. Taip pat nurodoma, kad draugijų įstatai galėjo būti keičiami tik vidaus reikalų ministro sutikimu. Draugijai steigti reikėję vidaus reikalų ministro leidimo. Pagal naująjį įstatymą draugijos steigėjų turėjo būti ne mažiau kaip dvylika. Draugijų įstatyme pažymėta, kad vidaus reikalų ministras „valstybės ar tautos saugumo, kitų valstybės ir tautos reikalų sumetimais turi teisę nušalinti draugijos ir jos padalinio vadovybę arba atskirus vadovybių narius. Nušalintieji vadovybės nariai negalėjo būti draugijos ar jos padalinių vadovais trejus metus"[93].

Organizacijos privalėjo registruoti visus draugijos narius, sudaryti pajamų ir išlaidų sąmatą, tvarkyti išlaidų ir turto knygas, rašyti draugijų posėdžių protokolus. Draugijose turėję būti ne mažiau kaip 12 narių, o kai jų likdavę mažiau, apskrities viršininko nurodymu tokios organizacijos turėjo būti uždaromos. Draugijų nariais galėjo būti Lietuvos piliečiai, ne jaunesni kaip 18 metų amžiaus. Vidaus reikalų ministro sutikimu draugijų nariais galėjo būti priimti ir užsienio piliečiai[94].

Dvi ar daugiau draugijų pagal naują įstatymą galėjo steigti draugijų sąjungą, tačiau tam taip pat reikėjo vidaus reikalų ministro leidimo. Kaip matome, daugelį steigimo ir narystės klausimų reikėjo derinti su Vidaus reikalų ministerija. Taip pat paliekamos ir tam tikros apskrities administratoriaus poveikio ir kontrolės funkcijos. Tarkim, įstatyme nurodyta, kad apskrities viršininkas draugijų sąjungą uždaro, kai joje nelieka nė dviejų draugijų[95].

---

[92] Žr. Juzefovičius R. Mokslotyrinės Vinco Čepinskio koncepcijos ir Laisvosios filosofinės draugijos steigimas // *Humanistica*, 2002, nr. 1, www.filosofija.ktu.lt/humanistica.

[93] Draugijų įstatymas // *Vyriausybės žinios*, nr. 522, 1936 m. vasario 1 d., p. 1.

[94] *Ten pat*, p. 3.

[95] *Ten pat*, p. 4.

Visos draugijos turėjo pertvarkyti įstatus ir perregistruoti organizacijas pagal naujo įstatymo reikalavimus. Perregistravimo terminai kelis kartus buvo tęsiami iki 1937 metų rugpjūčio, taip pat parengtos papildomos taisyklės apie draugijų įstatymo įdiegimą[96].

1936 metų Draugijų įstatymas sugriežtino visuomeninių organizacijų steigimo sąlygas, kontrolę ir apskaitą, todėl kai kurių inteligentų buvo kritikuojamas. Tačiau visuomeninė veikla ir jos institucionalizavimas nesutriko, daugelis organizacijų perregistravo savo veiklą. 1937 metais Lietuvos vidaus reikalų ministerijoje jau buvo įregistruotas gana didelis organizacijų skaičius: 7774 draugijos, sąjungos ir jų padaliniai[97].

Pagal minėtus Nepriklausomos Lietuvos teisės dokumentus savo veiklą organizavo tiek senosios, tiek naujai steigiamos mokslo draugijos.

[96] Draugijų įstatymo pakeitimas // *Vyriausybės žinios*, nr. 557, 1936 m. lapkričio 12 d.; Taisyklės draugijų įstatymui vykdyti // *Ten pat*, nr. 553, 1936 m. spalio 8 d. ir kt.

[97] Gineitienė D., Domarkas V. *Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms.* Kaunas, 2000, p. 38.

LIETUVOS MOKSLO DRAUGIJŲ STEIGĖJŲ TIKSLAI IR NUOSTATOS

Pirmiausia pažymėtina išskirtinė Lietuvių mokslo draugijos patirties įtaka visam mokslo organizavimo procesui Lietuvoje, institucionalizavimo projektų genezei. Nuo pat įsteigimo ši organizacija jungė moksliniam ir švietėjiškam darbui ne tik savo narius, bet ir siekė telkti kitų šalių mokslininkus bei organizacijas, plėtoti tarptautinius mokslo ryšius. Visa tai lėmė ne vien subjektyvios intencijos, bet ir kintanti tarptautinė bei politinė Lietuvos situacija.

Po Pirmojo pasaulinio karo Lietuvos valstybės kūrimo laikotarpiu LMD aktyviai telkė mokslininkus ir kitus intelektualus svarbiems visuomenės uždaviniams įgyvendinti. Pavyzdžiui, jau 1918 metų rudenį LMD susirinkime Vilniuje buvo keliamas universiteto steigimo klausimas, sudaryta Aukštųjų kursų steigimo komisija. Šių kursų steigimą teko derinti ir mėginti įgyvendinti dar esant sovietinei valdžiai, taip pat vykstant karo veiksmams su Vilniaus kraštą valdyti siekiančiais lenkais[98].

Lietuvos mokslininkai sunkiomis karų sąlygomis Lietuvių mokslo draugijoje telkė ir saugojo mokslinę medžiagą. Antai 1919 metų rudenį Tadas Ivanauskas prašė laikinai perimti ir draugijoje saugoti zoologijos rinkinius, atvežtus iš vieno Lydos apskrities dvaro. Mokslininko nuomone, ši medžiaga ateityje galėjo būti naudojama mokslo ir mokymo reikmėms[99].

Mokslininkai siekė išsaugoti veiklos galimybes ir daryti įtaką visuomenei prasidėjus Lenkijos valdymui Vilniuje, tačiau LMD veiklai pirmiausia trukdė tai, kad atsirado demarkacinė linija tarp Lietuvos ir Lenkijos, buvo nutraukti tiesioginiai oficialūs ryšiai tarp Lenkijos pusėje atsidūrusio Vilniaus ir likusios Lietuvos dalies.

Aktyvūs LMD nariai išsikėlė į Kauną, be to, draugijos pajėgas išretino trėmimai iš Vilnijos į Nepriklausomos Lietuvos teritoriją: 1922 metų sausio mėnesį buvo ištremti LMD komiteto nariai Mykolas Biržiška, Pranas Augustaitis, Jonas Augevičius[100]. Esant nepalankioms politinėms sąlygoms, ryšiai su Vilniaus inteligentija nenutrūko, tačiau mokslininkų skaičius ten buvo jau labai negausus.

98 Siunčiamieji LMD raštai // *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštynas (toliau LLTIBR)*, f. 22–52.
99 T. Ivanausko laiškas J. Basanavičiui, 1919 11 11 // *LLTIBR*, f. 22–29, l. 1.
100 Žr. Juzefovičius R. Lietuvių mokslo draugijos ryšiai 1918–1938 m. // *Istorija*, 2003, nr. 55, p. 41.

Lietuvių mokslo draugijoje pradėtas tarptautinis mokslininkų bendradarbiavimas buvo itin svarbus organizuojant aukštąjį mokslą Nepriklausomoje Lietuvoje. Kai 1920 metų sausio 27 dieną Kaune pradėjo veikti Aukštieji kursai, į jų darbą įsitraukė aktyvūs LMD Kauno skyriaus nariai, jau turintys mokslinių ryšių patirtį[101].

Paminėtina, kad visuomeninių mokslo organizacijų įtaka institucionalizuojant studijas ir mokslą buvo reikšminga Rytų bei Vidurio Europos šalyse, po Pirmojo pasaulinio karo atkuriančiose savo valstybingumą. Neformalioji mokslo bendruomenės veikla spartino mokslo tyrimų specializavimo procesą, mokslo ir studijų aukštosiose mokyklose sąveiką. Pavyzdžiui, Lenkijos mokslo draugijos, veikusios Varšuvoje (Towarzystwo Naukowe Warszawskie) ir Poznanėje (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciól Nauk), jau Pirmojo pasaulinio karo metais ir po jo dalyvavo steigiant Lenkijos mokslo ir studijų institucijas, visuomeninių organizacijų nariai tapo steigiamų mokslo įstaigų, archyvų vadovais bei darbuotojais[102]. Apskritai Lenkijoje mokslo draugijos buvo susietos su universitetais, kartais net tapdavo jų pagalbinėmis institucijomis, kuriose buvo galima neformaliai aptarti aktualius mokslo klausimus, diskutuoti, taip pat organizuoti tyrimus bei leidybą, telkti šiems darbams lėšas[103]. Lenkijos universitetinėje aplinkoje gerėjo kvalifikacinė draugijų narių sudėtis, jie galėjo dirbti ne tik šviečiamąjį darbą, bet ir imtis mokslinio ekspertavimo bei mokslo darbų atrankos[104]. Tačiau šių draugijų „profesionalus akademiškumas" vis daugiau jas atribojo nuo platesnės visuomenės, jos tapo uždaresnės[105]. Kita vertus, 1918–1939 metais, lenkų mokslo istorikų teigimu, kiekviena šios šalies universitetuose dėstoma svarbesnė mokslo disciplina susilaukė ir specializuotos šios srities mokslinės draugijos steigimo[106].

Šie mokslo draugijų sąveikos su universitetais bruožai iš dalies būdingi ir Lietuvos mokslo draugijoms: čia mokslo draugijos aktyviai dalyvavo kuriant aukštojo mokslo įstaigas, siekė derinti universalumą ir profesinę specializaciją,

[101] A. Janulaičio laiškai LMD // *LLTIBR*, f. 22–740, l. 3–6.
[102] Rolbiecki W. *Towarzystwa naukowe w Polsce*. Warszawa. 1972, p. 204.
[103] *Ten pat*, p. 222.
[104] *Ten pat*, p. 223.
[105] *Ten pat*, p. 226.
[106] *Ten pat*, p. 209.

tačiau nesiekė tapti uždaromis „akademinėmis organizacijomis" ar aukštųjų mokyklų padaliniais.

Sociologiniu požiūriu daugelis autorių apskritai organizacijas apibūdina kaip racionalias sistemas tam tikriems tikslams įgyvendinti[107]. Organizacija kuriama kaip visuomeninių uždavinių sprendimo instrumentas, tikslų siekimo priemonė. Organizacija kuriasi kaip žmonių bendrija, specifinis socialumas, t.y. kaip socialinių grupių, statusų, normų, lyderiavimo, susitelkimo ir konfliktiškumo santykių visuma[108].

Mokslininkų bendruomenėje per aptariamą laikotarpį vis labiau buvo pabrėžiama profesionalus mokslininkų telkimasis, mokslinės sąveikos svarba. Chemikas ir fizikas, mokslo institucijų steigimo dalyvis Vincas Čepinskis rašė, kad mokslo augimas, stiprėjimas „priklauso nuo bendradarbiavimo didelės armijos paprastų mokslininkų: tas bendradarbiavimas yra tiek svarbus, kad dažnai šimtmečiais pasilieka be jokios reikšmės gili mintis, mesta genialaus žmogaus, kol mokslo skruzdėlės sugebės ištirti visas smulkmenas tai minčiai išsiplėtoti"[109].

Telkti įvairių sričių tyrėjus pirmiausia siekta steigiant ir plėtojant daugiaprofilines visuomenines mokslo organizacijas. Išskirtinas jau minėtos *Lietuvių mokslo draugijos Kauno skyriaus* steigimas 1920 m. pradžioje, kuris buvo svarbus Nepriklausomos Lietuvos mokslo ir studijų organizavimo procese, nes telkė Kaune gyvenančius draugijos narius (žr. priedus). Šio skyriaus steigėjai akcentavo būtinumą plėtoti įvairių sričių mokslo tyrimus, steigti atitinkamus mokslo padalinius ir rengti pagrindus mokslų akademijai. Steigiant skyrių akcentuota ne tik taikomųjų, bet ir humanitarinių mokslų svarba visuomenei. LMD Kauno skyriaus steigiamojo susirinkimo antro posėdžio protokole užfiksuota, kad steigiama Lietuvos pažinimo sekcija, kuri jungė mokslininkus, pedagogus, kultūros veikėjus. Jos vadovai buvo Augustinas Janulaitis, Zigmas Žemaitis, Pranas Mašiotas, Jonas Vabalas-Gudaitis[110]. Dalis LMD Kauno skyriaus narių, kaip jau minėta, 1920 m. įsitraukė į Aukštųjų kursų organizavimą, rėmėsi draugijos ryšiais[111].

---

[107] Pruskus V. *Sociologija: teorija ir praktika*. Vilnius, 2004, p. 75.
[108] *Ten pat*, p. 76.
[109] Čepinskis V. Mokslas // *Kultūra*, 1923, nr. 1, p. 15.
[110] Steigiamųjų LMD Kauno skyriaus susirinkimų protokolai // *LLTIBR*, f. 22–36, l. 1–13.
[111] Juzefovičius R. Lietuvių mokslo draugijos ryšiai 1918–1938 m. // *Istorija*, 2003, nr. 55, p. 41–42.

Mokslininkų aplinkoje sumanyta steigti daugiašakę liberalios idėjinės krypties organizaciją. 1922 m. kovo 13 dieną pateiktas *Laisvosios filosofinės draugijos* (originalus pavadinimas registravimo dokumentuose: „Laisvoji filozofinė draugija") steigėjų Mykolo Durio, Jono Kairiūkščio, Antano Maliukevičiaus, Antano Purėno ir Vinco Čepinskio prašymas[112] įregistruoti šią organizaciją, apie kurią duomenų rasta nedaug. Steigėjų pateikti draugijos įstatai tuo metu buvo įregistruoti. Vinco Čepinskio ir kitų steigėjų parengtuose Laisvosios filosofinės draugijos įstatuose suformuluotas svarbiausias šios organizacijos tikslas – jungti lietuvius inteligentus, kurie nori tobulinti savo mokslinį pasaulėvaizdį, taip pat „kurti labiausiai atitinkamą mūsų laikų gamtamoksliui pasaulėžiūrą". Įstatuose numatyta tirti lietuvių psichologiją, papročius, mitologiją ir kt., spausdinti bei platinti knygas, kitus spaudinius[113].

Pažymėtinas tuo metu aktualus modernėjančio mokslo bei religijos sąveikos klausimas, kuris tapo Laisvosios filosofinės draugijos narių telkimosi stuburu. Tada Lietuvos mokslo visuomenėje reiškėsi dvi visiškai priešingos nuomonės tuo klausimu: vieni propagavo gamtamokslinę laisvamanybę (pavyzdžiui, minėtas Jonas Kairiūkštis, vėliau ir Antanas Žvironas), o kiti kėlė mokslo ir religijos harmonijos idėjas (pavyzdžiui, Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, Pranas Dovydaitis, Juozas Eretas). Neformalios ir viešos diskusijos tarp šių srovių atstovų aktyvėjo, skatino telktis bendraminčius. Tuo aiškintinas Vinco Čepinskio ir kai kurių kitų inteligentų dalyvavimas steigiant itin laisvamaniškai orientuotą filosofinę draugiją. Tai galima vertinti kaip tam tikrą oponavimą aktyviai konfesinės inteligentijos raiškai to meto kultūroje ir švietime.

Minėtos organizacijos nariai bendradarbiavo su 1920 m. Šiauliuose kooperatiniais pagrindais įkurta *Kultūros bendrove*, kuri telkė kairuoliškos ir liberaliosios pasaulėžiūros inteligentus kultūrinei šviętėjiškai veiklai visuomenėje, pradėjo aktyvią leidybinę veiklą. Iki 1926 m. šios organizacijos veikla buvo plečiama, augo narių skaičius, lėšų fondas, tačiau vėliau dėl politinių pokyčių šalyje šiai organizacijai veikti tapo sudėtingiau[114].

112 Laisvosios filozofinės draugijos steigėjų prašymas, 1922 03 13 // *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau *LCVA*), f. 402, ap. 4, b. 174, l. 2.
113 Laisvosios filosofinės draugijos įstatai // *LMABRS*, f. 402, ap. 4, b. 174, l, 2.
114 Žr. Gaigalaitė A. „Kultūros" bendrovės veikla Lietuvoje // *Iš lietuvių kultūros istorijos*, t. 3, Vilnius, 1961, p. 244–256.

Kitos idėjinės krypties daugiaprofilinę organizacinę struktūrą formavo 1922 m. rugpjūčio 12 dieną Kaune įregistruota *Lietuvių katalikų mokslo akademija*, kurios įstatuose akcentuotas svarbiausias tikslas: „sutelkti lietuvių katalikų mokslininkus, sudaryti jiems patogesnių sąlygų mokslui tirti ir vaisingai dirbti mokslo srityje, ruošti ir gaminti naujų mokslo jėgų, platinti ir kelti mokslingumą ir krikščioniškąją kultūrą Lietuvių tautoje"[115]. Tų pačių metų spalio 22 d. LKMA steigiamajame susirinkime buvo išrinkta Centro valdyba, kurios pirmininku tapo vyskupas Juozapas Skvireckas, vicepirmininkais – Pranas Dovydaitis ir Stasys Šalkauskis. Valdybos nariais taip pat buvo išrinkti Mečislovas Reinys, Liudas Noreika, Alfredas Senas[116]. Svarbiu organizacijos ideologu, aktyviu jos dalyviu, o vėliau ir pirmininku (1926–1938) tapo Aleksandras Dambrauskas-Jakštas. Ši organizacija numatė nuosekliai formuoti įvairių mokslų darbus koordinuojančius padalinius, iš dalies ir humanitarinius.

Daugiaprofilinių mokslo organizacijų steigimas telkė profesionalius tyrėjus, pedagogus, tačiau negalėjo aprėpti didėjančių visų mokslų darbo organizavimo poreikių. Tarptautinė ir šalies mokslinių darbų specializacija darė poveikį, kad kurtųsi labiau profiliuotos mokslo organizacijos. Šiuo požiūriu minėtinas ir bendras Nepriklausomos Lietuvos mokslininkų bendruomenės organizacinės veiklos, jos specializavimo pradžios kontekstas, kuris iš dalies turėjo įtakos humanitarų visuomeninių organizacijų steigimo praktikai.

Visuomeninių mokslo organizacijų specializacija jau po Pirmojo pasaulinio karo pirmiausia pradėta taikomųjų technikos darbų srityse. Antai savarankiškas visuomenines organizacijas jau pirmaisiais Nepriklausomybės metais steigė ir plėtojo mokslinė–techninė inteligentija. 1918 metų rugsėjo 4 dieną buvo įkurta *Lietuvos technikų draugija*. Pagal parengtus įstatus draugija akcentavo to meto ūkiui aktualius tikslus: „platinti technikų lavinimąsi, padėti įvairiausioms technikos ir pramonės šakoms plėtotis ir Lietuvai po karo atstatyti, dėtis prie krašto natūrinių turtų tyrinėjimų". 1924 metų lapkričio 2–5 dienomis Kaune buvo organizuotas pirmasis

115 *Lietuvių katalikų mokslo akademijos įstatai*. Kaunas, 1923, p. 1.

116 Vasiliauskienė A. LKMA genezės aspektai // *LKMA metraštis*, 2003, t. 22, p. 100.

Lietuvos inžinierių ir architektų kongresas, į kurį atvyko 150 mokslininkų, inžinierių, architektų ir technikų. Kongreso nutarimuose, šalia taikomųjų statybos ir architektūros reikalų, siūlyta organizuoti Lietuvos architektūros ir istorijos paminklų tyrimą bei apsaugą, plėtoti šviečiamąją šios srities veiklą. Kongrese buvo nutarta steigti naują draugiją – *Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungą*. Jos įstatai įregistruoti 1925 metų vasario 14 dieną. Vėliau šios organizacijos nariai 1931 metais įsteigė *Lietuvos inžinierių sąjungą*, kurios pirmininku buvo išrinktas profesorius Pranas Jodelė[117]. Ši sąjunga, kaip ir kai kurios kitos techninės draugijos, siekė spręsti ne vien specializuotas praktines problemas, bet ir skleisti mokslo naujoves, padėti rengti atitinkamų sričių specialistus.

Specializavimą vėliau plėtojo ir gamtininkai: steigė profiliuotą, bet atvirą įvairių sričių tyrėjams draugiją. 1931 m. įkurta *Lietuvos gamtininkų draugija* siekė telkti gamtos tyrėjus ir skleisti mokslo žinias visuomenėje, puoselėti gamtosaugos idėjas[118]. Organizacija nesiekė profesinės izoliacijos nuo mokslinės bendruomenės. Šios organizacijos steigimas liudijo ne tik gamtos mokslų plėtojimo reikmes, bet ir jau atsiradusį gretutinių specialybių mokslininkų bendravimo, mokslo metodologijos ir kitų bendrųjų klausimų aptarimo būtinybę[119]. Toks poreikis ypač aktualus nedidelio krašto mokslo visuomenės terpėje[120].

Tiek visuomeninių mokslo institucijų veiklos specializavimo, tiek visos mokslo bendruomenės sąveikos derinimo problemos XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje tapo aktualios ir tyrinėtojams humanitarams. Tuo metu akcentuota lituanistikos svarba, tačiau lituanistiniai darbai daugiaprofilinėse organizacijose dar nebuvo pakankamai gerai organizuoti. Tam trukdė interesų įvairovė, tam tikras organizacijų idėjinis kryptingumas ir kitos priežastys. Nepavykus įgyvendinti Mokslų akademijos steigimo idėjos, pradėta, kaip ir kitose šakose, kurti pavienes lituanistines mokslo draugijas. Jų organizacinį branduolį sudarė jau kitose organizacijose veiklos patirtį įgavę mokslininkai, pedagogai, praktikai. Buvo naudinga ir

[117] Liekis A. *Mokslinės techninės draugijos Lietuvoje*. Vilnius, 1986, p. 14–15.
[118] Užuotienė A. Lietuvos gamtininkų draugija // *Mokslo draugijos Lietuvoje*, Vilnius, 1979, p. 143–144.
[119] Klimka L. Lietuvos gamtininkų draugija – „Žinijos" pirmtakas // *Žinija Lietuvoje*. Kaunas, 2000, p. 44.
[120] *Ten pat.*

kitų sričių mokslininkų jau pradėta taikyti teorinių bei taikomųjų darbų derinimo visuomeninėse organizacijose patirtis, tarpdisciplininė sąveika ir kt., tačiau iš esmės organizacijoms atsirasti turėjo įtakos tai, kad, kaip minėta, XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje pradėjo reikštis siauresnis steigiamų mokslo visuomeninių organizacijų profiliavimas ir specializavimas.

1923 m. grupės Lietuvos karininkų iniciatyva buvo įsteigta *Karo mokslų draugija*, kurią galima vadinti labiau profiliuota, bet skirtingų mokslų ir praktikos žinias jungiančią karybos organizaciją[121]. Draugija siekė organizuoti švietėjišką, taip pat ir mokslinę veiklą karo teisės, taktikos, kariuomenės auklėjimo, karo sanitarijos, ekonomikos ir karo statistikos, bibliotekų ir karo bibliografijos, taip pat istorijos srityse[122]. Šioje veikloje dalyvavo teisininkas ir istorikas Augustinas Janulaitis bei kai kurie kiti civiliai mokslininkai, kurie numatė rinkti Lietuvos karo istorijos medžiagą, ją analizuoti ir skleisti istorijos žinias ne tik tarp karių, bet ir tarp visuomenės[123].

Kai kurie lokaliniai karo istorijos darbai buvo numatyti 1925 m. pradėjusioje veikti *Mažosios Lietuvos karių draugijoje*, kurios pagrindą sudarė Klaipėdoje gyvenantys lietuviai atsargos karininkai ir kariai. Įstatuose buvo akcentuota kultūrinė švietėjiškoji, patriotinė auklėjamoji veikla Klaipėdos krašte. Šalia to numatyta rinkti istorinę medžiagą apie Klaipėdoje gyvenančių karių dalyvavimą atkuriant Lietuvos Nepriklausomybę. Draugijos steigėjai M. Glažė ir kiti siekė vengti draugijos renginiuose religinių ir politinių diskusijų[124].

Tam tikrą Nepriklausomos Lietuvos mokslo institucijų veiklos profiliavimo tendenciją rodo *Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos* steigimas, kurio iniciatoriais 1926 metais tapo Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto literatūros skyriaus profesoriai ir dėstytojai. Balio Sruogos parengtame projekte iš pradžių buvo numatyta steigti tik specializuotą literatūros draugiją, tačiau kitų fakulteto skyrių nariai siūlė draugiją plėsti, suteikti jai platesnį humanitarinių tyri-

---

121 Karo mokslų draugijos (toliau KMD) statutas // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 7, l. 18.
122 KMD centro sekcijų sąrašas, 1925 10 15 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 3, l. 208.
123 KMD istorijos sekcijos valdybos posėdžio protokolas, 1924 04 10 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 89–60.
124 Krašto gynimas ir visuomenė // *Kardas*, 1925, nr. 13, p. 13.

mų kryptingumą. Fakulteto tarybos posėdžiuose buvo sudaryta organizacinė komisija įstatams rengti. Humanitarinių mokslų fakultete kuriama draugija rėmėsi kai kurių užsienio mokslų akademijų bei kitų organizacijų kūrimo patirtimi jungiant skirtingus, bet artimus mokslinius tyrimus, švietėjišką veiklą. Šioje organizacijoje numatyta sudaryti kelias draugijos sekcijas, kurios ateityje galėtų tapti Lietuvos mokslų akademija: filosofijos, kalbotyros, literatūros, istorijos. Tačiau 1927 metų kovo mėnesį steigiant draugiją buvo sudaryti tik dviejų skyrių (istorijos ir literatūros sekcijų) organizavimo branduoliai[125]. Draugija siekė užsiimti ne vien lituanistiniais tyrimais, tačiau įsteigtos literatūros ir istorijos sekcijos numatė tam skirti itin svarbų dėmesį. Organizacijos kūrime dalyvavo Mykolas Biržiška, Vincas Mykolaitis, Vincas Krėvė (literatūros sekcija), Jonas Yčas, Augustinas Janulaitis, Mykolas Römeris, Paulius Galaunė (istorijos sekcija) ir kiti žinomi to meto dėstytojai ir tyrėjai[126].

Kaip siauresnės specializacijos organizacija išskirtina 1925 metais įkurta *Kalbos draugija,* kuri turėjo tirti ir ugdyti lietuvių kalbą, taip pat padėti spręsti praktinius rašybos ir kitus lietuvių kalbos klausimus[127]. Tačiau veikla buvo organizuojama, anot pačių dalyvių, vangiai, nes trūko kalbininkų specialistų, nepakako lėšų veiklai ir spaudai, trukdė politinio gyvenimo visuomenėje pokyčiai[128]. Draugijos veikla po kelių metų užgeso, 1931 m. ji uždaryta[129].

Naują kalbininkų organizaciją – *Lietuvių kalbos draugiją* – nutarta steigti 1935 metų pradžioje. Tais metais įregistruoti organizacijos įstatai, o 1936 metų birželio mėnesį kai ką patikslinus jie buvo perregistruoti pagal naujus reikalavimus[130]. Svarbiausias organizacijos tikslas – pažinti, tirti bei tobulinti lietuvių kalbą ir „kelti visuomenėje bendrinės kalbos mokėjimą"[131]. Draugijos steigėjai buvo Pranas Skar-

[125] Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdžių protokolai, 1926 09 14 // *VUB RS,* f. 96–VDU 17, l. 2–3; *ten pat,* 1927 03 25 // *VUB RS,* f. 96–VDU 17, l. 36.

[126] Humanitarinių mokslų bei literatūros draugijos (HMLD) susirinkimo protokolas, 1927 03 13 // *LMAB RS,* f. 105–21, l. 1–2.

[127] Kalbos draugijos įstatai // *LCVA,* f. 394, ap. 1, b. 205, l. 3–4.

[128] Lauraitis J. M. Prikelkime kalbos draugiją // *Kalba,* 1930, t. 1, sąs. 1, p. 37–39.

[129] Kauno m. ir apskrities viršininko pranešimas // *LCVA,* f. 394, ap. 1, b. 205, l. 1.

[130] Raštas Lietuvių kalbos draugijos steigėjų įgaliotiniui // *LCVA,* f. 402, ap. 5, b. 142, l. 142.

[131] Lietuvių kalbos draugijos įstatai // *LMAB RS,* f. 63–1, l. 1.

džius, Antanas Salys, Kazimieras Alminauskas, Juozas Balčikonis, Jonas Martynas Laurinaitis ir kiti. Draugijos steigime dalyvavo, generavo veikimo idėjas ar šiaip ją rėmė ne tik kalbininkai, bet ir įvairių profesijų bei interesų inteligentai.

Su lietuvių kalbos mokslo ir praktikos plėtra tarpukarį susijusi dar viena visuomeninė organizacija – *Jono Jablonskio fondas.* 1930 metų vasario 23 dieną mirė įžymus lietuvių kalbotyrininkas, kalbos puoselėtojas ir švietėjas profesorius J. Jablonskis. Grupė jaunesnės kartos kalbininkų, taip pat ir kitų sričių mokslininkai, siekdami įamžinti lituanisto atminimą ir skatinti jo pradėtų darbų plėtojimą visuomenėje, nutarė įkurti jo vardu pavadintą fondą. 1930 metų kovo 29 dieną steigiamos organizacijos įstatai buvo pateikti Kauno miesto ir apskrities viršininkui. Šiek tiek juos patikslinus tų pačių metų gegužės mėn. įstatai buvo įregistruoti ir fondas įteisintas visuomeninės organizacijos teisėmis[132]. Kuriama organizacija siekė telkti lėšas ir remti lietuvių kalbos mokslą, studijas aukštosiose mokyklose bei leidybą. Fondo steigėjais pasirašė kalbininkai Juozas Balčikonis, Antanas Salys, pedagogai Kostas Meškauskas, Laurynas Kairiūnaitis, Jonas Mašiotas, inžinierius Pranas Stanaitis ir atsargos generolas leitenantas Jonas Bulota[133].

1929 metų gegužės mėnesį veiklą pradėjo *Lietuvos istorijos draugija,* kurios steigimas taip pat liudijo tyrimų specializavimo poreikį. Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinėje įregistruotus įstatus pasirašė steigėjai: Augustinas Janulaitis, Petras Tarasenka, Konstantinas Jablonskis, Vaclovas Biržiška, Ignas Jonynas. Steigėjai siekė tyrinėti ir plėsti istorijos mokslą Lietuvoje, akcentuodami lietuvių tautos istoriją[134].

XX amžiaus ketvirtojo dešimtmečio pradžioje buvo įsteigtos dvi visuomeninės knygotyros profilio draugijos, kurių mokslinė ir kultūrinė veikla, šios srities mokslininkų teigimu, įnešė svarų įnašą į lietuvių knygotyros plėtotę[135]. 1930 m. gruodžio mėnesį buvo įkurta *XXVII knygos mėgėjų draugija.* Šalia kitų veiklos sri-

---

[132] Jono Jablonskio fondas // *LCVA,* f. 402, ap. 4, b. 585, l. 2–4.
[133] Jono Jablonskio fondo posėdžių protokolų knyga, 1930–1940 m. // *LLTI BR,* f. 52–334, l. 1–15.
[134] Lietuvos istorijos draugijos įstatai, 1929 m. // *Praeitis,* 1930, t. 1, p. 396–397.
[135] Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai,* Vilnius, 1989, p. 152; Kaunas D. *Kultūros karininkas.* Vilnius, 2004, p. 54.

čių, draugija numatė domėtis Lietuvos spaudos istorija, knygų menu, bibliofilija. Draugijos pavadinimas reiškė, kad jos narių gali būti tik 27, tačiau per organizacijos veikimo laikotarpį jų visada buvę mažiau. Prie organizacijos kūrimo prisidėjo Paulius Galaunė, Viktoras Cimkauskas, Juozas Tumas, Juozas Paknys[136].

1931 metų gegužės mėnesį pradėjo veiklą ir *Lietuvos bibliotekininkų draugija*, kuri iš esmės buvo formuojama kaip šios srities darbuotojų profesinė organizacija, tačiau planavo rūpintis tiek praktinėmis, tiek ir kai kuriomis mokslinėmis Lietuvos bibliotekų veiklos tobulinimo bei jos darbuotojų tobulėjimo problemomis. Draugijos įkūrimo iniciatoriais buvo Vaclovas Biržiška, Vincas Ruzgas, Aleksandras Ružancovas ir kiti bibliotekų vadovai, specialistai[137].

Kaip jau minėta, kai kurioms visuomeninėms mokslo organizacijoms steigti per aptariamą laikotarpį nemenkos įtakos turėjo steigėjų idėjinės nuostatos, paremtos jų pasaulėvaizdžiu.

Mokslas, anot mokslo filosofo Kęstučio Masiulio, negali „išvengti" pasaulėvaizdžio. Jis yra esminė jo struktūros dalis, nes mokslui pasaulis iškyla tik kaip vaizdas, kaip konstruktas[138]. Mokslo vystymosi tendencijos XX amžiaus pirmoje pusėje rodo, kad „mokslo ir pasaulėžiūros santykio problema nėra pseudoproblema, kad pozityvizmo kritikuotos natūrfilosofijos silpnoji vieta buvo ne šios problemos iškėlimas, bet neteisingas jos sprendimas"[139]. Išties mokslininkai, imdamiesi fundamentinių problemų, buvo priversti spręsti ir pasaulėžiūrai reikšmingus klausimus. Tokių darbų rezultatai turėjo įtakos ir pačiai filosofijai, o „pastaroji, galėdama geriau naudotis humanitarikos lobynu, siekė skatinti mokslų sąveikos plėtrą"[140].

Diskusijos Nepriklausomos Lietuvos akademinėje visuomenėje, to meto spaudoje mokslo ir religijos sąveikos klausimais, kaip jau minėta, turėjo įtakos skirtingų sričių mokslininkų idėjų raiškai visuomenėje, taip pat ir kai kurių mokslo organizacijų veikimo principams formuoti. Kai kurios steigiamos or-

136 Visuotinio susirinkimo protokolas, 1931 01 27 // *LMABRS*, f. 59–1–97, l. 27.
137 Žr. Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989.
138 Masiulis K. *Moderniojo mokslinio pasaulėvaizdžio formavimasis Lietuvoje*. Vilnius, 1992, p. 10.
139 *Ten pat*, p. 112.
140 *Ten pat*.

ganizacijos pabrėžtinai deklaravo tam tikras pasaulėžiūrines nuostatas atitinkančius veiklos tikslus, siekė tas nuostatas skleisti ir net įsitvirtinti intelektualioje visuomenės aplinkoje.

Ryškėjo ir humanitarų pasaulėžiūrinių pagrindų esminės koncepcijos.

Viena svarbesnių lietuvių kultūros raidos tyrėjų problemų buvo vadinamoji „modernioji kultūros krizė". Šios krizės reiškiniai buvo svarstomi gausioje to meto literatų, visuomenės veikėjų, pedagogų, teologų filosofinėje publicistikoje.

Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavime 1936 metais vienas iš šios organizacijos idėjinių strategų – Stasys Šalkauskis – skaitė pranešimą „Ideologiniai dabarties krizių pagrindai", kuriame kultūros krizę vertino kaip istorinio kultūros vystymosi rezultatą, o kultūros prieštaravimus, trūkumus, netobulumus, pasak jo, turėjo pašalinti religija[141]. Akcentuota, kad katalikiškoji kultūra turinti išsaugoti Vakarų kultūros vertybes, nugalėti jos krizę[142].

Su S. Šalkauskio idėjomis susijusi vadinamosios 1936 metų generacijos – naujos idėjinės grupės susidarymas. Juozas Keliuotis, Juozas Ambrazevičius, Stasys Yla ir kiti publicistai, visuomenės veikėjai, susiję su žurnalu „Naujoji Romuva" ir laikraščiu „XX amžius", sudarė naują kartą, palyginti su Adomo Jakšto, Prano Dovydaičio, Prano Kuraičio, Izidoriaus Tamošaičio karta. S. Šalkauskio katalikybės kaip sintezuojančios pasaulėžiūros idėja buvo panaudota pagrįsti vadinamajai „plačiosios" katalikybės koncepcijai, pagal kurią katalikybė turinti atsiverti ir „viską į save priimti"[143].

Humanitarų veiklos kryptingumui iš dalies turėjo įtakos Rytų ir Vakarų kultūrų istorinės sąveikos bei poveikio lietuvių kultūros genezei interpretacijos.

Jau XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje buvo plačiai paplitusi rytietiškos lietuvių kilmės teorija. Šiuo atžvilgiu taip pat pažymėtinas S. Šalkauskis, kuris pirmiausia įžvelgė rytietiškos lietuvių kilmės pėdsakus kalboje, tautosakoje, papročiuose[144]. Šiuos bruožus, jo nuomone, lietuviai išsinešę iš bendros indoeuro-

[141] Šalkauskis S. Ideologiniai dabarties krizių pagrindai // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 2, Kaunas, 1937, p. 48.

[142] *Ten pat.*

[143] Sverdiolas A. *Kultūros filosofija Lietuvoje*. Vilnius, 1983, p. 116–118.

[144] Šalkauskis S. *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*. Kaunas, 1933, p. 23.

piečių protėvynės. Rytietiško prado buvimas priešistorinėje lietuvių kultūroje iš tiesų S. Šalkauskiui buvo argumentas įžvelgti polinkį į Rytų ir Vakarų kultūrų sintetizmą pačioje etninėje tautos prigimtyje. Savo samprotavimais S. Šalkauskis iš esmės tęsė J. Basanavičiaus ir kai kurių kitų nacionalinio judėjimo ideologų liniją. Vėliau paveiktas Vinco Mickevičiaus knygos „Indoeuropiečių protėvynė" S. Šalkauskis atsisakė etninės lietuvių kilmės analizės, tačiau neatsisakė Rytų ir Vakarų kultūrų sintezės, kuri veikė Lietuvą, koncepcijos[145].

Pabrėžtina, kad Antanas Maceina sintetiškumo sąvokai suteikė kitą turinį. Pasak jo, „mūsų tautybė istorijos eigoje nėra įsigijusi nei pakankamai slaviškos, nei pakankamai germaniškos struktūros, kad iš jos galėtų išaugti sintetinė kultūra, sujungianti savyje slavų ir germanų pradus", todėl „junginys yra tik išviršinis, nesusintetintas"[146].

Lituanistinių tyrimų organizavimo procese vykstant diskusijoms tekę derinti skirtingas metodologines pozicijas, kurios reiškėsi Nepriklausomos Lietuvos mokslininkų aplinkoje. Pavyzdžiui, jaunesniosios kartos istorikas Zenonas Ivinskis, kaip nurodo jo palikimo tyrėjai[147], nesitaikstė ne tik su romantiška, bet ir su XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje istoriografijoje įsivyraujančia pozityvistine metodologija. Iš XIX amžiaus atėjusį romantinį praeities įvaizdį tuo metu pakeitė „istorijos pastato" idėja, suvokiama kaip istorinio teksto aiškaus struktūrizavimo būtinumas, maksimaliai plačios šaltinių bazės naudojimas, sistemingas analizės ir sintezės metodų taikymas tiriant ir apibendrinant istorinę medžiagą.

Z. Ivinskis savo darbuose, skelbtuose „Naujosios Romuvos" žurnale[148], taip pat su istorijos tyrimais susijusių visuomeninių mokslo organizacijų spaudoje[149], ragino kelti istorijos mokslą į kokybiškai aukštesnį priežastinį lygį, o pozityvistinę

---

145 Sverdiolas A. *Kultūros filosofija Lietuvoje*. Vilnius, 1983, p. 156.

146 Maceina A. Kultūros sintezė ir lietuviškoji kultūra // *Židinys*, 1939, nr. 5 – 6, p. 642.

147 Bumblauskas A. Zenono Ivinskio vieta mūsų istoriografijoje // *Naujoji Romuva*, 1994, nr. 1, p. 10; Lasinskas P. Z. Ivinskio teorinės nuostatos ir paieškos XX a. 4-ajame dešimtmetyje // *Lituanistica*, 2000, nr. 1/2, p. 3–14.

148 Ivinskis Z. Lietuvos praeities ir dabarties kryžkelės // *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 17, p. 289–291.

149 Ivinskis Z. Lietuvos istorija romantizmo metu ir dabar // *LKMA darbai*, t. 3, p. 320 – 341; Ivinskis Z. Aktualieji mūsų praeities klausimai ir jų įtaka dabarčiai // *Kardas*, 1939, nr. 12, p. 316 – 325.

istoriją siūlė keisti civilizacinių modelių istorija. Z. Ivinskis rūpinosi ne tik teorinių nuostatų analize, bet ir mokslininkų telkimo veikla – dalyvavo Lietuvos istorijos draugijos veikloje, tapo jos valdybos nariu.

Paminėtina prieškario Lietuvos jaunosios kartos istorikų nuostata kurti patriotinę šalies istoriją, kuri dabar traktuojama ne tiek kaip politinis angažuotumas, bet pirmiausia kaip natūralus būdas šalinti minėtus pozityvistinės istorijos trūkumus, kuris leidžia atgaivinti neveiklų pozityvistinį istorijos subjektą. Kuriant patriotinę šalies istorijos koncepciją, stengtasi atsiriboti nuo kaimyninių šalių autorių tendencingumo, tačiau dar nespėta originaliai konceptualizuoti visos Lietuvos praeities[150].

XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje Nepriklausomoje Lietuvoje iškyla ne vien istorikai, bet ir kiti jaunesnės kartos humanitarai, specializavęsi ar tobulinęsi užsienyje, gebantys analizuoti naujas pasaulio mokslo tendencijas, taip pat kelti naujas teorines ir praktines lituanistinių tyrimų plėtros idėjas. Kai kurie jų savo dalyvavimu siekė modernizuoti tiek valstybinių mokslo ir studijų institucijų, tiek ir visuomeninių mokslo organizacijų veiklą, sklandžiau derinti mokslininkų bendruomenės ir valstybės interesus. Jų mokslinės idėjos reiškėsi tiesioginėje mokslo draugijų, jų fondų, leidyklų ir kitų padalinių veikloje, veikė jų kryptingumą. Mokslo organizacijos savo ruožtu toliau finansiškai rėmė jaunųjų intelektualų studijas ir tobulinimąsi Vakarų universitetuose. Pažymėtina Lietuvių katalikų mokslo akademija, kuri mecenavo naujosios kartos atstovų Zenono Ivinskio, Jono Pankausko, Antano Salio, Juozo Girniaus, Juozo Keliuočio, Broniaus Dundulio ir kitų asmenų rengimą Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Italijoje[151].

Verta paminėti, kad visuomeninėse mokslo organizacijose siekė dalyvauti ne vien mokslininkai tyrėjai, bet ir mokslo mėgėjai, t. y. su kitokia profesionalia veikla susiję, bet mokslinį pažinimą remiantys ar net dalyvaujantys jame, asmenys. Mėgėjų dalyvavimas ir parama steigiant visuomenines mokslo organizacijas išplėtė dar negausios mokslo bendruomenės raiškos galimybes.

---

[150] Lasinskas P. *Istorijos mokslas VytautoDidžiojo universitete 1922–1940 metais*. Vilnius, 2004, p. 293.

[151] Eretas J. Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje. Nuo „Tėvynės sargo" įsteigimo (1896) iki „Naujosios Romuvos" įkūrimo (1931) // *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 7, Roma, 1972, p. 38–39.

Apibendrinant pažymėtina, kad esmines Nepriklausomos Lietuvos visuomeninės mokslo institucionalizavimo prielaidas sudarė tiek jau turima tarptautinė ir Lietuvos mokslo bendruomenių telkimo, teorinės ir taikomosios veiklos organizavimo patirtis, tiek ir aktyviai reiškiamos naujos mokslinės veiklos plėtojimo idėjos, praktinės jų įgyvendinimo galimybės ir kylanti mokslininkų kompetencija.

II SKYRIUS

HUMANITARŲ DRAUGIJŲ ORGANIZACINIS MODELIS

MOKSLO DRAUGIJŲ VEIKLOS ORGANIZAVIMO STRUKTŪRA

Analizuojamų visuomeninių mokslo institucijų organizacinio modelio bruožus iš esmės galima apibūdinti atskleidžiant mokslininkų humanitarų per tarpukarį įsteigtų mokslo organizacijų struktūros formavimo, vadovavimo, finansavimo, vidinių ir išorinių ryšių organizavimo savitumus.

Daugiaprofilinės mokslo draugijos formavo savo veiklos organizavimo struktūrą pagal kryptis (žr. 1 lentelę prieduose), kurioms būdinga mokslo žinių kaupimas, tyrimų organizavimas ir šviečiamoji veikla įvairiose skirtingose tyrimų srityse. Šiose organizacijose pradėta steigti ir humanitarinius padalinius, kurių dauguma akcentavo lituanistinę veiklą, siejamą su žinių apie Lietuvą, jos praeitį, kalbą, kultūrą visuma.

Lietuvių mokslo draugijos (LMD) Kauno skyriaus steigėjai, kaip jau minėjome, dar 1920 m. pradžioje pabrėžė būtinybę plėtoti įvairių sričių mokslo tyrimus, steigti atitinkamus mokslo padalinius ir rengti Mokslų akademijos pagrindus. Steigiant skyrių akcentuota ne tik taikomųjų, bet ir humanitarinių mokslų svarba visuomenei. LMD Kauno skyriaus įkurta *Lietuvos pažinimo sekcija* jungė mokslininkus, pedagogus, kultūros veikėjus. Sekcijos ir visos organizacijos sąveiką koordinavo išrinkta LMD Kauno skyriaus valdyba. Jos nariais buvo išrinkti organizatoriai Augustinas Janulaitis, Zigmas Žemaitis, Vincas Nacevičius, Pranas Mašiotas, Jonas Vabalas - Gudaitis[1]. Šią sekciją galima laikyti vienu pirmųjų plataus profilio mokslinių lituanistinių padalinių Nepriklausomoje Lietuvoje, tačiau jos neilga veikla apsiribojo tik Kauno miesto aplinka, o nariai pamažu įsiliejo į kitas kuriamas institucijas.

Daugiaprofilinę organizacinę struktūrą formavo ir *Lietuvių katalikų mokslo akademija,* kuri numatė steigti savo padalinius, įstaigas, fondus, įsigyti kilnojamo ir nekilnojamo turto. Akademijos įstatuose nurodyta, kad jos veikimas apima visą Lietuvos kraštą[2]. Draugijos struktūrą siekta sudaryti steigimo eigoje 1922 metais, tačiau ji susiformavo tik po dešimtmečio, pradėjus organizuoti Lietuvių katalikų ir mokslo mėgėjų suvažiavimus, kuriuose veikė Socialinių, Gamtos ir Humanitarų sekcijos. Jos virto ilgalaikiais organizacijos padaliniais.

[1] Steigiamųjų LMD Kauno skyriaus susirinkimų protokolai // *LLTI BR*, f. 22–36, l. 1–13.

[2] *Lietuvių katalikų mokslo akademijos įstatai*. Kaunas, 1923, p. 5.

Pirmame LKMA suvažiavime 1933 m. vasario 27–28 d. buvo išrinkta Kalbininkų sekcijos vadovybė, kurią sudarė dr. Antanas Salys, dr. Jonas Grinius, prof. Francas Brenderis, mokytojai Juozas Ambrazevičius ir Jonas Vosylius. Suvažiavime veikusioje Istorijos sekcijoje nutarta kurti nuolatos veikiantį istorikų padalinį[3]. Humanitarų sekcijos susikūrė per 1936 ir 1939 metų LKMA suvažiavimus. Jos plėtojo veiklą ne tik organizacijoje, bet ir visuomenėje[4]. Pažymėtina, kad lituanistinėse sekcijose nagrinėti ne tik aktualūs lietuvių kalbotyros, istorijos, bet ir literatūros, menotyros klausimai. Draugijos struktūra buvo sudaroma remiantis konkrečiais mokslais, bet siekta integralumo, platesnės istorinių, teorinių ir taikomųjų darbų sąveikos.

XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje ėmė reikštis siauresnis steigiamų mokslo visuomeninių organizacijų profiliavimas. Tam tikra teorinių ir taikomųjų darbų specializacija iš dalies matoma nagrinėjant draugijų veiklos organizavimo principus.

Karo mokslų draugija, kurią galima vadinti labiau specializuota, bet skirtingų mokslų ir praktikos žinias jungiančia daugiaprofiline karybos organizacija, 1923 metais išrinkusi valdybą, mėgino sudaryti organizacijos skyrius ir grupes kariuomenės dalyse[5]. Darbą pradėta organizuoti kuriant prie draugijos valdybos pagrindines sekcijas. 1925 m. veikė jau septynios tokios sekcijos: Karo teisės, Taktikos, Kariuomenės auklėjimo, Karo sanitarijos, Ekonomikos ir karo statistikos, Bibliotekų ir karo bibliografijos, taip pat Istorijos[6]. Pastarasis padalinys įsteigtas 1924 m. kovo 31 d. Jį organizuoti padėjo Augustinas Janulaitis ir kiti civiliai mokslininkai, kurie numatė rinkti Lietuvos karo istorinę medžiagą[7]. Sekcija sudarė savo valdybą, kurios pirmininku buvo išrinktas profesorius A. Janulaitis. Formuojant šios organizacijos struktūrą derintos kariuomenės ir kai kurių kviestinių civilių specialistų sąveikos galimybės.

Lietuvos karo istorijos srityje buvo dirbama ir Aleksandro Ružancovo iniciatyva 1923 m. spalio mėnesį organizuotoje KMD bibliotekų ir bibliografijos sekcijo-

[3] Pirmas Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas // *LKMA suvažiavimo darbai,* t. 1, 1935, p. 530–532.
[4] *LKMA suvažiavimo darbai,* t. 2, 1937, p. 457–471; *LKMA suvažiavimo darbai,* t. 3, 1940, p. 495–514.
[5] Karo mokslų draugijos statutas // *LCVA,* f. 889, ap. 1, b. 7, l. 18.
[6] KMD centro sekcijų sąrašas, 1925 10 15 // *LCVA,* f. 889, ap. 1, b. 3, l. 208.
[7] KMD istorijos sekcijos valdybos posėdžio protokolas, 1924 04 10 // *LCVA,* f. 889, ap. 1, b. 22, l. 89–60.

je. Čia buvo renkama ir publikuojama ne tik karo istorijos bibliografija, bet ir pradėta kaupti karo archyvą, rinkti karo eksponatus. 1927 m. ši sekcija pavadinta Bibliotekų, archyvų ir muziejų sekcija[8].

Nepriklausomos Lietuvos visuomeninių mokslo institucijų veiklos profiliavimo diegimo tendenciją iš dalies atspindi *Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos* veiklos organizavimo struktūra. Šioje organizacijoje iš pradžių numatyta sudaryti kelias daudiaprofilinės draugijos sekcijas, tikėtasi, kad prie šios organizacijos su savo fondais jungsis Archeologijos komisija, kitos mokslo draugijos, tačiau buvo sukurtos dvi sekcijos: Literatūros ir Istorijos, kurios organizavo šių sričių specializuotą humanitarų veiklą.

Kadangi mokslininkų bendruomenėse planuota Mokslų akademija nebuvo sukurta, o tyrėjų humanitarų veiklą organizuoti ir koordinuoti daugiaprofilinėse visuomeninėse organizacijose buvo sudėtingiau, tai pradėta telktis siauresnei, profesionaliau specializuotai veiklai. Tyrėjai humanitarai, specializuodami naujai steigiamas draugijas, kartu siekė pagal galimybes plėsti jų lituanistinės veiklos kryptis bei formuoti tam pritaikytą Lietuvos įstatymų reglamentuojamą struktūrą.

Taip buvo steigiama *Kalbos draugija*. Jos steigimo eigoje 1925 metais buvo privalomai sudaryta organizacijos valdyba, o vėliau sudarytos rašybos ir redakcijos komisijos. Jos numatė įkurti bendrą komisiją, kuri turėjo spręsti lietuvių rašybos klausimus. Tačiau veikla tuo metu nebuvo išplėtota, nes dalyvavo mažai kalbininkų specialistų, nepavyko surinkti pakankamai lėšų numatytiems darbams ir spaudai[9]. Todėl draugijos veikla po kelių metų užgeso[10].

1935–1936 metais pradėta vėl telkti kalbininkus ir kurti naujos – *Lietuvių kalbos draugijos* – organizacinę struktūrą. Didžiausią organizacinį darbą draugijoje atliko valdyba, kurią sudarė 5–7 nariai. Valdyba šaukdavo visuotinius susirinkimus, rūpinosi sekcijų veikla, žurnalo „Gimtoji kalba" reikalais ir kt. Į pirmąją valdybą buvo išrinkti Pranas Skardžius (pirmininku), Antanas Salys, Kazimieras Alminauskis, Jonas Laurinaitis ir Jurgis Talmantas. Valdyba koordinavo visos or-

[8] KMD bibliotekų ir karo bibliografijos sekcijos raštai // *LMAB RS*, f. 75–199, l. 5–9.
[9] Laurinaitis J. M. Prikelkime kalbos draugiją // *Kalba*, 1930, t. 1, sąs. 1, p. 37 – 39.
[10] Kauno m. ir apskrities viršininko pranešimas // *LCVA*, f. 394, ap. 1, b. 205, l. 1.

ganizacijos veiklą, tačiau reikia pritarti Aldono Pupkio nuomonei, kad svarbiausias organizacijos darbas vyko visuotiniuose narių susirinkimuose: buvo pateikiamos valdybos ataskaitos, kalbama svarbiausiais veiklos klausimais, derinamos nuomonės ir kt.[11].

Atskirai dirbo sekcijos, kurias sudarė 3–7 šios draugijos nariai. 1936 metų draugijos visuotinių susirinkimų protokoluose užfiksuotos jau penkios sekcijos, veikusios kaip nuolatiniai padaliniai: Terminologijos, Viešosios kalbos, Spaudos kalbos, Mokyklinės kalbos, Užsienio lietuvių kalbos sekcijos[12]. Vėliau steigiama Vertimų kalbos sekcija, taip pat praktinius kalbos reikalus sprendžiančios teatro kalbos, tarties komisijos. Sekcijų ir komisijų darbas buvo svarstomas visuotiniuose narių susirinkimuose.

Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje buvo organizuota taip pat su lietuvių kalbos mokslu bei puoselėjimu susieto *Jono Jablonskio fondo* veikla, kurią koordinavo kalbininkų ir kitų narių steigiamajame susirinkime išrinkta valdyba. Jonas Bulota tapo šio fondo valdybos pirmininku[13]. Šaltinių analizė rodo, kad fondo veikla buvo numatyta visoje Nepriklausomos Lietuvos teritorijoje, jį rėmė provincijos inteligentija, tačiau nuolatos veikianti organizacinė struktūra šalyje nebuvo sukurta.

Lietuvos istorijos draugijos veiklai nuo jos įregistravimo 1929 metais vadovavo kasmet (vėliau kas treji metai) visuotiniame susirinkime renkama valdyba. Kaip ir kitose organizacijose, joje buvo numatyta privaloma revizijos komisijos veikla. Šios organizacijos įstatuose nurodyta, kad organizacijos darbo plotas – visa Lietuva, o būstinė veikia Lietuvos sostinėje[14]. Tačiau nebuvo apibrėžta darbo organizavimo struktūra ir sistema. Vėliau įstatuose darbo organizavimas buvo tikslinamas: 1936 m. įstatai numatė, kad gali būti sudaromos tam tikros komisijos konkretiems darbams organizuoti, konkretizuota revizijos komisijos veikla ir sudėtis[15]. Draugijoje vėliau veikė keturios komisijos: istorijos mokytojų sekcijos prie LID steigimo,

[11] Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 2, p. 3.
[12] 1935–1940 m. Lietuvių kalbos draugijos visuotinių susirinkimų protokolų knyga // *LMAB RS*, f. 63-3, l. 23–24.
[13] 1930–1940 m. Jono Jablonskio fondo posėdžių protokolų knyga // *LLTI BR*, f. 52–334, l. 1–15.
[14] 1929 m. Lietuvos istorijos draugijos įstatai – žr. priedus.
[15] 1936 m. Lietuvos istorijos draugijos įstatai // *LMABR*, f. 267–2816, l. 18–20.

įstatų keitimo, redakcinė, parodos Lietuvos Nepriklausomybės dvidešimtmečiui organizuoti[16]. 1938 m. įstatai vėl buvo papildyti, nes prie draugijos įsteigtas ir nuolatos veikiantis padalinys – Istorijos mokytojų sekcija, kurios pirmininku buvo išrinktas Povilas Spukas, nariai Konstantinas Avižonis ir Vanda Daugirdaitė-Sruogienė[17]. Ši sekcija iš esmės buvo ne vidinės organizacinės struktūros dalis, o su draugija susieta istorinio švietimo institucija.

Specializuotą knygotyros veiklą nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžios organizavo *Lietuvos bibliotekininkų draugija* ir *XXVII knygos mėgėjų draugija*. Nors, kaip minėta, pastarosios pavadinimas reiškė narių skaičių, tačiau jų organizacijos veikimo laikotarpiu visada buvę mažiau (žr. priedus). Įstatuose nurodyta, kad draugijos reikalus tvarko visuotinis susirinkimas, valdyba ir revizijos komisija. Valdybą sudaro pirmininkas, sekretorius, iždininkas, vienas narys. Ji buvo renkama trejiems metams. Kaip ir kitose visuomeninėse mokslo organizacijose, taip ir šioje, valdyba atliko svarbiausią koordinuojantį ir atstovavimo darbą tarp visuotinių susirinkimų. Savitas šios draugijos veiklos organizavimo bruožas – jau steigimosi eigoje buvo numatyta pastovi kasmetinių visuotinių susirinkimų data – sausio 27 dieną[18].

Draugijos vadovybės ir narių veiklos taisykles nustatė jos parengtas „Reguliaminas". Jame nurodyta, kad valdyba turi sušaukti ne mažiau kaip šešis posėdžius per metus. Šiame dokumente aptariama ir kuriamos bibliotekos veikla bei kt.[19]

Steigiamajame susirinkime buvo išrinkta draugijos valdyba: pirmininkas karininkas Vytautas Steponaitis, nariai Paulius Galaunė, Viktoras Cimkauskas, Juozas Tumas, Juozas Paknys[20]. Draugijos nariai siūlė plėsti veiklą provincijoje, tačiau tam darbui organizacinė struktūra nebuvo sukurta. Nors veikla ne kartą buvo apžvelgiama spaudoje, o pačioje draugijoje kalbėta apie platesnę raišką visuomenėje[21]. Tačiau tai buvo uždara organizacija. Perregistruojant draugijos įstatus 1936 m. jos veiklos principai nepakito.

---

16 Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 m. // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p. 6.
17 Raštas Kauno m. ir apskrities viršininkui, 1938 11 28 // *LCVA*, f. 402, ap. 5, b. 163, l. 13.
18 XXVII knygos mėgėjų draugijos įstatų projektas // *LMABRS*, f. 163–1119, l. 2.
19 XXVII knygos mėgėjų draugijos reguliaminas // *LMABRS*, f. 163–1119, l. 5–9.
20 XXVII knygos mėgėjų draugijos visuotinio susirinkimo protokolas, 1931 01 27 // *LMABRS*, f. 59–1–97, l. 27.
21 Pranešimas XXVII knygų mėgėjų susirinkime, 1934 09 27 // *LMABRS*, f. 59–107, l. 74–79.

Lietuvos bibliotekininkų draugijos, kuri rūpinosi mokslinėmis ir praktinėmis knygotyros bei bibliotekų veiklos problemomis, įstatuose nurodyta, kad jos vadovavimo ir atstovavimo funkcijas atlieka visuotiniame narių susirinkime vieneriems metams renkama valdyba iš penkių asmenų[22]. V. Biržiška, A. Škėma, A. Ružancovas ir kiti steigėjai tapo pirmosios valdybos nariais. Draugijai periferijoje iš dalies atstovavo kai kurie Valstybinės centrinės bibliotekos skyriai Šiauliuose, Panevėžyje, Telšiuose, Biržuose ir kt.[23] Dažniausiai visus darbus organizavo pati draugijos valdyba.

Humanitarinio profilio organizacijoms priskirtina dar 1922 metais pradėjusi veikti *Laisvoji filosofinė draugija*, kurios organizatoriai buvo įvairių profesijų inteligentai, propaguojantys „laisvamaniškojo mokslo" idėjas visuomenėje. Oficialiai pateiktose pažymose nurodyta, kad ši organizacija buvo juridinis asmuo, veikė visoje Lietuvoje, buvo išlaikoma narių mokesčių, aukų lėšomis, taip pat pelnėsi parduodama knygas ir spaudinius, rengdama viešas paskaitas[24].

Valdybos pirmininku buvo išrinktas Vincas Čepinskis, nariais – Jonas Kairiūkštis, Mykolas Durys, Pranas Augustaitis. Draugijos būstinė veikė M. Durio bute Kaune, Tolstojaus gatvės ketvirto numerio name[25].

Informacija apie kai kurių mokslo draugijų steigimą ir veiklos organizavimą buvo skelbta „Lietuvos aide"[26] bei kituose periodiniuose leidiniuose, tačiau lakoniška informacija, matyt, reiškė, kad siekta tapti ne masinėmis visuomeninėmis organizacijomis, o tik pritraukti galimų rėmėjų ar partnerių mokslinei ir šviečiamajai veiklai įgyvendinti. Masiškumo skatinimas būdingas steigiant mokslinės ir leidybinės veiklos rėmimo fondus.

[22] Lietuvos bibliotekininkų draugijos įstatai // *LMABRS*, f. 163–1122, l. 5–6.
[23] Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989, p. 154.
[24] Žinios apie Laisvąją filozofinę draugiją, 1922 06 10 // *LCVA*, f. 402, ap. 4, b. 174, l. 8.
[25] Laisvosios filozofinės draugijos valdybos nariai // *Ten pat*, l. 6.
[26] Žr., pvz. XXXVII Knygos mėgėjai // *Lietuvos aidas*, 1931 sausio 9 ir kt.

MOKSLO DRAUGIJŲ NARIŲ VIDINIAI IR IŠORINIAI RYŠIAI

Geriau suvokti mokslo draugijų funkcionalumo ir plėtros galimybes leidžia organizacijų narių sąveikos ypatumų aptarimas: narystės statusas, narių įtraukimas į organizacijų veiklą, bendros veiklos koordinavimas.

Įsteigtos humanitarų organizacijos nebuvo gausios – jungė vidutiniškai nuo 20 iki 40 narių. Dauguma jų buvo Kauno miesto gyventojai.

Gausiu narių skaičiumi išskirtinas *Jono Jablonskio fondas*, kuris buvo kuriamas kaip masinė, nuolatos veikianti organizacija. Jau pirmaisiais organizavimo metais Jono Jablonskio fondo narių sąraše nurodyta 268 nariai, iš jų – 111 narių rėmėjų, kuriais tapo tiesiogiai organizacijoje nedalyvaujantys, bet finansiškai ją remiantys asmenys. Fondo nariais tapo Pranas Dovydaitis, Mykolas Römeris, Zigmas Žemaitis, Paulius Slavėnas, Stasys Šalkauskis, Juozas Balčikonis, Konstantinas Jablonskis ir kiti žinomi mokslo bendruomenėse mokslininkai[27].

Narių daugumą sudarė Kauno inteligentija, tačiau fondo nariais tapo taip pat Kėdainių, Panevėžio, Palangos, Kaišiadorių, Jurbarko, Telšių, Kybartų, Marijampolės, Biržų, Dotnuvos, Zarasų, Šiaulių, Anykščių gyventojai[28]. Į fondo veiklą siekta įtraukti ne tik mokslininkus, bet ir valstybės tarnautojus, dvasininkus, karininkus, taip pat to meto politikus[29]. Tarkim, 198-uoju narių sąraše įrašytas Lietuvos Respublikos Prezidentas Antanas Smetona.

Kvietimai stoti į fondą arba tapti jo rėmėjais buvo skelbiami Lietuvos dienraščiuose, taip pat siuntinėjami pavieniams asmenims ar įstaigoms (žr. priedus). Kai kurių švietimo įstaigų darbuotojai aktyviai reagavo į kvietimą – tapo fondo rėmėjais ar nariais. Rėmėjais įsirašė visi Marijampolės Rygiškių gimnazijos mokytojai[30]. Fondo rėmimas vyko sklandžiau ten, kur tai akcijai daugiau tarpininkavo įstaigų vadovai. Nors šią organizaciją steigė mokslininkai kalbininkai, tačiau nesulaukta tikėtosios kitų mokslo bendruomenių paramos. Fondo organizatoriai viename iš posėdžių pažymėjo, kad pradėjusį veikti fondą dar mažai remia universiteto profesūra ir kitų aukštųjų mokyklų darbuotojai[31].

---

[27] Jono Jablonskio fondo narių knyga // *LLTI BR*, f. 52–335, l. 1–11.

[28] *Ten pat.*

[29] Jono Jablonskio fondo raštai įstaigoms // *LLTI BR*, f. 52–338, l. 38.

[30] JJF valdybos posėdžių protokolų knyga, 1930–1940 // *LLTIBR*, f. 52–334, l. 5.

[31] *Ten pat*, l. 6.

Pirmaisiais fondo veikimo metais buvo surinkta apie tris tūkstančius litų. Buvo nutarta pradėti naudoti lėšas lituanistinių studijų stipendijoms ar premijoms tik sukaupus didesnį biudžetą[32].

Vienoje iš taip pat didesnių humanitarų organizacijų – *Lietuvių kalbos draugijoje* – veikė 40–41 narys (žr. priedus), iš jų dešimt atstovavo provincijos miestams ir miesteliams: Jurbarkui, Tauragei, Alytui, Šiauliams, Kupiškiui ir kitiems[33]. Šioje organizacijoje dalyvavo kelios moterys: Sofija Čiurlionienė, Elžbieta Mikalauskaitė, Marija Skardžiuvienė, Ona Zenkevičiūtė, Gražina Šlapelytė, kurių dauguma dirbo pedagoginį darbą ir domėjosi lituanistine veikla. Ryšiams su Lietuvos pedagogais palaikyti buvo naudinga tai, kad draugijos nariais tapo ir Klaipėdos pedagoginio instituto darbuotojai Jonas Kruopas, Zigmantas Kuzmickas[34].

Mažesnės humanitarų organizacijos buvo *Lietuvos istorijos draugija*, kurią ketvirtojo dešimtmečio pradžioje sudarė vos 15 narių, *XXVII knygos mėgėjų draugija*, tuo pat metu turinti 17 narių[35].

Nors daugelio humanitarų mokslo draugijų ar tokių padalinių kitose organizacijose kūrimas iš esmės sietinas su lituanistine specializacija, profesine kvalifikacija ir kompetencija, jose dalyvavo ne vien profesionalūs mokslininkai ar pedagogai. Tačiau neprofesionalūs dalyviai turėjo būti glaudžiai susiję su konkrečia lituanistine veikla. Tai itin akcentuota *Lietuvių kalbos draugijoje*, kurioje dalyvavo tik tie neprofesionalūs kalbininkai, kurie buvo savo srities – karybos, teisės, medicinos, filosofijos ar kitos terminijos – specialistai. Šioje organizacijoje, beje, dalyvavo tik dešimt lietuvių kalbos mokytojų, nes draugijoje nariams keliami reikalavimai buvo didesni negu eiliniam gimnazijos mokytojui[36]. Į draugiją buvo telkiami tik tie, kurie galėjo kvalifikuotai dalyvauti jos veikloje, turėjo spaudoje publikuotų ir draugijos leidiniams parengtų kalbotyros darbų. Buvo griežtinama dalyvavimo veikloje apskaita – ilgiau susirinkimuose nedalyvavę ar dvejus metus nario mokesčio nemokėję nariai buvo šalinami[37].

32 JJF valdybos posėdžių protokolų knyga, 1930–1940 // *LLTIBR*, f. 52–334, l. 6.
33 LKD narių sąrašas, 1939–1940 // *LLTIBR*, f. 52–363, l. 1–3.
34 *Ten pat.*
35 LID posėdžių protokolai, 1929–1940 // *LMABRS*, f. 267–2815, l. 6–7; XXVII Knygos mėgėjų draugijos narių sąrašas // *Ten pat*, f. 59–1–97, l. 1.
36 1937–1941m. Lietuvių kalbos draugijos siunčiamieji raštai // *LMAB RS*, f. 63–8, l. 11.
37 Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 2, p. 3–4.

Minėtoje draugijoje buvo įvertinti anksčiau veikusios pirmtakės – *Kalbos draugijos* – veiklos organizavimo sunkumai, iš dalies ir buvusi prastai organizuota narių sąveika[38]. Viena iš kalbininkų pirmtakės organizacinių sunkumų priežasčių buvo ta, kad Kalbos draugija telkė dalyvius nenumačiusi ir nesukūrusi struktūros bei reikalavimų dalyviams. Į organizaciją galėjo įstoti visi lietuviai, kuriems rūpėjo lietuvių kalbos tyrimas ir tobulinimas[39]. Tačiau ir naujoji kalbininkų draugija vėliau taip pat neišvengė organizacinių veiklos koordinavimo sunkumų bei nesutarimų tarp narių.

Veiklos koordinavimo problemos buvo itin aktualios tose organizacijose, kuriose teko derinti humanitarų veiklą su socialinių mokslų ar kitokia taikomąja specializacija. Pavyzdžiui, nepatenkinamai pačioje *Karo mokslų draugijos* Karo teisės sekcijoje buvo vertinamas vidinis narių bendradarbiavimas[40]. Tai iš dalies sunkino sąveiką su kitais Lietuvos teisės ir valstybės istorijos tyrėjais.

Pagal kai kurių organizacijų įstatus jas sudarė tikrieji nariai, garbės nariai ir nariai rėmėjai. Narių gradacija derinta su Lietuvos draugijų įstatymais. Tai liudija ir tam tikrą užsienio mokslo organizacijų veiklos patirties taikymą. Tokia narių struktūra buvo įtvirtinta *Lietuvos istorijos draugijoje, Jono Jablonskio fonde.*

Lietuvių kalbos draugijoje buvo numatyta kiek platesnė narių įvairovė: 1936 m. skelbtuose įstatuose šalia garbės ir tikrųjų narių nurodomi nariai korespondentai ir nariai atstovai. Nariai korespondentai galėtų būti tapatinami su kai kurių kitų organizacijų nariais rėmėjais, tačiau kalbininkai labiau akcentavo kitų kraštų rėmėjus. Narių atstovų kategorija šioje draugijoje itin išskirtina, nes įstatuose pabrėžiama ne materialinė parama, bet veiklos organizavimo sąveika kitose šalyse[41]. Lietuvių kalbos draugijos įstatai rengti remiantis kai kuriais Latvijos filologų ir vokiečių kalbos sąjungos įstatų straipsniais[42].

Lituanistinių mokslo organizacijų veikloje dalyvavo ir užsienio piliečiai, nors tai buvo reti atvejai. Užsienio šalių piliečiai galėjo dalyvauti draugijose tik gavę

[38] *Ten pat.*
[39] 1925 m. Kalbos draugijos įstatai // *LCVA*, f. 394, ap. 1, b. 205, l. 3–4.
[40] KMD Karo teisės sekcijos raštas, 1927 11 21 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 25, l. 107.
[41] 1936 m. Lietuvių kalbos draugijos įstatai // *LMABRS*, f. 63–1, l. 1.
[42] Laurinaitis J. M. Pirmieji LKD žingsniai // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 4, p. 59.

leidimą tokiai veiklai Lietuvos Respublikoje. Pavyzdžiui, 1936 metais vidaus reikalų ministras leido Šveicarijos piliečiui VDU humanitarinių mokslų fakulteto ekstraordinariniam profesoriui Francui Brenderiui būti Lietuvių kalbos draugijos nariu[43].

Leidimus dalyvauti lituanistinių draugijų veikloje turėjo gauti ir kai kurie Lietuvos piliečiai, tiesiogiai susiję su karo tarnyba ar karo institucijomis[44].

Mokslo draugijų struktūros plėtimas ar naujų padalinių steigimas neturėjo itin didelės įtakos organizacijų narių skaičiui didėti. Kai kurie skubotai įsteigti padaliniai pasirodė neveiklūs, o jų nariai jungėsi prie naujai kuriamų struktūrų. Kartais siekta tiesiog kryptingai pergrupuoti tam tikrų sričių veiklą arba įtraukti tik kai kuriuos kompetentingus naujus narius. Tarkime, 1938 m. organizavus didelę Lietuvos istorijos draugijos istorijos mokytojų sekciją, šią draugiją papildė tik du tos sekcijos valdybos nariai, tačiau 60 istorijos mokytojų netapo visateisiais LID nariais[45].

Draugijų nariai dažnai organizaciniais klausimais būdavo informuojami paštu. Nariams personaliai raštu pranešama apie numatomus susirinkimus ir kitus renginius. Neretai per paštą buvo siunčiami ir kvietimai įžymesniems mokslo asmenims stoti į lituanistines organizacijas, kartais – rengiami projektai draugijoms svarstyti. Organizacinei informacijai skleisti naudota ir draugijų ar kita periodinė spauda, tačiau tai daugiau adresuota visuomenei. Kai kurie lituanistai provincijoje prašė siųsti daugiau informacijos per paštą, nes negalėjo dalyvauti visuose susirinkimuose Kaune. Siekiant gerinti kalbininkų dalyvavimą Lietuvių kalbos draugijos veikloje, šios draugijos nariams buvo suteikta galimybė naudotis geležinkelio transporto nuolaidomis vykstant į Kauną.

Nors, kaip jau minėta, humanitarų mokslo draugijos nesiekė tapti masinėmis visuomeninėmis organizacijomis, tačiau nuo pat steigimosi pradžios plėtojo ryšius su kitomis visuomeninėmis organizacijomis, taip pat su valstybinėmis ar valstybės remiamomis institucijomis. Tuo siekta spręsti ne vien mokslinio darbo plėtojimo klausimus, bet ir dalyvauti lituanistinio visuomenės ugdymo procese. Šiuo atžvilgiu išskirtina *Lietuvių kalbos draugija*, kuri siekė plačiai bendradarbiauti

---

[43] Pranešimas Lietuvių kalbos draugijos pirmininkui // *LCVA*, f. 402, ap. 5, b. 142, l. 7.
[44] 1935–1941 m. Lietuvių kalbos draugijos gauti raštai // *LMABRS*, f. 63–6, l. 11–12.
[45] Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p. 8.

su valstybinėmis institucijomis, visuomeninėmis organizacijomis, mėgino plėsti poveikį visuomenei įgyvendinant kalbos kultūros pažangos idėjas, tobulinti lietuvių kalbos vartojimą[46].

Išoriniai ryšiai buvo palaikomi draugijų bendradarbiavimu su to meto Lietuvos periodine spauda, mokymo įstaigomis, taip pat įvairių parodų, konferencijų ir kitų renginių organizatoriais.

Mokslo organizacijų profesionalumui tobulėti, naujos mokslinės informacijos sklaidai buvo labai reikšmingi tarptautiniai moksliniai ryšiai. Tarptautinės sąveikos požiūriu pažymėtina istorikų organizacija. *Lietuvos istorijos draugija* savo įstatuose nurodė, kad savo tikslų siekia palaikydama ryšius su organizacijomis Lietuvoje ir užsienyje[47]. Ši draugija 1931 m. įstojo į Tarptautinį istorijos mokslų komitetą, delegavo ten atstovauti savo narius, dalyvavo tarptautiniuose istorikų renginiuose[48].

Tarptautinių ryšių plėtrai buvo naudingas bendradarbiavimas su užsienyje laikinai gyvenančiais ir dirbančiais Lietuvos inteligentais, kurie buvo vienaip ar kitaip susiję su moksline ar pedagogine veikla. Kai kurie jų pageidavo tapti organizacijų nariais ar rėmėjais. Priimti Lietuvos istorijos draugijos nariu rėmėju prašė tuo metu diplomatinį darbą Prancūzijoje dirbęs Petras Klimas ir įsipareigojo remti draugijos veiklą[49]. Kaip žinoma, dar tik pradėjęs tarnybinę karjerą Užsienio reikalų ministerijoje, jis 1920–1923 metais kartu buvo ir Aukštųjų kursų bei Lietuvos universiteto dėstytojas, skaitė Lietuvos istorijos kursą, bendradarbiavo spaudoje, parašė keletą knygų Lietuvos istorijos klausimais, todėl ir vėliau buvo suinteresuotas palaikyti ryšius su akademine istorikų bendruomene, būti jai naudingas.

Lietuvių katalikų mokslo akademijos ir kitų mokslo organizacijų tarptautiniams ryšiams plėtoti ir įvaizdžiui formuoti buvo naudingi lietuvių konfesinės inteligentijos ryšiai bei tarpininkavimas katalikiškųjų organizacijų renginiuose. Pavyzdžiui, 1936 metų pradžioje Lietuvoje veikė organizacinis ekspozicijos Vatikano tarptautinei spaudos parodai parengti komitetas. Organizatoriai ragino mokslo institucijas

---

[46] Bendrinės kalbos kultūra ir LKD // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 1–2, p. 2–3.
[47] 1936 m. Lietuvos istorijos draugijos įstatai // *LMABRS*, f. 267–2816, l. 18.
[48] Lietuvos istorijos draugijos posėdžių protokolai // *Ten pat*, f. 267–2815, l. 6–7.
[49] P. Klimo laiškas A. Janulaičiui, 1929 10 29 // *LMABRS*, f. 267–2816, l. 5.

dalyvauti šiame renginyje. Lietuvių kalbos draugijai atsiųstame vieno iš organizatorių prelato A. Dambrausko-Jakšto rašte pažymėta, kad nors minėtoje parodoje dalyvauja pasaulio katalikiškos tautos, joje gali būti pateikta tiek katalikiško turinio, tiek ir pasaulietinė spauda[50].

Lituanistinės mokslo draugijos siekė plėtoti bendradarbiavimą su lietuvių išeivija užsienyje. Šių ryšių organizavimo kryptis itin pažymėta *Lietuvių kalbos draugijoje*, kuri įsteigė Užsienio lietuvių kalbos sekciją. Šios sekcijos veikla buvo tiesiogiai koordinuojama draugijos valdybos. Minėtos sekcijos veikimo taisyklės apibrėžė svarbiausią tikslą: „palaikyti, gaivinti, gryninti, vienodinti ir tobulinti užsienyje gyvenančių lietuvių kalbą. Šio tikslo sekcija siekia tiesioginiu būdu, taip pat panaudodama ryšius su užsienio lietuvių organizacijomis ir atskirais asmenimis, bendraudama spaudoje bei platindama Lietuvių kalbos draugijos leidinius"[51].

Paminėtina, kad Nepriklausomoje Lietuvoje jau XX a. trečiajame dešimtmetyje mokslininkai dalyvavo steigiant ir kultūrinių ryšių su užsienio šalimis organizacijas, kurios iš dalies numatė organizuoti mokslinį bendradarbiavimą. Kai kurie mokslininkai humanitarai tapo nuo 1929 metų veikusios *Lietuvių draugijos SSSR tautų kultūrai pažinti* organizatoriais. Pirmaisiais šios draugijos valdybos nariais buvo išrinkti Mykolas Biržiška, Vincas Krėvė–Mickevičius, Vaclovas Biržiška, Paulius Galaunė, Balys Sruoga[52].

Draugijos steigėjai ir veiklos organizatoriai numatė užmegzti ir plėtoti ryšius su Sovietų Sąjungos kultūros ir mokslo draugijomis[53]. Draugija stengėsi veikti atsiribodama nuo politikos, tačiau to meto Lietuvos spaudoje buvę kritinių šios organizacijos kultūrinės veiklos vertinimų, siejamų su sovietinės sistemos populiarinimu. Sigitos Noreikienės monografijoje pateikta gausi istorinė medžiaga rodo Lietuvos intelektualų mėginimus prezentuoti Lietuvos kultūrą ir mokslą kaimyninėje šalyje, tačiau autorė nurodo menką šio darbo koordinavimą ir vadovavimą. Draugija nepaliko ryškesnių tarptautinės veiklos pėdsakų, daug keti-

50 LKD gauti raštai, 1935–1945 // *LMABRS*, f. 63–6, l. 5.
51 LKD užsienio lietuvių kalbos sekcijos veikimo taisyklės // *LMABRS*, f. 63–12, l. 5.
52 Žinios apie Lietuvių draugiją SSSR tautų kultūrai pažinti // *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 344, l. 1.
53 Lietuvių draugijos SSSR tautų kultūrai pažinti įstatai // *Ten pat*, l. 2.

nimų nebuvo įgyvendinta, nesukurta įvairių kūrybos sričių bendradarbiavimo organizacinė struktūra[54].

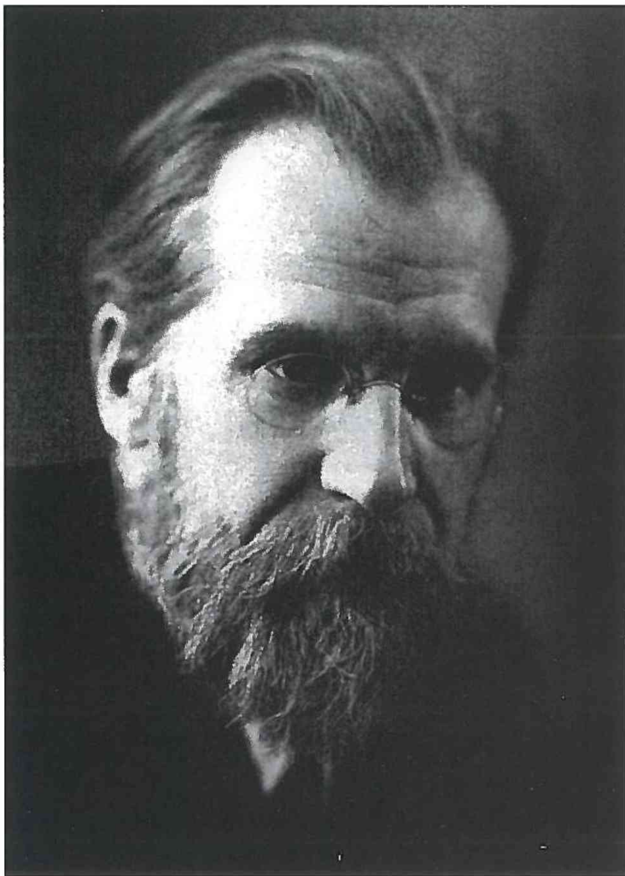
Nors dėl politinių aplinkybių nebuvo palaikomi oficialūs Lietuvos ir kitos kaimyninės šalies – Lenkijos – mokslo institucijų ryšiai, tačiau privačiai mokslininkai bendravo, keitėsi leidiniais, kurie buvo naudojami mokslo draugijų aplinkoje. Tik kai kurie Lietuvos mokslininkai humanitarai lankėsi ir dirbo Lenkijos bibliotekose, archyvuose, bendravo su šios šalies tyrėjais. Antai M. Biržiška mokslo reikalais lankėsi Varšuvoje, Krokuvoje, taip pat Lenkijos administruojamuose Vilniaus, Lvovo miestuose. Į Kauną istorijos tyrimų reikalais 1929 metais buvo atvykę Varšuvos profesorius Włodzimierzas Antaniewiczius, Krokuvos mokslininkas Władysławas Semkowiczius lankėsi mokslininkų, studentų bendruomenėse[55]. Neoficialūs Lietuvos ir Lenkijos mokslo draugijų bei įvairių mokslo tyrėjų ryšiai tarpukarį nebuvo platūs ir visaverčiai tiek mokslinių diskusijų, bendrų renginių ar publikacijų rengimo, tiek ir svarbiausios mokslinės informacijos sklaidos požiūriu. Pavyzdžiui, jau anksčiau minėtame M. Brensztejno informaciniame leidinyje[56] nurodoma, kad Lenkijos mokslininkams buvo svarbi informacija apie Lietuvos mokslo institucijas ir jų tyrimus, tačiau pripažįsta, jog ne visa skelbiama informacija tiksli, parengta remiantis neformaliais ryšiais.

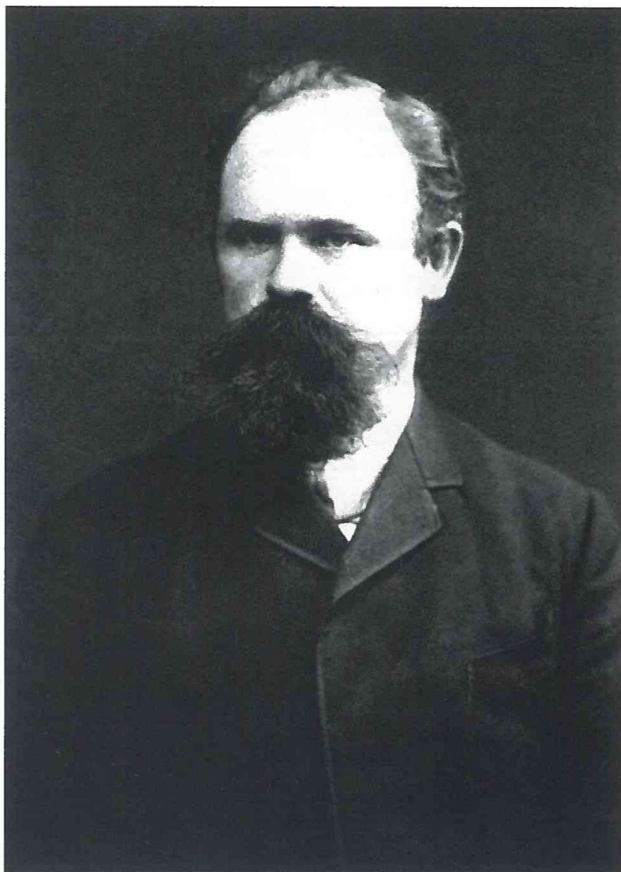
[54] Noreikienė S. *Lietuvių draugija TSRS tautų kultūrai pažinti.* Vilnius, 1978, p. 42–56.

[55] Brensztejn M. *Nauka w Republice Litewskiej.* Warszawa, 1934, p. 234.

[56] *Ten pat.*

1. Lietuvių mokslo draugijos vicepirmininkas ir kitų visuomeninių mokslo institucijų kūrimo dalyvis Mykolas Biržiška (*nuotr. Židinys, 1940, nr. 2, p. 160*)

2. Vienas iš Jono Jablonskio fondo ir
kitų visuomeninių organizacijų steigėjų Jonas Jurgis Bulota
(*V. Zatorskio nuotr., Kaunas. LLTIBR, ap. 48, inv., nr. 440*)

3. Lietuvių katalikų mokslo akademijos iniciatorius, jos akademikas ir pirmininkas Stasys Šalkauskis (*nuotr. Židinys, 1939, nr. 8–9, p. 161*)

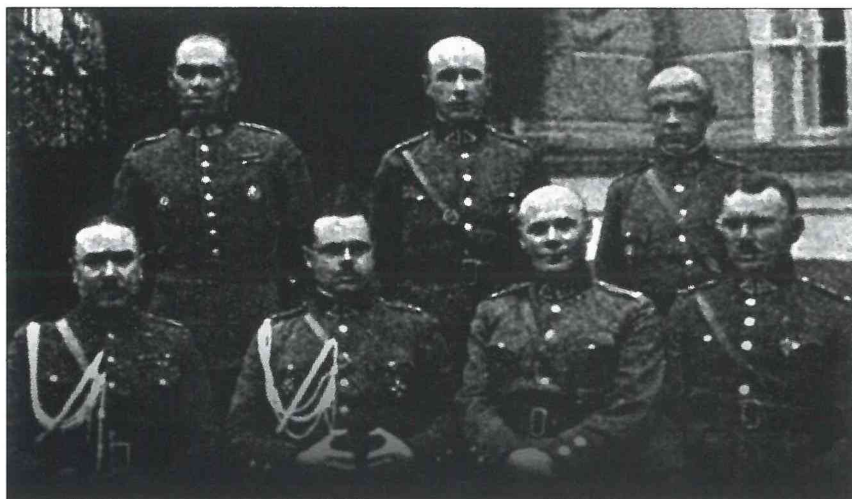
4. Lietuvių kalbos draugijos valdybos pirmininkas Pranas Skardžius
(*nuotraukos autorius nežinomas, LLTIBR,
ap. 664, inv., nr. 20002*)

5. Augustino Janulaičio namas Kaune Kęstučio gatvėje –
įregistruota Lietuvos istorijos draugijos būstinė
(*R. Juzefovičiaus nuotr.*)

6. XXVII knygos mėgėjų draugijos steigėjas ir valdybos narys Juozas Tumas Vaižgantas (*nuotr. Kardas, 1933, nr. 1*)

7. Karo mokslų draugijos valdyba 1929 m.
(*nuotr. Kardas, 1933, nr. 9, p. 193*)

ORGANIZACIJŲ LĖŠŲ TVARKYMAS

Visuomeninių mokslo draugijų veiklumą lėmė lėšų kaupimas bei jų valdymo gebėjimas. Šiuo atžvilgiu pirmiausia išskirtinas fondų ir mažesnių visuomeninių organizacijų finansavimas. Aptariamų draugijų lėšas sudarė narių mokesčiai, taip pat pašalpos, aukos, pelnas iš organizuojamų renginių, spaudos ir kt. Nario mokesčius paprastai buvo siekiama surinkti kasmet arba skatinama iš anksto įmokėti stambesnes sumas. Pavyzdžiui, *Jono Jablonskio fondo* nariai galėjo rinktis – ar 20 litų kasmetinį mokestį, ar 400 litų vienkartinę įmoką. Šios organizacijos rėmėjai turėjo mokėti ne mažiau kaip 5 litų mokestį[57]. Kaupiant lėšas minėtam fondui buvo suteiktos tam tikros mokesčių lengvatos: 1930 metų pabaigoje Lietuvos bankas, fondo prašomas, atleido jam iš provincijos siunčiamus pinigus nuo persiunčiamųjų mokesčių[58].

Dažniausiai daugelio draugijų lėšas sudarė papildomos pajamos ir aukojimai. Pajamos ir išlaidos pirmiausia sietinos su leidybine draugijų veikla. Pavyzdžiui, 1939 metais *Lietuvių kalbos draugijoje* visų narių mokesčiai sudarė 500 litų, tuo tarpu periodinio leidinio „Gimtoji kalba" prenumerata davė net 18 tūkstančių litų pajamų. Šio leidinio leidybos išlaidos sudarė apie 14 tūkstančių litų, o kitos lėšos buvo naudojamos draugijos veikimo reikmėms[59]. Leidybos finansavimas sudarė didžiąją LKD sąmatos išlaidų dalį. 1939 metų pabaigoje draugija pajėgė finansuoti ir „Gimtosios kalbos" administravimą, perduodama prenumeratos tvarkymą „Pažangos" bendrovei[60].

Lėšų leidybai mokslo draugijos neretai prašė skolinti ar suteikti pašalpas valstybinių institucijų. *Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija* grožinės literatūros vertimams bei leidybos darbams apmokėti gaudavo finansinę Švietimo ministerijos paramą. Šių pašalpų, pasak draugijos vadovų, nepakako numatytai leidybos veiklai plėsti, todėl Lietuvos ministrų kabineto, Švietimo ministerijos prašyta didesnių beprocentinių paskolų, už kurias žadėta atsiskaityti išleistomis knygomis[61].

---

57 Jono Jablonskio fondas // *LCVA*, f. 402, ap. 4, b. 585, l. 2–4.
58 JJF valdybos posėdžių protokolų knyga, 1930–1940 // *LLTIBR*, f. 52–334, l. 4.
59 LKD sąmata, 1939 // *LLTIBR*, f. 52–386, l. 55.
60 Administravimo sutartis, 1939 12 06 // *Ten pat*, l. 55.
61 HMLD raštai, 1927–1929 // *LMABRS*, f. 96–297, l. 12–14; f. 96–4790, l.–6, 17–18.

Prašomos paskolos buvo suteiktos ir sudarė sumas nuo 5 iki 20 tūkstančių litų. Iš pradžių skolos buvo sėkmingai grąžinamos leidiniais taikant 35 proc. nuolaidas. Vėlesnių atsiskaitymų suvestinių analizė rodo, kad gaunamų lėšų šiai draugijai nepakako plėtojamos leidybos išlaidoms apmokėti. Leidybos organizatoriai tai iš dalies aiškino tuo, kad nepavyko padidinti apyvartinio leidybinio fondo iki 60 tūkstančių litų, o kai kurių leidinių platinimas buvo ribotas[62].

Lietuvos istorijos draugijos vadovybė už Švietimo ministerijos suteiktą finansinę pašalpą tęstiniam leidiniui „Praeitis" išleisti siūlė šiai ministerijai perimti 50 leidinio egzempliorių ir išsiuntinėti gimnazijoms[63]. 1934 metais nutarus atnaujinti istorikų žurnalo „Mūsų senovė" leidimą LID valdyboje taip pat svarstyta galimybė tarpininkauti ir prašyti Švietimo ministerijos 10–16 tūkstančių litų paramos šio leidinio leidybai[64].

Valstybės parama leidybai buvo aktuali ir didesnėms organizacijoms. Antai *Karo mokslų draugija* žurnalui „Kardas" ir kitiems leidiniams spausdinti gavo Krašto apsaugos ministerijos pinigines pašalpas, tačiau tų lėšų, taip pat surenkamų draugijoje mokesčių vėliau nepakako leidybai organizuoti, nes leidiniai buvo sunkiai platinami. Švietimo ministerijos minėta organizacija prašė paramos paskaitiniam darbui ir kitai švietėjiškai karybos veiklai visuomenėje plėtoti[65]. Draugija dėl narių užimtumo, o gal ir dėl jų statuso nepajėgė organizuoti aukojimo agitacijos, telkti rėmėjus. Iš valstybinių institucijų gaunamos paramos ir KMD surenkamų lėšų nepakako ir švietėjiškiems planams įgyvendinti, todėl XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje ekonominiais tikslais atsisakyta kai kurių projektų ir pradėta rengtis šią organizaciją prijungti prie kitos karininkų organizacijos – Karininkų Ramovės[66].

Kitos visuomeninės mokslo organizacijos mėgino aktyviau telkti aukotojų lėšas, tačiau jos nebuvo gausios, – iš įvairių institucijų ir asmenų gaunamų pinigų nepakako, tarkim, patalpoms įsigyti ar jas nuomoti ilgesnį laiką. Oficialioje do-

[62] HMLD raštai, 1927–1929 // *LMABRS*, f. 96–4790, l. 8–10.

[63] LID valdybos posėdžių protokolai, 1934 02 18 // *LMABRS*, f. 267–2815, l. 17.

[64] *Ten pat.*

[65] KMD Centro valdybos posėdžių protokolų knyga, // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 12, l. 113–114.

[66] KMD Centro valdybos dokumentai // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 10, l. 8–10.

kumentacijoje nurodyti organizacijų būstinių adresai – privatūs draugijų valdybų pirmininkų butai Kauno mieste. Visuotiniai lituanistinių draugijų susirinkimai ir kiti renginiai neretai vyko Lietuvos, vėliau Vytauto Didžiojo universiteto patalpose.

Daugelis mokslo organizacijų veiklai organizuoti nesiekė įsteigti mokamus etatus ir vadovavosi visuomeniškumo pagrindais. Pavyzdžiui, *Lietuvių katalikų mokslo akademija* visiškai nefinansavo vadovybės veiklos, gaunamas lėšas naudojo tik leidybai, bibliotekos fondams kaupti ir ypač būsimiems kadrams rengti[67].

Griežtą vidinę mokslo draugijų lėšų naudojimo apskaitą ir kontrolę numatė Lietuvos draugijų ir kiti įstatymai, o revizijos komisijų sudarymą, jų veiklą ir atsiskaitymą visuotiniuose narių susirinkimuose nustatė minėtų draugijų įstatai.

Apibūdinant bendresnius humanitarinių mokslo draugijų veiklos organizavimo bruožus pažymėtina, kad nors Nepriklausomos Lietuvos draugijų steigimą bei veiklą XX a. trečiajame dešimtmetyje ir jų perregistravimą 1936 m. reglamentavo draugijų įstatymai, lituanistinės mokslo draugijos skyrėsi organizacinės struktūros požiūriu, narystės reikalavimais, taip pat vidinių ir išorinių ryšių plėtojimo lygiu. Vidinių ir išorinių ryšių derinimo pastangos išskirtinos Lietuvių kalbos draugijos, Lietuvos istorijos draugijos veikloje. Išorinius ryšius su mokslo ir mokymo institucijomis, taip pat tarptautinį bendradarbiavimą sėkmingai ir naudingai visai mokslo bendruomenei plėtojo Lietuvių katalikų mokslo akademija, o tai skatino ir naujai intelektualų generacijai formuotis.

Specializuotos lituanistinės organizacijos, nors ir būdamos negausios, naudojosi daugiaprofilinėse organizacijose jos narių įgyta organizacine patirtimi ir ryšiais, siekė išlaikyti nuolatinę narių sąveiką ir aktyvų dalyvavimą narių kompetenciją atitinkančioje draugijų veikloje. Darbo specializavimą ir profesionalumą itin akcentavo Lietuvių kalbos draugijos organizatoriai, sudarę išplėtotą ir kryptingą organizacijos struktūrą.

Lituanistinių mokslo draugijų veiklos organizavimas per šį laikotarpį tobulintas tam, kad geriau atitiktų jų keliamus tikslus. Veiklos organizacinės sistemos tikslas buvo plėtoti sąveiką organizacijų viduje ir taip pat gerinti išorinius ryšius, pritraukti rėmėjų lėšas mokslinei ir šviečiamajai veiklai. Tačiau daugelio draugijų

[67] Vasiliauskienė A. LKMA genezės aspektai // *LKMA metraštis*, 2003, t. 22, p. 100.

veiklos organizatoriai nepajėgė įveikti veiklos koordinavimo, padalinių sąveikos sunkumų, sukaupti pakankamai lėšų leidybai, kuri sudarė didžiausias išlaidas, finansiškai remti visą numatytą veiklą.

Humanitarų organizacijų susirinkimų, valdybos posėdžių protokolų, korespondencijos analizė rodo, kad organizacijose XX a. ketvirtajame dešimtmetyje reiškėsi veiklos plėtojimo krašte sunkumai, visi draugijų padaliniai veikė tik Kaune. Nepaisant sunkumų, veiklą siekta derinti prie naujų mokslo bendruomenės, taip pat ir prie augančių visos visuomenės interesų. Organizacijos kūrė ne tik savo veiklos ir sąveikos su kitomis institucijomis sistemą, bet ir vertybes, kurias siekta taikyti tiek pačių organizacijų vidinei kultūrai plėtoti, tiek lituanistinio paveldo moksliniam pažinimui, jo puoselėjimo svarbos suvokimui visuomenėje ugdyti. Pirmųjų mokslo draugijų organizacinę patirtį panaudojo jaunesnės kartos mokslininkai, kurie siekė tobulinti akademinės bendruomenės raišką, plėtoti jos vidinius ir išorinius ryšius, siedami juos su savojo laikotarpio Lietuvos visuomenės aktualijomis.

Aptariamos lituanistinės draugijos 1936 m. buvo perregistruotos pagal naują Draugijų įstatymą, priderino jo reikalavimams veiklos organizavimo sistemą.

III SKYRIUS

MOKSLININKŲ HUMANITARŲ ORGANIZACIJŲ RAIŠKOS SRITYS IR FORMOS NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE

MOKSLINĖS MEDŽIAGOS KAUPIMAS, TYRIMAS, APTARIMAS

Daugelis Lietuvos visuomeninių mokslo organizacijų nuo pat steigimo pradžios ėmėsi jų įstatuose numatytos teorinės ir mokslinės – taikomosios veiklos. 1925 metais pradėjusios veiklą *Kalbos draugijos* nariai pirmiausia svarstė žodyno sudarymo ir rašybos klausimus, tai siejo su lietuvių kalbos tyrimais ir jos vartojimo tobulinimu. Jau pirmame minėtos draugijos susirinkime 1925 m. gruodžio 4 d. buvo perskaitytas A. Dambrausko-Jakšto pranešimas apie rašomosios kalbos ir rašybos evoliuciją, atkreiptas dėmesys į rašybos tvarkymo reikalus[1]. Draugijoje siūlyta, naudojant jau mirusio Kazimiero Būgos surinktą medžiagą, sudaryti rašomosios kalbos žodyną[2].

Šioje draugijoje buvo sudaryta rašybos komisija ir kai kurios kitos veiklos organizavimo grupės, tačiau pirmieji organizacijos sumanymai, pasak jos nario Jono Martyno Laurinaičio, buvo nesėkmingi dėl kalbos specialistų trūkumo, lėšų stokos būtiniems darbams, taip pat dėl politinių pokyčių poveikio visuomeninei veiklai 1926 metais[3]. Į šaukiamus susirinkimus tuo metu nebesusirinkdavo reikiamas narių skaičius, buvo atidedamas svarbiausių klausimų svarstymas. Draugijos darbą mėginta aktyvinti 1927 metais, nutarta susirinkimus organizuoti sistemingai kas antrą savaitę[4]. Tų metų balandžio – gegužės mėnesiais įvyko trys susirinkimai, kuriuose J. Balčikonis aiškino keistinus rašybos dalykus, Jonas Puzinas kalbėjo apie kai kurių jungtukų rašybą ir kt. Susirinkimus lankė, jų diskusijose dalyvavo ne tik draugijos nariai, bet ir svečiai. Tačiau darbas netapo sistemingas. Jis tuo metu itin priklausė nuo organizacijos pirmininko Prano Penkaičio entuziazmo, o kiti valdybos nariai organizacijos veikimui teikė per mažai dėmesio[5]. Todėl organizacijos veikla po ketverių metų visiškai užgeso.

1935 m. įkurtoje naujoje kalbininkų organizacijoje – *Lietuvių kalbos draugijoje* – svarbiausi svarstymai vykdavo visuotiniuose susirinkimuose, kuriuose šalia or-

---

[1] Laurinaitis J. M. Prikelkime „Kalbos" draugiją // *Kalba*, 1930, t. 1, sąs. 1, p. 37.
[2] *Ten pat.*
[3] *Ten pat*, p. 38.
[4] Kalbos draugijos susirinkimo protokolas, 1927 03 23 // *LMAB RS*, f. 63–2, l. 2.
[5] Laurinaitis J. M. Prikelkime „Kalbos" draugiją // *Kalba*, 1930, t. 1, sąs. 1, p. 39.

ganizacinių klausimų buvo svarstomi ir dalykiniai kalbininkų pranešimai. Praktinis, taip pat iš dalies ir teorinis darbas vyko šios draugijos Terminologijos, Viešosios kalbos, Spaudos kalbos, Mokyklinės kalbos, Užsienio lietuvių ir Vertimų sekcijose.

Itin svarbi tarpdisciplininė Lietuvos mokslininkų bendruomenės veiklos sritis buvo mokslinės terminijos lietuvių kalba kūrimas. LKD ėmėsi koordinuojančios ir konsultacinės šio darbo funkcijos, bendradarbiavo su įvairių sričių tyrėjais ir kitomis organizacijomis. Terminijos kūrimas buvo aktualus ne tik tolesnei pačio mokslo plėtrai, bet ir švietimui, studijoms, praktinei taikomajai veiklai modernizuoti.

Istoriografijoje pagrįstai akcentuotas Stasio Šalkauskio indėlis nagrinėjant teorinius terminologijos klausimus[6]. Paminėtina tai, kad jau 1935 m. draugijos publikuojamoje „LKD kronikoje" buvo informuota apie S. Šalkauskio baigiamus tvarkyti bendruosius filosofijos terminus, kurie buvę „būtinai reikalingi visiems inteligentams[7]. S. Šalkauskio parengti bendrieji filosofijos terminai, kaip nurodyta to meto recenzijoje, galėjo būti itin naudingi kitų gretutinių mokslų kalbai[8]. Terminologijos sekcijos darbu, ypač svarstomais filosofijos terminais, domėjosi A. Dambrauskas-Jakštas[9]. J. Puzino draugijoje pasirinkta veiklos sritis buvo archeologijos terminija[10]. Organizacijoje tuo metu buvo parengtas ir mokykloje dėstomų gamtos disciplinų terminų projektas[11], taip pat rengiamas antikinių terminų projektas[12]. Beje, kuriant terminiją darbavosi ir kitos Lietuvos visuomeninės organizacijos. Pavyzdžiui, Lietuvos teisininkų draugijos nariai, šalia kitų darbų, tobulino ir kūrė naujus teisės terminus[13]. Šioje ir kitose srityse buvo svarbūs kalbininkų patarimai.

Draugijos nariai nagrinėjo ne tik mokslinės, bet ir specializuotos terminijos kūrimo galimybes, teikė konsultacijas institucijoms. Iš esmės terminijos kūrimas- buvo aktualus visoms specializuotoms inteligentijos organizacijoms ir įstaigoms, spaudos leidėjams. Antai VDU medicinos profesorius Petras Avižonis, būdamas

---

[6] Čižikienė N. Iš Lietuvių kalbos draugijos ir „Gimtosios kalbos" veiklos // *Mūsų kalba*, 1986, nr. 2, p. 16–18; Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 3, p. 8.

[7] LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 11, p. 149.

[8] Skardžius P., Šalkauskis S. Bendroji filosofijos terminija // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 3, p.48.

[9] Salys A. A. Dambrauskas-Jakštas // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 2, p.18.

[10] LKD narių asmeninių žinių lapai // *LMAB RS*, f. 63–11, l. 33.

[11] LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 11, p. 149–151.

[12] LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1936 sąs. 1–2, p. 26–27.

[13] *Lietuvos teisininkų draugija*. Atkuriamojo susirinkimo medžiaga. Vilnius, 1989, p. 15.

LKD narys, rinko kalbinę žodyno medžiagą, kurią naudojo medicinos terminams kurti, su Terminologijos sekcijos nariais svarstė naujus terminus, diskutavo[14]. Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus spaudos dalies vedėjas ir minėtos draugijos narys Jonas Martynas Laurinaitis prižiūrėjo ir tobulino karo spaudos kalbą, taip pat dalyvavo Švietimo ministerijos terminologijos komisijoje[15].

LKD buvo nagrinėjami ir bendrinės kalbos tobulinimo klausimai. Jie pirmiausia buvo aptarti LKD visuotiniuose susirinkimuose. Pavyzdžiui, 1937 m. pirmuose dviejuose susirinkimuose svarstyta būdvardžių ir skaitvardžių vartojimas[16]. Draugijoje buvę skirtingų nuomonių bendrinės kalbos tobulinimo klausimais, tačiau jas siekta derinti ir spręsti organizacijos viduje[17]. Tai rodo diskusijos 1938 m. kovo 28 d. LKD visuotiniame susirinkime apie skirtingas draugijos narių pozicijas ir viešinimą spaudoje[18]. Tų pačių metų spalio mėnesį buvo siūloma apskritai atsisakyti publikuoti „Gimtojoje kalboje" tas pozicijas apie bendrinės kalbos tobulinimą, kurios neatitinka bendrosios draugijos nuomonės. Motyvuota tuo, kad šis leidinys yra LKD organas ir jos svarbiausių nuostatų reiškėjas[19], be to, manytina, jog nenorėta klaidinti visuomenės skirtingomis ar prieštaringomis teorinėmis įžvalgomis.

Pabrėždami LKD veiklos reikšmę lietuvių kalbai plėtoti, kalbininkai aptarė išsamios kalbos norminimo teorijos ir programos parengimą, talentingo mokslininko Prano Skardžiaus indėlį šioje srityje, kuris, remdamasis Kazimiero Būgos ir užsienio kalbininkų bendrinės kalbos teorijos nuostatomis, nusakė naujus lietuvių kalbos ugdymo ir tvarkymo pagrindus. P. Skardžius buvo itin gerai susipažinęs su naujomis vokiečių lingvistų bendrinės kalbos teorijomis[20]. Jis kiek kitaip negu jo mokytojas Jonas Jablonskis ėmė žiūrėti į bendrinės kalbos kūrimo ir kodifikavimo pagrindus, teigė, kad liaudies šnekamoji kalba, nors ir yra labai svarbus, bet ne vienintelis, bendrinės kalbos kūrimo bei kodifikavimo pagrindas. P. Skardžius skelbė tokius bendrinės kalbos kodifikavimo kriterijus, kurie, pasak Jono Palionio,

[14] Skardžius P. P. Avižonis // *Gimtoji kalba*, 1939, sąs. 8, p.113.
[15] LKD narių asmeninių žinių lapai // *LMAB RS*, f. 63–11, l. 14.
[16] LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 4, p. 68.
[17] LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 7, p.112.
[18] LKD visuotinių susirinkimų protokolų knyga, 1935–1940 // *LMAB RS*, f. 63–3, l. 44.
[19] *Ten pat*, l. 50.
[20] Žr. Vosylytė K. Pranas Skardžius // *Gimtoji kalba*, 1990, nr. 1, p. 26–27; Palionis J. Pranas Skardžius ir lietuvių kalbos kultūra // *Gimtoji kalba*, 1990, nr. 8–9, p. 22.

buvo artimi vadinamojo „Prahos būrelio" sukurtai naujai bendrinės kalbos ir kalbos kultūros teorijai[21]. P. Skardžius akcentavo lietuvių kalbos praktinės ir mokslo sintezės svarbą, bet ragino vengti perdėto griežtumo kraštutinumų atsižvelgiant į kalbos vartoseną ir raidos polinkius[22].

Suformuotais teoriniais principais vėliau rėmėsi tiek pats P. Skardžius savo tolesniuose darbuose, tiek ir LKD kalbininkai, kūrę lietuvių bendrinės kalbos kultūros teoriją[23]. Toji teorija buvo išdėstyta dviem programomis, kurios išaugo iš P. Skardžiaus ir Petro Joniko spaudoje skelbtų straipsnių ir ilgų diskusijų draugijoje[24]. Kitaip tariant, laikytina, kad abi programos buvo kuriamos ir tobulinamos draugijos aplinkoje. Antai 1938 m. P. Joniko programa buvo kuriama iš jo publikuotų referatų „Mūsų bendrinės rašomosios kalbos problema" ir „Bendrinės kalbos taisyklingumas", kurie svarstyti keliuose susirinkimuose. Diskusijose dalyviai išskyrė šiuos bendrinės kalbos normalizacijos kriterijus:

1. „*Bendrinė, rašomoji ir šnekamoji, kalba* yra sutartinė, visai tautai bendra kultūrinė kalba.

2. *Bendrinės kalbos norma* yra bendrinei vartosenai privalomoji kalbos forma.

3. *Norminėmis* laikomos lytys, kurios neprieštarauja bendrinės kalbos normos kriterijams. Nuo norminės lyties nukrypti tegalima tada, kai tam yra pateisinamo pagrindo.

4. Kalbinės normos *kriterijas* yra pažymys, kuris leidžia skirti tai, kas yra normalu, nuo to, kas yra nenormalu.

5. *Svarbiausi* bendrinės kalbos normos *kriterijai* yra: a) grynumas, b) taisyklingumas, c) būdingumas, d) tikslingumas, e) estetiškumas.

6. *Kalbos grynumas* reikalauja, kad kalba būtų gryna, kiek tik yra galima, ir teturėtų tiek skolinių, kiek yra neišvengiama. Gryna yra kalba, kuri neturi nepateisinamų skolinių, arba barbarizmų.

7. *Kalbos taisyklingumas* reikalauja, kad kalba atitiktų pripažintą pastovią įprastinę vartoseną. Kaip kalbos grynumas suderinamas su pateisinamais skoliniais, taip jos taisyklingumas suderinamas su įsigalėjusiomis išimtimis.

---

[21] Palionis J. Pranas Skardžius ir lietuvių kalbos kultūra // *Gimtoji kalba*, 1990, nr. 8–9, p. 23.
[22] *Ten pat.*
[23] Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 3, p. 8.
[24] *Ten pat.*

8. *Kalbos būdingumas* reikalauja, kad kalbos raida eitų pagal bendrąją kalbos dvasią ir tipiškus jos polinkius. Todėl turi būti branginamas kalbos savotiškumas ir kalba plėtojama tipiškumo linkme.

9. *Kalbos tikslingumas* reikalauja, kad kiekvienu atveju kalba būtų pritaikyta savo tikslui, kuris veikia kalbinių priemonių pasirinkimą ir todėl yra individualizacijos veiksnys. Tikslingumas yra vienas iš svarbiųjų principų, vadovaujančių bendrinės kalbos kultūrėjimo vyksmui, einančiam intelektualizacijos, automatizacijos, disautomatizacijos bei aktualizacijos ir kt. linkme.

10. *Kalbos estetiškumas* reikalauja, kad kalba patenkintų estetinį skonį fonetikos, morfologijos, frazeologijos ir stilistikos dalykuose. Skambumas, trumpumas, darnumas, raiškumas ir tikslingumas yra svarbesni estetiniai kalbos pažymiai.

11. Sprendžiant norminių lyčių klausimus, *reikia atsižvelgti į visus normų kriterijus,* nes paprastai nulemia visas kriterijų kompleksas, bet ne vienas kuris kriterijas.

12. *Bendrinės kalbos normalizacija,* kuri yra vienas iš kalbos kultūrėjimo momentų, turi stengtis sunaudoti kuo daugiausia tikrųjų kalbos turtų ir vengti nereikalingo kalbos lyčių menkinimo.

13. Bendrinės kalbos normalizacija turi, kiek galima, remtis *pastovumo principu,* kuris reikalauja, kad kalboje įsigyvenę dalykai nebūtų iš jos šalinami be aiškiai pateisinamų priežasčių[25]".

Kriterijai buvo aktualūs to meto Lietuvos visuomenei sprendžiant praktines bendrinės lietuvių kalbos kultūros ugdymo reikmes. Pačioje Lietuvių kalbos draugijoje plėtota daugiašakė praktinė veikla. Praktinis darbas rėmėsi formuojamos kalbos kultūros teorijos pagrindais ir padėjo juos plėsti bei stiprinti[26]. Draugijos nariai rūpinosi rašybos ir kitais lietuvių kalbos vartojimo visuomenėje klausimais, svarstė juos visuotiniuose draugijos susirinkimuose[27], tačiau neapsiribojo vien organizacijos aplinka. LKD siekė organizuoti bendrinės kalbos tobulinimą, bendradarbiaudama su valstybės institucijomis, dalyvavo svarstant tiek rašomosios, tiek ir šnekamosios kalbos klausimus, rengiant projektus[28]. Draugija, kaip jau minėta,

[25] Bendrinės kalbos normalizacijos kriterijai. LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 9, p. 143–144.
[26] Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 3, p. 10.
[27] LKD visuotinių susirinkimų protokolų knyga, 1935–1940 // *LMAB* RS, f. 63–3.
[28] Bendrinės kalbos kultūra ir LKD // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 1–2, p. 2–3.

palaikė ryšius su Lietuvos švietimo ministerija, kuriai buvo pavesta spaudos kalbos priežiūra, teikė pastabas, siūlymus lietuvių kalbos rašybos spaudoje norminimo ir kitais klausimais[29].

LKD humanitarų bendruomenėje išskirtina tuo, kad teorinį mokslinį darbą vis daugiau tiesiogiai siejo su praktine veikla, t. y. draugija plėtojo taikomųjų darbų kryptingumą. Lietuvos kultūrai buvo reikšmingi ir kitų humanitarų organizacijų darbai.

Lietuvos istorijos draugijoje pirmiausia, kaip matyti iš A. Janulaičio laiškų kolegoms, rūpintasi lituanistinės informacijos apie užsienio bei Lietuvos archyvų fondus rinkimu, šaltinių kopijų gaminimu ir kaupimu, knygų ir kitų tyrėjams svarbių spaudinių rinkimu. Šių darbų išlaidos buvo finansuojamos Lietuvos istorijos draugijos lėšomis[30]. Moksliniam istorikų darbui buvo siekiama panaudoti ir Vilniuje saugomus lituanistinius šaltinius, ten esančius lietuvių visuomeninio ir kultūrinio judėjimo dalyvių rankraščius. Antai su Lietuvių mokslo draugijos nariais tartasi dėl Jono Šliūpo ir kitų tekstų nuorašų persiuntimo į Kauną[31].

Šioje draugijoje, kaip ir kitose, svarbiausi moksliniai klausimai buvo aptariami ir diskutuojama per visuotinius susirinkimus. Iš pradžių buvo aptariama mokslinės medžiagos kaupimo klausimai, draugijos spaudai rengiamos publikacijos. Vėliau pradėta svarstyti ir kiti stambesni Lietuvos istorikų darbai. Pavyzdžiui, daug diskusijų sukėlė Adolfo Šapokos redaguotas „Lietuvos istorijos" pasirodymas, keturiuose susirinkimuose tęsėsi gyva Konstantino Avižonio, Jono Matuso diskusija su A. Šapoka, Zenonu Ivinskiu[32]. Minėtina, kad diskutuoti imta dar tik pradėjus rengti šį leidinį. 1934 m. pabaigoje ir 1935 m. pradžioje Švietimo ministerijos atstovai, norėdami turėti tinkamai parengtą Lietuvos istorijos kursą, daug išsamesnį už esamus mokyklinius vadovėlius, ėmė kalbinti draugijos narius talkininkauti šiam darbui. 1935 m. sausio 15 dieną universiteto prorektoriaus profesoriaus Blažiejaus Čėsnio bute buvo sušauktas šiuo klausimu pasitarimas. Vyresniems mokslininkams A. Janulaičiui, V. Biržiškai ir I. Jonynui atrodė, kad tokiai istorijai

[29] LKD siunčiamųjų raštų nuorašai, 1935–1936 // *LMAB RS*, f. 63–7, l. 37, 40, 50 ir kt.
[30] Laiškai // *Augustinas Janulaitis: praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*. Vilnius, 1989, p. 357–358, 377–378, 385–395.
[31] A. Janulaičio laiškai A. Valaičiui // *Ten pat*, p. 396.
[32] Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p. 12.

rašyti dar nesą pribrendusių sąlygų ir reikią pradėti nuo originalių studijų, monografijų, kurios kurtų bendrą lietuvišką Lietuvos istorijos koncepciją[33]. Akademiškai žiūrint, V. Merkio manymu, šie istorikai buvo teisūs, tačiau būtų tekę likti be Lietuviškos istorijos kurso keletą dešimtmečių[34].

Draugijos nariai siūlė svarstyti ir kitus spaudai teikiamus darbus. Pavyzdžiui, 1940 m. birželio 23 d. LID valdybos posėdyje kalbėta apie galimybę įvertinti A. Janulaičio monografiją apie kunigaikštį Kęstutį, nutarta tam sudaryti komisiją visuotiniame susirinkime[35].

Istorikų susirinkimuose buvo pateikiami ir vien informacinio pobūdžio pranešimai: 1937 m. spalio mėnesį Eduardas Volteris paskelbė apie Latvijos istorikų suvažiavimą, kalbėta apie bendradarbiavimo su latvių istorikais galimybes[36] ir pan. Pažymėtina, kad mokslinių ryšių aptarimas buvo siejamas su bendradarbiavimo perspektyvomis, su bendrų projektų įgyvendinimo galimybėmis. Pavyzdžiui, 1932 m. sausio 17 d. metiniame draugijos susirinkime kalbėta apie tarptautinio Budapešto istorikų kongreso organizatorių siūlymą pateikti Lietuvos konstitucijos istoriją, kuri galėtų būti skelbiama rinkinyje apie pasaulio konstitucijas[37]. Draugijos visuotiniuose susirinkimuose diskutuota ir apie istorinių leidinių paskirtį, jų svarbą visuomenei, užsienio istorinių tyrimų patirtį. Draugijoje svarstytų lokalinių ir tarptautinių istorikų darbų aspektų visuma rodo istorikų bendruomenės profesionalėjimą, siekį tobulinti tiek patį tyrimų procesą, tiek ir publikacijų lygį.

Lietuvių katalikų mokslo akademijoje svarstyta nemažai klausimų, kurie, pasak Antano Tylos, „padėjo spręsti visas gyvybines Lietuvos problemas – kultūros, politikos, moralės, egzistencijos – ir visur paliko savo pėdsakus. Vienur – ryškesnius, kitur – sunkiau pastebimus"[38]. Akademijos svarstomus klausimus geriausiai atspindi organizacijos suvažiavimai. Jų darbas vykdavo ir humanitarų sekcijose: Kalbininkų, Istorijos, Filosofijos ir pedagogikos bei kitose. Ši organizacija, kaip jau minėta, per tarpukarį Lietuvoje organizavo tris suvažiavimus, kurie vyko 1933,

33 Merkys V. *Konstantinas Jablonskis*. Vilnius, 1991, p. 72.
34 *Ten pat.*
35 Lietuvos istorijos draugijos posėdžių protokolai // *LMAB RS*, f. 267–2815, l. 27.
36 Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p. 12.
37 Lietuvos istorijos draugijos posėdžių protokolai // *LMAB RS*, f. 267–2815, l. 6–7.
38 Tyla A. LKMA įsteigimo idėja, įsikūrimas ir veikla Nepriklausomoje Lietuvoje // *LKMA metraštis*, t. 8, Vilnius, 1994, p. 12.

1936, 1939 metais. Publikuota suvažiavimų medžiaga rodo, kad tai buvo plataus pobūdžio ir turinio moksliniai renginiai[39]. Juose siekta kvalifikuotai spręsti svarbius dvasinio ir mokslinio gyvenimo klausimus[40]. Suvažiavime specializuotose sekcijose buvo skaitomi moksliniai pranešimai, vyko diskusijos. LKMA suvažiavimai ne tik išgarsino organizaciją, bet ir susiejo jos veiklą su kitomis mokslo institucijomis[41].

Darbas forumuose ir visa kita veikla formavo katalikišką, į Vakarus orientuotą intelektualios raiškos kryptį, kuri „ne tik skleidė vakarietišką kultūrą, bet siekė spręsti valstybės autoriteto ir asmens laisvės sintezės, dorovės vertybių išsaugojimo kintančioje to meto visuomenėje problemas"[42]. Apie tai kalbėję Juozas Eretas, Stasys Šalkauskis siūlė telkti visuomenę dorovei stiprinti. Visuose Akademijos suvažiavimuose svarstytos teorinės ir praktinės visuomenės ugdymo problemos, buvo formuojamos pačios organizacijos veikimo idėjinės nuostatos[43]. Beje, Universiteto vardu sveikindamas pirmojo suvažiavimo dalyvius V. Čepinskis pažymėjo palankią konferencijos psichologinę aplinką, kuri, pasak jo, turėjo padėti „šalinti tuos nesusipratimus, kurie galėjo aptemdyti mokslo ir religijos santykius"[44].

LKMA suvažiavimuose, jų sekcijose buvo aptariami konkrečių mokslų tyrimų organizavimo klausimai, medžiagos kaupimo ir jos analizės rezultatai. Diskusijos skatino pradėti kurti visą laiką veikiančias sekcijas. Tai iš dalies rodo istorikų veikla akademijoje. Nors nuolatos veikianti Istorijos mokslų sekcija buvo sudaryta tik antrame LKMA suvažiavime 1936 m., tačiau pirmame suvažiavime tokia sekcija jau veikė ir joje buvo skaitomi keli pranešimai[45]. Lietuvių katalikų mokslo akademijos istorikų darbų kryptys buvo aptariamos pranešimuose, skaitytuose ir per kitus suvažiavimus: numatyta tirti senųjų apskričių ir vietovių istoriją, rinkti su šiais tyrimais susietus šaltinius[46].

---

39 *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 1, 1935; t. 2, 1937; t. 3, 1940.

40 Boruta J. Žvilgsnis į Lietuvių katalikų mokslo akademijos istoriją // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos probleminė konferencija* 1990 m. vasario 17 d., Vilnius, 1990, p. 11.

41 Vasiliauskienė A. *Lietuvių katalikų mokslo akademija*, Vilnius, 1992, p. 16.

42 Bloznelis M. Akademijos kelias // *Naujoji Romuva*, 2002, nr. 4, p. 79.

43 *Didysis jo nuotykis: Prof. J. Eretas tarnyboje Lietuvai*. Brooklyn, N. Y., p. 181.

44 Pirmas Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 1, Kaunas, 1935, p. 525.

45 Vasiliauskienė A. *Lietuvių katalikų mokslo akademija*. Vilnius, 1992, p. 51.

46 Vasiliauskienė A. LKMA istorikų sekcija išeivijoje, atsakomybė tėvynei // *Istoriko atsakomybė*, Vilnius, 2002, p. 146.

Suvažiavimuose veikusiose Istorikų sekcijose dalyvavo Pranas Penkauskas, J. Totoraitis, A. Šapoka, Z. Ivinskis ir kiti katalikiškosios pasaulėžiūros bei mokslo sąsajas akcentuojantys mokslininkai. Minėtina, kad Z. Ivinskis 1939 m. tapo pirmuoju istoriku, gavusiu LKMA tikrojo nario mokslininko akademiko vardą, kurį per tarpukarį Akademija apskritai suteikė dešimčiai narių[47]. Tokie vardai taip pat buvo suteikti humanitarikos srityse besireiškusiems A. Dambrauskui-Jakštui, P. Dovydaičiui, S. Šalkauskiui, J. Eretui[48]. Šie Akademijos nariai buvo ne tik humanitarinių mokslų, intelektualinės kultūros Lietuvoje puoselėtojai, pačios organizacijos ideologai, bet ir veiklos organizatoriai, tiesiogiai dalyvavę LKMA Centro valdybos, suvažiavimų organizacinių komitetų, leidybos organizavimo veikloje. Jų intelektualios veiklos patirtis buvo vertinga organizacijos kūrybingumui plėtoti, jaunų narių kvalifikacijai tobulinti. Pavyzdžiui, LKMA leidybai ir kitai mokslinei raiškai organizuoti buvo neabejotinai naudinga P. Dovydaičio žurnalų „Kosmos", „Logos", „Soter" leidimas, įvairių mokslo sričių mokslininkų telkimo patirtis, taip pat jo enciklopedisto savybė – „su lygiu entuziazmu jis veržėsi į visas pagrindines žinojimo sritis"[49].

Mokslininkų humanitarų, dalyvavusių LKMA veikloje, teorinės katalikiškųjų Europos vertybių puoselėjimo koncepcijos bei idėjos buvo glaudžiai siejamos su mokslinio pažinimo taikomosios ir šviečiamosios paskirties aptarimu. Antai pirmame organizacijos suvažiavime veikusioje Kalbos, literatūros ir meno sekcijoje raginta ugdyti grožio suvokimą visuomenėje, aptariama bendrinės kalbos tobulinimo, rašybos ir kiti praktiniai kalbos vartojimo klausimai, svarstomos lietuvių kalbos vartojimo pedagoginėje veikloje gerinimo galimybės[50]. Tame pačiame forume Filosofijos sekcijoje diskutuota apie būtinybę plėsti filosofijos kursą aukštosiose ir aukštesniosiose mokyklose, išleisti filosofijos vadovėlį[51].

Antrame Akademijos organizuotame suvažiavime Istorijos sekcijos dalyviai diskutavo apie istorijos periodinių leidinių kokybės problemas ir konstatavo, kad

47 Vasiliauskienė A. *Lietuvių katalikų mokslo akademija*. Vilnius, 1992, p. 52.
48 Vasiliauskienė A. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos žinynas*. Alytus, 1997, p. 12–13.
49 Girnius J. *Pranas Dovydaitis*. Chicago, 1975, p. 632.
50 Pirmas Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 1, Kaunas, 1935, p. 532.
51 *Ten pat.*

jie dar neatitinka istorikų interesų. Taip pat kritikuota Lietuvos istorijos draugijos veikla, kuri buvo apibūdinama kaip nepakankamai produktyvi[52]. Tuo iš esmės paaiškintinas Lietuvos istorikų siekis ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje įgyvendinti savo sumanymus LKMA aplinkoje. Kalbos, literatūros ir meno sekcijoje per šį suvažiavimą toliau buvo kalbėta apie bendrinės kalbos plėtojimą[53].

Trečiame suvažiavime taip pat buvo iš dalies aptariamos tiek lituanistinių tyrimų plėtojimo, tiek ir mokslo raiškos to meto visuomenėje problemos. Antai Istorijos sekcijos diskusijose po pranešimų siūlyta susirūpinti gausia Lietuvos istorijos medžiaga Vatikano archyvuose, kalbėta apie jos mokslinio naudojimo ir publikavimo galimybes, aptarta Lenkijos mokslininkų patirtis šioje srityje[54]. Mokslininkai šiame suvažiavime siekė stiprinti veiklos organizacijoje profesionalumą: Z. Ivinskis kalbėjo apie būtinybę kritiškiau vertinti Lietuvos istoriją, „atsipalaiduoti nuo mėgėjiško romantizmo"[55], kalbininkai ragino vengti jų sekcijos darbe apžvalginių pranešimų, o rengti problemiškesnes, diskusijas skatinančias paskaitas[56]. Tuo reiškėsi minėtos organizacijos humanitarų pastangos siekti aukštesnio mokslinės veiklos lygmens.

Humanitarika, kuri plėtota *Karo mokslų draugijoje*, sietina su karo istorijos tyrimais, mėginimu juos derinti su bendru istoriografijos kontekstu, istorinės sąmonės formavimu kariuomenėje ir visuomenėje. Organizacijoje buvo numatyta rinkti Lietuvos karo istorijos ir geografijos duomenis (apie kautynių vietas, karių kapus ir kt.), padėti autoriams parengti spaudai ir išleisti karo mokslo leidinius[57].

1924 m. kovo 31 d. KMD istorijos sekcijos organizaciniame susirinkime, be steigėjų karininkų, dalyvavo Augustinas Janulaitis, Mykolas ir Vaclovas Biržiškos. Susirinkime ne tik aptartas karininkų domėjimasis istorija, bet ir apibrėžtas konkretus artimiausios veiklos prioritetas – istorinės medžiagos apie Lietuvos nepriklausomybės kovas XX a. rinkimas. Kalbėdamas apie sekcijos darbo perspektyvą

---

[52] Antrasis Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 2, Kaunas, 1937, p. 465.
[53] *Ten pat*, p. 468.
[54] Trečiasis Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 3, Kaunas, 1940, p. 508–512.
[55] *Ten pat*, p. 508.
[56] *Ten pat*, p. 514.
[57] KMD statutas, 1927 // *LCVA*, f. 889, ap. l, b. 2, l. 1–2.

V. Biržiška pažymėjo, kad sėkmingas darbas karo istorijos srityje galimas tik gerai susipažinus su visa istorija apskritai, žinant istorijos tyrimų metodus. A. Janulaičio teigimu, istorijos sekcija turėtų skleisti bendrąsias istorijos mokslo žinias, rengti karo istorijos studijų ir medžiagos rinkimo programas, teikti mokslinę informaciją ir rekomendacijas provincijos grupėms. Diskusijose karininkai pripažino, kad šį darbą būtina organizuoti bendradarbiaujant su profesionaliais istorikais[58]. Draugijos organizatoriai pirmiausia prašė Konstantino Jablonskio nurodyti, kaip reikėtų rinkti ir skelbti karo istorijos dokumentus[59].

Istorijos sekcijos valdybos posėdžiuose darbai buvo konkretinami. Antai A. Janulaitis įsipareigojo parengti Lietuvos istorijos studijų ir medžiagos rinkimo programą. Taip pat siūlyta atliekant tyrimus konsultuotis su archeologu K. Jablonskiu, o renkant duomenis apie karo veiksmų dalyvius bendradarbiauti su provincijos inteligentija, ypač mokytojais. Numatyta taip pat kreiptis į 1863–1864 m. sukilimo dalyvius ir pradėti užrašyti jų atsiminimus[60].

KMD istorijos sekcija tuo metu siekė pradėti kaupti ir sisteminti įvairių kariuomenės dalių istorinę medžiagą. 1926 m. sausio mėnesio sekcijos posėdyje akcentuota, kad tą darbą turėtų inicijuoti dalių vadai ir pavesti jį tinkamiems karininkams. Šiame posėdyje buvo aptarti ir pateikti metodiniai tokio darbo nurodymai, taip pat išskirti svarbiausi darbo etapai: pasirengimas darbui, medžiagos rinkimas bei sisteminimas ir istorijos rašymas. Daugiausia dėmesio siūlyta skirti savanorių telkimo 1918 m., karo su bolševikais, kovos su bermontininkais bei karo su lenkais temoms. Karininkams rekomenduota rinkti ir nagrinėti medžiagą apie savo karinių dalinių žygių eigą, kautynes, pateikti schemas, karinio personalo sudėtį, apibūdinti vadus ir pasižymėjusius karininkus. Be to, rekomenduota rengiamuose tekstuose tiksliai nurodyti naudotus šaltinius (įsakymus ir kt.)[61].

KMD istorijos sekcijos posėdžiuose ne kartą kalbėta apie karininkų telkimą rinkti karo istorijos medžiagą, rašyti atsiminimus, rengti spaudai monografijas, skaityti paskaitas[62].

[58] KMD istorijos sekcijos susirinkimo protokolas, 1924.04.31 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 92.
[59] A. Janulaičio laiškas K. Jablonskiui, 1924 09 23 // *Augustinas Janulaitis: praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*, Vilnius, 1989, p. 358 – 359.
[60] KMD istorijos sekcijos valdybos posėdžio protokolas, 1924.09.15 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 101.
[61] Nurodymai dėl dalių istorijos, 1926 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 35-40.
[62] KMD istorijos sekcijos posėdžio protokolas, 1926.10.29 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 5.

Kaip jau minėta, sekcijos narių darbų problematika neapsiribojo vien XX a. karo istorijos klausimais. Petras Tarasenka siūlė Istorijos sekcijos darbus derinti su Valstybės archeologijos komisijos darbais ir pradėti tirti piliakalnius. Jis taip pat siūlė taikyti latvių patirtį ir pasitelkti karininkus topografus piliakalniams matuoti. Tai buvo siejama su lietuvių gynybos sistemos raidos tyrimų organizavimu[63].

Kai kuriuos žinių apie Lietuvos praeitį kaupimo ir propagavimo darbus buvo siekiama atlikti ir kitų KMD sekcijų jėgomis. 1923 m. lapkričio 4 d. pradėjusios veiklą Karo teisės sekcijos steigiamajame susirinkime buvo nutarta pradėti bendrosios ir karo teisės istorijos tyrimus. Karo teisės istorijos temos nagrinėtos sekcijos posėdžiuose, tačiau šis darbas nebuvo išplėtotas[64].

Istorijos srityje buvo dirbama ir Aleksandro Ružancovo iniciatyva 1923 m. spalio mėnesį organizuotoje KMD bibliotekų ir bibliografijos sekcijoje. Karinio švietimo tikslais buvo ne tik renkama ir skelbiama karo istorijos bibliografija, bet ir pradėtas kaupti karo archyvas, imta rinkti karo eksponatai, todėl 1927 m. ši sekcija buvo pavadinta KMD bibliotekų, archyvų ir muziejų sekcija[65].

XXVII knygos mėgėjų draugija rinko medžiagą ir tyrė knygos, bibliotekų, bibliografijos istoriją. Draugijos narius daugiausia domino Lietuvos spaustuvės, leidyklos, retesni leidiniai, autorystės problema, periodikos raidos bruožai. Spauda buvo tyrinėjama nuo pirmųjų Vilniaus leidinių XVI a. pradžioje iki XX a. pradžios. Tyrimai buvo pristatomi ir aptariami draugijos susirinkimuose. Nemažą susidomėjimą organizacijoje sukėlusį pranešimą apie Vilniaus spaudos pradininką Pranciškų Skoriną 1937 metais perskaitė rašytojas, karinės spaudos leidėjas Juozas Balčiūnas. 1938 m. buvo skaityti Vytauto Steponaičio, Vaclovo Biržiškos pranešimai spaudos istorijos klausimais[66].

Draugijos susirinkimuose buvo aptariama ir memuarinė medžiaga: buvo pasakojami amžininkų atsiminimai apie lietuvių knygų ir periodinės spaudos cenzūrą Rusijoje prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir kt.[67] Kitų šalių knygos istorijai

[63] KMD istorijos sekcijos posėdžio protokolas, 1926.09.18 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 17.
[64] KMD karo teisės sekcijos susirinkimo protokolas, 1923.11.04 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 25, l. 9.
[65] KMD bibliotekų ir karo bibliografijos sekcijos raštai // *LMAB RS*, f. 75–199, l. 5–9.
[66] Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989, p. 185.
[67] *Ten pat.*

Draugija skyrė mažiau dėmesio, tačiau buvę ir tokių, iš esmės proginių pranešimų. Pavyzdžiui, 1940 m. gegužės 27 d. įvykusiame draugijos narių susirinkime Marija Urbšienė skaitė pranešimą „Gutenbergo sutartis"[68].

Pranešimų knygos istorijos klausimais apskritai nebuvo daug. V. Žukas argumentuotai pažymi, kad nors svarstytos problemos buvo svarbios, bet atsitiktinės, nes draugija neturėjo tyrinėjimų plano ir sistemos – buvo tenkinamasi tuo, ką siūlydavo nariai[69]. Tačiau organizacijoje dalyvavo humanitarai, daug dėmesio teikiantys knygotyrai plėtoti, taip pat knygų leidybos kultūrai, todėl organizacijos veikla buvo naudinga tiek akademiniu, tiek ir bendrakultūriniu požiūriu. Ši draugija, taip pat kaip ir kalbininkų organizacija, išskirtina ir taikomųjų klausimų nagrinėjimu.

Viena svarbiausių veiklos sričių buvo knygos meno tyrimai. Šioms problemoms buvo skiriama nemažai pranešimų, paskelbta straipsnių, surengta knygų paroda. Ypač aktyviai šį darbą dirbo muziejininkas, dailėtyrininkas Paulius Galaunė, vienas pirmųjų pradėjęs tirti Lietuvos knygos meną ir jo raidą[70]. Jis skaitė pranešimus draugijoje tokiomis temomis: „Iš Lietuvos grafikos istorijos (XV–XVI a.)", „Pirmųjų Vilniaus litografų metmenys", „Mūsų knygos puošyba", „Mūsų knygos kultūrėjimas"[71]. Knygos meno problemų svarstymas ypač pagyvėjo, kai į draugiją įstojo dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas. Studijuodamas Paryžiuje jis gerai susipažino su knygų grafika Europoje, ypač Prancūzijoje. 1936 m. gegužės mėnesį įvykusiame organizacijos narių susirinkime jis skaitė pranešimą, kuriame pateikė to meto prancūzų knygos meno apžvalgą: kalbėjo apie grafikos meno techniką (medžio raižinius, ksilografiją, ofortą, metalo raižybą, litografiją), knygos meninio komponavimo principus, iliustracijas, įžymesnius dailininkus. Kitas to paties pranešimo aspektas – „Knygos mėgėjų ir bibliofilų leidiniai bei iliustratoriai", – kurį atskleidžiant analizuotos gražiausiai tuo metu iliustruotos prancūzų knygos. Vėlesniuose susirinkimuose V. K. Jonynas aptarė meniniu atžvilgiu vertingesnes

---

68 *Ten pat*, p. 186.
69 *Ten pat*.
70 *Knygotyra*. Vilnius, 1997, p. 109–110.
71 Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989, p. 186.

lietuviškas knygas, prie įdomesnių leidinių skyrė Mstislavo Dobužinskio iliustruotą Balio Sruogos „Giesmę apie Gediminą", Domicėlės Tarabildienės iliustruotą Stepo Zobarsko knygelę „Pabėgėlis iš zoologijos sodo" ir kitas[72].

Draugijoje ne kartą buvo svarstoma, kaip gerinti lietuviškų knygų meninę kultūrą. Pavyzdžiui, P. Galaunė siūlė remti jaunuosius grafikus, be to, išleisti meniškai apipavidalintą knygą, kuri būtų pavyzdys kitiems leidėjams. V. Biržiškai atrodė, kad grožį reikia derinti su formatu. Buvo siūloma skirti premijas dailininkams, Švietimo ministerijai įteikti memorandumą dėl knygų iliustravimo, be to, stengtis knygų iliustravimu sudominti leidėjus. Aptariamos knygotyros organizacijos nariai diskutavo knygų formatų standartų nustatymo, šriftų tobulinimo, knygrišystės klausimais.

Draugijos susirinkimuose mažai buvo aptariami bibliografijos reikalai – vos vieną kitą kartą. Keletas pranešimų buvo perskaityta apie bibliofiliją. Vieni jų buvo skirti teorijos ir metodikos dalykams, kiti – žymesnėms privačioms kolekcijoms. Buvo mėginta bibliofilų žvilgsniu įvertinti paskutinių metų spaudos produkciją. Keletas pranešimų buvo skirta ir Lietuvos asmeninių bibliotekų istorijai[73].

Savo atsiminimuose draugijos narys Petras Jakštas pažymi, kad įdomiausi, jo nuomone, būdavę V. Biržiškos ir P. Galaunės skaityti pranešimai[74]. Šių draugijos narių knygotyros kompetencija, patirtis ir jos taikymo reikšmė Lietuvos knygos kultūrai puoselėti P. Jakšto atsiminimuose iš dalies siejama su XXVII knygos mėgėjų draugijos veikla. Beje, apibūdindamas paties P. Jakšto knygotyrinę veiklą ir dalyvavimą šioje organizacijoje Domas Kaunas pastebi: „nė kiek nenusidėdami tiesiai galėtume sakyti, kad Vyriausiojo štabo karininko kelias į ją buvo neišvengiamas. Tai lėmė visa jo veikla, išsilavinimas, humanitaro prigimtis ir knyginio gyvenimo būdo visiškas pripažinimas"[75].

Nors organizacija buvo negausi, tačiau dauguma jos narių buvo nuolatiniai susirinkimų dalyviai. P. Galaunė atsiminimuose rašė: „gana greit susidarė tradici-

---

[72] *Ten pat*, p. 187–188.
[73] *Ten pat*, p. 188–194.
[74] Jakštas P. *Knygos*. Vilnius, 2003, p. 101.
[75] Kaunas D. *Kultūros karininkas*. Vilnius, 2004, p. 54.

ja ne tik metinius ataskaitinius, bet ir eilinius susirinkimus kviesti kurio nors jos nario bute. Vėliau mėgstama draugijos narių susirinkimo vieta buvo Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus bibliotekos patalpa. Susirinkimai vykdavo jaukioje, draugiškoje nuotaikoje, ir retai kuris narių juos praleisdavo – nebent dėl rimtų priežasčių"[76]. P. Jakštas nurodo, kad susirinkimuose retkarčiais dalyvaudavo net ir užsienyje gyvenę organizacijos nariai, Lietuvos diplomatai Leopoldas Bagdonas, Petras Klimas ir Jurgis Savickis, kai tarnybos reikalais atvykdavo į Kauną[77].

Knygotyros darbus iš dalies plėtojo ir *Lietuvos bibliotekininkų draugija*, kuri daugiausia dėmesio skyrė bibliotekų metodinei ir praktinei veiklai tirti. Draugijos susirinkimuose, publikacijose, narių parengtose metodinėse priemonėse buvo nagrinėjamos to meto bibliotekų problemos: bibliotekų tinklas, fondai, jų komplektavimo šaltiniai bei apsauga, skaityklų ir abonemento veikla, tarpbibliotekinis abonementas, katalogų sudarymas. Mažiau buvo tyrinėta Lietuvos bibliotekų istorija.

Reikšmingą darbą draugija atliko, rinkdama duomenis apie Lietuvos bibliotekų būklę. Tuo tikslu 1933 m. buvo sudaryta anketa, kuri buvo išsiuntinėta bibliotekoms ir išspausdinta „Bibliografijos žiniose". Gautus duomenis susistemino, apibendrino A. Ružancovas ir pristatė 1934 m. vasario 1 d. susirinkime, taip pat paskelbė spaudoje. Šio tyrimo rezultatus analizavo ir V. Biržiška, pažymėjęs, kad tai yra „pirmi tikrieji duomenys" apie bibliotekas, kurie leido teikti konkrečius siūlymus jų veiklai tobulinti, pavyzdžiui, steigti visuomeninį centrą bibliotekų veiklai koordinuoti, plėsti pradžios mokyklų bibliotekų fondus ir kt. Teikiami valstybės įstaigoms tyrimo rezultatai ir siūlymai, jų publikavimas spaudoje, V. Žuko nuomone, skatino Švietimo ministeriją labiau rūpintis viešosiomis bibliotekomis – nuo 1937 m. jos buvo kuriamos apskričių bei valsčių centruose[78].

Nemažai dėmesio buvo skiriama bibliotekų sąveikos, tarpbibliotekinės informacijos ir aptarnavimo analizei, keliamos naujos idėjos: V. Biržiška siūlė stiprinti ryšius tarp Kauno ir provincijos bibliotekų, Vincas Ruzgas kėlė idėją visas valsčiaus

[76] Galaunė P. Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija // *Bibliotekų darbas*, 1976, nr. 10, p. 34.
[77] Jakštas P. *Knygos*. Vilnius, 2003, p. 98.
[78] Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, p. 161.

bibliotekas sujungti į vieną centre esančios didesnės mokyklos biblioteką, sudaryti knygų katalogą pagal mokinių išsimokslinimą. Buvo tiriama ir aptariama VDU bei kai kurių kitų aukštųjų mokyklų veikla: atlikta ir aptarta VDU bibliotekos skaityklos penkerių metų veiklos statistinė analizė, Žemės ūkio akademijos bibliotekos 1937 metų veikla, nagrinėta Klaipėdos pedagoginio instituto bibliotekos veikla 1936–1937 m. Kazys Sendzikas Lietuvos bibliotekininkų draugijoje pateikė savo surinktą informaciją apie Kauno kunigų seminarijos biblioteką[79].

Šios organizacijos narių interesai buvo susiję ir su leidybos problematika. Tam buvo skirti V. Biržiškos ir kitų narių kaupiami archyviniai duomenys, skaitomi pranešimai lietuvių spaudos istorijos klausimais, taip pat A. Ružancovo atlikta 1924–1930 m. Lietuvos leidybos kaitos statistinė analizė. Remiantis atliktais analitiniais darbais buvo svarstomi kai kurie knygų ir periodinės spaudos leidybos bei jos informatyvumo tobulinimo klausimai, teikiami siūlymai leidėjams, taip pat ir Spaudos įstatymo rengėjams. Šie ir kiti minėti taikomieji darbai buvo naudingi Lietuvos spaudos leidybai tobulinti bei spaudos vartojimo galimybėms įvertinti.

Pažymėtina, kad visų minėtų mokslo draugijų veikloje vyravo lituanistinė tematika, tačiau buvo nagrinėjama ir informacija apie užsienio šalių mokslo naujoves, diskutuojama teoriniais pasaulėvaizdžio, moralės klausimais. Išskirtinos šios svarbiausios humanitarų draugijų mokslinės ir mokslinės taikomosios veiklos sritys:

- Mokslinės terminijos lietuvių kalba kūrimas
- Bendrinės lietuvių kalbos norminimas
- Informacijos apie Lietuvos istorijos šaltinius kaupimas
- Lietuvos valstybės istorijos tyrimai
- Lietuvos karo istorijos tyrimai
- Lietuvos spaudos istorijos tyrimai
- Knygos meno klausimai
- Knygų leidybos kokybės aspektai
- Bibliotekų metodinės ir praktinės veiklos analizė
- Bibliografijos sudarymo klausimai.

[79] *Ten pat*, p. 161–164.

Idėjos ir darbai buvo įprasminami ne vien konkrečių mokslo draugijų, pradėjusių projektus, bet ir visos akademinės humanitarų bendruomenės, jos tyrėjų pastangomis. Todėl mokslines draugijas pirmiausia vertėtų įvardyti šių svarbių darbų iniciatorėmis, diskusijų skatintojomis, veikimo organizatorėmis. Mokslinė organizacinė draugijų veikla buvo svarbi ne tik akademinės komunikacijos formavimosi, bet ir mokslo žinių sklaidos tarpukario Lietuvos visuomenėje požiūriu.

MOKSLO ŽINIŲ IR NAUJŲ IDĖJŲ SKLEIDIMAS VISUOMENĖJE

Mokslo organizacijos savo veiklos programose numatė populiarinti naujas mokslo žinias, sieti tai su švietimu, ugdymu, praktinės veiklos visuomenėje tobulinimu. Lietuvos mokslo draugijų raiška visuomenėje tarpukarį sietina su dviem svarbiomis veiklos formomis: leidyba ir viešų renginių organizavimu. Prie pastarųjų priskirtini konkursai, viešos draugijų narių paskaitos, laidos „Radiofone". Taip pat pradėta rengti ir parodas. Nors tai kartais buvo proginės priemonės, tačiau jos buvo reikšmingos tuo, kad veikė platesnei visuomenei prieinamesnėse vietose: mokymo įstaigose, muziejuose, bibliotekose. Pažymėtina, kad tokios mokslo žinių sklaidos formos plėtotos ir kitų šalių mokslo organizacijų veikloje[80].

Steigiamos mokslo organizacijos mėgino derinti savo veiklos kryptingumą bei raiškos formas su visuomenės poreikiais, siekė atkreipti jos dėmesį į aktualias kultūrines, šviečiamąjiškas ar tiesiog praktines kasdienybės problemas, tačiau ne visos draugijos pajėgė sėkmingai įsitvirtinti to meto aplinkoje ar susilaukti reikiamos visuomenės paramos. Antai vienos pirmųjų Nepriklausomos Lietuvos specializuotų lituanistinių organizacijų – *Kalbos draugijos* – veiklos nesugebėta pritaikyti ir plėtoti visuomenėje pagal trečiojo dešimtmečio pabaigos sąlygas, nors joje keliami ir nagrinėjami klausimai buvo visuomenei aktualūs. Pavyzdžiui, 1929 m. kovo 2 d. „Aušros" gimnazijoje įvykusiame susirinkime kalbininko P. Skardžiaus paskaita apie rašybos reformą sutraukė daug svečių, bet iš pačios Draugijos dalyvavo tik du nariai. „Svečiai atsidėję klausėsi paskaitos, gyvai reiškė savo mintis, tačiau šis susirinkimas pagal organizacijos įstatus buvo neteisėtas"[81]. Nors ir mažai nuveikusi, kaip jau buvo anksčiau minėta, draugija iškėlė ir įtvirtino kolektyvinio darbo svarbą, vertė Lietuvos visuomenę susimąstyti apie kalbos reikalus.

Šiuolaikiniai kalbotyros palikimo tyrėjai nėra vieningos nuomonės apie tai, ar 1930 m. pradėtas leisti „Kalbos" žurnalas laikytinas Kalbos draugijos leidiniu. Tai pripažįsta J. Palionis, o A. Pupkis tam prieštarauja ir nurodo, kad leidinys neturėjo jokių draugijos rekvizitų, o žurnalo steigėjų susirinkimas įvyko tik 1929 metais,

---

80 Žr. Szornel-Dąbrowska B. Krokuvos Knygos mėgėjų draugijos veikla tiriant ekslibriso ženklus // *Knygotyra*, 2004, nr. 42, p. 77–80.

81 Laurinaitis J. M. Prikelkime „Kalbos draugiją" // *Kalba*, 1930, t. 1, sąs. 1, p. 39.

kai organizacijos veikla jau iš esmės buvo išblėsusi[82]. Tačiau A. Pupkis pripažįsta žurnalo sąsajas su minėtos draugijos veikla: prie šio žurnalo leidimo ištakų stovėjo aktyvus jos veikėjas J. M. Laurinaitis, jame dalyvavo kiti organizacijos nariai[83].

Akcentuotina tai, kad vienaip ar kitaip žurnalas padėjo skleisti Kalbos draugijos narių idėjas, mėgino išlaikyti jų tęstinumą, o svarbiausia, propagavo jų įgyvendinimo aktualumą visuomenei. Pirmame leidinio sąsiuvinyje buvo nurodyta, kad „Kalba" yra ne mokslinis, bet praktiniams bendrinės kalbos dalykams skirtas leidinys, nustatyti svarbiausi lietuvių kalbos vartojimo klausimai: rašyba, fonetika, morfologija, sintaksė, žodynas, terminologija, stilistika ir kt.[84] Pradėta skelbti straipsnius, kuriuose buvo aptarta tiek kalbos tobulinimo svarba visuomenei[85], tiek konkretūs praktiniai lietuvių kalbos vartojimo klausimai[86].

Vėliau leidinyje imta spausdinti recenzijas, atsiliepimus apie kalbininkų knygas, vadovėlius, rašyti apie lietuvių kalbos mokymo mokyklose problemas. Daug dėmesio buvo skirta šnekamosios kalbos ir rašybos praktikos aspektams, tačiau, nepaisant siekio plėsti raišką visuomenėje, leidyba nutrūko, anot pačių buvusių leidėjų, dėl straipsnių autorių ir apskritai dėl rengėjų stokos[87]. Tokia baigtis galėjo ištikti ir 1933 m. pradėtą leisti žurnalą „Gimtoji kalba", todėl 1935 m. įkurtoji *Lietuvių kalbos draugija* siūlė perimti jo leidimą. Nors oficialiai draugijos žurnalu leidinys tapo tik 1938 m., tačiau pritartina nuomonei, kad neteisinga atriboti LKD veiklą nuo „Gimtosios kalbos", nes abu kolektyvus vairavo tie patys žmonės, buvo laikomasi panašių teorinių ir praktinių kalbos kultūros darbo nuostatų[88]. Leidinio publikacijų turinys atspindi Lietuvių kalbos draugijos narių idėjas ir veiklą, apie šio leidinio perėmimo intencijas buvo informuota nuo pat draugijos steigimosi pradžios[89]. Be to, manytina, kad kalbininkų specializuoto leidinio atnaujinimas tapo ir pačios draugijos steigimo prielaida.

---

[82] Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 3, p. 3–4.
[83] *Ten pat.*
[84] Redakcijos žodis // *Kalba*, 1930, t. 1, sąs. 1, p. 3.
[85] Brenderis P. Kalba ir kalbėjimas // *Kalba*, 1930, t. 1, sąs. 1, p. 6–9; Kuzmickis Z. Kalba ir visuomenė // *Ten pat*, p. 10–15.
[86] Skardžius P. Prielinksniai ir veiksmažodžiai // *Ten pat*, p. 24–26 ir kt.
[87] Baigiant penkerius metus // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 10, p. 161.
[88] Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 3, p. 12.
[89] Persitvarkant // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2, p. 1–3.

Pirmame „Gimtosios kalbos" numeryje matomas ankstesnių pirmtakų nuostatų tęstinumas – buvo akcentuota, kad leidėjai rūpinsis praktiniais kasdienės lietuvių bendrinės rašomosios ir šnekamosios kalbos bei stiliaus dalykais, sieks „būti plačiosios rašto visuomenės ne tiek peikėja, kiek patarėja"[90]. Leidėjai pažymėjo, kad į kalbą žiūrima sociologiškai: kalba, kaip ir kiti visuomenės gyvenimo reiškiniai, veikiama tų pačių socialinių dėsnių, todėl „liaudies kalba nėra absoliutinis kalbos kultūros mastas, iš jos kultūrinę kalbą galima tik išsiugdyti"[91]. Antra vertus, J. Balčikonis ragino skaitytojus dalyvauti rengiant lietuvių kalbos žodyną, „kuriam parašyti didžiausias šaltinis esąs gyvoji kalba"[92]. Nuo pirmųjų žurnalo sąsiuvinių imta skelbti medžiagą rašomosios kalbos žodynui, su tuo susijusią informaciją, laiškus ir kt. Taip pat leidinyje pradėta recenzuoti šalies kalbininkų leidinius, atskleidžiama jų vertė visuomenei, pateikiamos periodikos publikacijų kalbos klausimais apžvalgos. Kalbininkų raiškos visuomenėje plėtojimo tendencija, kaip minėta, buvo svarbus pačios Lietuvių kalbos draugijos organizavimo motyvas. Naujos kalbininkų organizacijos steigėjai nurodė, kad siekiama ne vien kaupti duomenis apie lietuvių kalbą, bet ir ją tobulinti, kelti visuomenėje bendrinės kalbos mokėjimą[93]. Buvo spausdinami ir teoriniai draugijos narių darbai bendrinės kalbos klausimais, kurie formavo konceptualias pozicijas praktinei kalbininkų veiklai visuomenėje plėtoti. P. Skardžiaus ir kai kurių kitų kalbininkų teoriniai darbai buvo skirti tiek filologams, tiek ir neprofesionaliems kalbos puoselėtojams, siekiantiems tobulinti bendrinę kalbą[94].

Siekdami atskleisti skaitytojų interesus „Gimtosios kalbos" leidėjai 1936 m. organizavo anketinę skaitytojų apklausą, kurioje dalyvavo 302 respondentai. Apklausa parodė, kad 80 proc. atsakiusių skaitytojų buvo patenkinti leidinio turiniu, 6 proc. ne visiškai patenkinti ir 2 proc. nepatenkinti. Respondentai pasigedo jiems aktualių kalbos dalykų, taisyklių, kirčiavimo aptarimo, recenzijų. Skaitytojams buvo priimtinas populiarus laikraščio stilius ir tik 20 skaitytojų pageidavo, kad „Gimtoji

[90] Darbą pradedant // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2, p. 1–3.
[91] *Ten pat.*
[92] Balčikonis J. Visuomenė ir žodynas // *Gimtoji kalba*, 1933, sąs. 5, p. 67–69.
[93] Laurinaitis J. M. Lietuvių kalbos draugiją pasitinkant // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2, p. 23.
[94] Skardžius P. Bendrinė kalba ir jos rūšys // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2, p. 3–7 ir kt.

kalba" būtų moksliškesnė. Atsižvelgiant į anketavimo atsakymus siekta tobulinti leidinį platesnio jo prieinamumo požiūriu[95].

Leidinys buvo tobulinamas racionaliai, augo jo skaitomumas: iki pat 1940 metų žurnalas turėjo nuolatinius savo prenumeratorius visoje Lietuvoje, buvo reguliariai leidžiamas ir galėjo verstis be pašalinės paramos[96]. Prenumeratos įplaukos atitiko leidybos išlaidas, pavyzdžiui, 1939–1940 m. jos sudarė 18 500 litų, o tiražas pasiekė 7200 egz.[97]

Apibūdinant šio leidinio publikacijų tematiką pažymėtina, kad rašyta itin aktualiais tiek konkrečių sričių specialistams, tiek visai visuomenei terminijos kūrimo klausimais[98]. Išskirtinas S. Šalkauskio straipsnis, kuriame autorius pateikia filosofijos terminijos kūrimo principų klasifikaciją, išskirdamas tris jų grupes, kurios tam tikra prasme galėjo būti terminų darybos pagrindu:

1. Senovės principus (tradicinio įsigalėjimo ir kt.)
2. Naujovės principus (tipiškumo, didžiausio naudingumo, estetiškumo principai)
3. Evoliucijos principus (žodžių prasmės bei reikšmės keitimo ir kt.)[99]

Nemažai dėmesio leidinyje skirta lietuvių kalbai mokyti ir mokymo didaktikai. Siekta daugiau spausdinti medžiagos, skirtos tiesiogiai mokytojui ir mokyklai, raginta bendradarbiauti. Antai A. Salio straipsnyje buvo siūloma bendradarbiauti su 1935 m. įsteigta Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojų sąjunga, naudoti „Gimtosios kalbos" tribūną švietėjiškoms reikmėms[100]. Taip pat spaudoje buvo aptariami lietuvių kalbos mokymo sunkumai, kitų dalykų kalbos ugdymas ir pan.[101]

LKD ėmėsi plėtoti bendradarbiavimą ir su šalies periodine spauda. 1935 m. gruodžio 13 d. draugijos iniciatyva buvo sukviestas periodinių leidinių redaktorių ir atstovų pasitarimas kalbos gerinimo klausimais. Dalyvavo 29 dalyviai, atstovaujantys svarbiausiems laikraščiams ir žurnalams. Posėdyje siūlyta gerinti spaudos

---

95 Dambrauskas L. Ką apie „Gimtąją kalbą" sako jos skaitytojai? // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 1–2, p. 20–22.
96 LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1940, sąs. 9–10, p. 139.
97 LKD visuotinių susirinkimų protokolų knyga, 1935–1940 // *LMAB RS*, f. 63–3, l. 72–73.
98 Pvz., Mašiotas P., Skardžius P. Matematikos terminų reikalu // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 10, p. 156–157.
99 Šalkauskis S. Pagrindiniai terminų darybos principai // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 4, p. 52.
100 Salys A. Mokykla ir kalba // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2, p. 7–10.
101 Žr. Kuodys L. Gimtoji kalba visų mokytojų rūpestis // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 5, p. 74; Dambrauskas L. Dalykų dėstymas mokykloje // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 8, p. 121–122 ir kt.

tekstų redagavimą, įvesti kalbos skyrelius, knygų recenzijose nagrinėti jų kalbą, rengti bendras leidinių atstovų diskusijas spaudos kalbai analizuoti. Spaudos atstovai tuomet teigė dar negalintys įgyvendinti visų siūlymų, tačiau žadėjo tobulinti recenzijas, dalyvauti diskusijose kalbos klausimais[102].

Draugija ir vėliau domėjosi bei analizavo spaudos kalbą. P. Skardžius tam skirtame straipsnyje pažymėjo, kad šalia mokyklos, visuomenės kalbai labai didelės įtakos turi spauda. Nagrinėdamas konkrečius periodinių leidinių klaidas, autorius ragino redakcijas rūpintis leidinių kalba[103].

„Gimtojoje kalboje" akcentuotas teatro, radijo vaidmuo ugdant šnekamosios kalbos kultūrą. Kadangi buvo nustatyta prasta kalbinė teatro aplinka, draugijos nariai talkininkavo valstybiniam teatrui sudaryti kalbos komisiją, kuri padėtų gerinti kalbos vartojimą[104]. Pradėta tobulinti „Radiofono" laidų šnekamąją kalbą, aptariamos konkrečios tarties klaidos[105]. Lietuvių kalbos vartojimui visuomenėje buvo skirtos nuo 1936 m. per radiją transliuotos „Gimtosios kalbos valandėlės", kuriose nagrinėti draugijos narių inicijuoti klausimai[106].

Draugijos narius domino ir bažnytinė kalba. Vertinant jos lygį buvo konstatuota, kad bažnytinė kalba jau gerokai apvalyta ir ištaisyta, tačiau tebėra pačių kalbininkų galutinai neišspręsti kai kurie būtiniausi terminai[107].

LKD rūpinosi lietuvių išeivijos kalbos kultūra užsienyje, siekė plėtoti bendradarbiavimą su lietuvių išeivijos periodinės spaudos leidėjais, siūlė jiems konsultacinę ir kitokią paramą. Bendradarbiauti sutiko „Sandoros", „Tėvynės" ir kai kurie kiti JAV, Kanados leidinių redaktoriai[108].

Didžiausiu LKD darbu A. Pupkis išskiria veikalą „Kalbos patarėjas", kurio poveikis kalbos vartojimui buvo nepaprastai didelis ir ilgalaikis[109]. Leidinys buvo išleistas 1939 m. kaip „Gimtosios kalbos" priedas, o jį užsisakė beveik visi minėto žurnalo prenumeratoriai[110].

---

[102] LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 12, p. 185.
[103] Skardžius P. Mūsų laikraščių kalba // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 1, p. 1–4.
[104] Skardžius P. Teatras ir radiofonas // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 1, p. 9.
[105] *Ten pat.*
[106] Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 3, p.12.
[107] Laukaitis J. Mūsų bažnytinė kalba // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 8, p. 113–116.
[108] LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 8, p. 136.
[109] Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 3, p.12.
[110] LKD visuotinių susirinkimų protokolų knyga, 1935–1940 // *LMAB RS*, f. 63–3, l. 70.

Kalbininkų organizacija netiesiogiai dalyvavo įtvirtinant lietuvių kalbą 1939 m. atgautame Vilniaus krašte. To meto „Gimtojoje kalboje" buvo rašoma apie sunkumus atgaivinant lietuvių kalbą Vilnijoje, šio proceso svarbą Lietuvai. J. M. Laurinaitis pažymėjo, kad lietuvių kalbos skleidimas čia yra ne šovinistinė, o kultūrinė misija, kuria siekiama suartinti atgautą Vilnių su visa Lietuva[111]. LKD nutarė skirti nemokamai 50 „Kalbos patarėjo" leidinių Vilnijos mokykloms, bibliotekoms ir kitoms kultūros įstaigoms[112].

Su lietuvių kalbotyros populiarinimu visuomenėje iš dalies sietina *Jono Jablonskio fondo* veikla, kurios nariai ne tik kaupė lėšas lituanistiką studijuojančių studentų stipendijoms, bet siekė organizuoti paramą lietuvių kalbos mokslo darbų leidybai. Daugiausia dėmesio šioje veikloje buvo skiriama Jono Jablonskio kalbotyros darbų palikimui. Fondo iniciatyva ir remiant Lietuvos švietimo ministerijos leidybos komisijai 1932 m. pradėta Jono Jablonskio „Raštų" leidyba. „Raštus" redagavo fondo narys J. Balčikonis. 1932–1936 m. buvo išleisti penki šio darbų rinkinio tomai[113]. Kalbotyros palikimą fondo nariai skleidė periodinėje spaudoje, moksliniuose renginiuose. Nuo 1935 m. kalbotyros darbų skleidimo visuomenėje iniciatyvą iš esmės perėmė atkurta Lietuvių kalbos draugija.

Universitete veikusi *Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija* pirmiausia pradėjo rūpintis užsienio grožinės literatūros kūrinių vertimo, jų analitinio pristatymo visuomenei, leidybos organizavimu ir lėšų šiam darbui telkimu. Gautomis Švietimo ministerijos ir kitomis surinktomis lėšomis jau pirmaisiais draugijos veikimo metais išspausdinta Moljero „Šykštuolis", Henriko Ibseno „Helgelando kovotojai"[114]. Draugijos vadovai savo oficialiai siunčiamuose raštuose nurodė, kad pradėtas užsienio grožinės literatūros vertimų darbas dar nėra planingas, vertimai atsitiktiniai. Tai sieta su lėšų, kreditavimo stoka, todėl valstybinių institucijų buvo prašoma sudaryti 40 tūkstančių litų kreditą planingam vertimų darbui plėtoti[115].

Ši organizacijos veiklos sritis buvo motyvuojama tuo, kad Lietuvoje buvo menkai žinomi geriausių pasaulio literatūros autorių kūriniai. Draugijos narių nuo-

[111] Laurinaitis J. M. Tvirtai gaivinkime lietuvių kalbą Vilniaus krašte // *Gimtoji kalba*, 1939, sąs. 9, p. 131.
[112] LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1940, sąs. 1, p. 14–15.
[113] *Jablonskio raštai*, t. 1–5. Kaunas, 1932–1936.
[114] HMLD Literatūros skyriaus pateisinamieji dokumentai, 1927–1932 // *VUB RS*, f. 1–f 322, l. 49–50.
[115] HMLD raštas Lietuvos Ministrų kabinetui, 1928 04 18 // *LMAB RS*, f. 96–290, l. 1.

mone, tai neigiamai veikė jaunimo išsilavinimą, visuomenės kultūrinį gyvenimą[116]. Draugija kasmet plėtė užsienio autorių knygų vertimų darbą, prašė Švietimo ministerijos didinti paskolas, už kurias žadėta atsiskaityti išspausdintomis knygomis[117].

Nepaisant pakankamai sėkmingai pradėto verstinių knygų platinimo visuomenėje, jų leidyba patyrė finansinių sunkumų. Atsiskaitymo už suteiktas leidybai paskolas dokumentai rodo, kad už pirmųjų leidinių spausdinimą buvo galutinai atsiskaityta, tačiau vėliau padidinus paskolą iki 60 tūkstančių litų, 1930–1931 m. atsiskaitymai sutriko[118]. Draugijos vadovai to meto leidybos finansinius sunkumus iš dalies aiškino tuo, kad Švietimo ministerija neapsiėmė platinti 1930 m. parengtą spaudai ir išleistą Honore de Balzako knygą „Tėvas Gorijo", nors šis kūrinys anksčiau buvo įtrauktas į platinimo programą. Draugijos atstovai mėgino įrodyti švietimo vadovams šio veikalo svarbą kultūrai[119].

Šalia vertimų, pradėta ir kita leidybinė veikla. 1929 m. vasario 10 d. minėtos organizacijos Literatūros sekcijos visuotiniame susirinkime buvo nutarta rūpintis originalių lietuvių autorių darbų leidimu[120]. Jau 1927 m. draugija rėmė monografijos, skirtos Kipro Petrausko dvidešimties metų darbo scenoje sukakčiai paminėti, rengimą[121]. Sudarytojų prašoma Švietimo ministerija suteikė 6 tūkstančių litų paskolą daliai šios knygos leidybos išlaidų apmokėti, o kreditą sutarta grąžinti pardavus leidinį[122]. Šios paramos ir draugijos narių veikimo dėka monografija „Kipras Petrauskas" buvo išleista 1929 m[123]. Vyriausybės buvo prašoma lėšų ir spausdinti rengiamai informacinei knygai „Lietuvos meno enciklopedija" bei kitiems originaliems leidiniams[124].

Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijoje trečiojo dešimtmečio pabaigoje numatyta pradėti leisti literatūros žurnalą, kariam, pasak steigėjų, turėtų rūpėti „ne atskiros srovės bei kiti specifiniai tikslai mūsų literatūroje, bet grynai mūsų

[116] HMLD raštas Lietuvos Švietimo ministrui, 1928 11 05 // *LMAB RS*, f. 96–297, l. 12.
[117] HMLD raštas Lietuvos Švietimo ministrui, 1928 10 20 // *LMAB RS*, f. 12–4790, l. 3; HMLD raštas Lietuvos Švietimo ministrui, 1929 01 17 // *Ten pat*, l. 5.
[118] HMLD raštai Lietuvos Švietimo ministrui, 1929–1931 // *LMAB RS*, f. 12–4790, l. 8–9.
[119] *Ten pat*, l. 10.
[120] HMLD raštas Lietuvos Ministrui pirmininkui, 1929 02 11 // *LMAB RS*, f. 12–4790, l. 6.
[121] HMLD raštas Švietimo ministerijos leidimo komisijai, 1927 06 15 // *LMAB RS*, f. 96–297, l. 17–18.
[122] Švietimo ministerijos raštas HMLD pirmininkui, 1927 12 01 // *LMAB RS*, f. 12–4790, l. 1.
[123] Žr. Sruoga B., Žadeika V. *Kipras Petrauskas*. Kaunas, 1929.
[124] HMLD raštas Lietuvos Ministrui pirmininkui, 1929 02 11 // *LMAB RS*, f. 12–4790, l. 6.

dailiosios raštijos augimas ir šiaip jau įvairūs meno reikalai bei rimta kritika"[125]. Toks leidinys, draugijos narių manymu, buvo itin reikalingas visai visuomenei, o ypač moksleivijai ugdyti, informacijai apie lietuvių ir užsienio grožinę literatūrą skleisti[126], tačiau jo leidyba buvo nesėkminga. Nors mėginta pradėti leisti mėnesinį žurnalą visuomenei „Tribūna", tačiau tuomet daugiausia dėmesio ir lėšų dar buvo sutelkta knygų leidybai[127]. 1936 m. pradėtas leisti HMLD žurnalas „Literatūra", kurio išėjo tik du numeriai. Oficialiu pastarojo leidinio redaktoriumi nurodomas Vincas Krėvė-Mickevičius. Pirmame spaudinyje publikuojama literatūros kritikos, literatūros istorijos straipsniai, lietuvių poezijos ir prozos kūriniai, pateikiama nemažai informacijos apie literatūrinį gyvenimą Lietuvoje ir užsienyje. Straipsniuose nagrinėjama ir bendresni kultūros plėtros, jos poveikio visuomenei klausimai, aptariami knygų platinimo, meninės kūrybos, recenzavimo ir kiti aspektai. V. Krėvės straipsnyje pažymima, kad šalyje dar nepakankamai mokama užsienio kalbų, todėl pasaulio literatūrą visuomenė gali pažinti tik iš vertimų. Kartu akcentuota verčiamų veikalų atrankos atsakomybė, jų meninės vertės nustatymas. Dažnai platinamos verstos knygos, pasak minėto autoriaus, yra „bulvariniai romanai", kurie neturi nieko bendro su menine kūryba[128].

Antrame „Literatūros" numeryje buvo išspausdintas Balio Sruogos straipsnis teatro istorijos tema, pristatyta Petro Cvirkos, Petro Juodelio kūryba, kai kuri literatūros kritikos medžiaga. Kultūros ir mokslo raiškos visuomenėje prasme minėtinas Vaclovo Biržiškos straipsnis, kuriame jis akcentavo knygų rinkos plėtimo Lietuvoje būtinybę, jos svarbą kultūros plėtrai. Autorius nurodė galimą knygų rinkos plėtimo prielaidą – privalomąjį knygų išpirkimą viešosioms bibliotekoms. Siūlyta plėsti viešųjų bibliotekų tinklą visoje šalyje, stiprinti valstybės ir savivaldos paramą joms, nes viešųjų bibliotekų padėtis, autoriaus teigimu, dar neatitiko visuomenės poreikių, atsiliko nuo Estijos, Čekoslovakijos ir kitų šalių[129].

Vos pradėto leisti HMLD periodinio leidinio platinimas 1936 m. pabaigoje buvo sustabdytas (panaikinus 1936 m. kovo 26 d. organizacijai suteiktą Vidaus

[125] HMLD raštas Švietimo ministrui, 1928 04 18 // *LMAB RS*, f. 96–297, l. 14.
[126] *Ten pat.*
[127] HMLD gaunamų raštų registracijos knyga // *LMAB RS*, f. 12–4789, l. 3.
[128] Krėvė V. Apie vertėjus ir jų darbus // *Literatūra*, 1936, nr. 1, p. 13.
[129] Biržiška V. Knyga ir biblioteka // *Literatūra*, 1936, nr. 2, p. 10.

reikalų ministerijos leidimą spaudai)[130]. Leidybos sustabdymas oficialiai buvo siejamas su privalomuoju visuomeninių organizacijų perregistravimu pagal naujus teisės aktus, „teisinio asmens" statuso suteikimu, kurio draugija dar neturėjo[131].

Pažymėtina, kad istorikų naujo tęstinio leidinio idėja taip pat buvo brandinama HMLD, siūloma jį pavadinti – „Praeitis". Jau pirmaisiais minėtos draugijos veiklos metais jos Istorijos skyriaus pirmininkas A. Janulaitis rūpinosi šio leidinio finansavimu. Tačiau toks leidinys buvo parengtas ir išleistas jau kitos – *Lietuvos istorijos draugijos,* – kurioje telkėsi profesionalūs istorikai. Leidinio redaktoriumi tapo A. Janulaitis, o lėšų leidybai suteikė Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija, 1930 m. įtraukusi „Praeitį" į subsidijuojamų leidinių sąrašą[132]. Suteiktos finansinės paramos dėka 600 egzempliorių tiražu buvo išleisti du pirmieji leidinio tomai.

Iš dalies diskutuotinas Evaldo Bakonio teiginys apie tai, kad abu tomai daugiau panašėjo į studijų rinkinius, o ne į periodinius žurnalus[133]. Iš tiesų vėliau kai kurių draugijos narių buvo labai kritiškai įvertintas leidinio informatyvumas ir operatyvumas, tačiau jau nuo pirmojo tomo mėginta formuoti tęstiniam mokslo leidiniui būdingą struktūrą. Antai pirmąjį tomą sudarė penkios dalys: straipsniai, įvairenybės, aktai ir dokumentai, kritika ir referatai, bibliografija[134]. Taigi jame buvo ne vien moksliniai straipsniai, šaltinių publikacijos, bet ir bibliografinė bei istoriografinė informacija. Taip pat buvo spausdinami kai kurie mokslines diskusijas atspindintys ar jas net skatinantys tekstai[135]. Antrame tome iš esmės buvo išlaikyta panaši leidinio struktūra, be to, dar pateikta straipsnių santrauka prancūzų kalba.

Pirmasis minėto leidinio tomas atkreipė Lietuvos Prezidento ir jo aplinkos dėmesį. 1930 m. spalio 10 dieną LR Prezidento kanceliarijos rašte leidinį redagavusiam A. Janulaičiui rašoma: „Jo Ekselencija Respublikos Prezidentas ir Ponia Prezidentienė dėkoja Ponui Profesoriui už Lietuvos Istorijos Draugijos leidžiamą, Pono Profesoriaus redaguojamą „Praeities" I tomą"[136].

---

[130] Vidaus reikalų ministerijos leidimas, 1936 03 26 // *LMAB RS*, f. 163–1166, l. 1.

[131] Vidaus reikalų ministerijos raštas Kauno apskrities viršininkui, 1936 11 16 // *LMAB RS*, f. 163–1166, l. 3.

[132] Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p. 8.

[133] *Ten pat*, p. 9.

[134] Žr. *Praeitis*, t. 1, 1930.

[135] Žr. Jablonskis K. Dėl 1408 metų Vytauto privilegijos Kauno miestui tikrumo // *Praeitis*, t. 1, 1930, p. 329–339 ir kt.

[136] LR Prezidento kanceliarijos raštas A. Janulaičiui, 1930 10 10 // *LMAB RS*, f. 267–2819, l. 1.

Buvo pradėta rengti medžiaga ir trečiam „Praeities" tomui, tačiau jis tiek dėl originalios medžiagos stokos, tiek ir dėl tam tikrų nesutarimų istorikų organizacijoje taip ir nebuvo išleistas. Viena iš svarbesnių šių nesutarimų priežasčių, P. Lasinsko nuomone, kiek skirtingas vyresniosios ir jaunesniosios istorikų kartų požiūris į periodinio leidinio vaidmenį. Su lenkų, vokiečių periodine spauda susipažinę jaunieji istorikai manė, kad „Praeitis" dar tobulai neatliko periodinio leidinio vaidmens[137]. Draugijos pavedimu Z. Ivinskis ir A. Šapoka 1936 m. gegužės mėnesį parengė minėto periodinio leidinio atnaujinimo projektą. Jų nuomone, „Praeitis" neatliko dviejų svarbiausių periodinio leidinio funkcijų: „a) burti į krūvą visus istorija besidominčius ir dirbančius mokslo darbą; b) padėti tą darbą dirbantiems, informuodamas ir įvertindamas savų ir svetimų istorikų darbus"[138].

Projekto autoriai siūlė ne steigti naują, o struktūriškai pertvarkyti kurį nors iš jau egzistuojančių leidinių – „Praeitį" ar „Senovę". Siūlyta rengti dvi funkcionaliai skirtingas leidinio dalis: viena turėtų publikuoti fundamentalias, grynai mokslines studijas ir ji turėtų būti leidžiama rečiau nei kita žurnalo dalis, skirta istorijai populiarinti bei aktualijoms. Remdamiesi vokiškų periodinių istorijos leidinių pavyzdžiais, žurnalo pradžioje jie patarė spausdinti nedidelės apimties mokslinius straipsnius, po jų – trumpus mokslinius informacinius pranešimus ar naujai skelbiamus šaltinius, toliau – polemikas ar platesnes istoriografines apžvalgas, monografijų recenzijas, disertacijų autoreferatus, žurnalo pabaigoje siūlyta keletą puslapių skirti organizacinėms problemoms, kiekvieno paskutinio metų sąsiuvinio pabaigoje spausdinti naujausią Lietuvos istorijos bibliografiją[139]. Tokie siūlymai, be abejo, galėjo tobulinti leidinį, jie aktualūs ir naudingi netgi šių dienų mokslinei spaudai, tačiau nėra lengvai įvykdomi negausios mokslinės bendrijos.

Z. Ivinskis ir A. Šapoka siūlė pertvarkyti jau trečią „Praeities" tomą, o ketvirtąjį leisti dalimis – 1937 m. pavasarį ir rudenį. Leidinys turėjo būti leidžiamas du kartus per metus. Deja, siūlymai nebuvo įgyvendinti, nes liko neišspręstos organizacinės problemos – kas bus naujai pertvarkyto žurnalo bei jo dalių redaktoriai, kas užsiims leidyba, atliks administracines pareigas. Pritartina P. Lasinsko teiginiui, kad ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvos universiteto istorikų ben-

[137] Lasinskas P. *Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 metais.* Vilnius, 2004, p. 290.
[138] *Ten pat.*
[139] *Ten pat.*

drija galėjo sukurti modernų europietišką periodinį leidinį[140], tačiau vertėtų patikslinti, kad tai jau tapo ne vien universiteto aplinkos, bet visos šalies istorikų, jų telkimo reikalu, o mokslo draugijos tapo ne vien diskusijų leidybos klausimais, bet ir mokslininkams naudingos praktinės patirties kaupimo bei įvertinimo vieta. Ta patirtis ateityje galėjo būti naudojama tiek valstybinių, tiek ir visuomeninių mokslo institucijų.

Lietuvos istorijos draugijoje buvo nutarta leisti ir knygų seriją „Praeities biblioteka", kurią sudarytų istoriniai šaltiniai, taip pat kai kurios mokslinės studijos. Nors 1933 m. buvo išleista Mstislavo Dobužinskio studija apie Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės herbą, tačiau numatyti šaltiniai nebuvo publikuojami[141].

LID, kaip ir kai kurios kitos lituanistinės mokslo draugijos, tarpininkavo leidžiant mokslinę literatūrą. Žinomi du atvejai, kai padėta išleisti užsienio mokslininkų darbus VDU teisių fakultetui: 1932 m. pradžioje apmokėjo vieną „Spaudos fondo" 800 litų sąskaitą už popierių Ivano Lappo veikalui „Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos", 1935 m. draugija pasiuntė 50 dolerių avansą ukrainiečių istorikui S. Barisionokui, kuris buvo sudaręs sutartį su Teisių fakultetu dėl leidinio apie 1529 m. Statutą[142].

Tikrieji LID nariai bendradarbiavo rengiant spaudai „Lietuviškąją enciklopediją", taip pat padėjo organizuoti parodas, skirtas Vytauto Didžiojo 500–osioms mirties metinėms, Nepriklausomybės 20–ies metų proga ir kt. Pagrįstas E. Bakonio teiginys apie tai, kad minėta draugija galėjo nuveikti daugiau šioje srityje, jei ne nusistatymas viešumoje rodyti tik grynai mokslinės veiklos rezultatus. Toks požiūris atėmė galimybę plačiau propaguoti istorijos žinias per radiją, trukdė ir numatytam populiariam žurnalui leisti, atsiliepti į Jaunųjų ūkininkų ratelių sąjungos kreipimąsi bendrai veikti leidžiant populiarius istorijos veikalus[143].

Be to, draugija sunkiai vadavosi iš vieno miesto, būtent Kauno, „istorikų ir kultūrininkų klubo kiauto". Vienintelis organizacijos narys Peliksas Bugailiškis gyveno Šiauliuose ir vadovavo „Aušros" kraštotyros muziejui. Tiesa, pažymėtina, kad istorijos tyrinėtojų kitur, išskyrus Kauną, beveik ir nebuvo. Todėl stengiantis

[140] *Ten pat*, p. 291.
[141] Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p. 9.
[142] *Ten pat*, p. 11.
[143] *Ten pat*, p. 14.

daryti įtaką visos Lietuvos istorijos specialybės inteligentams, 1937 m. pradžioje prie Draugijos buvo įsteigta Istorijos mokytojų sekcija[144]. Ši sekcija numatė rengti mokytojų suvažiavimus, paskaitas, parodas, dalyvauti spaudoje, tačiau iš tiesų šios sekcijos veikla dažniausiai apsiribojo istorijos mokymo klausimais[145].

Draugijos nariai daug dėmesio skyrė moksliniams darbams rengti ir juos propaguoti tarp visuomenės. Pavyzdžiui, K. Jablonskis svarbiausia veikla laikė mokslinių darbų publikavimą, prie kurio jis prisidėjo ir kaip nuolatinis valdybos narys, ir kaip autorius[146]. Jo pozicijai, matyt, iš tiesų turėjo įtakos tai, kad LID ir pačiam K. Jablonskiui padėjo įsilieti į istorijos mokslininkų būrį, susidaryti intelektualią terpę savo tolesniems darbams[147].

Akademiškumą išsaugoti siekta ir kitose draugijos narių raiškos srityse. Siūlyta dalyvauti švietėjiškoje veikloje ne tik organizuojant leidybą, bet ir rengiant viešas istorines parodas, „prižiūrint" „Radiofono" vedamas istorines laidas. Tačiau ir čia buvo laikomasi nuostatos, kad draugijos nariai turi skaityti pranešimus, paskaitas, tik pagrįstas moksliniais tyrimais bei faktine medžiaga[148]. Pavyzdžiui, 1930 m. istorikai aptarė galimybę pateikti tirtą mokslinę medžiagą Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto jubiliejinei parodai[149].

Moksliškumo ir populiarumo derinimas buvo aktualus ir *Lietuvių katalikų mokslo akademijos* humanitarų visuomeninėje raiškoje. Pirmiausia išskirtini LKMA suvažiavimų medžiagos tomai, kurie, pasak Antano Tylos, „edukavo Lietuvos visuomenę"[150]. Per tarpukarį buvo išleista visų trijų suvažiavimų medžiaga. Pirmame rinkinyje publikuota Juozo Ereto studija „Katalikai ir mokslas", kurioje teologiniu, filosofiniu ir istoriniu aspektais analizuota krikščionybės ir mokslo sąveikos kaita, aptarti katalikų mokslinės minties formavimosi ir raidos bruožai. Autorius kritiškai vertino dechristianizacijos tendencijas pasaulyje[151].

---

[144] Merkys V. *Konstantinas Jablonskis*. Vilnius, 1991, p. 70–71.

[145] Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p.11.

[146] Merkys V. *Konstantinas Jablonskis*. Vilnius, 1991, p. 71.

[147] *Ten pat*, p. 73.

[148] LID posėdžių protokolai // *LMAB RS*, f . 267–2815, l. 19.

[149] LID korespondencija // *LMAB RS*, f. 267–2817, l. 3.

[150] Tyla A. LKMA įsteigimo idėja, įsikūrimas ir veikla Nepriklausomoje Lietuvoje // *LKMA metraštis*, t. 8, Vilnius, 1994, p. 12.

[151] Eretas J. Katalikai ir mokslas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 1, Kaunas, 1935, p. 181.

Humanitarinio profilio darbams šiame rinkinyje priskirtina Prano Žadeikio pranešimas „Kasinėjimai Apuolėje", Kazimiero Jasėno „Estetikos reikšmė etiniame žmogaus gyvenime", Juozo Ambrazevičiaus „Maironio vieta religinėj literatūroj" ir Prano Penkausko „Lietuvių istorijos versmių leidimas". Pastarajame tekste aptartos istorijos šaltinių leidybos aktualijos, siūloma telktis visoms su istorijos tyrimais susietoms draugijoms, sudaryti šaltinių leidybos planą, telkti lėšas, daryti įtaką istorinę medžiagą saugantiems įstatymams rengti[152].

Antro „LKMA suvažiavimo darbų" tomo įvadiniuose Juozo Ereto ir Stasio Šalkauskio tekstuose[153] katalikiškos pasaulėžiūros požiūriu nagrinėjamos XX amžiaus pasaulio visuomeninės dvasinio gyvenimo tendencijos, kurios siejamos su politiniais, socialiniais, ekonominiais, kultūriniais pakitimais. S. Šalkauskis akcentavo katalikiškos pasaulėžiūros svarbą to meto civilizacijai.

Šiame leidinyje skelbti filosofų, sociologų, teisininkų ir kitų pranešėjų tekstai. Lituanistiniu požiūriu minėtini kalbininkų, literatų, istorikų pranešimai. Antanas Salys[154] nagrinėja gimtosios, taip pat iš dalies užsienio kalbų mokymo galimybes, svarbiausius reikalavimus. Juozo Ambrazevičiaus skelbtas pranešimo tekstas skirtas įvairių literatų kartų ir pasaulėžiūrų poveikio grožinei literatūrai aptarti. Autoriaus nuomone, marksizmo ir kai kurių kitų „svetimų ideologinių nuostatų" poveikis yra tik teorinis ir tolimas nuo gyvenimo realybės[155]. Jonas Totoraitis savo darbe daugiausia dėmesio skyrė Užnemunės ūkio ir girių valstybinio administravimo stiprėjimo XV a. pabaigoje – ir XVI a. naujų kaimų ir dvarų kūrimo tendencijoms aptarti[156]. Autorius nurodė šių procesų pasekmes – girių retinimą ir kolonizavimą.

Trečiame „LKMA suvažiavimo darbų" tome taip pat buvo skelbti humanitarų pranešimų tekstai. „Psichologijos ir filosofijos" skyrelyje pateikti du filosofinio turinio Prano Kuraičio ir Juozo Girniaus pranešimai[157], „Kalbos, literatūros kriti-

---

152 Penkauskas P. Lietuvių istorijos versmių leidimas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 1, Kaunas, 1935, p. 391.

153 Eretas J. Kelias ir etapai į šių dienų dvasios krizę // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 2, Kaunas, 1937, p. 1–44: Šalkauskis S. Ideologiniai dabarties krizių pagrindai // *Ten pat*, p. 45–80.

154 Salys A. Kalbotyra mokyklinių kalbų dėstyme // *Ten pat*, p. 219–232.

155 Ambrazevičius J. Naujosios lietuvių literatūros idėjinės ir forminės linkmės // *Ten pat*, p. 233–246.

156 Totoraitis M. Būdingieji Sūduvos ir Užnemunės istorijos bruožai // *Ten pat*, p. 259–282.

157 Kuraitis P. Tauta ir jos filosofija // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 3, Kaunas, 1940, p. 112–141; Girnius J. Egzistencinė filosofija ir ateties rūpesčiai // *Ten pat*, p. 142–166.

kos" skyrelyje išspausdintas A. Ašmanto apžvalginis pranešimas[158] bei keli darbai, skirti Aleksandrui Dambrauskui-Jakštui. Iš pateiktų pranešimų istorijos temomis minėtinas Z. Ivinskio tekstas apie Lietuvos istorijos tyrimų tendencijas[159], kuris iš dalies siejosi ir su kalbininkų tyrimų moksliškumui aptarti, taip pat J. Totoraičio pranešimas apie Lenkijoje publikuotus Vatikano archyvinius šaltinius ir jų aktualumą Lietuvai[160].

Mokslo žinių skleidimo visuomenėje prasme pažymėtinas LKMA dalyvavimas rengiant pirmąją visuotinę „Lietuviškąją enciklopediją", į kurios rengimo darbus įsitraukė ir kitų organizacijų, įvairių idėjinių pažiūrų mokslininkai. LKMA 1930 m. vasario 10 d. kreipėsi į „Spaudos fondą", siūlydama leisti bendrą enciklopediją, o 1931 m. kovo 5 d. buvo pasirašyta bendra sutartis ir sudaryta bendra redakcija: vyriausias redaktorius V. Biržiška, viceredaktorius P. Dovydaitis, redakcijos nariai – profesoriai Blažiejus Česnys, Vladas Lašas, Vincas Krėvė-Mickevičius, taip pat „Spaudos fondo" atstovas[161]. Dalyvaujant ir bendradarbiaujant su LKMA 1931–1940 metais buvo išleisti devyni enciklopedijos tomai.

Lietuvių katalikų mokslo akademija išleido ir A. Dambrausko-Jakšto parengtą informacinį biografijų leidinį „Užgesę žiburiai", kuriame pristatyti Lietuvos ir užsienio rašytojai, mokslininkai, visuomenės veikėjai[162].

LKMA nariai taip pat tiesiogiai populiarino mokslo žinias tarp visuomenės – nuo 1924 m. jie Kaune rengė viešas paskaitas, rūpinosi bibliotekos įkūrimu, kaupė knygų fondą, kurį prieš Akademiją uždarant sudarė 12 tūkst. tomų[163].

Plėtodama kultūrinę ir švietėjišką veiklą Akademija panaudojo iš Amerikos lietuvių katalikų federacijos gautą 42 500 dolerių paskolą gabių Lietuvos jaunuolių, siunčiamų į Vakarų Europos universitetus, stipendijoms. Ten mokslus baigę jaunuoliai įsiliejo į Lietuvos mokslo, mokymo įstaigų ir organizacijų veiklą, spau-

---

[158] Ašmantas A. Iš romantiškos į mokslinę kalbotyrą Lietuvoje // *Ten pat*, p. 219–233.

[159] Ivinskis Z. Lietuvos istorija romantizmo metu ir dabar // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 3, Kaunas, 1940, p. 320–341.

[160] Totoraitis J. Lenkų išleistieji Vatikano istorijos šaltiniai // *Ten pat*, p. 342–349.

[161] Vasiliauskienė A. *Akmenuotas patrioto kelias*. Vilnius, 2001, p. 234–235.

[162] *Užgesę žiburiai. Biografijų ir nekrologų rinkinys*. Kaunas, 1930.

[163] Tyla A. LKMA įsteigimo idėja, įsikūrimas ir veikla nerpiklausomoje Lietuvoje // *LKMA metraštis*, t. 8, Vilnius, 1994, p. 12.

dą[164]. LKMA vis daugiau dėmesio skyrė ir inteligentijai stiprinti bei ugdyti. Mindaugas Bloznelis pastebi, kad, 1938 m. S. Šalkauskį išrinkus šios mokslo organizacijos pirmininku, atsirado dar vienas LKMA veiklos laukas, susijęs su jo požiūriu į inteligentijos paskirtį ir reikšmę. Jis manė, kad „negali būti aiškiai susipratusios tautos ir teisinės valstybės be pakankamai gausios, stipriai visuomenėje įsigalėjusios ir turinčios tvirtas tradicijas inteligentijos", todėl ugdyti inteligentiją tapo vienu iš S. Šalkauskio tikslų Akademijos veikloje[165].

XXVII knygos mėgėjų draugija, kaip ir daugelis kitų intelektualų organizacijų, rengė ir pradėjo leisti savo tęstinį leidinį – „XXVII knygos mėgėjų metraštį". Pirmas šio leidinio tomas buvo išleistas 1933 m[166]. Jame išspausdinti Pauliaus Galaunės, Kosto Korsako, Vaclovo Biržiškos, Vytauto Steponaičio, Marijos Urbšienės ir kitų autorių straipsniai lietuvių spaudos istorijos klausimais, pateikta nemažai faktinės, biografinės medžiagos, taip pat informacijos apie knygotyros leidinius ir pačios draugijos veiklą.

1937 m. išleistame antrame metraščio tome[167] rašyta jau ne vien knygos istorijos, bet ir to meto leidybos temomis: leidinių formatus, įrišimą, iliustravimą ir kt. Minėtina, kad Viktoro Cimkausko straipsnyje „Naujasis lietuviškas knygos ženklas" pradėta aptarti lietuviškųjų ekslibrisų savitumai, knygos ženklų eksponavimo galimybės. Ši sritis tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu buvo profesionaliai tiriama bei propaguojama ir kitų kaimyninių šalių knygotyros organizacijų[168]. Spaudai buvo rengiamas trečias metraščio tomas, tačiau nebebuvo išleistas.

Draugija taip pat leido knygas, kurios buvo siejamos su jos veiklos tematika arba tiesiog turėjo būti leidybos formos ir meninio apipavidalinimo pavyzdžiais. Jau pirmaisiais gyvavimo metais draugija buvo pakviesta dalyvauti knygos meno parodoje Paryžiuje, bet, neturėdama tinkamo leidinio, to atsisakė. Kvietimas buvo paskata greičiau patiems pradėti leisti gražiai apipavidalintas knygas[169]. P. Galau-

[164] *Ten pat*, p. 13.
[165] Bloznelis M. Akademijos kelias // *Naujoji Romuva*, 2002, nr. 4, p. 79.
[166] Žr. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*, t. 1, Kaunas, 1933.
[167] Žr. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*, t. 2, Kaunas, 1937.
[168] Szornel-Dąbrowska B. Krokuvos Knygos mėgėjų draugijos veikla tiriant ekslibriso ženklus // *Knygotyra*, 2004, nr. 42, p. 77–80.
[169] Žemaitytė Z. *Paulius Galaunė*. Vilnius, 1988, p. 195.

nė savo atsiminimuose pažymi, kad į savo leidinius ši organizacija kreipė ypatingą dėmesį. Visomis išgalėmis buvo siekta suteikti knygai vertingą visumą: gerą popierių, iliustracijas, spaudą, žinoma, kiek visa tai buvo įmanoma to meto sąlygomis[170].

Didžiausio meninio pripažinimo sulaukė Mečislavo Bulakos iliustruota J. Biliūno „Liūdna pasaka" ir Viktoro Petravičiaus iliustruota lietuvių liaudies pasaka „Gulbė karaliaus pati". Šios dvi knygos 1937 m. buvo išsiųstos į Paryžiaus parodą ir buvo aukštai įvertintos: V. Petravičius už savo iliustracijas gavo Didįjį prizą, o M. Bulaka – aukso medalį. Knygotyrininkų organizacija dalyvavo ir kituose tarptautiniuose renginiuose: 1937 m. siuntė leidinius į knygų parodą Čekoslovakijoje, 1939 m. – į pasaulinę knygų parodą Niujorke, 1940 m. – į lietuviškų knygų ekspoziciją Maskvoje[171].

Nepaisant aukštų tarptautinių apdovanojimų, organizacijos veiklos pripažinimo, kaip argumentuotai pažymėta V. Žuko knygotyros monografijoje, šios draugijos leidyba nebuvo intensyvi – nesugebėta reguliariai spausdinti metraščio ir išleisti nors po vieną knygą per metus, kaip buvo numatyta, kaip reikalavo įstatai. Per 10 metų buvo išleista tik 5 knygos, 2 „Metraščio" tomai ir 2 portretai. Leidybai stigo lėšų, nebuvo tinkamų spaustuvių iliustruotiems leidiniams[172].

Knygos estetinei kultūrai ugdyti draugijos iniciatyva buvo rengiamos parodos Lietuvos visuomenei. Pavyzdžiui, nuo 1933 m. sausio 27 d. iki vasario 12 d. M. K. Čiurlionio galerijoje veikė „Meniškos knygos" paroda. Atidaryme organizacijos pirmininkas V. Steponaitis pažymėjo, kad paroda taip pavadinta reliatyviai, nes daugelį joje eksponuojamų knygų dar sunku pavadinti meniškomis, esą teko rinktis ir tokias, iš kurių buvo galima bent pajusti leidėjų arba autorių pastangas suteikti patrauklesnę leidinio išvaizdą. V. Steponaitis priekaištavo periodikai ir kitiems leidėjams, kad neskiriama pakankamai dėmesio knygos meniškumui, kritikavo įsigalinčią tendenciją žiūrėti į knygą kaip į laikraštį – leisti pigiai, menkai papuoštą, dažniausiai neįrištą. Nors paroda buvo mažai lankoma, atkreipė visuomenės dėmesį į tai, kad lietuviškos knygos dar buvo neaukšto meninio lygio[173]. Ši paroda buvo vienas iš nedaugelio platesnei visuomenei skirtų Draugijos renginių.

170 Galaunė P. Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija // *Bibliotekų darbas,* 1976, nr. 10, p. 34.
171 Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai.* Vilnius, 1989, p. 203 – 217.
172 *Ten pat,* p. 212–213.
173 *Ten pat,* p. 190.

XXVII knygos mėgėjų draugijos nariai bendravo ir su kitų knygų parodų organizatoriais, taip pat leidėjais. Antai P. Jakšto atsiminimuose nurodoma, kad 1934 m. rudenį Šiaulių „Aušros" muziejuje veikė senosios knygos paroda, su kurios organizatoriais – Šiaulių kraštotyros draugija, – susitiko V. Steponaitis, o vėliau organizavo savosios draugijos narių ekskursiją į šią parodą[174].

Kritikuodama lietuviškų knygų meninį ir poligrafinį lygį draugija skatino leidėjus kreipti daugiau dėmesio į knygos išvaizdą. Pačios organizacijos išleistos knygos ugdė visuomenės estetinį skonį, pagarbą knygos menui, kėlė knygų kultūrą, iš esmės formavo naują požiūrį į lietuvišką knygą kaip turinio, formos ir iliustracijų vienovę[175]. P. Galaunės teigimu, labiausiai aptariamai organizacijai nusipelnė jos steigėjas ir ilgametis pirmininkas V. Steponaitis, taip pat V. Cimkauskas ir M. Urbšienė, kurie savo žiniomis, meile knygai, organizaciniais gebėjimais, taktu ir pagarba žmonėms buvo ne tik draugijos branduolys, bet ir jos dvasia[176]. Tačiau šios organizacijos raiška visuomenėje buvo ribota. Jos nariai tai pripažino, diskutavo dėl veiklos uždarumo, ryšių su platesne visuomene stokos, siūlė skaityti viešas paskaitas ir taikyti kitas šviętėjiškos veiklos formas. Daugelis sumanymų ir siūlymų užmegzti platesnius ryšius su visuomene liko neįgyvendinti. Nemažas tos sąveikos stabdys, V. Žuko nuomone, buvo pačios visuomenės abejingumas draugijos veiklai, menka finansinė parama ir leidinių platinimo sunkumai dėl jų brangumo, taip pat ir knygos meno žinovų stoka tarp to meto Lietuvos visuomenės[177].

Kitos knygotyrinės organizacijos – *Lietuvos bibliotekininkų draugijos* – veikla buvo dar profesionaliau specializuota. Draugijos nariai žurnale „Bibliografijos žinios", kuris nuo 1931 m. tapo šios organizacijos leidiniu, skelbė apžvalgas apie bibliotekų veiklą, naujus leidinius, straipsnius bibliografijos, bibliotekų veiklos plėtojimo ir kitais klausimais[178]. Leidinyje buvo publikuojama ir kai kuri informacija

[174] Jakštas P. Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos nario prisiminimų // *Bibliotekų darbas*, 1988, nr. 3, p. 36.
[175] Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989, p. 217.
[176] Galaunė P. Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija // *Bibliotekų darbas*, 1976, nr. 10, p. 34.
[17] Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai*, Vilnius, 1989, p. 218–219.
[178] Pvz. Sendzikas K. Kauno Metropolijos Seminarijos bibliotekos veikimas 1937 m. // *Bibliografijos žinios*, 1938, nr. 2, p. 66–69; Rimantas J. Centrinei valstybės bibliotekai 20 metų // *Bibliografijos žinios*, 1939, nr. 8, p. 250–254 ir kt.

visuomenei apie pačios organizacijos veiklą bei numatomus darbus[179]. Nepriklausomos Lietuvos humanitarinių darbų kontekste pažymėtinas „Bibliografijos žiniose" V. Biržiškos skelbtas straipsnių ciklas lietuvių periodinės spaudos istorijos klausimais, kuris buvo išleistas ir atskiru leidiniu[180].

Iš *Karo mokslų draugijos* korespondencijos ir kitų šaltinių matyti, kad ši organizacija siekė plėsti karininkų žinias, taip pat ugdymo tikslais pradėta dirbti ir su inteligentija, mokytojais, moksleiviais. Tai pirmiausia lietė karo istorijos rašymą ir žinių populiarinimą. Tokios draugijoje kaupiamos medžiagos publikavimo poreikius iš dalies galėjo patenkinti savas periodinis leidinys. 1924 m. pabaigoje KMD buvo rengiama periodinio leidinio karininkams „Kardas" programa, formuojama redakcinė kolegija[181]. Nuo 1925 m. draugijos pradėtas leisti „Kardas" vadintas Lietuvos karininkų laikraščiu, tačiau savo formatu, iliustracijomis, įrišimu, o svarbiausia, turiniu buvęs labiau panašus į specializuotą karininkų švietimo žurnalą, kurio daugelyje publikacijų pabrėžta mokslo naujovių, švietėjiško darbo kariuomenėje svarba.

Periodiniame leidinyje pradėta skelbti ir publikacijas istorijos temomis, aptarta istorinės medžiagos kaupimo specifika. 1925 m. „Karde" išspausdintame A. Janulaičio straipsnyje „Lietuvos istorijos programa ir raštija", skirtame norintiems studijuoti istoriją ar rinkti istorinę medžiagą, aptariama istorijos mokslo specifika, pateikiama metodinių patarimų, temų, taip pat nurodyti kai kurie skelbti darbai Lietuvos istorijos klausimais[182]. Lietuvos istorijos studijų programą sudarė 6 dalys: „Pirmykštė gadynė", „Patriarchinė monarchija", „Ponų viešpatavimo gadynė", „Bajorų gadynė", „Rusų biurokratijos laikas", „Lietuvos Respublika". A. Janulaičio rekomendacijos darė įtaką tolesniems karo istorijos darbams, skatino pažinti platesnį istorinį kontekstą.

KMD istorijos sekcijos valdyba rekomendavo iš pradžių parengti spaudai bendresnio turinio straipsnių Lietuvos istorijos problematika, taip pat pradėti specifinių karo istorijos temų studijas ir kaupti medžiagą.

---

[179] Žr. Lietuvos bibliotekininkų draugijos kronika // *Bibliografijos žinios*, 1933, nr. 6, p. 177–178; Lietuvos bibliotekininkų draugijoje // *Bibliografijos žinios*, 1939, nr. 4, p. 125 ir kt.

[180] Biržiška V. *Iš mūsų laikraščių praeities*. Kaunas, 1933.

[181] Navakas. Karo mokslų draugija // *Mūsų žinynas*, 1929, t. 15, nr. 45, p. 624–625.

[182] Janulaitis A. Lietuvos istorijos programa ir raštija // *Kardas*, 1925, nr. 19, p. 7–9.

„Karde" pradėta spausdinti nemažai populiarių straipsnių, kurie dar nebuvo paremti kaupiama karo istorijos medžiaga, o daugiau skirti kariams šviesti, istorinei sąmonei formuoti[183]. Minėto periodinio leidinio straipsniuose nemažai dėmesio skirta Lietuvos ir Lenkijos santykių istorijai, lenkų okupuoto Vilniaus krašto problemai[184]. Net ir labiau specializuotuose, praeities karo veiksmų taktiką ar ginkluotę aprašančiuose straipsniuose neretai pateiktas apibendrintas istorinis fonas.

Pažymėtina P. Tarasenkos straipsnių pažintinė ir ugdomoji funkcija. Pritartina Daivos Steponavičienės nuomonei, kad karinėje periodikoje skelbtuose straipsniuose P. Tarasenka daugiausia dėmesio skyrė karių dvasiai stiprinti, aprašė priesaikas dievams, narsą, drąsą, ištvermę, tai, kas lėmė lietuvių kovų su kryžiuočiais ir kalavijuočiais sėkmę[185]. Savo darbuose P. Tarasenka rėmėsi tiek rašytiniais šaltiniais, tiek savo archeologijos žiniomis.

Kaip jau minėta, KMD inicijavo karo dalių istorijos rašymą. Tai rėmė ir Lietuvos krašto apsaugos vadovybė. „Karde" pradėta spausdinti surinkta medžiaga. Iš skelbiamų tekstų matyti, kad naudojami karių atsiminimai, tačiau kiti šaltiniai dažniausiai nenurodomi. Straipsniuose akcentuojama karo istorijos kūrimo metodinių rekomendacijų stoka[186]. Tai, matyt, viena iš priežasčių, kodėl „Kardo" laikraštyje karo dalių istorijos tyrimų problematika nebuvo išplėtota, o daug gausiau buvo skelbiami karių atsiminimai. Leidinyje paskelbta nemažai straipsnių apie nepriklausomybės kovas, tarptautinę padėtį. Pradėta rašyti ir Baltijos jūros regiono šalių karo istorijos klausimais[187].

„Kardo" skyrelyje „Raštų apžvalga" buvo sistemingai skelbiama trumpa informacija apie naują užsienio ir Lietuvos karo mokslų literatūrą. Čia pristatyta nemažai rusų karo leidinių, prancūzų, vokiečių bei anglų kalbomis skelbtų straipsnių vertimų. Buvo nemažai informacijos apie leidinius Pirmojo pasaulinio karo metais ir kitais istorijos klausimais.

---

183 Kuzmickis Z. Trakų pilis ir jos valdovai // *Kardas*, 1930, nr. 10, p. 147–155; Kuzmickis Z. Lietuvių religija // *Kardas*, 1931, nr. 3, p. 35–41.

184 Balčiūnas J. M. Lietuva ir Lenkija unijų šviesoje // *Kardas*, 1930, nr. 11, p. 164–171; Kuzmickis Z. Ir kas mus riša su Vilniumi // *Kardas*, 1930, nr. 2, p. 20–28.

185 Steponavičienė D. *Petras Tarasenka*. Vilnius, 1996, p. 19.

186 Biržys P. Pirmas pėstininkų pulkas bolševikų fronte // *Kardas*, 1927, nr. 1, p. 6; Biržys P. Rinkime kariuomenės istorijai medžiagą // *Kardas*, 1926, nr. 26, p. 411 ir kt.

187 Pvz., Raštikis St. Estų kariuomenės formavimas ir pirmieji jos žygiai // *Kardas*, 1925, nr. 12, p. 168–169 ir kt.

„Kardas" iš esmės tapo sistemingas istorijos žinių skleidimo tarp karių ir karių istorinės sąmonės ugdymo šaltinis, tačiau tarp visuomenės šis leidinys nebuvo pakankamai populiarus, nors to buvo siekta.

Su KMD publicistine veikla susijęs karinio rengimo ir auklėjimo žurnalas „Mūsų žinynas", kurį leido Vyriausiojo štabo karo mokslo skyrius. Žurnale straipsnius skelbė A. Ružancovas ir kiti KMD nariai, rengė mokslinę informaciją apie naują spaudą, recenzijas[188]. Čia buvo paskelbta apžvalginė informacija ir apie minėtos draugijos veiklą[189].

Karo istorijos klausimais buvo rašoma ir kituose Lietuvos kariams skirtuose periodiniuose leidiniuose – „Karyje", „Trimite". 1925–1940 m. Kaune buvo leidžiamas kariuomenės štabo karybos istorijos tęstinis leidinys „Karo archyvas", kuriame buvo skelbiama tyrimų medžiaga, atsiminimai, dokumentai. Tačiau Lietuvoje nebuvo specialaus karo istorijos tyrimų ir leidybos koordinavimo centro, nors apie tai buvo kalbėta ir rašyta[190]. Tokiu centru netapo ir KMD istorijos sekcija, bet ji vis dėlto pajėgė parengti periodinei spaudai ne tik nedidelės apimties straipsnių, bet ir didesnių leidinių, tarpininkauti dėl jų išleidimo bei platinimo.

P. Tarasenka, remiamas Vyriausiojo štabo Karo mokslo skyriaus, 1925 m. išleido knygelę „Lietuvių kovos dėl nepriklausomybės", kurioje glaustai apžvelgiama Lietuvos karų istorija, o kariai raginami pažinti savo krašto praeitį. Tais pačiais metais išleista to paties autoriaus knyga „Gimtoji senovė", o 1927 m. – „Priešistorinė Lietuva". Tai – istorijos pažinimo vadovai. Pastarojo leidinio įvade nurodoma, kad „skirdamas šį savo darbą daugiausiai mūsų mokykloms", autorius norėjo, jog jis taptų ne tik vadovėliu, bet ir ilgo, sistemingo darbo vadovu tiek mokytojams, tiek mokiniams, padedančiu tirti savo apylinkės ir viso krašto praeitį[191]. „Priešistorinėje Lietuvoje" autorius ne tik aptaria Lietuvos istorijos studijų ir tyrimo svarbą, pateikia svarbių faktinių duomenų apie senuosius Lietuvos gyventojus, bet ir nurodo mokykloje taikytinas krašto praeities pažinimo priemones bei šalti-

[188] Žr. pvz.: Ružancovas A. Centrinė kariuomenės biblioteka 1932 m. // *Mūsų žinynas*, 1933, t. 24, p. 274 – 275 ir kt.

[189] Navakas. Karo mokslų draugija // *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, nr. 45, p. 624–628.

[190] Kauno komendantūros monografijos pasirodymo proga // *Kardas*, 1931, nr. 3, p. 34–35.

[191] Tarasenka P. *Priešistorinė Lietuva. Vadovas krašto praeities tyrimo darbams.* Kaunas, 1927, p. 3.

nius: literatūrą, ekskursijas, mokyklų istorijos muziejus, istorijos žurnalus, rankdarbius, piešimą, braižymą, fotografavimą, mokyklų teatrus, moksleivių „praeities tyrėjų" draugijas.

Knygoje aptarti ne tik kai kurie istorijos didaktikos aspektai, bet ir apskritai istorijos žinių kaupimo svarba visuomenei. Minėti leidiniai buvo pristatyti Karo mokslų draugijos spaudoje ir renginiuose, kur pažymėta ir karininkijos visuomeninio darbo svarba.

1928 m. KMD nariai parengė spaudai ir išleido straipsnių rinkinį „Medžiaga kariškai Lietuvos istorijai", kur pateikti duomenys apie lietuvių kariavimo būdus, kariuomenės organizaciją, ginklus ir kitas priemones nuo seniausių laikų iki XIV amžiaus. Leidinyje chronologiškai pateikti iš įvairių šaltinių surinkti karo istorijos faktai, kurie nekomentuojami ar neapibendrinami. Tekstuose nurodyti šaltiniai, iš kurių imta medžiaga. Leidinio sudarytojai nurodo, kad ryžosi skelbti tiek istorinės medžiagos, kiek gebėjo surinkti, numatydami ir ją pildyti bei toliau tvarkyti[192]. Pateikti faktai liudija, kad senovės lietuvių kariai gebėjo ne tik ginti Lietuvos sienas, bet ir organizuoti puolamuosius veiksmus.

Istorijos žinios skleistos ne tik KMD spaudoje. Jau pirmaisiais organizacijos veiklos metais buvo akcentuojama paskaitinio darbo visuomenėje reikšmė. Tarp numatytų paskaitų temų buvo ir Lietuvos istorijos klausimais: Lietuvos nepriklausomybės karai, švedų karai Lietuvoje, 1830–1831 m. sukilimas, Napoleono karas Lietuvoje[193].

Paskaitinis darbas neapsiribojo vien karo istorijos problematika, buvo numatyti ir apžvalginiai, plataus istorinio turinio pranešimai. Tarkime, 1926 m. Karininkų Ramovėje buvo planuotos tokios viešos paskaitos: P. Tarasenkos „Senovės lietuvių šventyklos kalbotyros ir archeologijos šviesoje", prof. A. Janulaičio „Senoji ir naujoji Lietuva"[194].

1928 m. metiniame draugijos suvažiavime akcentuotas siekis labiau populiarinti karo mokslus platesnei visuomenei. Paskaitas tais pačiais metais pradėjo skaityti 55 karininkai. 1928 m. mokyklose buvo skaitytos 157 paskaitos, visuome-

---

192 *Medžiaga kariškai Lietuvos istorijai*. Kaunas, 1928, p. 6.

193 KMD 1926 m. aplinkraštis // *LMAB RS*, f. 75, 199, l. 34–36.

194 KMD istorijos sekcijos paskaitų turinys // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 22, l. 20–26.

nei – 12, kariams – 146, karininkams – 75, per radiją transliuotos – 4[195]. Bendradarbiaudama su krašto apsaugos ir kitų valstybinių institucijų vadovybėmis KMD itin siekė plėsti švietėjišką veiklą tarp Lietuvos jaunimo.

1929 m. buvo parengtos karo mokslų sklaidos visuomenėje taisyklės, kur akcentuotas jaunimo švietimas. Šiame dokumente rašoma, kad kiekviena dalis, įgula ar karo komendantūra turi savo veikimo rajoną, kuriame globojamos visos aukštesniosios bei aukštosios mokyklos, visuomeninės organizacijos, valstybinės ir privačios mokyklos. Į karinio mokymo akiratį įtrauktos ir tautinių mažumų mokyklos – žydų, lenkų, vokiečių. KMD grupės vietose turėjo tarpininkauti organizuojant paskaitinį darbą valstybinėse ir visuomeninėse jaunimo institucijose. Paskaitų tematika apėmė karo istorijos, kariuomenės atgimimo XX a. klausimus[196].

Pradėta tartis su Švietimo ministerija dėl paskaitų mokyklose. Numatyta parengti specialų karo istorijos paskaitų moksleiviams planą, tartis su lektoriais kariuomenėje[197].

Karo mokslų draugijos iniciatyva nuo 1929 m. balandžio mėnesio aukštesniosiose, vidurinėse ir amatų mokyklose, mokytojų seminarijose pradėtas karinis jaunimo rengimas. Tokias paskaitas ir pamokas vedė karininkai KMD nariai, taip pat kviestiniai specialistai[198].

1929 m. parengtoje „Karo žinių dėstymo programoje" numatytos dėstyti karo istorijos temos mokyklose, gimnazijose ir pateiktos paskaitinio darbo visuomenėje didaktinės rekomendacijos. Žinias rekomenduota perteikti pagal istorijos epochų kontekstą, išskiriant esminius aspektus – kariavimo būtinybę, karo pajėgas, ginklus ir jų tobulinimą, kautynių taktiką ir kt[199].

Kadangi draugija visų Lietuvos mokyklų negalėjo aprūpinti karininkais instruktoriais, tad karinį rengimą pradėjo dėstyti ir civiliai mokytojai. Draugijos vadovybė organizavo karinio rengimo kursus mokytojams, kuriuos baigė 89 pedagogai. Kursuose buvo nagrinėjamos svarbiausios karybos temos, iš dalies karo istorijos pavyzdžiai[200].

---

195 Karo mokslų draugijos gyvenimas // *Kardas*, 1929, nr. 2, p. 26.
196 Karo mokslų platinimo visuomenės tarpe taisyklės // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 5, l. 16–19.
197 KMD Centro valdybos posėdžio protokolai , 1928.02.02 ir 09 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 12, l. 118–119.
198 Raportas Vyriausiojo štabo viršininkui, 1929.09.19 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 5, l. 1.
199 Karo žinių programa // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 10, l. 64.
200 Acukas A. Karo mokslų draugijos paskutinių metų darbai // *Kardas*, 1933, nr. 9, p. 164.

Pažymėtina, kad KMD istorijos sekcijos švietėjiškos veiklos lyderiai A. Janulaitis, P. Tarasenka ir kai kurie kiti šio darbo talkininkai mokslininkai, kaip minėta, tapo ir 1929 m. gegužės 18 d. pradėjusios veiklą Lietuvos istorijos draugijos steigėjais. Švietėjišką darbą mokyklose iš pradžių pavyko plėsti net ir mažėjančiomis lektorių jėgomis: 1928–1929 mokslo metais mokymo įstaigose 1678 paskaitas skaitė 133 karininkai, o 1929–1930 m. 3401 paskaitą – 69 karininkai[201]. Skaitant paskaitas neapsiribota vien faktų dėstymu. 1929 m. pradžioje draugija parengė „Tautinio ir karinio jaunuomenės auklėjimo programą", kurią sudarė pilietinio, patriotinio, tautinio moksleivių ugdymo temos. Patriotiškumas ugdytas atskleidžiant istorinių asmenybių veiklą, kovų su priešais esmę[202].

Kaip rodo KMD parengtų programų nuostatos, karo istoriją visoje karybos dėstymo sistemoje siekta naudoti jaunimo istorinei sąmonei ugdyti, platesniam ugdymo darbui.

XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje KMD spaudoje konstatuota, kad organizacijos skyriuose ir grupėse buvo jaučiama tam tikra apatija, nedidėjo organizacijos narių skaičius, tačiau nauja švietėjiško darbo tarp jaunimo tendencija iš dalies sužadino draugijos veiklą. Tik ne visi planuoti darbai buvo atlikti. Kaip rašė tuo metu pačių karininkų spauda, karininkija nebuvo pakankamai veikli ir iniciatyvi, tenkindavosi tik nurodymais ir įsakymais[203]. Be to, telkti didesnę visuomenės paramą šios draugijos švietėjiškai veiklai organizatoriai nesugebėjo, nors kitos to meto karininkų organizacijos susilaukė aktyvesnės visuomenės paramos, talkininkavimo ir sąveikos. „Kardo" leidyba dėl lėšų stokos buvo perduota „Mūsų žinyno" redakcijai. 1931 m. draugijoje veikė 117 narių, tačiau, organizacijos vadovybės nuomone, jų nepakako nei reikiamam lėšų kiekiui surinkti, nei veiklai toliau plėtoti[204].

1930 m. šalies švietimo sistema pradėjo finansiškai remti karybos pedagogų rengimą ir jų veiklą, bet dėl silpnos minėtos karių draugijos ir Švietimo ministerijos sąveikos jaunimo karinio rengimo darbas taip pat buvo perduotas Vyriausia-

201 Raportas krašto apsaugos ministrui // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 10, l. 19.
202 Tautinio ir karinio jaunuomenės auklėjimo programa) // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 10., l. 53–54.
203 Navakas. Karo mokslų draugija // *Mūsų žinynas*, 1928, t. 15, nr. 45, p. 624–628.
204 Acukas A. Karo mokslų draugijos paskutinių metų darbai // *Kardas*, 1933, nr. 9, p. 164.

jam kariuomenės štabui, kuris ėmė koordinuoti šią veiklą[205]. Pati draugija dėl visų minėtų sunkumų numatė jungtis su kita organizacija – Karininkų Ramove[206]. 1933 m. vasario 14 d. KMD centro valdybos posėdyje buvo nutarta patvirtinti Karo mokslų draugijos ir Karininkų Ramovės sujungimo akto projektą, taip pat Karininkų Ramovės suvažiavime pateikta Karo mokslo propagavimo visuomenėje rezoliucija, kuri numatė atliktų darbų tęstinumą[207]. Iš esmės buvusių KMD ir jos padalinių visuomeninė veikla buvo nutraukta, o sukaupta mokslinė medžiaga, knygos ir kitas turtas perduotas kitoms kariuomenės institucijoms[208].

Kaip jau minėta, rasta mažai informacijos apie *Laisvosios filosofinės draugijos* veiklą. Šios organizacijos teorinės pozicijos, tiksliau, jų prieštaringumas iš dalies sietinos su jos steigėjo Vinco Čepinskio idėjinėmis nuostatomis, jo teiginiais mokslinėje aplinkoje ir spaudoje.

Savo filosofines, mokslotyros koncepcijas jis propagavo pirmiausia liberalinės demokratinės krypties žurnale „Kultūra", o vėliau ir kituose spaudiniuose, net ir katalikų žurnale „Židinys", kuris diskusijoms pagyvinti spausdino ir priešingos pakraipos autorių darbus. Tuo metu knygelėmis buvo leidžiami kai kurie V. Čepinskio vieši pranešimai ir paskaitos. 1923 m. paskelbtame straipsnyje „Mokslas" jis suformavo mokslotyrines nuostatas, kurias vėliau plėtojo kituose darbuose[209]. Mokslas apibrėžiamas kaip visos žmonijos sistematizuota ir užrašyta žinyba, kaip stebėjimo, eksperimento ir mąstymo būdu gautų žinių sistema. V. Čepinskis pabrėžė mokslo savybę prognozuoti ateitį ir paveikti visuomenės gyvenimą.

Mokslininkas plėtojo ir skleidė visuomenėje nuostatą apie būtinumą gerokai plėsti mokslinį žinojimą, kuris siejamas su skirtingų mokslų rezultatų sinteze. Jai atlikti „reikalingas naujas tipas mokslininko filosofo, sugebančio asimiliuoti įvairių specialybių medžiagą ir padaryti esmines išvadas. Mokslo sintezės rezultatų suderinimas su meninio ir religinio patyrimo rezultatais naujajai kosmologijai yra būtinas"[210].

---

[205] KMD Centro valdybos raštai // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 10, l. 8–14.
[206] Raportas krašto apsaugos ministrui // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 10, l. 19.
[207] KMD Centro valdybos posėdžio protokolas, 1933.02.14 // *LCVA*, f. 889, ap. 1, b. 11, l. 47.
[208] Raportas krašto apsaugos ministrui, 1938.08.18 // *LCVA*,. F. 889, ap. 1, b. 25, l. 220.
[209] Čepinskis V. Mokslas // *Kultūra*, 1923, nr. 1, p. 5–16.
[210] Čepinskis V. Mokslo krizė // *Židinys*, 1938, t. 27, nr. 2, p. 210.

Vėlesniuose straipsniuose akcentuotos mokslinės tiesos, kaip galutinio tikslo, problemos, kurios, pasak jo, yra bendros tiek mokslui, tiek ir filosofijai. Šiuo požiūriu pabrėžiamos etinės mokslo vertybės, kurios tiesiogiai siejamos su objektyviu tiesos siekimu. „Dabarties nepaprastai melagingais laikais, rašė autorius, mokslas beveik vienintelė nuoširdaus ir atviro galvojimo bei veikimo sritis, nelyginant kaip kokia oazė“[211].

Pažymėtinas ir modernėjančio mokslo bei religijos sąveikos klausimas, kuris tapo Laisvosios filosofinės draugijos narių telkimosi stuburu. Tuo metu Lietuvos filosofuojančioje mokslo visuomenėje, kaip minėta, reiškėsi visiškai priešingos dvi nuomonės tuo klausimu: vieni propagavo gamtamokslinę laisvamanybę (sakykim, Jonas Kairiūkštis, vėliau ir Antanas Žvironas), o kiti kėlė mokslo ir religijos harmonijos idėjas (Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, Pranas Dovydaitis ir kai kurie kiti). J. Kairiūkščio ir kitų inteligentų nuostatos apie mokslo žinių reikšmę paneigiant tradicinius religijos teiginius tapo pradiniu minėtos draugijos kūrimo pagrindu, tačiau jos pirmininkas V. Čepinskis nelaikytinas idėjiniu tokios krypties lyderiu, o gal greičiau vis daugiau besireiškiančiu dviejų polemizuojančių stovyklų tarpininku, diskusijos skatintoju. Teisingai, matyt, pastebi Kęstutis Masiulis, kad V. Čepinskio laisvamanybė buvo panteistiška ir tuo ji skyrėsi nuo tipiškos pozityvistinės religijos kritikos[212]. Iš tiesų dievas kai kuriose jo interpretacijose sutapatinamas su gamta ir vis aiškiau skelbiamas religijos ir mokslo principų neprieštaringumas. Tai konceptualiąja prasme V. Čepinskį net suartino su A. Jakšto propaguojamu religijos ir mokslo paralelizmu, nors abu mokslininkai labai aštriai polemizavo spaudoje, abu pateikė nemažai žinių ir argumentų apie mokslinę kūrybą, mokslo raidos principus, poveikį visuomenei[213].

Kiti minėtos draugijos nariai taip pat reiškėsi įvairiuose renginiuose ir leidiniuose, bet plėtojo labiau laisvamaniško mokslo idėjas, kurios turėjo tam tikros įtakos šiam judėjimui, tačiau nepaliko labiau koordinuotos veiklos pėdsakų pačioje organizacijoje. Pats V. Čepinskis 1922–1923 m. aktyviai skaitė paskaitas visuome-

[211] Čepinskis V. Mokslinės tiesos problema // *Židinys*, 1935, t. 21, nr. 2, p. 164.
[212] Masiulis K. *Moderniojo mokslinio pasaulėvaizdžio formavimasis Lietuvoje*, Vilnius, 1992, p. 121.
[213] Čepinskis V. Religija ir mokslas // *Židinys* 1929, t. 9, nr. 1, p. 40–54; Jakštas A. „Didžioji realybė“ ir Dievas // *Židinys*, 1929, t. 9, nr. 1, p. 55–66 ir kt.

nei, tačiau nuo draugijos veiklos vėliau nusišalino, tuo smarkiai sumenkindamas mokslinės raiškos visuomenėje ir diskusijų pačioje organizacijoje galimybes. Manytina, kad tam turėjo įtakos ne tik profesoriaus pozicijų savitumai, pomėgis laisviau ir nevaržomai improvizuoti dėstant savo mintis, bet ir vis didėjantis vadovaujamo organizacinio darbo krūvis Universitete, kuris, beje, leido jau formalioje institucinėje aplinkoje įgyvendinti kai kuriuos savo sumanymus bei idėjas.

Organizacijos veikloje nebedalyvavo ir kiti mokslininkai bei inteligentai, buvę jos steigėjai, todėl vieningesnė, koordinuota veikla visuomenėje nepasireiškė, nors iš pradžių Laisvosios filosofinės draugijos oficialiai pateiktose pažymose buvę nurodoma, kad ši organizacija kaip juridinis asmuo veikė visoje Lietuvoje, buvo išlaikoma narių mokesčių, aukų lėšomis, taip pat pelnėsi iš knygų ir kitų spaudinių pardavimo bei iš pajamų už viešas paskaitas[214]. 1927 m. vasario 13 d. Kauno miesto ir apskrities viršininko pranešime teigiama, kad „Laisvoji filosofinė draugija uždaroma, kaip nustojusi veikti"[215]. Iš tiesų V. Čepinskis patvirtino, kad jis jau seniai išstojo iš šios draugijos, o ji pati likvidavosi. Kiti draugijos vadovai taip pat nurodė, kad organizacija jau nebeveikia[216].

Kaip jau buvo minėta, V. Čepinskis, J. Kairiūkštis ir kai kurie kiti Lietuvos mokslininkai, publicistai bendradarbiavo ir su liberaliosios krypties inteligentų *„Kultūros"* bendrove, kuri organizavo periodinio žurnalo „Kultūra" ir knygų leidybą, taip pat paskaitinį darbą visuomenėje. Iš pradžių Pelikso Bugailiškio redaguojama „Kultūra" buvo populiarus mokslinis žurnalas, skirtas plačiai visuomenei. Jame buvo spausdinami straipsniai religijos kilmės ir jos prasmės, visuomeninių judėjimų klausimais. Mokslo istorijos požiūriu pažymėtina tai, kad žurnale buvo pateikiamos esminės gamtos ir technikos mokslų pasiekimų naujovės, istorijos ir kitų humanitarinių mokslų žinios. Paminėtina, kad vienas iš „Kultūros" bendrovės steigėjų – P. Bugailiškis bendradarbiavo ir kitų draugijų periodiniuose leidiniuose: „Bibliografijos žinios", „XXVII knygos mėgėjų metraštis", dalyvavo Šiaulių „Aušros" muziejaus spaudos kolekcijos formavimo ir kituose mokslo žinių kaupimui ir sklaidai svarbiuose darbuose. Visuomenė buvo šviečiama paskaitomis būreliuose,

---

[214] Žinios apie Laisvąją filozofinę draugiją // *LCVA*, f. 394, ap. 1, b. 405, l. 1–2.
[215] Kauno miesto ir apskrities viršininko pranešimas, 1927 02 13 // *LCVA*, f. 402, ap. 4, b. 174, l. 12.
[216] Raštas 3-osios Nuovados viršininkui // *LCVA*, f. 402, ap. 4, b. 174, l. 11.

„Liaudies universitetuose", kuriuose paskaitas skaitė J. Vabalas-Gudaitis, A. Janulaitis ir kiti mokslininkai.

1927 m. dėl tam tikrų kairuoliškų apraiškų plėtros šalyje slopinimo ir plačios minėtos organizacijos veiklos visuomenėje apribojimų „Kultūros" bendrovė perkėlė savo darbą į *Kultūros švietimo draugiją*[217]. Pakito ir bendrovės leisto žurnalo paskirtis – jis tapo moksliniu kultūriniu, profesionalesniu periodiniu leidiniu. Jame buvo spausdinami platesnes teorines intelektualų diskusijas skatinantys straipsniai[218], gausėjo darbų istorijos temomis. Nemažai dėmesio čia buvo skirta lituanistikos klausimams – lietuvių literatūros kritikai, taip pat etnografijos, archeologijos tyrimams, jų plėtojimo klausimams, buvo analizuojamas Lietuvos kultūros paveldas[219].

Kaip rodo visa šiame skyrelyje pateikta medžiaga, itin daug dėmesio skleidžiant mokslo žinias visuomenėje nuo pat draugijų veiklos pradžios teikta spaudai. Išskirtinos dvi su mokslo organizacijų veikla susijusios leidinių grupės:

1) tęstiniai ir periodiniai oficialūs draugijų leidiniai (žr. priedų 3 lent.), kurie informavo ne tik apie organizacijų mokslinę veiklą, jos narių mokslinius darbus, bet ir daugiau ar mažiau pristatė užsienio mokslo laimėjimus, akcentavo mokslo aktualumą to meto visuomenei. Daugelio organizacijų moksliniuose periodiniuose leidiniuose siekta skelbti lituanistiniais tyrimais pagrįstus darbus, pateikti tiek moksliniam darbui, tiek praktinei veiklai visuomenėje naudingos informacijos;

2) draugijų narių parengti autoriniai veikalai ar kolektyviniai rinkiniai, taip pat draugijų spaudai inicijuotos ir paremtos kitų Lietuvos bei užsienio autorių knygos.

Mokslinės draugijos ne tik siekė finansinės paramos leidybai plėtoti, bet ir recenzavo, vertino parengtų spaudai humanitarų darbų naudą žmogui ir visuomenei ugdyti, pedagoginiam darbui, tuo stiprindamos leidinio kelią į gyvenimą, taip pat skatindamos mokslinės spaudos leidybą. Knygotyrininkų atlikta statistinė analizė rodo, kad apskritai valstybinis ir visuomeninis mokslo institucionalizavimas Nepriklausomoje Lietuvoje stimuliavo visos mokslinės literatūros plėtrą:

---

[217] Gaigalaitė A. „Kultūros" bendrovės veikla Lietuvoje // *Iš lietuvių kultūros istorijos*, t. 3, V., 1961, p. 247.

[218] Pvz., Römeris M. Nacionalizmas ir valstybė // *Kultūra*, 1932, nr. 5, p. 257–261.

[219] Pvz., Biržiška V. Iš lietuvių periodinės spaudos praeities // *Kultūra*, 1932, nr. 12, p. 626–630.

1920 m. moksliniai leidiniai tesudarė 4 proc. visų leidinių, 1925 m., pradėjus veikti kai kurioms mokslo įstaigoms ir organizacijoms, – jau 20 proc., o 1930 m. – 36 proc.[220] Tačiau aptartų mokslo draugijų leidybinė ir kita raiška visuomenėje nebuvo tolygi, ją lėmė jų narių veiklos nuoseklumas, aktyvumas, profesionalumas, propaguojamos medžiagos aktualumas ir patrauklumas, taip pat ir pačios visuomenės interesų prioritetai.

Dauguma mokslo draugijų leidinių buvo profesionaliai specializuoti, vis dėlto siekta akademiškumą derinti su plačiosios visuomenės, ypač jaunimo, kultūros ugdymo poreikiais. Šiuo požiūriu išskirtina švietėjiška kalbininkų veikla Lietuvių kalbos draugijoje, Lietuvių katalikų mokslo akademijoje, kuriose rūpintasi ne tik itin aktualiais kasdienės lietuvių rašomosios ir šnekamosios kalbos dalykais, bet ir raginta visuomenė kuo plačiau tiesiogiai dalyvauti pradėto rengti lietuvių kalbos žodyno sudarymo darbuose. Kalbininkų siūlymai ir veikla mokslo organizacijose susilaukė gerokai daugiau visuomenės dėmesio ir paramos negu kitos humanitarų organizacijos, nors ir jų švietėjiškos nuostatos bei veikla taip pat buvo labai svarbios to meto visuomenės istorinei, kultūrinei savimonei ugdyti, naujoms užsienio mokslo žinioms populiarinti.

[220] Glosienė A. Knygų leidyba Lietuvoje 1918–1940 m. // *Knygotyra*, nr. 17, sąs. 1, p. 40.

IV SKYRIUS

LITUANISTIKA VILNIAUS MOKSLO DRAUGIJOSE 1920–1940 METAIS

LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJOS VEIKLOS SAVITUMAI

Istoriografijoje pagrįstai akcentuojama *Lietuvių mokslo draugijos* svarba Lietuvos kultūros raidai: mokslo idėjų skleidimas, rūpinimasis švietimo ir kultūros reikalais. Lenkijos valdomame Vilniuje draugija iš tiesų virto lietuvybės židiniu[1]. Lituanistiniai darbai čia buvo svarbūs tiek mokslinio pažinimo, tiek ir lietuvybės išsaugojimo požiūriais.

1920–1938 metais Lietuvių mokslo draugija veikė sunkiomis priežiūros ir spaudimo sąlygomis, prie kurių turėjo prisitaikyti, norėdama tęsti savo mokslinę ir šviečiamąją veiklą, derino su lenkų administracija įstatų turinį ir apskritai visos veiklos įteisinimą[2].

Specialiu 1920 m. lapkričio 10 d. lenkų valdžios potvarkiu buvo nustatyta, kad kiekvienam susirinkimui rengėjai prieš tris dienas turi gauti leidimą. Pagal 1923 m. liepos 5 d. potvarkį kiekviename viešame susirinkime turėjo dalyvauti oficialus policijos pareigūnas ir slaptas saugumo agentas. Tų pačių metų lapkričio mėn. griežta policijos cenzūra buvo įvesta spaudai, teatrinei ir koncertinei veiklai, taip pat viešoms paskaitoms. Nesilaikantieji to cenzūros reikalavimo turėjo būti baudžiami pinigine bauda arba iki 3 mėnesių kalėjimo[3].

LMD organizuojami renginiai buvo griežtai cenzūruojami ir po J. Basanavičiaus mirties. Pavyzdžiui, 1933 m. spalio 29 d. Vytauto Didžiojo gimnazijos salėje vyko Vincento Martinkėno paskaita istorine tema „Iš Muravjovo laikų" ir diskusija apie istorinių įvykių pasekmes. Diskusija valdžios atstovo buvo nutraukta dėl nepageidautinų dalyvių samprotavimų[4].

Vilniaus administracijos apribojimai taip pat iš dalies trukdė draugijai plėsti liaudies kultūrinio paveldo vertybių rinkimo ir tyrimo darbus. Dėl šios priežasties draugija nesiėmė įgyvendinti 1937 m. Vlado Drėmos siūlyto lietuvių tautodailės paminklų rinkimo projekto[5].

---

[1] Lapinskienė A. Jonas Basanavičius – Lietuvių mokslo draugijos steigėjas // *Dr. Jonas Basanavičius*, Vilnius, 2003, p. 153.

[2] LMD valdybos posėdžio protokolas, 1924 11 30 // *LLTI BR*, f. 22 – 21, l. 1 – 5.

[3] Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*, Vilnius, 1975, p. 112.

[4] LMD protokolas, 1933 10 29 // *LLTI BR*, f. 22–1226, l. 3.

[5] V. Drėmos ir L. Urbanavičiūtės laiškas LMD su prierašu, 1937 05 25 // *LLTI BR*, f. 22–42.

LMD XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje pateko į sunkią materialinę padėtį: nebegalėjo gauti Nepriklausomoje Lietuvoje esančių narių įnašų, neteko pajamų už draugijos lėšomis anksčiau parengtus ir Lietuvos Respublikos teritorijoje platinamus vadovėlius[6]. Todėl tuo metu suprastėjo finansinės leidybos galimybės, reikėjo atidėti kai kuriuos fonduose sukauptos tautosakos ir kitos medžiagos spausdinimo projektus[7]. Siekiant spręsti svarbiausias organizacijos finansines problemas raginta geriau rinkti draugijos narių mokesčius, ieškoti daugiau aukotojų[8], tačiau tai nebuvo lengva padaryti. Nors XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje buvo įregistruota apie pusantro šimto narių, bet realiai organizacijos veikloje dalyvavo kelios dešimtys žmonių[9].

Pritartina J. Jurginio nuomonei, kad per tarpukarį LMD susirinkimuose mažėjo kvalifikuotų draugijos tyrėjų pranešimų[10], nes iš tiesų Vilniuje mokslininkų liko nedaug. Tačiau tai mėginta kompensuoti ne tik Vilnijos lietuvių inteligentijos, bet kartais ir kitų šalių ar kai kurių kitų mokslo institucijų atstovų pranešimais. Beje, dar esant gyvam Jonui Basanavičiui, draugijos susirinkimuose jau imta nerimauti dėl organizacijos veiklumo mažėjimo, todėl ieškota būdų išlaikyti mokslinę veiklą ir leidybą[11].

Pažymėtinas paties J. Basanavičiaus indėlis išsaugant organizacijos mokslinę veiklą to meto sąlygomis, įtraukiant į ją Vilnijos lietuvius. Draugijos lyderio kvietimas rinkti tautosaką buvo skelbtas lietuviškoje krašto spaudoje 1923 ir 1926 metais. Beje, pretekstu skelbti tokį kreipimąsi buvo suomių mokslininko Viljo Johanseno Mansikos teiravimasis apie lietuvių burtus ir užkalbėjimus[12], o tai rodo mokslinės kompetencijos tautosakos srityje pripažinimą užsienyje ir bendradarbiavimo siekius, kurie skatino draugiją tęsti mokslinę veiklą. Tautosakos rinkimo ir tyrimo klausimais J. Basanavičius susirašinėjo ir su Valteriu Andersonu bei kitais užsienio folkloristais[13]. J. Basanavičiaus dėka pagausėjo tautosakinės medžiagos iš

[6] Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*, Vilnius, 1975, p. 112.
[7] LMD visuotinių susirinkimų medžiaga // *LLTI BR*, f. 22–22, l. 11.
[8] *Ten pat*, f. 22–32, l. 22 ir kt.
[9] *Ten pat*, f. 22–24, 27, 31 ir kt.
[10] Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*, Vilnius, 1975, p. 114.
[11] Iš LMD kronikos // *Lietuvių tauta*, kn. 3, sąs. 3, 1925, p. 654, 656 ir kt.
[12] Sauka L. Neslūgstantis rūpinimasis tautosaka // *Jonas Basanavičius. Raštai*, kn. 2. Vilnius, 2004, p. 9.
[13] Vienas tokių laiškų pateiktas naujai publikuojamuose J. Basanavičiaus *„Raštuose"*, kn. 2, p. 257, o plačiau draugijos ryšių svarba aptariama atskirame šios monografijos skyriuje.

Vilniaus krašto, ją rinko mokytojai bei moksleiviai[14]. Pažymėtina sukaupta tautosakos, etninės kultūros studijų patirtis, kuri, pasak Vacio Miliaus, tebeturi istoriografinę reikšmę net ir šiuo metu[15]. Zigmas Zinkevičius taip pat nurodo, kad nors šių dienų mokslininkai diskutuoja senosios kultūros, mitologijos liekanų tautosakoje ir papročiuose vertinimų klausimais, tebėra reikšmingi Jono Basanavičiaus, kitų lietuvių ir užsienio tyrėjų darbai tomis temomis[16].

1919–1926 m. J. Basanavičius paskelbė 50 vertingų straipsnių draugijos periodiniame leidinyje „Lietuvių tauta", kurį jis redagavo, taip pat lietuviškuose Vilnijos laikraščiuose, tačiau kai kuriems jo tyrinėjimų teiginiams, ypač lietuvių kildinimui iš trakų, draugijos nariai jau tada nepritarė, bet gerbė jo nuomonę, rėmė jo darbų publikavimą[17].

Šiuo aspektu pritartina vėlesnių mokslininkų nuomonei, kad hetitų valstybės atradimas ir kiti XIX a. – XX a. pradžios istorijos tyrėjų laimėjimai įkvėpė to meto romantikus, tai buvo tarsi nepaneigiamas įrodymas, kad pasakos ir mitai gali atskleisti daug istorijos paslapčių. Be to, J. Basanavičių veikė ir kita, filologų paskelbta naujovė apie indoeuropiečių kalbų giminystę ir jų prokalbę[18].

Lietuvių giminystės su trakais teorija J. Basanavičiaus buvo grindžiama indoeuropiečių kalbų giminyste ir vokiečių filologų, ypač Franco Boppo, padaryta išvada, kad iš gyvųjų kalbų lietuvių kalba yra labiausiai išlaikiusi archajinius prokalbės elementus. Tuo metu mokslininkai ginčijosi dėl indoeuropiečių protėvynės. Vieni manė, kad ji buvo Indijoje, o kiti, kuriems pritarė ir J. Basanavičius, kad jos būta prie Egėjo jūros, Balkanuose, Pietų Europoje, iš kur atskilusi dalis persikėlė į Indiją, o kita dalis, barbarams ėmus puldinėti Romos imperiją, pasitraukė į Šiaurės Europą prie Baltijos jūros[19]. J. Basanavičius nebuvo pirmasis, iškėlęs lietuvių ir

---

[14] Kairiūkštytė N. Jono Basanavičiaus gyvenimas ir veikla Vilniuje 1919–1927 m. // *Dr. Jonas Basanavičius*, Vilnius, 2003, p. 205.

[15] Milius V. Jonas Basanavičius – lietuvių etninės kultūros tyrinėtojas // *Dr. Jonas Basanavičius*, Vilnius, 2003, p. 91.

[16] Zinkevičius Z. *Lietuvių tautos kilmė*. Vilnius, 2005, p. 258.

[17] Kairiūkštytė N. Jono Basanavičiaus gyvenimas ir veikla Vilniuje 1919–1927 m. // *Dr. Jonas Basanavičius*, Vilnius, 2003, p. 207.

[18] Jurginis J. Jono Basanavičiaus kultūrinis palikimas // *Jonas Basanavičius. Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1970, p. 5.

[19] Jurgutytė A. Jonas Basanavičius ir romantizmas // *Dr. Jonas Basanavičius*, Vilnius, 2003, p. 95.

trakų arba hetitų giminystės problemą. Ji jau nagrinėta garsių Europos filologų, tačiau paties J. Basanavičiaus darbuose ta tema trūko šaltinių, istorinės informacijos vertinimo, pernelyg laisvai buvo gretinami istoriniai faktai ir romantizuojama lietuvių senoji kultūra bei jos įtaka Europai[20]. J. Basanavičius, kaip žinia, teigė, kad lietuviai yra tiesioginiai hetitų–trakų palikuonys, o jų protėvynė – Mažoji Azija.

Tarpukario Lietuvoje protėvynės klausimas nebuvo itin svarstomas, jis buvo svarbus tiek, kiek, pasak Dianos Mickevičienės, galėjo žadinti nacionalinius tautos jausmus, įrodyti skirtingą lietuvių ir slavų kilmę[21].

Nors šių dienų mokslininkai teigia, kad esama esminių klaidų J. Basanavičiaus lingvistiniuose lietuvių kilmės iš trakų teorijos įrodinėjimuose, tačiau daugelio pripažįstami baltų ir senųjų Balkanų pusiasalio gyventojų kalbų bei folkloro bendrumų duomenys, jų lyginimų mokslinis aktualumas[22]. Vertėtų pagarbiai vertinti J. Basanavičiaus „romantizuotą" kūrybinį palikimą ne vien dėl objektyvios tiesos ieškojimo, bet ir dėl to meto tautos savigarbos ugdymo. Tai nepraranda svarbos ir visuotinės globalizacijos laikotarpiu.

Po J. Basanavičiaus mirties Lietuvių mokslo draugija tęsė tautosakos rinkimo darbą. XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje buvo rengiami folkloro rinkimo kursai, skelbiamas rinkėjų konkursas, siekiama plėsti mokslinį bendradarbiavimą su kitomis institucijomis[23]. Buvo papildyti tautosakos rinkiniai, pavyzdžiui, 1933 m. birželio 11 d. LMD visuotiniame susirinkime informuota, kad surinkta 1661 dainos žodžiai, 71 pasaka, 289 mįslės, 279 priežodžiai, 1838 žodžiai žodynui, 17 liaudies vaistų receptų ir kt[24]. Siekiant plėtoti šį darbą 1934 m. draugijoje buvo sudaryta komisija tautosakos rinkimo reikalams koordinuoti[25].

Draugijos skatinami tautosakinę medžiagą pradėjo rinkti nemažai talkininkų įvairiose Vilnijos vietose. Pavyzdžiui, 1932 metais šiame darbe dalyvavo 70 asmenų, jie rinko medžiagą 30-yje Vilniaus krašto parapijų[26]. Draugija skatino savo

[20] *Ten pat*, p. 96.
[21] Mickevičienė D. Indoeuropiečių protėvynės idėjų sklaida // *Acta Orientalia Vilnensia*, 2000, nr. 1, p. 124.
[22] Sauka L. Jonas Basanavičius – tautosakininkas // *Dr. Jonas Basanavičius*, Vilnius, 2003, p. 88–89.
[23] Iš LMD kronikos // *Lietuvių tauta*, kn. 5, 1936, p. 281.
[24] *Ten pat*, p. 282.
[25] *Ten pat*, p. 285.
[26] LMD filologų sekcijos veikimo medžiaga // *LLTI BR*, f. 22–29, l. n.

talkininkus, skelbdama jų sąrašus ir padėkas „Vilniaus rytojaus" laikraštyje; kai kuriuos tautosakos rinkimo dalyvius premijavo. Taip pat skatinta draugijai aukoti ir muziejinių eksponatų, archyvinių dokumentų. LMD valdyboje ieškota būdų toliau plėtoti tautosakos ir kitos medžiagos rinkimą, pavyzdžiui, siūlyta steigti provincijose biurus, kurie padėtų organizuoti šį darbą[27].

Nors nepavyko įgyvendinti visų siūlomų organizacinių idėjų, tačiau draugijos darbo koordinavimas vadovybėje buvo dažnai aptariamas, sistemingai atsiskaitoma už organizacijos padalinių veiklą: kas mėnesį ar du buvo pristatomi sutvarkyti rinkiniai, aptariama gauta medžiaga, mokslininkų aptarnavimo, mokslo populiarinimo klausimai. Be to, surinktą tautosakos medžiagą vertino Tautosakos komisija, kuri siūlė skatinimo ar apmokėjimo už atliktus darbus formas. Paskaitų komisija savo ruožtu posėdžiuose svarstė Draugijoje ar viešai organizuojamų paskaitų tematiką, kviečiamų lektorių tinkamumą ir kt.[28]

Lenkų valdomame Vilniuje LMD, pasak jos tarnautojo A. Valaičio, atliko „savo pareigą leisdama pasireikšti mokslinei savo narių ir kitų tyrėjų iniciatyvai"[29]. Rinkiniams tvarkyti ir kitiems būtiniems fondų aptarnavimo darbams atlikti draugija samdė darbuotojus. Pavyzdžiui, atidarius organizacijos skaityklą nuo 1930 m. liepos pradžios buvo samdomas darbuotojas jai aptarnauti. Šalia nuolatinių tarnautojų, buvo samdoma ir laikinieji darbuotojai, kurie talkininkavo rengiant parodas ar tvarkant sukauptą medžiagą[30].

Svarbus organizacijos pagalbininkas nuo pat jos veikimo pradžios buvo periodinė spauda, tačiau šiai sąveikai tarpukarį klostėsi nepalanki situacija. Jau 1920–1928 m. imtinai Vilniuje buvo uždaryti 25 lietuvių leidžiami laikraščiai, 13 kartų buvo neduotas leidimas leisti naujus, iš viso konfiskuota 118 numerių, o redaktoriams iškeltos 26 bylos[31]. Nepaisant šių sunkumų, informacija apie mokslinę veiklą ir kita medžiaga buvo glaustai skelbiama išlikusioje Vilnijos periodinėje spaudoje[32].

[27] LMD valdybos posėdžių protokolai ir dienotvarkės // *Ten pat*, f. 22–30, l. 7.
[28] LMD valdybos posėdžių protokolų knyga, 1934–1938 // *LLTI BR*, f. 22–1240.
[29] Valaitis A. *Iš Lietuvių mokslo draugijos istorijos*. Vilnius, 1932, p. 25.
[30] *Ten pat*, p. 42.
[31] Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*. Vilnius, 1975, p. 113.
[32] Pvz., Kronika // *Vilniaus žodis*, 1931 balandžio 22; Lietuvių mokslo draugijos susirinkimas // *Vilniaus rytojus*, 1934 birželio 2 d. ir kt.

Buvo itin svarbu tai, kad draugija gebėjo išlaikyti ir savo tęstinį leidinį „Lietuvių tauta". Nors per aptariamą laikotarpį buvo išleisti tik keli šio leidinio sąsiuviniai, tačiau juose buvo skelbta lituanistinių mokslo darbų tekstai, mokslinė informacija. Išliekamąją vertę turi „Lietuvių tautoje" publikuota tyrėjų tuo metu surinkta tautosakinė medžiaga – Vilniaus krašto lietuvių patarlės, mįslės, burtai, raudos ir kt.[33]

Draugijos tęstiniame leidinyje taip pat buvo spausdinami ir dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą parengti mokslo darbai. Tarp leidinyje spausdinamų tekstų buvo draugijos susirinkimuose skaityti pranešimai, pavyzdžiui, skelbtas Antano Viskanto 1925 m. skaitytas pranešimas „Vytautas, Didysis Lietuvos kunigaikštis"[34], kuriame autorius kritiškai vertino „antitautines" Vytauto politikos interpretacijas, nes, pasak jo, Vytautas savo politikoje daugiausia rėmėsi lietuviškai kalbančia valstybės dalimi.

1928 m. jau po J. Basanavičiaus mirties išleistame „Lietuvių tautos" sąsiuvinyje pagerbtas mirusio organizacijos lyderio atminimas, skelbti straipsniai apie jo mokslinį palikimą[35], informuota apie laidotuves. Dviejuose vėlesniuose – 1932 ir 1936 metų – „Lietuvių tautos" leidiniuose buvo išspausdinti lietuvių ir užsienio mokslininkų straipsniai, taip pat draugijos archyve saugoma S. Daukanto rinkta tautosakinė medžiaga. 1936 m. rinkinyje šalia kitų tekstų buvo išspausdinta J. Basanavičiaus autobiografija. Pastarajame rinkinyje skelbti Broniaus Untulio surikti Lietuvos vietovardžių slavinimo pavyzdžiai[36] liudija, kad buvo tęsiamas analitinis darbas, siekiama atlikti ne tik Vilnijai, bet ir visai Lietuvai aktualių darbų.

Nepaisydama visų sunkumų ši organizacija per aptariamą laikotarpį tęsė ir kitą leidybinę veiklą: išleido Danieliaus Alseikos studiją „Lietuvos unija su Lenkija Jogailos ir Vytauto Didžiojo laikais", spausdino atsišaukimus, kviečiančius lietuvių visuomenę rinkti dokumentus bei folkloro medžiagą. Tačiau dėl aštrėjančių Vilniaus administracijos represijų prieš lietuviškas organizacijas nukentėjo lietuviškoji leidyba. Antai LMD 1937 m. išleido Adomo Juškevičiaus ir Juozo Maceikos

[33] Rudzis M. Vilniaus krašto dzūkų burtai, patarlės, mįslės ir žaidimai // *Lietuvių tauta*, kn. 3, sąs. 2, p. 456–462; Šlapelis J. Mįslės surinktos Lazūnų parapijoi // *Ten pat*, p. 462–464 ir kt.

[34] Viskantas A. Vytautas, Didysis Lietuvos kunigaikštis, o Gardelio unija // *Lietuvių tauta*, kn. 4, sąs. 1, 1926, p. 51–58.

[35] Alseika D. Daktaras Basanavičius, kaipo Lietuvių mokslo draugijos įkūrėjas, vedėjas ir mokslininkas // *Lietuvių tauta*, kn. 4, sąs. 2, 1928, p. 163 – 184; Untulis B. Dakt. Jono Basanavičiaus teorija apie lietuvių tautos kilmę // *Ten pat*, p. 227–260 ir kt.

[36] Untulis B. Lietuvos vietovardžių slavinimas // *Lietuvių tauta*, kn. 5, 1936, p. 263–277.

parengtą leidinį „Vilnius ir jo apylinkės". Knygoje aprašyta Vilniaus miesto praeitis, žymesnės gatvės, architektūros paminklai, lietuvių draugijos. Tai buvo pirmasis lietuvių kalba informacinis vadovas po Vilnių ir jo apylinkes, tačiau Vilniaus miesto viršininko įstaiga įsakė jį konfiskuoti ir kelti bylą teisme. Autoriai nurodo, kad jie buvę apkaltinti lenkiškų vietovardžių lietuvinimu, karinių objektų, t. y. tiltų, nurodymu ir panašiai. Knygos autoriams pavyko įrodyti kaltinimų nepagrįstumą, tačiau beveik visi konfiskuoti leidiniai jau tuo metu buvo sunaikinti ir niekas neatlygino nuostolių[37]. Knyga pakartotinai buvo išleista tik atgavus Vilnių.

Pažymėtina, kad ketvirtame XX a. dešimtmetyje LMD organizacinę veiklą vis labiau komplikavo konfesinės ir liberaliosios inteligentijos nesutarimai organizacijos vadovybėje[38]. Siekis išstumti iš vadovybės oponentus iš dalies reiškėsi neracionaliu ir dirbtinai inicijuojamu „palankių" narių skaičiaus plėtimu, įtampos didinimu. Pavyzdžiui, 1934 m. aptariant veiklos organizavimo reikalus, kai kurie nariai priekaištavo, kad priimant naujus, su mokslu nesusijusius narius organizacija praranda mokslinį profesionalumą, kiti teisinosi siekiais plėsti organizacijos veiklą[39]. Beje, lietuvių inteligentijos nesutarimai vis daugiau reiškėsi ir kitose Vilniaus organizacijose. „Per 20 lenkų okupacijos metų, nurodo tarpukario Vilniaus žurnalistas Rapolas Mackonis, riejomės kaip katės maiše"[40]. Tačiau apskritai neteisinga, manytina, teigti, kad visi Vilnijos kunigai siekė dominuoti kultūrinėje dvasinėje krašto aplinkoje. Štai kunigas Kristupas Čibiras – vienas LMD vadovybės narių, amžininkų buvo vertinamas ne tik kaip plataus akiračio, bet ir kaip liberalus, tolerantiškas žmogus[41].

Pasinaudodama 1938 m. politine situacija ir pradėjusi įgyvendinti drastiškas priemones prieš Vilnijos lietuvius, Lenkijos vyriausybė siekė nutraukti ir LMD veiklą.

Kaip rašo atsiminimuose LMD tarnautojas Pranas Razmukas, draugijos darbo patalpos 1938 m. sausio 29 d. buvo užantspauduotos, po to 2,5 mėnesio vyko krata, o vėliau policija ėmė budėti draugijos patalpose[42].

---

[37] Juškevičius A., Maceika J. *Vilnius ir jo apylinkės*. Vilnius, 1991, p. 1–2.
[38] Žr. Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*. Vilnius, 1975, p. 117.
[39] Kun. V. Zajančkausko laiškas „Vilniaus žodžio" redakcijai, 1934 02 09 // *LMAB RS*, f. 246–369, l. 1–6; Gelbėkime Mokslo draugijos gerą vardą // *Ten pat*, f. 246–174, l. 1 ir kt.
[40] Mackonis R. *Amžiaus liudininko užrašai*. Vilnius, 2001, p. 184.
[41] Mackonis R. *Dvylika Vilniaus kunigų*. Vilnius, 1994, p. 20.
[42] Razmukas P. Iš Lietuvių mokslo draugijos istorijos // *Kraštotyra*, 1970, p. 94–95.

Rankraštiniuose šaltiniuose minima, kad tikrinant fondus iš pradžių buvo leista tai stebėti M. Šikšniui ir A. Viskantui. Pastarasis priekaištavo lenkų tarnautojams dėl pasisavinamų finansinių dokumentų ir kitų veiksmų[43]. Per vieną lenkų tarnautojų kratą buvo suplėšyti kai kurie dokumentai. Rankraštyne saugomos išlikusios suplėšytų dokumentų liekanos, iš kurių matyti, kad buvo mėginta sunaikinti draugijos ryšius, iš dalies ir su lenkų organizacijomis, atspindinčius raštus[44].

Vilniaus lietuviškoje spaudoje LMD veiklos nutraukimas buvo vertinamas kaip itin skaudus įvykis lietuvių visuomenei, nes tai, kaip buvo pabrėžiama, „vienintelis Vilnijoje mokslo židinys, nepraradęs savo reikšmės visai lietuvių kultūrai"[45]. Spaudoje visuomenė buvo informuojama apie LMD vadovų pastangas išsaugoti draugiją, taip pat ir apie kai kurių lenkų inteligentų pasisakymus prieš tokį drastišką valdžios sprendimą[46].

Tuo tarpu Vilniaus vaivados rašte LMD valdybai organizacijos veiklos nutraukimas buvo motyvuotas „grėsme visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai", buvo kaltinama tuo, kad draugija esą remiama Lietuvos valstybinių institucijų, taip pat tuo, kad platina neparankią spaudą[47]. Panašūs mokslinės organizacijos uždarymo motyvai vėliau buvo pateikti Lenkijos vidaus reikalų ministerijos rašte LMD vadovams atsakant į A. Viskanto laiške pateiktus priekaištus[48].

Draugijos veikla visiškai buvo uždaryta 1938 m. kovo pradžioje, tačiau Lietuvos vyriausybei 1938 m. kovo 19 d. priėmus Lenkijos ultimatumą ir užmezgus diplomatinius, kultūrinius ir kitokius santykius, draugijos, gyvavusios net caro priespaudos laikais, tiesmukiškas uždarymas buvo jau nebeparankus Lenkijai, todėl buvo leista veikti tik pakeičiant pavadinimą – Lietuvių mokslo mylėtojų draugija[49], taip pat koreguojant įstatus ir vadovybės sudėtį.

1938 m. pabaigoje buvo parengti, o 1939 m. tikslinami su Vilniaus administracija nauju pavadinimu registruojamos draugijos įstatai, kuriuose išsaugotas

---

43 LMD pranešimas // *LMAB RS*, f. 247–503, l. 1.

44 Kratos metu suplėšyti LMD dokumentai // *Ten pat*, f. 22–197.

45 Dėl Lietuvių mokslo draugijos // *Vilniaus žodis*, 1938 gegužės 28 d., Lietuvių mokslo draugiją uždarius // *Ten pat*, birželio 3 d.

46 Kronika // *Vilniaus žodis*, 1938 liepos 15 d.

47 Vilniaus vaivados raštas LMD valdybai, 1938 03 05 // *LLTI BR*, f. 22–79, l. 41–42.

48 Lenkijos vidaus reikalų ministerijos raštas LMD vadovams, 1938 05 24 // *LLTI BR*, f. 22–343, l. 1–3.

49 Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*. Vilnius, 1975, p. 118.

lituanistinis veiklos kryptingumas: esminis tikslas – lietuvių tautos istorijos, kultūros tyrimai Vilnijoje, jų populiarinimas[50]. Antanas Viskantas ir kiti senosios mokslo organizacijos vadovai reformuojamoje organizacijoje nebedalyvavo, o naujus įstatus pasirašė Aleksandras Petraitis, Vincas Martinkėnas ir dar 13 buvusiųjų LMD narių[51]. Mokslo organizacijos valdybos pirmininku 1939 m. vasario 11 d. buvo išrinktas Adomas Juškevičius, pavaduotojais – kun. Aleksandras Mikaila ir Vincas Martinkėnas[52]. Naujoji draugija 1939 m. pavasarį perėmė anksčiau uždarytos LMD turtą[53].

Lietuvių mokslo mylėtojų draugija pradėjo veikti 1939 m. gegužės pabaigoje, į jos veiklą įsitraukė buvę LMD tarnautojai[54]. Vasaros pradžioje priėmus naujų narių jų bendras skaičius jau siekė 125[55]. Pertvarkytos organizacijos nariai pradėjo tolesnio tautosakos rinkimo parengiamuosius darbus, o vadovybė vykdė svarbiausias organizacines funkcijas, tačiau prasidėjus Antrajam pasauliniam karui 1939 m. rudenį darbai sustojo ir siekta pirmiausia išsaugoti sukauptus rinkinius.

Keičiantis politinei situacijai Vilnijoje svarstyta galimybė grąžinti senąjį organizacijos pavadinimą, pradėta tartis su buvusia LMD valdyba dėl veiklos atgaivinimo[56].

Atgavus Vilnių istorinės Lietuvių mokslo draugijos atnaujinimą sunkino abiejų organizacijų lyderių nesutarimai. 1940 m. pradžioje buvo siūlyta sušaukti bendrą steigiamąjį susirinkimą, kuriame dalyvautų abiejų organizacijų nariai ir išrinktų naują valdybą, tačiau visų sutelkti nepavyko[57]. Nepasisekė susitarti ir dėl LMD rinkinių perdavimo. Šis turtas tik 1940 m. rugpjūčio 29 d. buvo perduotas Lituanistikos institutui[58]. Tačiau A. Viskanto ir jo šalininkų pastangomis jau 1939 m. pabaigoje LMD įstatai buvo parengti pagal Lietuvos Respublikos įstaty-

---

50 Statut Litewskiego Towarzystwa Miłosnikow Nauk // *LLTI BR*, f. 22–1245, l. 1–8.
51 Lietuvių mokslo mylėtojų draugijos (toliau LMMD) valdybos posėdžių protokolų knyga // *LLTI BR*, f. 22–4, l. 1.
52 *Ten pat.*
53 Liudijimas // *LLTI BR*, f. 22–80, l. n.
54 LMMD valdybos posėdžių protokolų knyga // *LLTI BR*, f. 22–4 , l. 5.
55 *Ten pat*, l. 10–13.
56 *Ten pat*, l. 15.
57 Švietimo ministerijos atstovo pranešimas // *LMAB RS*, f. 264–1397, l. 5–6.
58 Perdavimo – priėmimo aktas, 1940 08 29 // *LLTI BR*, f. 22–4, l. 2–4.

mus[59] ir draugija atnaujino veiklą[60] (oficialiai LMD įstatai buvo įregistruoti 1940 m. sausio 5 d.). Įstatuose nurodoma, kad draugijos tikslas – tyrinėti lietuvių tautos gyvenimą ir jos augimą. Tad numatyta tirti lietuvių tautos antropologiją ir etnografiją, archeologiją ir istoriją, geografiją ir statistiką, geologiją, florą, fauną ir kt.[61] Tai rodo, kad siekta atkurti XX a. pradžioje buvusį organizacijos daugiaprofiliškumą išlaikant lituanistinį kryptingumą.

Paprastiems draugijos nariams dar nebuvo keliami kokie nors mokslinės kompetencijos reikalavimai, tačiau šie kriterijai numatyti tik priimamiems garbės nariams ar nariams korespondentams[62]. Atkuriamoje mokslo organizacijoje iš esmės dalyvavo tiek pat narių, kiek ir prieš jos veiklos sustabdymą: 1937 m. narių sąrašuose nurodyta 60 asmenų, o 1940 m. birželio 3 d. visuotiniame susirinkime irgi dalyvavo apie tiek narių[63]. Iš Kauno atvykę mokslininkai labai sustiprino mokslinį profesionalumą: LMD nariais vėl buvo priimti M. ir V. Biržiškos, taip pat J. Puzinas, A. Janulaitis, M. Rudzinskaitė – Arcimavičienė ir kt[64]. Atkuriamos mokslo organizacijos pirmininku buvo išrinktas jau anksčiau jai pirmininkavęs kun. A. Viskantas, vicepirmininku – M. Biržiška[65].

---

[59] LMD visuotinių susirinkimų medžiaga // *LLTI BR*, f. 22–1228.
[60] LMD valdybos posėdžių protokolai, 1940 // *LLTI BR*, f. 22–1244, l. 1.
[61] Lietuvių mokslo draugijos įstatai, 1940 // *LLTI BR*, f. 22–1230, l. 1.
[62] *Ten pat*, l. 1–2.
[63] LMD narių sąrašai // *LLTI BR*, f. 22–1219, l. 11–2.
[64] LMD valdybos posėdžių protokolai, 1940 // *LLTI BR*, f. 22–1244, l. 1–2.
[65] *Ten pat*, l. 3.

LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJOS RYŠIAI

Kaip rodo anksčiau pateikta faktinė medžiaga, LMD net ir sudėtingomis veikimo sąlygomis, kurias sunkino tiek išoriniai, tiek ir vidiniai veiksniai, 1920–1938 metais išsaugojo svarbiausias humanitarų mokslinės raiškos sritis: medžiagos kaupimą, analizę, publikavimą mokslinėje ir populiarioje spaudoje, mokslinius renginius. Mokslo organizacijos funkcijų tęstinumą itin atspindi aptariamo laikotarpio mokslo ryšiai. Pirmiausia pažymėtina *LMD sąveika su Nepriklausomos Lietuvos mokslininkais ir institucijomis.*

Lenkų valdomame Vilniuje likę veikti LMD nariai, kaip jau minėta, daugiausia dėmesio skyrė lietuvių liaudies kultūros paveldui tirti. Turimi draugijos fondai, jų plėtimas ir prieinamumas visos Lietuvos visuomenei buvo daugelio to meto intelektualų rūpestis. Ignas Jonynas savo laiške Jonui Basanavičiui ragino surinktą medžiagą skelbti spaudoje, akcentavo visuomenės susirūpinimą rankraštinės, tautosakinės ir kitos medžiagos skleidimu[66]. Tokie raginimai pastebimi ir kitų mokslininkų laiškuose, tačiau draugija negalėjo sukaupti pakankamai lėšų platesnei leidybinei veiklai.

Nepaisydama materialinių ir organizacinių veiklos Vilniuje sunkumų, draugija ne tik rengė spaudai tęstinį leidinį „Lietuvių tauta", bet ir iš dalies tapo mokslinio informacinio aptarnavimo institucija. Korespondencija rodo, kad teikta įvairi mokslinė informacija J. Balčikoniui, K. Avižoniui ir kitiems Lietuvos tyrėjams bei dėstytojams. LMD taip pat teikė bibliografinių ir kitokių žinių užsienyje besimokantiems ar besitobulinantiems lietuviams. Šaltiniuose ne kartą minima archeologui Jonui Puzinui perduota informacija apie Vilniaus fonduose saugomus archeologinius rinkinius.

LMD nariai ir tarnautojai tarpininkavo ir teikė dalykinę paramą iš Nepriklausomos Lietuvos į Vilnių atvykusiems tautiečiams mokslininkams. 1930 m. balandžio mėnesį prof. Vincas Krėvė-Mickevičius savo laiške vilniečiams nurodė, kad Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultetas komandiruoja į Vilnių doc. Balį Sruogą lietuvių tautosakos rinkimo ir teatro istorijos rengimo reikalais ir prašė jam padėti[67].

[66] I. Jonyno laiškas J. Basanavičiui, 1926 04 28 // *LLTI BR*, f. 22–752, l. 2–3.

[67] V. Krėvės-Mickevičiaus raštai LMD // *LLTI BR*, f. 22–304, l. 1–2.

LMD kartais talkino ir Lietuvos studentų darbui Vilniaus institucijų fonduose. Pavyzdžiui, 1933 m. pavasarį tarpininkauta studento Juliaus Būtėno atvykimui tirti archyvinę medžiagą apie lietuvių teatro raidą[68].

Tarp Nepriklausomos Lietuvos visuomenininkų, taip pat mokslo aplinkoje buvo manančiųjų, kad LMD turinti kaupti ne tik mokslinę lituanistinę medžiagą, bet ir rinkti bei analizuoti informaciją apie esamą tuo metu padėtį Vilniaus krašte. Ji galėjo, Adolfo Šapokos nuomone, informuoti Nepriklausomą Lietuvą apie Lenkijos vidaus gyvenimą, jo problemas: administravimą, santykius su lietuviais ir kitomis tautybėmis, Lenkijos reformas, jų poveikį visuomenei ir kt.[69] Tačiau dauguma tiek Nepriklausomos Lietuvos, tiek ir jos okupuotos dalies inteligentų to meto spaudoje, savo korespondencijoje tvirtino, kad Lietuvių mokslo draugija turi išlikti visiškai su politika ar net jos analize nesusijusi organizacija, tirianti ir skleidžianti lituanistinį kultūrinį palikimą Vilniaus krašte, palaikanti tik mokslinius kultūrinius ryšius su lietuvių ir užsienio tyrėjais bei jų institucijomis.

Kauno mokslininkai ir kultūros veikėjai, siekdami plačiau naudoti Vilniuje saugomą medžiagą, ragino ją perduoti į Kauną dauginti. 1930 m. kovo mėn. Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas V. Krėvė-Mickevičius rašte draugijos vadovams rašė, kad Universitetas įsteigė Tautosakos rinkimo ir kodifikavimo komisiją, todėl prašoma jai atsiųsti viską, ką LMD yra surinkusi liaudies kūrybos srityje. Nors padarius kopijas originalią medžiagą žadėta grąžinti, tačiau ji nebuvo perduota. Vilniaus organizacijos vadovų manymu, visos medžiagos perdavimas buvo nesaugus ir negalimas dėl lenkų administracijos apribojimų[70]. Šis klausimas buvo aptariamas ir draugijos narių visuotiniuose susirinkimuose, kur buvo nurodyta, kad Lenkijos administracija Vilniaus krašte neleido skolinti Kauno kolegų moksliniam darbui tautosakinę ir kitą medžiagą. Taip pat konstatuota, kad Lietuvos mokslininkai nerodo pakankamai iniciatyvos siekiant išplėsti draugijos veiklos galimybes ir jos ryšius, taip pat pabrėžta reikmė labiau populiarinti Lietuvių mokslo draugijos įvaizdį, akcentuota lituanistinė ir tarptautinė jos veiklos svarba[71].

---

[68] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–68.
[69] A. Šapokos rankraštis // *LMAB RS*, f. 233–2, l. 1–3.
[70] V. Krėvės-Mickevičiaus raštai LMD // *LLTI BR*, f. 22–304, l. 1–2.
[71] LMD visuotinių susirinkimų medžiaga // *LLTI BR*, f. 22–26, l. 20–59.

Šaltiniai rodo, kad siekta platesnės VDU profesūros paramos moksliniam darbui Vilniuje, siūlyta steigti specialų paramos fondą. Vilniaus mokslininkų organizacijos vadovai prašė tarpininkauti prof. Mykolą Biržišką renkant aukas LMD veiklai plėtoti, taip pat talkininkauti rengiant spaudai Jono Basanavičiaus autobiografijos rankraštį[72]. LMD vadovų kreipimesi į VDU profesūrą akcentuota sunki organizacijos materialinė padėtis, kuri ribojo galimybę tęsti pradėtus darbus. Universiteto vadovybė ragino mokslo personalą aukoti ir remti organizaciją[73].

Tuo mėginta užtikrinti geresnę tiesioginę paramą LMD. Šiuo aspektu paminėtina tai, kad Lenkijos valdomo Vilniaus krašto lietuvių padėtimi rūpinosi ne tik Lietuvos Respublikos visuomeninės organizacijos ir institucijos, rengiančios lėšų rinkimo akcijas, bet ir vyriausybė. Ji, siekdama Vilnijoje išlaikyti lietuvybę, neleisti plisti prasidėjusiam lenkinimui, daugiausia lėšų skyrė mokykloms ir švietimui lietuvių kalba. Ta veikla davė teigiamų rezultatų[74]. Buvo remiama ir lituanistinė mokslinė veikla Vilnijoje, kuri buvusi svarbi tiek to krašto visuomenės lietuvybei puoselėti, tiek ir intelektualios aplinkos, jos moksliniams ryšiams su Nepriklausomos Lietuvos institucijomis išsaugoti. Lietuvos vyriausybės parama LMD iš esmės buvo įgyvendinama vienkartinėmis išmokomis draugijos nariams už atliekamus darbus, parengtus vadovėlius ar kita. Beje, dar esant gyvam J. Basanavičiui, išmokos mokslo organizacijos reikmėms buvo skirtos tiesiogiai jos lyderiui[75].

Bendradarbiaudama su kai kuriomis Nepriklausomos Lietuvos institucijomis ir mokslininkais, XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje draugija pradėjo pati kopijuoti ir dauginti Vilniuje sukauptą lituanistinę medžiagą, kurios vartojimo poreikis vis augo. 1934 m. Kauno mokslininkams buvo pateiktos jų prašomų žemėlapių kopijos[76]. Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos prašymu Vilniuje pradėta kopijuoti tautosakos rinkinius. 1936 m. spalio 31 d. į Kauną jau siunčiamas pirmas nukopijuotų liaudies tikėjimų aprašymų siuntinys[77].

---

[72] LMD valdybos posėdžių protokolai // *LLTI BR*, f. 22–1232.

[73] LMD kreipimasis į Lietuvos universiteto vadovybę ir jos atsakymas dėl aukų rinkimo, 1934 01 29 // *LMAB RS*, f. 163–872, l.1.

[74] Gaigalaitė A. Lietuvos valstybės pagalba Vilnijos lietuvių organizacijoms // *Lietuvos istorijos metraštis. 1994 metai*. Vilnius, 1995, p. 58.

[75] *Ten pat*, p. 56.

[76] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–72.

[77] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–72.

KARDAS

1925 m. Sausio m. 15 d.	LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKŲ LAIKRAŠTIS EINA DU KART Į MĖNESĮ	Nr. 1 I METAI

„Kardui“ pasirodant.

Šiandien pasirodo pirmojo Lietuvos karininkų žurnalo pirmasis numeris. Tai yra nepaprastas įvykis! Tokiam žurnalui išleisti nemaža idealistų karininkų turėjo paimti į širdį bendrus karininkų kultūros reikalus ir, nesigailėdami laiko, atlikti sunkų numatomąjį parengiamąjį darbą.

Naujojo kariško žurnalo pasirodymas yra tai kultūrinė kariuomenės šventė.

Tačiau tai yra tik pirmas kertinis akmuo statomiems naujiems rūmams.

Kad žurnalas galėtų sėkmingai gyvuoti ir plėstis, karininkams reikalinga dar daug triūso padėti. Turi užtektinai atsirasti tokių asmenų, kurie rūpestingai ir rimtai sektų karininkų gyvenimą, kariškąją literatūrą, mokėtų ir norėtų rašinėti, visada turėdami omeny tiktai *karybos darbą*, o ne tuščių ginčų vystymą ir nepamatuotą kritikavimą.

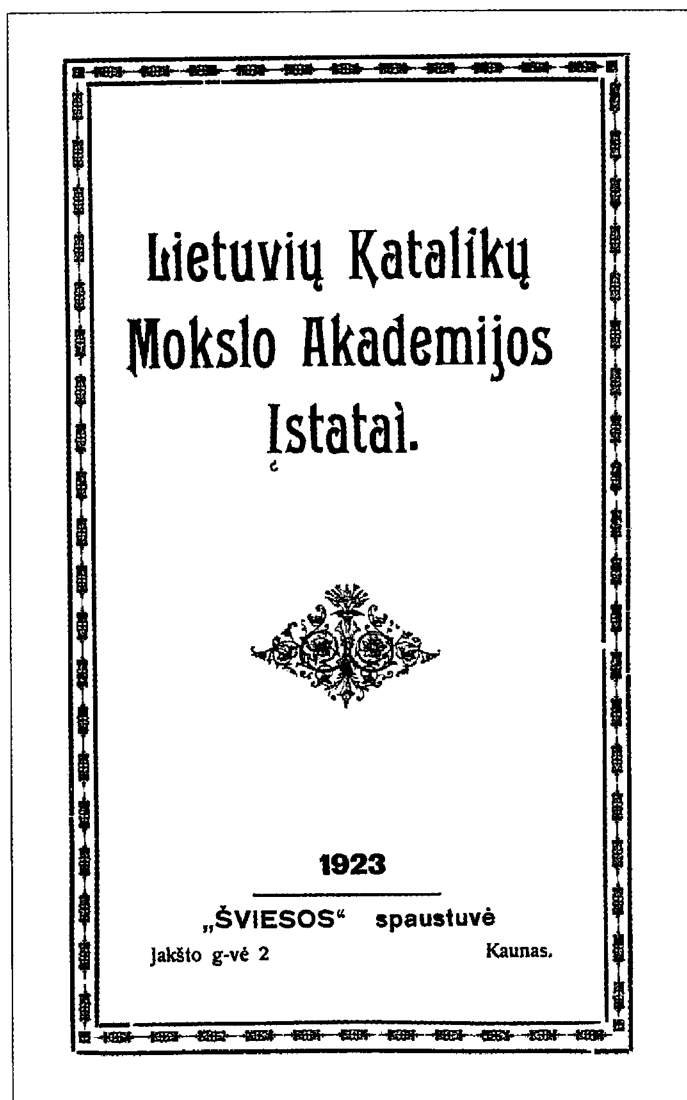

A. Stulginskas
Lietuvos Respublikos Prezidentas.

Karininkai turi *pamylėti ir gerbti* savo organą, teikdami jam visokios paramos.

Nepamirškime, jog karininkų žurnalas yra tas veidrodis, kuriame atsispindės morališkas ir kultūriškas karininkų korpuso veidas. Spindės ne tik mūsų visuomenei, bet ir visam pasauliui! Todel kiekvienas karininkas, kuris tik nori padėti kariškajam mūsų gyvenimui organizuoti ir turi korporacinį jausmą, turi rimtai atsinešti prie naujo savo žurnalo. Pirmiausia— metodiškai skaityti jį, visur ir visada morališkai palaikyti jį ir, pagaliau, nepatingėjus pačiam rašyti įvairiais klausimais, kurie liečia karininkų specialybę, pareigas arba buitį, be abejonės,

9. Pirmojo „Kardo“ leidinio pristatomojo straipsnio fragmentas

Lietuvių Katalikų
Mokslo Akademijos
Istatai.

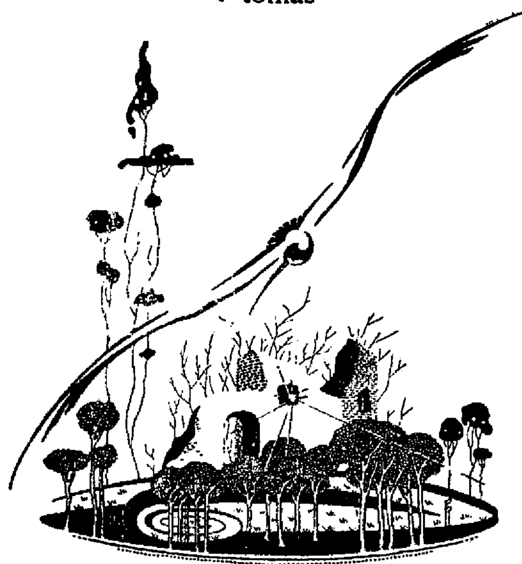
1923

„ŠVIESOS" spaustuvė
Jakšto g-vė 2 Kaunas.

10. LKMA publikuotų įstatų
titulinis lapas

PRAEITIS

I tomas

LEIDŽIA: LIETUVOS ISTORIJOS DRAUGIJA
REDAGUOJA: AUGUSTINAS JANULAITIS

KAUNAS, 1930

11. Lietuvos istorijos draugijos
tęstinio leidinio „Praeitis" viršelis

KALBA

BENDRINĖS KALBOS ŽURNALAS

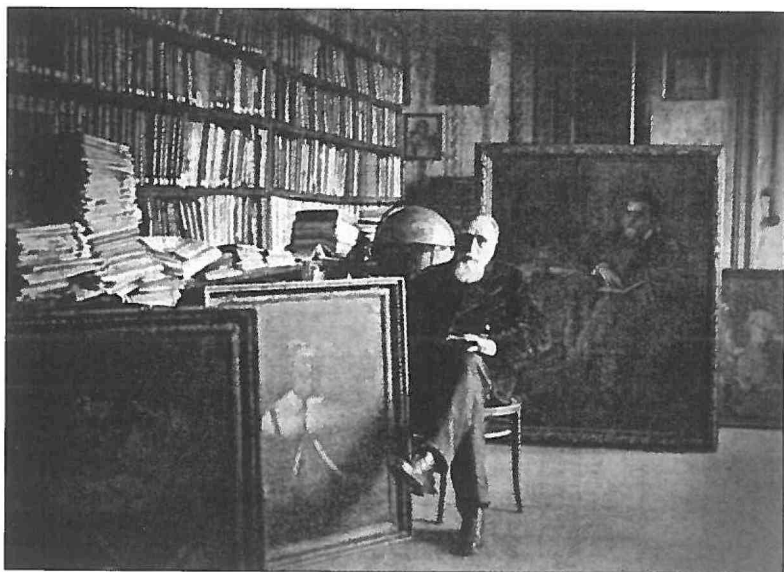
REDAGUOJA
PR. SKARDŽIUS

I TOMAS
1 SĄSIUVINIS

Redakcijos adresas: Kaunas, Perkūno al. 28. Tel. 19-27.
Administracija: „Sakalo" B-vė Kaunas, Muziejaus g. 5, b. 9. Tel. 29-98.

KAUNAS, 1930 — V. D. — METAI
Leidžia „SAKALO" Bendrovė

12. Kalbininkų periodinio leidinio „Kalba" viršelis

13. Jonas Basanavičius tarp Lietuvių mokslo draugijos rinkinių
(*nuotr. Lietuvių tauta, 1928, kn. 4, sąs. 2*)

14. LDM vadovybė 1931 m.
Iš kairės – (sėdi) P. Karazija, M. Šikšnys, D. Alseika; (stovi) A. Juškevičius, St. Matjošaitis, B. Untulis, J. Šlapelis
(*nuotr. „ARS", LLTIBR, ap. 431, inv., nr. 14071*)

Prof. d-ras Ernestas Fraenkel

APIE VILNIAUS KRAŠTO LIETUVIŠKŲ TARMIŲ YPATYBES

RETI SLAVŲ ŽODŽIAI IR KONSTRUKCIJOS ŠITOSE TARMĖSE[1])

P. Arumaao darbas apie Vilniaus krašto Lietuvių tarmių tekstus su keliomis pastabomis papildo labai maloniu būdu mūsų ligšiolines žinias, kurios remdavosi ypačiai Volterio lietuviškoje chrestomatijoje ir Mitteil. d. litau. literar. Gesellsch. 4, 166 tt. pusl. išleistais pavyzdžiais.

Kai dėl šiaurinių šio krašto tarmių, jau 1903 m. R. Gauthiot yra rašęs veikalą apie Buivydžių tarmę (Le parler de Buividze); bet jo knyga turi, deja, tikt vieną vienintelę pasakėčią. Vilniaus universiteto profesorius Otrębskis 1932 m. išleido trečią dalį rašto, liečiančio Tverečiaus apylinkės tarmę. Šitoje dalyje jis nagrinėjo svetimus Tverečiaus tarmės žodžius bei posakius. Ką tik išėjo taip pat pirmasis tomas, suteikiąs plačią šitos tarmės gramatiką. Į Otrębskio raštus kiekvienas turi įsigilinti, norėdamas šitoje srityje toliau darbuotis.

A. Bielinis „Lietuvių Tautos" 4-me tome turi surinkęs kai kurias dainas iš Latakiškės sodžiaus, priklausančio prie Tverečiaus parapijos; a. a. dras J. Basanavičius pridėjo trumpą gramatišką apžvalgą. Reikia dar minėti Arumaao 1934 m. išėjusią svarbią knygą apie lietuvių kalbos įvardžius. Šitas raštas suteikė autoriui progos kai kuriais atžvilgiais tvirčiau pamatuoti savo ankstesnes nuomones ir paskelbti daug naujos medžiagos, kuri yra svarbi ir vaisinga taip pat dialektologijos srityje.

Arumaao knyga apie Vilniaus krašto lietuvių tarmes užsiima lietuvių kalbos salomis Gervėčių, Dieveniškio, Lazdūnų ir Zytelos apylinkėse. Jos priklauso prie Vilniaus bei Naugardėlio (Novogródeko) vaivadijų. Tekstus autorius dalinai sėmė iš liaudies burnos; kita dalis yra gudų ir lenkų originalų vertimai. Lengvai suprantama, kad pastaruose tekstuose tiek viduriniai, tiek išoriniai slavų kalbų ypatybių skoliniai yra daug stipresni, negu pirmuose. Bet ir pirmieji nėra nuo jų laisvi.

Prieš dėstydamas slavų kalbų ypatybių vartojimą, noriu trumpais bruožais pabrėžti kelius retus žodžius bei posakius, sutinkamus Vilniaus krašto tarmėse.

Vietoje rašomosios kalbos daiktavardžio u g n i s Zyteloje ir Slanime (pas Zasečius) sakoma š i l t i s, kilm. š i l č i o. Apskritai imant, šitas žodis yra būdvardžio š i l t a s atitrauktinis daiktavardis. Jau Širvydas savo D i c t i o n a r i u m III l i n g u a r u m aiškina c i e p ł o c a l o r š i l t i s, Gen. š i l č i o. Bet Zyteloje skaitoma t a m e a k m e n y š i l č i o n ė r a atitinkąs gudų в тым камини агня нѣт.

---

[1]) Paskaita, skaityta Lietuvių Mokslo Draugijoje 1934 m. spalio 13 d. Vilniuje. Apie tą pačią temą esu parašęs straipsnį, kuris išėjo italų kalba Romoje leidžiamame žurnale „Studi baltici" 4, 25 t. t. pusl. Be to, esu dėstęs tokius pat dalykus vokiškai antrame tarptautiniame slavistų suvažiavime Varšuvoje (1934 m. rugsėjo mėnesyje). Čia duodu savo rezultatus sutrumpintu pavidalu. Ypačiai susilaikau nuo plataus mokslinės literatūros paskelbimo.

15. Vienos iš LDM publikuotų paskaitų fragmentas

(Lietuvių tauta, 1936, kn. 5)

16. LMD valdyba 1936 m.
Iš kairės: K. Čibiras, B. Untulis, A. Juknevičius, A. Viskantas, P. Karazija, K. Stašys, M. Šikšnys
(*nuotr. Lietuvių tauta, 1936, kn. 5*)

LIETUVIŲ TAUTA

LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJOS RAŠTAI

KNYGA IV SĄSIUVINYS 3

PAVESTAS 25 METŲ L. M. D.
SUKAKTUVĖMS PAMINĖTI

VILNIUS - - „Ruch'o" spaustuvė, Totorių gatv. 6. - - 1932 m.

17. LMD 25 metų sukakčiai skirto
„Lietuvių tautos" leidinio viršelis

A. Valaitis.

Iš Lietuvių Mokslo Draugijos istorijos.

(25-mečiui L. M. D. darbo).

„...Teisinga atente nusprijs teisybę ir tad ne tam bus gieda, kurs norieię o negalieię; bet tam, kurs diel lobio ar skaugęs, kitū galentiū kon garsį nuveikti neszelpę ir neglobę".

S. Daukantas.

Amžiaus ketvirtadalis — pakankamas laikotarpis padaryti darbo rezultatų apyskaitą tiek atskiriems asmenims, tiek įstaigoms. Šįmet 1932 m. balandžio mėn. 7 d. (senuoju stilium kovo 25) sueina lygiai 25 metai, kai Lietuvių Mokslo Draugija buvo oficialiai įkurta. Tą dieną įvyko pirmasis Lietuvių Mokslo Draugijos visuotinis steigiamasis susirinkimas.

Taigi, šįmet dabartinė Lietuvių Mokslo Draugijos Valdyba Visuotiniojo susirinkimo metu turės progos savo pirmtakūnų ir savo darbą su visomis to darbo smulkmenoms draugijos nariams ir jos simpatikams išdėstyti. Tačiau ir šiame „Lietuvių Tautos" sąsiuvinyje reikia nors trumpai pakalbėti apie Draugijos genezę, jos raidą ir numatomus bei pageidaujamus jos darbo kelius, nes ta draugija, reikia tikėtis, vis bus ankštai sutapus su visos lietuvių tautos ir Vilniaus likimu.

D-ras D. Alseika „Lietuvių Tautos" IV knygos 2 sąsiuviny yra smulkiai vaizdžiai atpasakojęs draugijos darbą sąryšy su jos įkūrėjo ir nuolatinio pirmininko a. a. D-ro Jono Basanavičiaus asmenim, nes, kol buvo gyvas mūsų atgimusios tautos Patriarchas, Lietuvių Mokslo Draugija buvo, jei taip galima išsireikšti, įsikūnijusi jame. Tasai simboliškas mūsų tautos asmuo gebėjo atatinkamu laiku, ne per vėlai ir ne per anksti, į savo prizmą sutelkti geriausių ir aktingiausių tautos sūnų ir dukterų sumanymus ir planus. Daugiau tad čionai teks, tik vienu kitu bruožu pažymėjus draugijos įsikūrimo genezę, apibūdinti viso dvidešimtpenkmečio Lietuvių Mokslo Draugijos darbą.

Mokslas jau buvo vertinamas ir Vytauto Didžiojo laikais, ką mums parodo tų dienų metraščiai. Bet nuo tų laikų iki „Aušros" gadynės lietuviškojo mokslo fragmentarinius pradus tegalime surasti tik netiesioginiai. Tie tautinio mokslo pradai glūdėjo lietuvių tautos geriausių sūnų patriotizme, kuris taip vaizdžiai pasireiškė Daukšos Postilės prakalboj, raginančioj savo tautiečius pasilikti savimi ir branginti savąją kalbą, politinėse Lietuvos didžiūnų kovose saugojant valstybės nepriklausomybę ir Lietuvos savytumus ir Vilniaus Universiteto laikais, kai buvo rimtai susirūpinta kūrimu lietuvių kalbos katedros, bei T. Narbuto darbuos, kai jis kėlė Lietuvos praeitį ir lietuvių kalbą net į išsvajotas aukštybes.

Iš tų lietuviškojo savytumo diegų išaugo Lietuvių Mokslo Draugijos ideja, kuri pradėjo konkrečiai kristalizuotis „Aušros" laikais dėka D-rų J. Basanavičiaus, J. Šliupo, J. Sauerveino iniciatyvai dar „Aušrai" nepasirodžius, čia Prūsų lietuvių laikraščiuos, čia privatiškai savo tarpe susirašinėjant.

Tai buvo momentas ytin svarbus, nes pačioj Lietuvoj jau pradėjo burtis krūvon mokslo žmonės, statydami sau tikslą tik tyrinėjimą Lietuvos ir lietuvių tautos praeities, apie jos ateitį, ypač kaipo tautos, veik nesirū-

18. Jubiliejinio apžvalginio straipsnio fragmentas

(*Lietuvių tauta, 1932, kn. 4, sąs. 3*)

Įžangos žodis

Lietuvių Mokslo Draugijos organas „Lietuvių Tauta" paskutinį kartą pasirodė 1932 m. Dabartinė Draugijos Valdyba savo posėdyje 1935 m. kovo 9 dieną nutarė išleisti šiemet to organo naują numerį.

XXI-as visuotinis Draugijos narių susirinkimas 1929 m. balandžio 7 dieną skatino naujai išrinktą tada Valdybą atspausdinti d-ro Jono Basanavičiaus autobiografiją. Ji tat dedama čia pirmoje vietoje ir talpinama ištisai, visur paliekant rašybą, kokios laikėsi patsai autorius.

Kunigo F. Nevieros studija „Lietuvos Pranciškonai-Observantai", o taip pat ir profesoriaus d-ro Ernesto Fraenkelio L. Mokslo Draugijoje laikytoji 1934 m. spalių 13 d. paskaita „Apie Vilniaus krašto lietuviškų tarmių ypatybes etc." spausdinamos čia, korektą darant patiems autoriams.

Vilnius, 1935 m. kovo 15 d.

KUN. A. VISKANTAS.
Lietuvių Mokslo Draugijos pirmininkas

19. Paskutinio LDM tęstinio leidinio pratarmė
(*Lietuvių tauta, 1936, kn. 5*)

STATUT

TOWARZYSTWA
MIŁOSNIKÓW HISTORJI
I LITERATURY KARAIMSKIEJ

20. Karaimų istorijos ir literatūros bičiulių draugijos
1932 m. Vilniuje publikuotų įstatų viršelis

ROCZNIK

TATARSKI

21. Pirmojo Vilniuje publikuoto
totorių mokslinio tęstinio leidinio viršelis

TATAR YILI

LEHİSTAN TÜRKLERİNİN TARİH, HARS VE HAYATINA DAİR İLMİ, EDEBI VE İÇTIMAİ MECMUA

CILT I

LEHİSTAN TÜRKLERİ HARS VE TEMEDDÜN CEMİYETİ MERKEZ HEYETİ TARAFINDAN NEŞREDİLİR.

V I L N O 1 9 3 2

ANNUAIRE TARTARE

JOURNAL SCIENTIFIQUE, LITTÉRAIRE ET SOCIAL, CONSACRÉ A L'HISTOIRE, A LA CULTURE ET À LA VIE DES TARTARES EN POLOGNE

VOLUME I

EDITION DU CONSEIL CENTRAL DE L'UNION DE CULTURE ET DE L'INSTRUCTION DES TARTARES DE LA RÉPUBLIQUE DE POLOGNE

V I L N O 1 9 3 2

22. Pirmojo Vilniuje publikuoto totorių mokslinio tęstinio leidinio titulinis puslapis

Nepaprastas visuotinas
Liet. Mokslo Draugijos susirinkimas
Kauno m. 1920 m. sausio mėn.

I Posėdis 3 sausio dieną.

1. L.M.Dr. darbuotė. (praneš. p. J. Tumas)
2. L.M.Dr. Kauno skyriaus organizacija, išlaidos ir rinkimai. (pran. p. A. Janulaitis)
3. Tėvynės Pažinimo Komisija. (pran. p. Nagevičius)
4. Įvairus narių sumanymai.

II Posėdis 4 sausio dieną.

Paskaitos:

1. Voldemaras A. Lietuvos Valstybės kurimas.
2. Tumas J. Karo metų psichologija.
3. Jablonskis K. Valstybės Archeologijos Komisija.
4. Nagevičius. Tadas Daugirdas.
5. Volteris E. Simano Daukanto jaunystės darbai ir raštai.

III Posėdis 5 sausio dieną

Paskaitos:

1. Vabalas-Gudaitis. Žmogaus nuvargimas ir energijos eikvojimas (su demonstracijomis).
2. Vailionis L. Ipotezė ir mokslas.
3. Šliūpas Jonas. Lietuva ir Tautų Sąjunga.
4. Galaunė P. Kaunas Koza-Gucevičius, Vilniaus katedros statytojas.

Posėdžių pradžia 5 val. po pietų.

(Organiz. kom. vardu A. Janulaitis.

Mokestis: Draugijos nariai [illegible] 5 auks., naujieji-gi moka 10 auks.
Už kabyklą – 1.50 auks.

23. LMD Kauno skyriaus steigiamojo susirinkimo posėdžio dienotvarkės projekto faksmilė
(*LMAB RS, f. 667–2792, l. 2*)

JONO JABLONSKIO FONDAS

KAUNAS,
Mickevičiaus gatvė 26
Telef. 20-61

Ein. sąskaita Nr. 89 Lietuvos Banke Kaune

LIETUVIŲ KALBOS
MOKSLUI
REMTI

Siunč. rašto Nr.

KAUNE, 193 m. 27. X. 1930 mėn. d.

P. T.

Šiuo raštu turime garbę kviesti Tamstą įsirašyti fondo nariu.

Tikimės, kad, vertindami a. a. Jono Jablonskio didžius nuopelnus lietuvių kalbai, neatsisakysite mūsų remti

Priedai: 1. Jono Jablonskio Fondo įstatai.
2. Nario įsirašomasis lapelis.

Sa pagarba

Fondo Pirmininkas

Sekretorius

24. Jono Jablonskio fondo vadovų rašto
V. Biržiškai faksimilė
(*LMAB RS, f. 663–647, l.1*)

Su Lietuvos, taip pat ir užsienio mokslininkais iš dalies bendradarbiauta renkant lituanistinę informaciją užsienio spaudoje. Mokslininkai, leidėjai aukojo draugijai nemažai leidinių, tačiau visapusė materialinė ir informacinė parama nebuvo sisteminga. Dėl politinės Vilniaus padėties LMD spaudai nepakako ir mokslinių autorinių darbų, o renginiams – pranešimų, todėl kartais skelbti ne nauji, o ankstesni, dar iki Pirmojo pasaulinio karo parengti lietuvių tyrėjų darbai. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje slaptas ir labai sudėtingas okupuoto Vilniaus lietuvių šelpimas keldavo nemažai jų veiklos finansavimo sunkumų ir sutrikimų. Nepaisant to, LMD toliau plėtojo Kauno ir Vilniaus mokslo ryšius.

Per tarpukarį LMD siekė išlaikyti gerus dalykinius mokslo ir kultūros ryšius su Vilniaus lenkų ir kitų tautybių įstaigomis bei organizacijomis. 1921 m. lenkų literatui Česlovui Jankovskiui sumanius organizuoti Vilniuje tarptautinį komitetą, kuriame dalyvautų lenkų, lietuvių, baltarusių ir žydų atstovai, besirūpinantys paminklo poetui ir visuomenės veikėjui Vladislavui Syrokomlei-Kondratovičiui pastatymu, LMD vadovybė delegavo į šį komitetą tuo metu buvusį savo vicepirmininką M. Biržišką atstovauti lietuviams[78].

Su kai kuriais lenkų mokymo ir mokslo institucijose dirbusiais intelektualais daugelį metų bendradarbiauta ne tik keičiantis moksline literatūra, informacija, bet ir organizuojant mokslinius pranešimus, paskaitas visuomenei. Minėtinas bendradarbiavimas su to meto Stepono Batoro universiteto profesoriumi, kalbininku Janu Otrębskiu, kuris ne tik dėstė lietuvių kalbos istorinę gramatiką, bet ir tyrė Rytų lietuvių tarmes, paskelbė šiais klausimais darbų mokslinėje spaudoje. 1935 m., minint šimtąsias lietuvių poeto Antano Baranausko gimimo metines, Lietuvių mokslo draugijos organizuotame renginyje šalia kitų nurodytas J. Otrębskio pranešimas „Antanas Baranauskas – filologas". Šaltiniuose užfiksuotas ir universiteto filologės Halinos Turskos dalyvavimas LMD renginiuose[79].

Per aptariamą laikotarpį LMD lyderiai racionaliai ir dalykiškai vertino ryšius su Vilniuje veikusia Mokslo bičiulių draugija, kurioje susibūrė daugiausia lenkų mokslininkai. Antanas Viskantas sveikinimo kalboje minėtos mokslo organizacijos įsteigimo dvidešimt penktųjų metinių proga pažymėjo, kad abi organizacijos

---

[78] Iš LMD kronikos // *Lietuvių tauta*, kn. 3, sąs. 2, 1923, p. 472–481.
[79] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–75, l. 16; *Ten pat*, f. 22–77, l. 26.

visada viena kitą gerai suprato ir tinkamai vertino. Nepaisant politinių permainų, anot A. Viskanto, abi draugijos, „aukštai laikydamos mokslo švyturį, matė aiškiai tikrąjį kelią ir išliko ištikimos savo idealams"[80].

Lietuvių mokslo draugija palaikė ryšius su Žydų mokslo institutu Vilniuje. 1929 m. lapkričio mėn. M. Šikšnys, sveikindamas instituto narius jo įsteigimo proga, pažymėjo, kad „jo darbuotė yra lietuviams ypač gerbtina, ji užsiima integralios Vilniaus gyventojų dalies – žydų gyvenimo tyrimu"[81]. Su šiuo institutu keistasi leidiniais, informacija, skolinta vizualinė medžiaga parodoms.

Mokslinės informacijos ir literatūros mainų srityse bendradarbiauta ir su Baltarusių mokslo draugija Vilniuje, taip pat čia veikusiu Rytų Europos mokslinio tyrimo institutu.

Mokslo organizacijų profesionalumą itin reprezentuoja tarptautiniai tyrėjų ryšiai ir bendradarbiavimas. Šių mokslo ryšių genezė pirmiausia sietina su J. Basanavičiaus bendradarbiavimu, jo kontaktais su užsienio šalių mokslininkais ir jų institucijomis. Už jo mokslo darbus jau XX a. pradžioje savo nariu korespondentu jį išrinko Bulgarų literatūros draugija, kuri 1912 m. tapo Bulgarų mokslo akademija, taip pat Bulgarijos gamtos tyrinėjimo draugija. Pats J. Basanavičius nurodęs, kad jis buvo išrinktas Antropologijos draugijos Tilžėje, Geografijos draugijos Vienoje, Vokiečių antropologijos, etnologijos ir proistorijos draugijos Berlyne nariu[82]. J. Basanavičiaus ryšiai sudarė prielaidas tarptautinei Lietuvių mokslo draugijos sąveikai.

Pažymėtinas ir įvairiuose kraštuose gyvenančių lietuvių mokslininkų bei kultūros veikėjų bendravimas su draugija, jos reikalų atstovavimas ir tarpininkavimas užsienyje.

Vydūno (Vilhelmo Storosto) filosofinio palikimo tyrėjas Vacys Bagdonavičius nurodo, kad šį rašytoją ir mokslininką su LMD siejo jo asmeninė pažintis su J. Basanavičiumi nuo šio lankymosi Tilžėje 1896 ir 1898 metais. Vydūnas nuo LMD įsteigimo pradžios bendradarbiavo jos renginiuose, susipažino ir pradėjo bendrauti su Lietuvos mokslo bei kultūros veikėjais. Jis šalia Prūsijos lietuvių reikalų Vokietijoje atstovavo ir Vilniaus krašto lietuvių reikalams[83].

---

[80] Sveikinimo kalba, 1932 05 28 // *LLTI BR*, f. 22–63, l. 10.
[81] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–6, l. 17.
[82] Basanavičius J. *Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija*. Vilnius, 1997, p. 168.
[83] Bagdonavičius V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 195–197.

1930 m. lapkričio 1–2 d. visuotiniame LMD susirinkime Vydūnas skaitė pranešimus (paskaitas) „Dorovė ir mokslas", „Kultūros žengsmas ir tikyba", kurios skatino aktyvias dalyvių diskusijas[84].

Minėtinas gydytojo, žinomo tuo metu JAV lietuvių išeivijoje numizmato Aleksandro Račkaus dalyvavimas 1926 m. balandžio 6 d. LMD visuotiniame susirinkime. Jo pranešimas „Gintaras numizmatikoje" buvo skelbtas draugijos spaudoje[85]. A. Račkus numizmatikoje reiškėsi jau nuo 1913 m., bendradarbiavo JAV muziejuose, tais klausimais rašė į spaudą. Jo Vilniuje skelbtame pranešime rašoma apie gintaro plitimą senovės Rytų ir antikos šalyse, aptariami galimi lietuvių protėvių ryšiai su senovės civilizacijomis.

LMD veiklos pradžioje jos garbės nariais arba nariais korespondentais šalia lietuvių buvo renkami ir kitataučiai mokslininkai, kurių įnašas į lituanistinius tyrimus jau buvo gerai žinomas. Jais tapo rusų, vokiečių, lenkų, latvių, suomių, ukrainiečių ir kitų tautų tyrėjai. Jų darbai buvo susieti su lietuvių kalbos, tautosakos, Lietuvos istorijos tyrimais: latvis prof. Janis Endzelynas draugijoje buvo pagerbtas už „Slaviškus-baltiškus etiudus", lenkas Antanas Prochaska – už „Codex epistolaris Vitoldi" ir kt[86].

Po Pirmojo pasaulinio karo Vilniaus krašto lietuvių kalbą tyrė Estijos kalbininkas, Tartu universiteto profesorius Peeteris Arumaa, kuriam ne kartą talkininkavo ir tarpininkavo LMD. Jis naudojosi istoriniais rankraščiais savo veikalui apie Vilniaus krašto lietuviškų tekstų dialektus[87]. LMD fonduose kaupiamos medžiagos mokslinę vertę šis mokslininkas akcentavo tarptautiniame Estų mokslo draugijos 100-ųjų metinių sukakties minėjime[88].

Knygų ir rankraščių fondais naudojosi ir kitų šalių mokslininkai. Fondų tvarkytojo A. Valaičio teigimu, vien 1927–1932 m. draugijoje lankėsi 2 prancūzai, 2 latviai, po vieną estų, suomių, norvegų, vokiečių, rusų, ukrainiečių, baltarusių, mokslininką, taip pat 43 Lietuvos ir lietuvių išeivijos tyrėjai[89].

---

[84] XXII LMD visuotinio susirinkimo medžiaga, 1930 11 1–2 // *LLTIBR*, f. 22–26, l. 5.
[85] Račkus A. Gintaras numizmatikoje // *Lietuvių tauta*, kn. 4, sąs. 1, 1926, p. 26–32.
[86] Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*, Vilnius, 1975, p. 49.
[87] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–75, l. 32.
[88] Estų mokslo draugijos 100 metų sukakties minėjimas Tartu // *Lietuvos aidas*, 1938. vasario 4 d., p. 3.
[89] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–75, l. 25.

Daugelį metų su LMD bendradarbiavo vokiečių profesorius filologas Ernestas Fraenkelis. 1934 m. draugijos kvietimu jis skaitė Vilniuje pranešimą apie Vilniaus krašto lietuvių kalbos tarmių ypatybes. Ši jo paskaita buvo skelbta ir „Lietuvių tautoje". Autorius nagrinėjo retus slavų žodžius ir konstrukcijas Vilnijos lietuviškose tarmėse[90].

Lenkų administracijos apribojimai neleido šiam ir kitiems užsienio mokslininkams tapti LMD nariais. Tik 1940 m. sausio mėnesį jau Lietuvai grąžintame Vilniuje leista minėtą vokiečių mokslininką priimti naujai įregistruojamos Lietuvių mokslo draugijos nariu[91].

Kitataučiai mokslininkai, nepaisant sudėtingų tarpukario Vilniaus aplinkybių, ne tik naudojosi čia sukaupta medžiaga, bet ir patys rėmė aptariamą organizaciją, teikė jai informaciją, tarpininkavo ryšiams užmegzti su užsienio mokslo ir mokymo įstaigomis, mokslininkų draugijomis ir kitomis organizacijomis. Užsienio mokslininkai recenzavo kai kuriuos vilniečių mokslo darbus.

Tarptautiniai ryšiai per aptariamą laikotarpį dar labiau išskyrė esminę LMD mokslinės veiklos kryptį – lituanistines studijas. Ketvirtojo dešimtmečio viduryje draugija palaikė ryšius su 18 užsienio institucijų. Daug dėmesio teikta informacijai apie užsienio lituaniką kaupti[92].

Aktyviai veikta knygų mainų srityje: 1930–1934 m. LMD išsiuntė užsienio šalių mokslo organizacijoms 390 knygų, o gavo iš jų 134. Nors to meto knygų mainų balansas atrodo neproporcingas, tačiau ši veikla buvo vertinama teigiamai, akcentuota lituanistinių žinių skleidimo pasaulyje svarba.

Tačiau pažymėtina, kad nesėkmingai mėginta spręsti spaudos persiuntimo sąlygų gerinimo klausimus. Draugijos vadovų rašte Vilniaus vaivadai pabrėžta, kad esami spaudos skleidimo ribojimai trukdo tiek vietos, tiek ir užsienio mokslininkams naudotis Lietuvių mokslo draugijos paslaugomis[93]. Dėl leidinių konfiskavimo ne kartą rašyti raštai ir Lenkijos ministerijoms. Nors šiuo reikalu Lietuvių mokslo draugijos vadovams tarpininkavo Mokslų akademijos Krokuvoje mokslininkai, teigiamų sprendimų nesulaukta.

[90] Fraenkel E. Apie Vilniaus Krašto lietuviškų tarmių ypatybes // *Lietuvių tauta*, kn. 5, 1936, p. 257–262.
[91] Vidaus reikalų ministro raštai LMD steigėjų įgaliotiniui // *LLTI BR*, f. 22–442, l. 2.
[92] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–75, l. 17.
[93] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–70, l. 5.

Apribojimai vis daugiau sunkino mokslinių ir kultūrinių ryšių plėtros galimybes, tačiau knygų mainai nenutrūko. Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje keistasi leidiniais su Bulgarijos, Suomijos mokslo akademijomis, Prahos, Niujorko ir kitų miestų universitetų bibliotekomis, Prūsijos mokslo draugija, taip pat Lenkijos, Latvijos, Estijos, Ukrainos ir kitų šalių mokslininkų draugijomis. LMD mainais už užsienio leidinius siūlė savo tęstinį leidinį „Lietuvių tauta" ar kitus savo spaudinius[94].

Tarptautinius kontaktus ji siekė plėsti iš dalies panaudodama ir Lietuvos telegramų agentūros „Elta" informaciją apie knygų leidybos įstaigas įvairiose pasaulio šalyse[95].

Draugijos vadovybė sistemingai kreipėsi į knygų autorius, leidyklas, redakcijas, taip pat į įvairias mokslo institucijas ir ragino aukoti jai leidinius. Šios akcijos taip pat šiek tiek padėjo plėsti mokslinės spaudos fondus. Pavyzdžiui, 1932 m. vasarą knygas aukojo 32 Lietuvos ir užsienio institucijos ar pavieniai asmenys, iš dalies Suomių mokslo draugija, Varšuvos archeologijos muziejus ir kt. LMD taip pat dalyvavo tarptautiniame knygų ir informacijos mainų tinkle. Tuo tikslu naudotasi tarptautiniu leidybos mainų biuru Varšuvoje ar tiesiogiai kreiptasi į užsienio leidėjus. Mainų veikloje remtasi ir užsienio mokslo draugijų tarpininkavimu, ypač Lenkijos, Latvijos, Estijos ir kt. valstybių mokslo organizacijų ryšiais[96].

Pati turėdama ribojamas ryšių galimybes, Vilniaus organizacija tarpininkavo Nepriklausomos Lietuvos ir Lenkijos mokslininkų bei jų organizacijų knygų mainuose. Pavyzdžiui, 1933 m. Lietuvių mokslo draugija tarpininkavo perduodant Lenkijos mokslo akademijai Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos jai dovanotas knygas[97]. 1937 m. VDU humanitarinio fakulteto užsakymu LMD tarpininkavo įsigyjant ir persiunčiant į Kauną Lenkijoje išleistą „Senovės istorijos bibliografiją"[98]. Pažymėtinas LMD tarpininkavimas plėtojant netiesioginius Nepriklausomos Lietuvos aukštųjų mokyklų ir Vilniaus Stepono Batoro universiteto ryšius, kurie taip pat iš esmės reiškėsi knygų mainais, mokslinės informacijos teikimu.

---

[94] XXIII LMD visuotinio susirinkimo medžiaga // *LLTI BR*, f. 22–29, l. 7–23.

[95] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–60, l. 26.

[96] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–6, l. 13–49.

[97] *Ten pat*, f. 22–70, l. 33.

[98] *Ten pat*, f. 22–7, l. 80–81.

Lietuvių mokslo draugijos veiklos šaltiniai liudija, kad knygos iš Kauno į Lenkiją ir atgal sėkmingai buvo siunčiamos per Daugpilį talkinant ten gyvenantiems lietuviams. Ryšiams plėtoti siekta panaudoti tiek privačius, tiek ir oficialius Lietuvos Respublikos tarptautinius kontaktus, nors oficialiai tai daryti buvo sudėtinga. Štai 1931 m. spalio 13 d. LMD raštu kreipėsi į Lietuvos Respublikos atstovybę Didžiojoje Britanijoje, prašydama perduoti Britų muziejui (British Museum) Londone siunčiamus 6 „Lietuvių tautos" leidinius. Su šiuo muziejum vėliau buvo palaikomi tiesioginiai ryšiai[99].

Nuo 1934 m. LMD valdybos pirmininku tapęs kunigas Antanas Viskantas mėgino panaudoti ir tarptautinius konfesinės inteligentijos ryšius. Tai iš dalies rodo lietuviškų leidinių pateikimas 1936 m. Romoje surengtai katalikiškos spaudos parodai[100]. 1937 m. draugija nutarė prisidėti prie Lietuvos skyriaus Vatikano bibliotekoje steigimo ir įsipareigojo teikti ten leidinius[101]. Šiems ryšiams plėtoti pirmiausia padėjo užsienio šalyse gyvenantys lietuvių dvasininkai.

Tiesioginis LMD narių dalyvavimas užsienio, taip pat Nepriklausomos Lietuvos mokslo renginiuose buvo sudėtingas iš dalies ir dėl lėšų stokos, todėl į kvietimus dalyvauti įvairiose konferencijose, suvažiavimuose, parodų atidarymuose dažnai buvo atsakoma tik sveikinimo telegramomis. Tai ribojo tiesioginio bendravimo galimybes, tačiau ir vis labiau nepalankiomis sąlygomis Vilniaus mokslinė organizacija XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje iki pat prievartinio jos veiklos sustabdymo 1938 m. mėgino išlaikyti tarptautinius mokslo ryšius. Draugijos vadovai itin akcentavo šių ryšių svarbą lituanistinių tyrimų perspektyvai. Lietuvių mokslo draugija, nepaisydama finansinių sunkumų bei lenkų administracinio spaudimo, per tarpukarį išliko tarptautinės mokslinės kultūrinės sąveikos centras.

1939–1940 m. atkuriant LMD Lietuvai grąžintame Vilniuje mokslinių ryšių galimybės išsiplėtė. Draugijos nariai bei rėmėjai bendradarbiavo ir kitose čia kuriamose Lietuvos mokslo institucijose. Į Vilnių persikėlė kai kurios Kauno įstaigos ir organizacijos, taip pat steigėsi ir naujų.

---

[99] Siunčiamieji LMD raštai // *LLTI BR*, f. 22–7, l. 80–81.
[100] *Ten pat*, f. 22–77, l. 49.
[101] *Ten pat*, f. 22–79, l. 49.

1940 m. kovo 18 d. buvo oficialiai įregistruota *Vilniaus universiteto bičiulių draugija* (toliau VUBD), kurios steigėjais tapo M. ir V. Biržiškos, A. Janulaitis, M. Römeris, P. Skardžius ir kt.[102] Steigiama draugija siekė „moraliai ir materialiai remti Vilniaus universitetą, palaikyti ryšius tarp baigusių šį universitetą, taip pat perkeltus į Vilnių VDU fakultetus, ugdyti narių solidarų draugiškumą, padėti auklėti ir tobulinti mokslines jėgas"[103], Vilniaus universitetui steigti mokslo įstaigas, organizuoti leidybą, mokslo renginius, numatė rinkti lėšas mokslininkams ugdyti, tuo tikslu kurti specialius fondus. Organizacijos buveinė buvo numatyta Vilniuje, tačiau veiklą plėtoti siekta visoje Lietuvoje[104].

Draugijos steigėjai kreipėsi į Lietuvos visuomenę, ragino remti lėšomis Vilniaus universiteto patalpoms atnaujinti, jaunoms mokslo pajėgoms telkti, leidybai organizuoti[105]. Ši mokslininkų veikla buvo itin aktuali pradėjus reorganizuoti Universitetą, tačiau šios ir kitų visuomenės organizacijų veiklos nespėta plėtoti Vilniuje dėl Lietuvos okupacijos ir sovietinimo pradžios.

---

102 VUBD įstatai // *LMAB RS*, f. 233–170, l. 2.

103 *Ten pat.*

104 *Ten pat.*

105 VUBD atsišaukimas // *LMAB RS*, f. 233–170, l. 3.

LITUANISTINIAI ASPEKTAI KITŲ VILNIAUS MOKSLO ORGANIZACIJŲ VEIKLOJE

LMD, kaip minėta, buvo vienintelė per tarpukarį Vilniuje išsilaikiusi lietuvių lituanistinio profilio mokslo organizacija. Kitos Vilnijos mokslinės organizacijos ir institucijos, nors buvo veikiamos Lenkijos kultūrinės ir politinės aplinkos, taip pat atliko svarbių Lietuvos kultūrai, jos tautų istorinės praeities pažinimo prasme darbų. Su Vilniuje veikusiomis tautinių bendruomenių visuomeninėmis mokslo organizacijomis bendradarbiavo tiek užsienio tyrėjai, tiek lietuvių mokslininkai. Tuo požiūriu Vilniaus tautybių, jų kultūrinių ryšių tyrimai laikytini svarbia Lietuvos mokslinio palikimo dalimi, kuriai visapusiškai pažinti dar reikia specialių studijų.

Lituanistinės tematikos požiūriu pirmiausia pažymėtina, kad nuo XX a. pradžios, taip pat kaip ir lietuvių mokslininkų organizacija, ir po 1920 m. veikė *Vilniaus mokslo bičiulių draugija*, kurioje daugumą sudarė lenkų mokslininkai[106]. Savo tolesnę veiklą jie organizavo pagal 1922 m. vasario 19 d. priimtus naujus organizacijos įstatus, kurie numatė 3 skyrius: pirmasis jungė filologus, literatūros, taip pat ir meno tyrėjus, antrasis – matematikos, gamtos, medicinos mokslininkus, o trečiasis – filosofus, istorikus, teisininkus[107]. Organizacija išliko daugiašakė, kurios tyrimai buvo remiami ne tik aukotojų, bet ir Lenkijos vyriausybės lėšomis, todėl buvo sudarytos geros sąlygos plėtoti ne tik taikomuosius, bet ir humanitarinius darbus, iš dalies Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės istorijos bei kultūros tyrimus, telkti profesionalius Lenkijos mokslininkus, vietos universiteto specialistus, plėsti leidybą[108].

Nepaisant finansinės paramos ir palankios aplinkos jos veiklai, per aptariamą laikotarpį draugijoje veikiančių narių sumažėjo. Nors 1925 m. sąraše buvo įrašyti net 688 asmenys, tačiau šis skaičius nenurodo realios padėties. Draugijos organizatoriams patikrinus sąrašus ir išbraukus nemokančius nario mokesčio ar

[106] 1908–1921 m. šios organizacijos mokslininkai darbus Lietuvos istorijos ir kultūros klausimais publikavo tęstiniame leidinyje „Rocznik Towarzystwa Przyjaciól Nauk w Wilnie", kurių iš viso buvo išleista 7 tomai.

[107] *Statut Towarzystwa Przyjaciól Nauk w Wilnie.* Wilno, 1922, p. 2.

[108] Kijas A. Towarzystwo Przyjaciól Nauk w Wilnie w latach 1918–1939 // *Wilno i kresy Północno – wschodnie,* Białystok, 1996, p. 305.

išvykusius, paaiškėjo, kad narių esama mažiau negu iki Pirmojo pasaulinio karo – 1926 m. įregistruoti liko 447 nariai. Dėl ekonominės krizės ir kitų aplinkybių narių vis mažėjo ir 1939 m. jų liko 317[109].

Tačiau neteisinga būtų teigti, kad dėl šios priežasties organizacijos mokslinės raiškos galimybės mažėjo. Draugija, kaip minėta, jungė įvairių mokslo sričių specialistus ne tik Vilniuje, bet ir Lenkijoje bei užsienyje. Organizacija plėtojo mokslinius ryšius, skatino narių bendradarbiavimą. Antai 1931 m. ji palaikė mokslinius mainus su 57 Lenkijos ir 32 užsienio mokslo įstaigomis, draugijomis bei redakcijomis[110].

Skelbti duomenys rodo, kad draugijos skyriai aktyviai dalyvavo Vilniaus, taip pat ir Lenkijos moksliniame gyvenime, o reikšmingesnius darbus premijuodavo šios šalies Švietimo ir religijos reikalų ministerija[111].

Mokslo istoriografijoje išskiriamos šios aptariamo laikotarpio veiklos formos:

- susirinkimų organizavimas
- bendradarbiavimas su Lenkijos mokslo institucijomis
- mokslinių tyrimų organizavimas
- mokslinės medžiagos kaupimas, sisteminimas
- mokslinių darbų publikavimas[112].

Vienas iš draugijos veiklos dalyvių ir organizatorių Michałas Brensztejnas nurodo, kad draugijos skyriai veikė pakankamai autonomiškai, nepriklausė nuo išorinio poveikio, o jų vadovai buvo visos organizacijos valdybos nariais[113]. Po 1922 m. reorganizavimo kiekvienas skyrius organizavo savo spaudos leidybą. Pavyzdžiui, pirmasis skyrius 1924–1939 m. rengė spaudai tęstinį rinkinį „I skyriaus tyrimai ir medžiaga" („Rozprawy i Materialy Wydzialu I"), kurio išleido 11 tomų, taip pat tęstinį leidinį „Meno istorijos sekcijos darbai ir informacinė medžiaga" („Prace i Materialy Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki"), 1936–1939 jų išleido

[109] Petrauskienė I. Vilniaus mokslo bičiulių draugija (1907–1941) // *Mokslo draugijos Lietuvoje*. Vilnius, 1979, p. 91–92.

[110] *Ten pat*, p. 96.

[111] Petrauskienė I. Vilniaus mokslo bičiulių draugija (1907–1941) // *Mokslo draugijos Lietuvoje*. Vilnius, 1979, p. 95.

[112] Żytkowicz L. Towarzystwo Przyjaciól Nauk w Wilnie w latach 1907–1940 // *Z dziejów nauki polskiej*. Warszawa etc., 1975, p. 62.

[113] Brensztejn M. *Towarzystwo Przyjaciól Nauk w Wilnie*. Wilno, 1937, p. 4.

3 tomus. Trečiasis, Humanitarų, skyrius rengė tęstinius leidinius: „III skyriaus tyrimai" („Rozprawy Wydzialu III"), 1925–1938 m. išleido 10 tomų, „Istorijos šaltiniai ir medžiaga" („Źródla i Materialy Historyczne"), 1928–1939 m. išleisti 5 tomai. Juose publikuota istorinė informacija ir šaltiniai, liečiantys Lietuvos istoriją.

Lituanistiniu aspektu itin išskirtinas draugijos humanitarų per aptariamą laikotarpį leistas metraštis „Ateneum Wileńskie", reprezentavęs minėtos draugijos narių tyrimus. 1923–1939 m. buvo išleista 14 metraščio tomų, kuriuose įvairius mokslinius tekstus, recenzijas, informaciją lenkų kalba publikavo Vilnijos autoriai. Iš tikrųjų šis leidinys buvo skirtas Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės istorijos tyrimams. Paminėtina, kad su šio metraščio leidyba susijusi žinomo lenkų medievisto Henryko Łowmiańskio, kuris jau pirmuose leidinio tomuose 1923 ir 1924 m. paskelbė savo daktaro disertacijos medžiagą apie viduramžių Lietuvos miestų istorijos tyrimus, mokslinė karjera[114]. Vėliau jis nuolatos skelbė straipsnius lituanistiniais klausimais, rengė ir publikavo istorinius šaltinius. Minėtame žurnale tyrimų medžiagą LDK istorijos temomis taip pat skelbė Antoni Prochaska, Kazimierzas Chodynickis, Stanisławas Zajączkowskis, Władysławas Semkowiczius ir kiti istorikai[115].

Dalyvaujant draugijos nariams buvo vykdomi ir archeologiniai darbai, kuriuose nemažai dėmesio skirta Vilniaus miesto praeities tyrimams.

Apskritai tariant, Lietuvos, o ypač Vilnijos, politinės, ūkio, socialinės, meno ir architektūros raidos, taip pat grožinės literatūros ir kalbos istorijos šaltinių publikavimas bei tyrimai buvo svarbios minėtos mokslo organizacijos raiškos sritys.

Filologijos srityje išskirtinas Janas Otrębskis, tyrinėjęs lotynų bei slavų kalbas ir jų studijoms plačiai naudojęs lyginamąjį metodą. Draugija išleido dvi jo studijas[116] lotynų kalbos istorijos klausimais, kuriuose analizuojami ir lyginami tam

[114] Łowmiański H. Wchody miast litewskich // *Ateneum Wileńskie*, t. 1, 1923; t. 2, 1924.

[115] Prochaska A. Znaczenie koronacji Witolda // *Ateneum Wileńskie*, 1923, t. 1, p. 337–397; *ten pat*, Z dziejów Unii Jagiellońskiej // *Ateneum Wileńskie*,1927, t. 4, p. 190–234; Chodynicki K. Geneza i rozwój legendy o trzech męczennikach wileńskich // *Ateneum Wileńskie*, 1927, t. 4, p. 53–78, 417–451; *ten pat*, Geneza i rozwój podania o zabójstwie Zymunta Kiejstutowicza // *Ateneum Wileńskie*, 1928, t. 5, p. 79–107; Zajączkowski S. Witold wielki książę litewski // *Ateneum Wileńskie*, 1930, t. 7, p. 455–68; Semkowicz W. Udział wojsk litewskich Sobieskiego w kampanii roku 1683 // *Ateneum Wileńskie*, 1934, t. 9, p. 97–98.

[116] Otrębski J. Z dziejüw języka łacińskiego. Wilno, 1924; Otrębski J. O pochodzeniu łacińskiego perfectum na -vi i -ui. Wilno, 1927.

tikri indoeuropiečių prokalbės reiškiniai. Vilniuje buvo paskelbti ir jo darbai[117], aptariantys slavų ir lietuvių kalbų paralelizmus. 1931–1932 m. jis pradėjo dirbti lietuvių kalbotyroje, darė pranešimus kalbininkų posėdžiuose: „Lituanizmai vietos lenkų kalboje", „Slavų skoliniai Tverečiaus lietuvių dialekte"[118].

Lituanistiniu atžvilgiu pažymėtini meno ir architektūros istorijos tyrinėjimai, kurie apėmė įvairių epochų Vilniaus architektūros stilius bei architektūros ir meno paminklus, meno kūrėjų veiklą. Draugijos spaudoje buvo paskelbti Jerzy Hoppeno, Piotro Bohdziewicziaus, Euzebiuszo Łopacińskio ir kitų menotyrininkų darbai[119].

Draugijos moksliniame palikime yra gausios lituanistinės faktinės medžiagos, kuri ne tik buvo publikuojama, bet ir kaupiama organizacijos fonduose. Vilniaus mokslo bičiulių draugija steigė savo saugyklas surinktai medžiagai ir literatūrai kaupti. Viena jų – dar nuo draugijos įsteigimo pradžios veikiantis muziejus, kurį rėmė gausus draugijos narių būrys, taip pat Lenkijos valstybinės įstaigos, Vilniaus vaivadijos administracija. Nuo 1927 m. M. Brensztejnas tapo šio muziejaus vadovu ir formavo grynai humanitarinio pobūdžio muziejų. Buvo steigiami proistorės, klasikinės archeologijos, bažnyčios istorijos, ginklų, taikomojo meno ir kiti skyriai[120]. Pagal M. Brensztejno projektą buvo pertvarkyta visa muziejaus ekspozicija. Aštuoniose muziejaus salėse ir laiptų vestibiulyje eksponuoti priešistoriniai, archeologiniai radiniai, bažnytinės senienos, istoriniai pasaulietiniai paminklai, ginklai, amatininkų dirbiniai, numizmatika, taip pat įkurta paveikslų galerija, kurią sudarė apie šeši šimtai paveikslų ir skulptūrų[121].

---

117 Pvz., Otrębski J. *O t. zw. Baudouinowskiej patalizacji w językach słowiańskich.* Wilno, 1929.

118 *Ten pat*, p. 100.

119 Hoppen J. Malowidła ścienne zamku trockiego na wyspie // *Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki*, 1935, t. 2; Bohdziewicz P. O trzech kierunkach wileńskiego baroku drugiej i trzeciej ćwierci XVIII wieku // *Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki*, 1935, t. 2; *ten pat*, O istocie i genezie baroku wileńskiego z drugiej i trzeciej ćwierci XVIII wieku // *Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki*, 1938/1939, t. 3; Łopaciński E. Z dziejów twórczości Franciszka Smuglewicza // *Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki*, 1938/1939, t. 3; Morelowski M. Ocalałe dzieła artystów radziwiłłowskich // *Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki*, 1938/ 1939, t. 3.

120 Keršytė N. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų.* Vilnius, 2003, p. 188.

121 Širkaitė J. Vilniaus mokslo bičiulių draugija ir jos muziejiniai rinkiniai // *Kultūros istorijos tyrinėjimai*, t. 5. Vilnius, 1999, p. 358.

Draugija taip pat turėjo biblioteką, archyvą. Bibliotekos fonduose 1936 m. buvo 38 620 knygų. Archyve tuo metu buvo sukaupta taip pat 864 tomai rankraščių, 1950 istorinių dokumentų ir laiškų, tarp jų T. Kosciuškos, J. Sierakausko, vyskupo I. Masalskio ir kitų žinomų istorinių asmenų korespondencija[122]. Draugijoje naudota informatyvi bibliografija, kurioje, beje, iš dalies nurodytos skelbtos pozicijos apie Vilniaus mokslo organizacijas[123].

Vilniaus mokslo bičiulių draugija veikė iki Antrojo pasaulinio karo. Atgavus Vilnių jo administravimą perėmusios Lietuvos valdžios institucijos, motyvuodamos naujais reikalavimais, delsė įteisinti šios organizacijos atstovų prašymą leisti tęsti šios organizacijos veiklą, o jos fondai ir kitos vertybės, bendradarbiaujant su organizacijos atstovais, buvo perduodama saugoti Kauno kultūros muziejui, vėliau – kuriamam Lituanistikos institutui. Mokslo vertybių perdavimo procesas užsitęsė prasidėjus Lietuvos sovietizacijai, tačiau V. Krėvė–Mickevičius ir kiti lietuvių inteligentai siekė išsaugoti draugijos sukauptą medžiagą, neišskaidyti jos fondų[124].

1920–1939 m. Vilniuje veikė ir dešimt specializuotų medikų, gamtininkų, teisininkų mokslo draugijų, taip pat nedidelės humanitarų organizacijos. Stepono Batoro universitete posėdžiavo *Filosofų draugija* ir *Istorikų draugija*. Vrublevskių bibliotekoje veikė knygotyrinio profilio *Lenkų bibliofilų draugija*. Minėtos organizacijos iš esmės sietinos su lenkiškąja universitetine aplinka, polonistikos studijomis.

Lietuvių inteligentijos nepasitikėjimą lenkų organizacijomis atgavus Vilnių, manytina, iš dalies kėlė tai, kad tarpukarį Vilniuje buvo steigiama visuomeninių draugijų, kurios savo veikloje akcentavo politinį ir net karinį Lenkijos įsitvirtinimą Vilnijoje. Viena tokių organizacijų – *Draugija Vilniaus krašto išvadavimo istorijai tirti*[125]. 1929 m. ši organizacija pradėjo rinkti ir tirti medžiagą apie lenkų karo veiksmus Vilniaus krašte ir lenkų organizacijas 1920 m. Darbui vadovavo Mokslinė komisija, kurios pirmininku buvo profesorius Ryszardas Mienickis[126].

[122] Brensztejn M. *Towarzystwo Przyjaciól Nauk w Wilnie*. Wilno, 1937, p. 6.

[123] Bibliografija iš L. Abramovičiaus kolekcijos. 5 dalis // *LMAB RS*, f. 79–712.

[124] Żytkowicz L. Towarzystwo Przyjaciól Nauk w Wilnie w latach 1907–1940 // *Z dziejów nauki polskiej*. Warszawa etc., 1975, p. 73.

[125] Originalus pavadinimas: Towarzystwo Badania Dziejów Wyzwolenia Wileńszczyzny (toliau TBDWW).

[126] TBDWW Mokslo komisijos posėdžio protokolas, 1930 01 31 // *LMAB RS*, f. 9–3229, l. 25.

Draugijoje veikė apie 50 narių – daugiausia lenkų tarnautojai, karininkai, taip pat keli Vilniaus profesoriai. Į veiklą įsitraukė ir Lvovo, Gardino gyventojų, kurie domėjosi lenkų karine ir politine veikla tuose kraštuose[127]. Kaip rodo minėtos organizacijos korespondencijos analizė, jos nariai pradėjo lenkų karo būrių veiksmų Vilnijoje dalyvių anketinę apklausą, rinko dokumentus, fiksavo atsiminimus ir kt.[128] Šioje veikloje bendradarbiauta su Lenkijos karo istorijos organizacijomis[129].

Per aptariamą laikotarpį Vilniuje kūrėsi ne tik lenkų organizacijos, bet ir kitų tautinių bendruomenių kultūriniai bei religiniai centrai, kurie ėmėsi globoti savo dvasinę ir materialinę kultūrą, steigti muziejus ir kitas institucijas. Daugelio jų padėtis buvo geresnė negu lietuviškų organizacijų, nes buvo palankiau vertinami lenkų valdžios. Plėtodamos kultūrinę veiklą tautinių mažumų intelektualai kūrė savo mokslines organizacijas, kurios turėjo ne tik padėti kaupti, bet ir tirti, populiarinti mokslo žinias apie tautybių paveldą, siejamą ir su Lietuvos valstybės bei kultūros raida Vilnijoje.

Tautinių mažumų mokslo organizacijas mokslinei ir švietėjiškai veiklai plėtoti aktyviai imta steigti ir dėl tos priežasties, kad tos veiklos nepajėgė apimti ir nuosekliau plėtoti mokslinę patirtį bei kompetenciją jau turinčios valstybinės bei visuomeninės mokslo institucijos. Pavyzdžiui, Stepono Batoro universitetas, kaip jau pažymėta istoriografijoje, įsikūręs įvairių tautybių gyvenamoje teritorijoje, netapo kultūros židiniu, vienijančiu visų Vilnijos tautybių žmones, nors to ir norėjo liberaliai nusiteikę dėstytojai, o iš tikrųjų tenkino vietos lenkų visuomenės poreikius[130]. Tačiau, kita vertus, pabrėžtina, kad tiek universiteto, tiek lietuvių ir lenkų mokslo draugijų veiklos patirtis buvo naudinga organizuojant Vilniaus tautinių mažumų kultūrinio paveldo tyrimus, švietėjišką bendruomenių veiklą.

Viena pirmųjų Vilniuje po Pirmojo pasaulinio karo buvo steigiama *Baltarusių mokslo draugija*[131] (toliau BMD), kurios veiklos pradžia datuojama 1918 m. sausio 26 d. ir siejama su archeologinių eksponatų tvarkymu bei istorinių fondų sudary-

---

[127] TBDWW narių sąrašas // *LMAB RS*, f. 9–3229, l. 41.

[128] TBDWW siunčiami ir gaunami raštai // *LMAB RS*, f. 9–3229, l. 90 ir kt.

[129] *Ten pat*, l. 60 ir kt.

[130] Makauskas B. *Vilnijos lietuviai 1920–1939 metais*. Vilnius, 1991, p. 157.

[131] Kai kuriuose šių dienų Lietuvos istorikų darbuose organizacija vadinama Gudų mokslo draugija, tačiau šiame tekste vartojamas toks pavadinimas, kuris buvo to meto šaltiniuose lietuvių kalba.

mo pradžia. Draugijos veiklai organizuoti sudarė Literatūros, Kalbotyros, Istorijos sekcijas, kurių moksliniuose susirinkimuose buvo skaitomi pranešimai baltarusių kultūros genezės ir paveldo tyrimo klausimais, aptariami skelbti rengiami šaltiniai ir moksliniai darbai. Nemažai dėmesio BMD veikloje skirta stačiatikių bažnyčios istorijai, jos poveikiui kultūrai atskleisti[132].

Nuo pat savo veikimo pradžios ši draugija steigė muziejų, kurio dauguma eksponatų buvo susiję su LDK ir Vilniaus krašto istorija. Muziejų profesionaliai formavo broliai Luckevičiai. Peterburgo archeologijos institutą baigusio Ivano Luckevičiaus privati kolekcija tapo šio steigiamo muziejaus pagrindu. Po I. Luckevičiaus mirties (1919) jo brolis Antonis Luckevičius, 1923–1939 m. buvęs ir Baltarusių mokslo draugijos valdybos pirmininku, toliau kaupė ir tvarkė muziejaus rinkinius. Muziejus sudarė tokią rinkinių struktūrą: proistorės, numizmatikos, religinio kulto, etnografijos, senienų[133]. Muziejaus ekspozicija buvo įsikūrusi Bazilijonų vienuolyno patalpose (Aušros vartų g. 9) ir buvo atvira lankymui[134].

Draugija taip pat komplektavo mokslinės bibliotekos ir archyvo fondus, kurių katalogizavimas buvo baigtas 1935 m. Fondai buvo nuolatos papildomi vertingais leidiniais, rankraščiais, tačiau nepakako lėšų profesionaliai juos tvarkyti[135].

1933 pradėta leisti minėtos draugijos „Metraštį"[136], tačiau jis buvo leidžiamas nereguliariai. Organizacijos nariai savo pranešimus, straipsnius ir kitus tekstus skelbėsi ir kitame tęstiniame leidinyje – „Baltarusių mokslo draugijos darbai" („Zapiski Biełaruskaha Nawukowaha Tawarystwa"). Tęstiniai leidiniai buvo remiami piniginėmis aukomis[137].

Kaip matyti iš išlikusios fragmentiškos korespondencijos, buvo palaikomi ryšiai su sovietinės Baltarusijos mokslininkais, kurie siūlė Vilniaus kolegoms bendradarbiauti baltarusių šnekamosios kalbos vartojimo, jos žodyno sudarymo ir kitais klausimais[138]. Tačiau šis bendradarbiavimas, matyt, nebuvo pakankamai veiksmin-

---

132 Garniewicz J. Białoruskie Towarzystwo Naukowe w Wilnie (1918–1939) // *Acta Baltico–Slavica*, t. 16, 1984, p. 98–99.

133 Keršytė N. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*. Vilnius, 2003, p. 183.

134 *Ten pat*, p. 184.

135 BMD memorialas // *LMAB RS*, f. 264–1400, l. 5–6.

136 Originalus pavadinimas: *Hadawik Biełaruskaha Nawukowaha Tawarystwa*, kn. 1, Wilnia, 1933.

137 BMD memorialas // *LMAB RS*, f. 264–1400, l. 5–6.

138 BMD siunčiamieji ir gaunamieji raštai // *LMAB RS*, f. 21–2239, l. 1, 2 ir kt.

gas, nes 1933 m. draugijoje buvo parengtas atsišaukimas – protestas prieš sovietinės Baltarusijos liaudies komisarų dekretą dėl baltarusių rašybos reformos, kurioje dalyvavo šios respublikos kalbininkai. Atsišaukime nurodomi naujos rašybos netikslumai ir klaidos[139].

Minėta mokslo draugija palaikė ryšius su lietuvių mokslininkais ypač Vilnių perdavus Lietuvai. Bendradarbiauta filologijos, istorinių šaltinių kaupimo ir jų tyrimo srityse[140].

Lietuvos švietimo ministerijos atstovo atgautam Vilniaus kraštui kultūros klausimais rašte savo vadovybei buvo nurodoma, kad Baltarusių mokslo draugijos rinkiniai labai gausūs, surinkti daugiausia buvusios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės teritorijoje, todėl jie svarbūs tiek baltarusių, tiek lietuvių tautų istorijai. Taip pat rašte pažymėta, kad nepakanka lėšų ir specialistų moksliniam darbui, todėl baltarusių bendruomenėje tikimasi Lietuvos valstybės paramos[141]. Ministerijos atstovas ir fondus įvertinusi komisija siūlė išsaugoti rinkinius, suteikti naujas patalpas ir paramą prasidėjusio karo laikotarpiu pašlijusiai draugijos veiklai atnaujinti[142].

Mokslo institucijos steigimo klausimą dar Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje kėlė žydų inteligentija. Tuo metu Vilniuje Jau pradėjo veikti *Žydų istorinė – etnografinė draugija*, kuri steigė muziejų ir archyvą. Draugija rinko istorinę, meno, etnografinę žydų palikimo medžiagą[143]. Įvairių šalių žydų mokslininkai siekė sukurti universalią tarptautinio lygio mokslinio tyrimo ir taip pat šviečiamąją instituciją, kurią organizuoti pirmoji pasiūlė Vilniaus žydų bendruomenė. 1925 m. kovo ir balandžio mėnesiais Vilniuje buvo parengtas visuomeninio mokslinio instituto įkūrimo projektas. Tais pačiais metais per Berlyne vykusį įvairių šalių žydų kultūros ir mokslo veikėjų pasitarimą steigiamo pasaulinio žydų mokslo centro buveine buvo patvirtintas Vilnius. Tai atspindėjo Lietuvos žydų nuopelnų šios tautybės mokslui ir kultūrai pripažinimą. Įvertinta ir tai, kad tuo metu Vilniuje veikė aukšto lygio intelektualai, gebėję organizuoti mokslo institutą ir jo veiklą[144].

[139] BMD protestas // *LMAB RS*, f. 12–3694, l. 1.
[140] BMD memorialas // *LMAB RS*, f. 264– 400, l. 5–6.
[141] P. Karazijos raštas LR švietimo ministerijai, 1939 12 30 // *LMAB RS*, f. 264–1400, l. 3.
[142] *Ten pat.*
[143] Wilno i ziemia Wileńska. Zarys monograficzny, t. 1, Wilno, 1930, p. 268–269.
[144] Atamukas S. *Lietuvos žydų kelias*. Vilnius, 1998, p. 176–77.

1925 metais įsteigtas *Žydų mokslo institutas* (sutrumpintai vadintas JIVO)[145] pradėjo savo veiklą. Už užsienio žydų lėšas buvo pastatyti rūmai Vivulskio gatvėje.

Steigėjai siekė išlaikyti pasaulio žydų kultūros tęstinumą, todėl numatė ne tik kaupti ir tirti medžiagą apie pasaulio žydų kultūrinį paveldą, žydų gyvenseną, bet ir skleisti mokslo žinias visuomenėje, ugdyti tyrėjus[146].

Instituto mokslinį darbą organizavo kuriamos Filologijos, Istorijos, Pedagogikos–psichologijos ir Ūkio–statistikos tyrimų sekcijos. Savarankiški instituto padaliniai buvo įsteigti Niujorke ir Varšuvoje, taip pat veikė instituto rėmėjų draugijos Lietuvoje ir kitose 18 šalių. Instituto veikla buvo finansuojama šių draugijų, kitų aukotojų ir rėmėjų lėšomis, teikiama užsienio žydų fondų parama[147].

Tarp įžymiausių instituto organizatorių, o vėliau ir vadovų, buvo filologas Maksas Vainraichas, rašytojas, literatūrologas Zalmenas Reizenas, taip pat žydų kultūros tyrinėtojai Zeligas Kalmanovičius, Elijohu Čerikoveris, Noachas Priluckis, Icchakas Šiperis ir kiti. Instituto prezidiumo nariai buvo pasaulinio garso mokslininkai Albertas Einšteinas, Zigmundas Froidas, Šimonas Dubnovas. Institute nuolatos dirbo apie 15 mokslininkų, kuriems honorarai nebuvo mokami, taip pat apie 50 samdomųjų darbuotojų.

Instituto sekcijose buvo organizuotas mokslo tiriamasis darbas jidiš kalbos ir literatūros, Lietuvos žydų istorijos, ekonominio ir socialinio gyvenimo, etnografijos, psichologijos bei jaunimo gyvensenos srityse. Instituto tyrėjai ir jų talkininkai per aptariamą laikotarpį išleido 130 mokslinių veikalų[148]. Reguliariai ėjo „JIVO darbai" („JIVO bleter") ir kiti tęstiniai bei informaciniai leidiniai.

1935 m. pradėjo veikti aspirantūra jauniems mokslininkams rengti, kurios dėka iki 1939 m. imtinai savarankiškam moksliniam darbui judaikos srityje buvo parengta per 100 asmenų[149].

Taip pat buvo rengiami pedagogų kvalifikacijos tobulinimo kursai. Štai 1926 m. rudenį buvo surengti žydų mokytojų humanitarų kursai, kuriuose paskaitas skaitė

[145] Oficialus pavadinimas: Jidišer visnšaftlecher institut.
[146] *Das Jiddische Wissenschaftliche Institut 1925–1928*, Berlin, 1929, p. 3.
[147] *Ten pat*, p. 15.
[148] Atamukas S. *Lietuvos žydų kelias*, Vilnius, 1998, p. 177.
[149] Lietuvos švietimo ministerijos atstovo pranešimas apie Vilniaus žydų mokslines įstaigas, 1939 12 30 // *LMAB RS*, f. 264–1400, l. 5–6.

V. Biržiška. Kaip rašoma kursų organizatorių rašte profesoriui, jo paskaitomis labai domėjosi klausytojai, buvo pareikštas pageidavimas ir toliau bendradarbiauti tokiuose renginiuose[150].

Minėtas Institutas plėtojo mokslinius ryšius su 21 šalies akademijomis, universitetais ir mokslo draugijomis, dalyvavo tarptautiniuose istorikų, kalbotyrininkų forumuose[151]. M. Biržiška, vertindamas JIVO, pažymėjo: „Daug vertingos ir naudingos medžiagos yra Žydų mokslo institute, kuris yra ne tik Lietuvos, bet ir viso pasaulio žydų mokslo centras. Aš norėčiau, kad kai kurie mūsų studentai šiek tiek pramoktų žydiškai ir susipažintų su ta medžiaga"[152].

Kaupdamas ir tirdamas žydų kultūros palikimą Institutas steigė Meno, Etnografijos, Teatro, Pedagogikos, Literatūros ir spaudos muziejus. 1930 m. iš šių muziejų tik Teatro muziejus jau buvo viešai prieinamas publikai. Jo keliolika tūkstančių fotografijų, plakatų, maketų, dokumentų ir kitų eksponatų iliustravo žydų teatro raidą nuo XVI a. pradžios[153].

Institute taip pat veikė Bibliografijos centras, fiksuojantis ir sisteminantis pasaulio judaiką, Archyvas, kuriame buvo kaupiama rankraščiai, senoji žydų spauda, dokumentai apie žydų judėjimą, Biblioteka, kurioje buvo renkama istorinės ir mokslinės vertės literatūra[154]. Žydų mokslo organizacijos fonduose buvo sukaupta ir tirta daug medžiagos apie žydų ir lietuvių tautybių istorinę, kultūrinę sąveiką, todėl lietuvių inteligentija rūpinosi šio palikimo išsaugojimu prasidėjus Antrajam pasauliniam karui. Pavyzdžiui, 1939 m. Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos atstovo Vilniuje Povilo Karazijos rašte savo vadovams akcentuojama JIVO surinktos medžiagos svarba ne tik pasaulio žydų kultūrai, bet ir Lietuvos istoriniam paveldui apskritai[155].

Mokslinę organizaciją steigė Lietuvos karaimų bendruomenė. Šioje srityje išskirtinas vienas žinomiausių to meto Lietuvos oriento tyrėjų Vilniuje profesorius Ananjaszas Zajączkowskis, kuris tyrė ne tik karaimų kalbą, bet ir skatinęs tirti

150 JIVO raštas V. Biržiškai, 1926 10 12 // *Żydowski Instytut Naukowy*. Wilno, 1937, p. 13–723, l. 1.

151 *Żydowski Instytut Naukowy*. Wilno, 1937, p. 13.

152 *Vilniaus žydų intelektualusis gyvenimas iki Antrojo pasaulinio karo*. Vilnius, 2004, p. 186.

153 Keršytė N. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*. Vilnius, 2003, p. 186.

154 *Żydowski Instytut Naukowy*. Wilno, 1937, p. 8.

155 Švietimo ministerijos atstovo pranešimas apie Vilniaus žydų mokslines įstaigas, 1939 12 30 // <u>*LMAB RS*</u>, f. 264–1397, l. 3.

kitas kipčiakų tiurkų kalbas, paskelbė darbų apie ankstyvųjų kipčiakų raštijos palikimą, karaimų kalbos ir literatūros paminklus. Jo dėka Vilniuje 1924 m. pradėta leisti istorinės – literatūrinės pakraipos žurnalą lenkų kalba „Karaimų mintis" („Myśl karaimska"), kurio redaktoriumi tapo A. Zajączkowskis[156]. Žurnalo leidyba tapo karaimų intelektualų telkimo priemone, tačiau paveldui tirti siekta sukurti mokslinę organizaciją.

1928 m. į Vilnių iš Stambulo atvyko vyriausias karaimų dvasininkas, pasaulinio garso orientalistas Chadži Seraja Chan Šapšalas, kuris kartu su A. Zajączkowskiu bei Krokuvos universiteto profesoriumi Tadeuszu Kovalskiu pradėjo *Karaimų istorijos ir literatūros bičiulių draugijos* steigimą[157]. 1932 m. gegužės 18 d. įvyko oficialus steigiamasis šios organizacijos susirinkimas, kuriame aptarti esminiai draugijos steigimo siekiai[158]. Draugijos įstatuose buvo numatyta rinkti ir tirti karaimų kultūrinį paveldą, telkti tyrėjus, kaupti lėšas mokslinei veiklai[159].

Įsteigus Karaimų istorijos ir literatūros bičiulių draugiją, žurnalas „Myśl karaimska" tapo jos organu. Nuo 1924 iki 1939 m. Vilniuje išleista 10 šio leidinio sąsiuvinių. Žurnalo geografija, kaip pažymi Halina Kobeckaitė, tiek temų, tiek autorių prasme buvo plati, nes karaimai buvo gana plačiai išplitę. Daugiausia dėmesio tyrėjai ir leidėjai skyrė Lietuvoje, Lenkijoje, Kryme, Galiče bei Lucke gyvenančių karaimų problemoms nagrinėti[160].

Žurnalą „Myśl karaimska" leido profesionalūs tiurkologai, tad jų pateikiamos istorinės bei lingvistinės koncepcijos ir vertinimai mokslininkų laikomos daugiau patikimomis negu kai kuriuose kituose leidiniuose. Minėto žurnalo publikacijos rodo, kad per tarpukarį Vilniuje pradėjo formuotis karaimika kaip neatsiejama orientalistikos dalis[161].

Daug dėmesio skirta muziejinėms vertybėms kaupti. Vilniaus karaimų intelektualai jau XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje diskutavo apie karaimų tautinio muziejaus steigimo būtinybę. Vilniuje pradėto steigti muziejaus pradmeniu tapo

156 Kobeckaitė H. *Lietuvos karaimai.* Vilnius, 1997, p. 39.
157 Kobeckaitė H. Lietuvos Orientas: jo šaknys ir tyrimai // *Lietuvos aidas,* 1993 spalio 13.
158 Kronika // *Rocznik tatarski,* t. 2, 1935, p. 467.
159 *Statut Towarzystwa Miłośników Historji i Literatury Karaimskiej.* Wilno, 1932.
160 Kobeckaitė H. *Lietuvos karaimai.* Vilnius, 1997, p. 64.
161 *Ten pat,* p. 64.

S. Šapšalo privati orientalistinio pobūdžio kolekcija. Vėliau muziejaus kūrimu rūpinosi Karaimų istorijos ir literatūros bičiulių draugija[162]. Šį darbą plėtoti skatino 1937 m. Vilniuje įvykusio VI Lenkijos orientalistų suvažiavimo sprendimas steigti muziejų Trakuose, telkti jam būtinas lėšas.

Pradėto Trakuose kurti muziejaus koncepciją apibrėžė S. Šapšalas: „Karaimų muziejus, kuris karaimų tautai yra vienintelė šios rūšies institucija visame pasaulyje, turi tikslą surinkti ir suvienyti visa tai, kas liečia karaimų istoriją ir jų dvasinę ir materialinę kultūrą"[163].

Steigiamo muziejaus struktūrą sudarė istorijos ir etnografijos skyriai.

Lietuvos totorių istorinio palikimo kaupimu ir tyrimais iš dalies rūpinosi Lenkijos totorių organizacijos, kurios 1926 m. Vilniuje inicijavo Lenkijos musulmonų bendruomenių delegatų suvažiavimą. Jame buvo įsteigta *Lenkijos totorių kultūros ir švietimo sąjunga*, taip pat pradėtas organizuoti šios sąjungos Vilniaus skyrius, kuriame būrėsi veiklūs totorių kultūros puoselėtojai ir ėmė tirti savo tautos, bendruomenės istoriją, kaupti archyvinius dokumentus, muziejines vertybes. Kaip ir kitų tautinių bendrijų organizacijos, pastaroji 1929 m. Vilniuje įkūrė Totorių muziejų (Šv. Mykolo g. 5). Muziejus buvo istorinio pobūdžio, susijęs su totorių kultūra, religija. Vėliau muziejaus rinkiniai buvo papildyti XVI–XVII a. dokumentais, totoriams suteiktomis privilegijomis[164].

Paminėtina, kad totorių archyvinius dokumentus ir kitą medžiagą tyrimams panaudojo Vilniuje stažavęsis Stanisłavas Kryczyńskis, 1938 m. Lenkijoje paskelbęs veikalą „Lietuvos totoriai". Šioje knygoje iš dalies panaudota ir aktyvaus totorių kultūros atgimimo puoselėtojo, istoriko ir teisininko Leono Naiman Mirzos Kryczyńskio Lietuvoje bei kituose kraštuose surinkta istorinė ir bibliografinė medžiaga[165]. Knygą teigiamai įvertino mokslo pasaulis, sveikino ir siekė ją įsigyti Lietuvos, Vokietijos, Prancūzijos šviesuomenė[166]. Beje, autorius savo knygoje pažymi, kad Lietuvos totoriai labai vertina žinias ir rodo didelę pagarbą mokytiems žmonėms[167].

---

162 Keršytė N. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*. Vilnius, 2003, p. 185.
163 *Ten pat.*
164 *Ten pat.*
165 Гришин Я. Я. *Польско – литовские татары*. Казань, 2000, p. 127.
166 Bairašauskaitė T. Stanislovas Kričinskis ir jo veikalas // Kričinskis S. *Lietuvos totoriai*. Vilnius, 1993, p. 6–7.
167 Kričinskis S. *Lietuvos totoriai*. Vilnius, 1993, p. 110.

Totorių istorijos žinioms skleisti buvo reikšmingas 1932 m. pradėtas leisti žurnalas lenkų kalba „Totorių metraštis" („Rocznik tatarski"), su kuriuo bendradarbiavo Vilniaus orientalistai. Leonas Kryczyńskis rinko lėšas, telkė autorius šiam žurnalui[168]. 1932 m. gegužės 16 d. Lenkijos orientalistų suvažiavime Vilniuje buvo pristatyta pirmojo čia išleisto tęstinio mokslinio leidinio tematika, aptartas jo aktualumas[169].

Pirmame tome šalia kitų paskelbta Lietuvos totorių istorijai skirtų darbų. Daugiausia istorinės medžiagos skelbta apie totorių vietą XIX a. sukilimuose prieš carizmą[170]. Leidinyje taip pat pradėta skelbti istorinius šaltinius, recenzijas ir kitą moksliniams leidiniams įprastą medžiagą ir informaciją.

Skelbtų darbų Lietuvos totorių istorijos tematika yra ir antrame tęstinio rinkinio tome, kuris 1935 m. išleistas Lenkijoje. Jame paskelbtas Vilniaus orientalisto A. Zajączkowskio straipsnis apie turkiškuosius elementus Lenkijos žemėse[171]. 1938 m. išleistame trečiame rinkinio tome buvo išspausdinta jau minėta S. Kryczyńskio studija apie Lietuvos totorius[172].

Totorių intelektualai plėtojo ir švietėjišką veiklą visuomenėje. Lenkijos totorių kultūros ir švietimo sąjungos Vilniaus skyrius nuo 1932 m. pradėjo leisti populiarų tęstinį leidinį „Totorių gyvenimas" („Życie tatarskie"), kuriame spausdino savo straipsnius ir Vilniaus mokslininkai. Leidinyje rašyta ne tik istorijos, bet ir demografijos, sociologijos ir kitais aktualiais totorių bendruomenei klausimais. Totorių istoriografijoje pažymima, kad šis leidinys susilaukė plataus pripažinimo, buvo svarbus totorių kultūrinio ugdymo požiūriu[173]. Taip pat pradėta skaityti paskaitas ir pranešimus visuomenei apie tarptautinius totorių ryšius, totorių istoriją, jų kultūros raiškos klausimus ir kt.[174]

---

168 Гришин Я. Я. *Польско – литовские татары.* Казань, 2000, p. 119.

169 Kronika // *Rocznik tatarski*, t. 2, 1935, p. 466.

170 Kryczyński L. Tatarzy litewscy w wojsku polskiem w powstaniu 1831 roku // *Rocznik tatarski*, t. 1, 1932, p. 111–151; Murza Najmański L. Przyczynek w sprawe Tatarów litewskich do powstania 1863 roku // *Ten pat*, p. 262–276.

171 Zajączkowski A. Elementy tureckie na ziemiach polskich // *Rocznik tatarski*, t. 2, 1935, p. 199–228.

172 Kryczyński S. Tatarzy litewscy // *Rocznik tatarski*, t. 3, 1938.

173 Гришин Я. Я. *Польско – литовские татары.* Казань, 2000, p. 52.

174 Kronika // *Rocznik tatarski*, t. 2, 1935, p. 473.

Pritartina teiginiui, kad Vilniaus specialistų įsitraukimas į organizacijų veiklą, dalyvavimas mokslinėje ir populiarioje spaudoje rodė pradėtas kurti rimtas orientalistines studijas[175].

1930 m. Vilniuje taip pat mokslo draugijos teisėmis įsteigtas visuomeninis *Rytų Europos mokslinio tyrimo institutas,* kuriame iš dalies pradėta tirti Lietuvos tautybių kultūros, jų raiškos Rytų Europoje klausimus. Instituto įstatuose buvo numatyta plėtoti istorijos, geografijos, ūkio, kultūros, politikos studijas, kaupti ir skleisti mokslo žinias[176].

Steigėjai sudarė sekcijas, komisijas ir tarybą šiems darbams organizuoti. Organizaciją sudarė tikrieji, garbės nariai ir nariai korespondentai, tiesiogiai dalyvaujantys institucijos darbe ar remiantys jo veiklą[177], veikė Vrublevskių bibliotekos patalpose.

Šio instituto leidyboje ir kitoje raiškoje dalyvavo Vilnijos tautinių bendrijų nariai ir kiti jų palikimą tiriantys mokslininkai. Pavyzdžiui, instituto tęstiniame leidinyje „Balticoslavica" buvo skelbti Baltarusių mokslo draugijos narių ir kitų tyrėjų darbai baltarusių istorijos klausimais[178]. Rinkinyje paskelbta ir bendresnio pobūdžio lituanistinių darbų baltų kalbotyros, Lietuvos istorijos klausimais.

Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje instituto veikloje vis daugiau dėmesio skirta XX a. Rytų Europos politinės istorijos bei politologijos klausimams aptarti. Institute buvo rengiami seminarai Sovietų Sąjungos ir kitų didžiųjų valstybių politikos tendencijoms, jų įtakai Rytų Europos tautoms atskleisti[179]. Pranešėjų esminės nuostatos atsispindi išlikusiuose paskaitų rankraščiuose[180], kur matomas susirūpinimas negatyvių politinių procesų pasaulyje poveikiu intelektualiajam Europos tautų gyvenimui.

Vilniaus tautinių bendruomenių humanitarų mokslo draugijų veikloje, kaip jau nurodyta tekste, pirmiausia buvo akcentuota savo tautybių istorinės medžia-

---

175 Kobeckaitė H. Lietuvos Orientas: jo šaknys ir tyrimai // *Lietuvos aidas,* 1993 spalio 13.
176 Statut stowarzyszenia „Institut naukowo-badawczy Europy Wschodniej", Warszawa, 1930, p. 3.
177 *Ten pat,* p. 4.
178 Biuletyn Institutu naukowo-badawszego Europy Wschodniej w Wilnie „Balticoslavica". Spis treści // *Acta Baltico-Slavica,* t. 16, 1984, p. 105–108.
179 Rytų Europos instituto 1939 m. posėdžių protokolai // *LMAB RS,* f. 223–61, l.1–34, 83–91 ir kt.
180 Rytų Europos instituto paskaitų komplektai, 1931–1939 // *Ten pat.*

gos kaupimas, jos tyrimas. Savo istorinę praeitį tyrėjai siejo su viduramžių Lenkijos ir Lietuvos valstybėmis, siekė atskleisti tautybių sąveikos svarbą. Vilniaus mokslo draugijose buvo dirbama ir filologijos, literatūrologijos, taip pat socialinių mokslų (ekonomikos, demografijos, sociologijos, politologijos) srityse.

Daugelis mokslo organizacijų, kaip minėta, pradėjo leidybinę veiklą, taip pat organizavo mokslinius ir viešuosius renginius, skleidė mokslo žinias Vilnijoje. Tautinių bendrijų mokslo organizacijos buvo veikiamos ne tik tuometinės lenkiškosios aplinkos, bet ir kitose šalyse gyvenančių savo tautiečių, kurie rėmė ir skatino tų organizacijų veiklą. Tarptautinė sąveika itin reikšminga buvo Vilniaus žydų mokslininkams, kurie čia steigė vieną svarbiausių tuo metu Pasaulyje savo mokslinių centrų.

V SKYRIUS

MOKSLO SISTEMOS SOVIETINIMO PRADŽIA IR JO PASEKMĖS

LIETUVOS MOKSLO TRANSFORMACIJOS

Dar XX a. pradžioje pradėtą ir Nepriklausomoje Lietuvoje plėtotą visuomeninės Lietuvos mokslo institucionalizavimo procesą itin paveikė sovietinės okupacijos ir politinės santvarkos, griežtai reguliuojančios visą visuomeninį gyvenimą, įtvirtinimas.

Istorijos dokumentai rodo, kad nuo pat sovietinės Lietuvos okupacijos pradžios 1940 m. birželio 15 d. iki prievartinio įtraukimo į SSSR sudėtį 1940 m. rugpjūčio pradžioje pertvarkymai buvo vykdomi politinio bei ideologinio spaudimo sąlygomis ir labai skubotai[1].

Jau 1940 m. birželio 27 d. vidaus reikalų ministro įsakymu buvo sustabdyta visų draugijų ir organizacijų, veikusių iki birželio 20 d., veikla[2]. Pažymėtina, kad nutarime tai motyvuota valstybės saugumo sumetimais ir remtasi 1936 m. Lietuvos draugijų įstatymo 48 straipsniu, kuriame, beje, nurodoma: „Vidaus reikalų ministeris valstybės saugumo arba valstybės ar tautos reikalų sumetimais gali sustabdyti draugijos ar jos padalinio veikimą ligi pusės metų arba uždaryti draugiją ir jos padalinį"[3]. Prasidėjus sovietinei okupacijai siekta panaudoti dar veikiančius Lietuvos Respublikos įstatymus, parengti dirvą plataus masto sovietinėms reformoms, kurios, be abejo, turėjo paliesti tiek valstybines, tiek ir visuomenines mokslo institucijas.

Kai kurių visuomeninių mokslo organizacijų veiklą galutinai uždraudė taip pat dar taikant minėtą Nepriklausomos Lietuvos draugijų įstatymą. Antai Vidaus reikalų ministro 1940 m. rugpjūčio 10 d. nutarime rašoma: „išžiūrėjęs Jono Jablonskio fondo bylą radau, kad esamomis sąlygomis tolimesnis šios organizacijos veikimas nesuderinamas su valstybės saugumo reikalais, todėl pagal Draugijų įstatymo 48 straipsnį nutariau Jono Jablonskio fondą uždaryti. Nutarimą pavedu vykdyti Kauno apskrities viršininkui"[4].

1940 m. rugpjūčio mėnesį sudaryta Nebeveikiančių draugijų turto paskirčiai nustatyti komisija sprendė uždarytų mokslo organizacijų turto likimą. Vienų orga-

[1] Žr. *Lietuvos okupacija ir aneksija 1939–1940*. Dokumentų rinkinys. Vilnius, 1993.
[2] Vidaus reikalų ministro A. Guzevičiaus nutarimas, 1940 06 27 // *LCVA*, f. 402, ap. 11, b. 349, l. 86.
[3] Draugijų įstatymas // *Vyriausybės žinios*, 1936, nr. 522.
[4] Vidaus reikalų ministro nutarimas, 1940 08 10 // *LCVA*, f. 1367, ap. 1, b. 155, l. 16.

nizacijų turtas tuo metu buvo perduotas Švietimo ministerijai[5]. Draugijų narių ir jų sukauptų mokslo vertybių tolesnis likimas priklausė nuo bendros Sovietų Sąjungos mokslo politikos Lietuvoje, taip pat iš dalies nuo mokslininkų gebėjimo išlikti.

Itin sunkioje padėtyje atsidūrė katalikiškųjų mokslo institucijų nariai. Prasidėjus Sovietų Sąjungos okupacijai buvo uždarytas Teologijos – filosofijos fakultetas, atleisti visi profesoriai. Taip pat buvo ne tik nutraukta Lietuvių katalikų mokslo akademijos veikla[6], bet ir sunaikinta jos biblioteka, konfiskuoti banke saugomi vertybiniai popieriai[7].

Žiaurus Prano Dovydaičio likimas rodo pradėto sovietinimo drastiškumą: šis iškilus mokslininkas ir kultūros veikėjas, net ir pasitraukęs iš Kauno į savo ūkį, buvo persekiojamas, vėliau suimtas, išvežtas į Sibirą ir sušaudytas sufabrikavus bylą[8].

1940 m. vasarą buvo leista laikinai veikti tik kai kurioms humanitarų mokslo organizacijoms: Lietuvių kalbos draugijai, Lietuvos istorijos draugijai ir Lietuvos bibliotekininkų draugijai[9]. Šios organizacijos dar kurį laiką mėgino tęsti veiklą.

Lietuvių kalbos draugijos susirinkimų protokolų knygoje užfiksuoti posėdžiai iki 1940 m. pabaigos. Paskutiniame protokole nurodomas kelių organizacijos narių siekis išsaugoti draugiją, tęsti veiklą, įtraukti į ją kitus inteligentus. Diskutuota ir apie galimybę organizuoti leidybą esamomis sąlygomis[10]. Tačiau 1941 m. pradžioje leidinio „Gimtoji kalba" leidyba dėl finansinių sunkumų buvo perduota steigiamai Mokslų akademijai[11], o pačios organizacijos egzistavimą tuo metu teatspindi tik sąskaitų tvarkymo dokumentai, negausi korespondencija[12].

Lietuvos istorijos draugijoje 1940 m. vasaros pradžioje dar kurį laiką buvo šaukiami įprastiniai susirinkimai, tačiau konkreti mokslinė veikla tų pačių metų vasarą ir rudenį jau nebevyko[13]. Šios organizacijos nariai patyrė sovietines represi-

[5] Nebeveikiančių draugijų turto paskirčiai nustatyti komisijos posėdžio protokolas // *LCVA*, f. 402, ap. 11, b. 349, l. 108–109.

[6] Uždarytų draugijų sąrašas // *Ten pat*, l. 88.

[7] Bloznelis M. Akademijos kelias // *Naujoji Romuva*, 2002, nr. 4, p. 79.

[8] Vasiliauskienė A. *Akmenuotas patrioto kelias*. Vilnius, 2001, p. 71–75.

[9] Veikiančių draugijų sąrašas, 1940 08 16 // *LCVA*, f. 377, ap. 10, b. 225, l. 23–25.

[10] LKD visuotinio susirinkimo protokolas, 1940 12 01 // *LMAB RS*, f. 63–3, l. 76–79.

[11] Raštas SSRS valstybinio banko I Vilniaus skyriui, 1941 06 05 // *Ten pat*, f. 52–308, l. 4.

[12] LKD siunčiamųjų raštų nuorašai, 1937–1941 // *Ten pat*, f. 63 –8, l. 91–101 ir kt.

[13] Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 m. // *Mūsų praeitis*, 1940, nr. 1, p. 15.

jas. 1940 m. vasarą buvo suimta ir ištremta į Rusiją draugijos narė Marija Urbšienė, 1940–1941 m. represuoti istorikų organizacijos nariai Povilas Spudas, Valentinas Dėdėnas, Konstantinas Šakenis, Vincas Vileišis ir kt. Karo metais būrys produktyviausių Lietuvos istorikų išvyko į Vakarus. A. Janulaitis su istorikais, likusiais Lietuvoje, pokaryje dar mėgino atkurti buvusią istorikų organizaciją, bet tai jau buvo nerealus to meto sąlygomis sumanymas[14].

1940 m. pabaigoje mėginta tęsti Lietuvos bibliotekininkų draugijos veikimą. 1940 m. gruodžio 8 d. Vilniaus universiteto skaitykloje įvykusiame šios organizacijos narių susirinkime, kuriame dalyvavo 53 asmenys, buvo supažindinama su parengtomis dešimtainės klasifikacijos lentelėmis, suvestinio katalogo sudarymo ir kitomis veiklos galimybėmis[15]. Šios draugijos tebetęsiamus darbus ir projektus nutraukė prasidėjęs Vokietijos – Sovietų Sąjungos karas.

Lietuvą įjungus į Sovietų Sąjungos sudėtį 1940 m. rugpjūčio mėnesį, buvo pradėta sparčiai reorganizuoti mokslą. Kadangi daugelio mokslo institucijų veikla buvo sustabdyta arba sutrikusi, organizacine prasme galima laikyti, kad prasidėjo sovietinis mokslo institucionalizavimas – iš esmės naujo mokslo įstaigų bei mokslo organizacijų tinklo kūrimas naudojant griežtai pagal sovietinius kriterijus atrenkamus ir atestuojamus mokslo kadrus, taip pat pritaikant ir dar Nepriklausomos Lietuvos projektus kurti Mokslo akademiją, perkelti beveik visą mokslo potencialą iš Kauno į Vilnių[16].

1940 m. rudenį ir žiemą Lietuvoje pradėta diegti Sovietų Sąjungos mokslo laipsnių ir vardų suteikimo tvarką, taikyti mokslinio darbo stažo ir kitus kvalifikacinius reikalavimus[17]. Mokslininkams humanitarams taikyti itin griežti ideologiniai ir politiniai kriterijai vykdant jų atranką tolesnei veiklai mokslo bei studijų institucijose. Kartu buvo diegiama sovietinė mokslo ir studijų institucijų veiklos organizavimo bei koordinavimo sistema. Tai atsispindėjo rengiant naujus įstaigų statutus. Pavyzdžiui, rengiant naują Vilniaus universiteto statutą reikėjo vadovautis

[14] Kiaupa Z. Lietuvos istorijos draugijos atkūrimas // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p. 126.

[15] Žukas V. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius, 1989, p. 162.

[16] Liekis A. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos įkūrimas ir veikla 1941 metais // *Lietuvos istorijos metraštis*. 1987 metai, p. 64–89; Šenavičienė I. Matematikos, fizikos ir technikos mokslų organizavimas ir plėtojimas Lietuvos TSR Mokslų Akademijoje // *LTSR MA darbai*, A serija, 1989, t. 3, p. 115–125 ir kt.

[17] Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos protokolas, 1940 12 06 // *VUB RS*, f. 98–U 1, l. 44.

Sovietų Sąjungos, pirmiausia Maskvos aukštųjų mokyklų organizacinės sistemos pavyzdžiais, pagal kuriuos pradėta pertvarkyti katedrų ir kitų padalinių darbą[18]. Reorganizuojant Universitetą ne visi mokslininkai buvo įdarbinti naujai kuriamuose padaliniuose. Mokslinį personalą formavo Švietimo komisaras[19].

Mokslininkų humanitarų darbas Universitete buvo itin kontroliuojamas, siekiama kuo greičiau nukreipti pedagoginę veiklą sovietinio ideologinio ugdymo linkme. Istorijos dėstytojų paskaitose lankėsi NKVD ir kitų represinių organų agentai, šnipinėjo istorikų įsitikinimus, pasisakymus[20].

Jau 1940 m. rudenį pirmiausia atsiskleidė oficialioji mokslo organizavimo transformacijos intencija, t. y. siekis pajungti ir pritaikyti sovietinei sistemai tinkamus mokslininkus, jų organizacinius gebėjimus ir projektus, jų sukurtą tyrimų bazę ir tuo „pridengti" sovietinio mokslo organizavimo modelio, atmetančio „netinkančius" intelektualus, diegimą.

Tuo pat metu pradėjo reikštis ir neformalioji Lietuvos mokslo transformacija siekiant išsaugoti autentišką mokslo palikimą, bazę, kadrus, tyrimų tęstinumą, pritaikyti visa tai naujai aplinkai ir sąlygoms, o tiksliau, nepaliaujamam spaudimui.

Svarbiausias mokslo institucijas – Mokslų akademiją – pradėta formuoti ne tik nuo Lituanistikos instituto perkėlimo iš Kauno į Vilnių 1940 m. spalio–lapkričio mėnesiais, bet ir perduodant jai uždarytų Vilniuje mokslo organizacijų turtą bei sukauptas vertybes, knygas ir kitus fondus. Kartu buvo perduodamas ilgai kauptas ir tirtas lietuvių bei kitų Lietuvos tautybių kultūrinis palikimas. Tačiau 1941 metų pradžioje įsteigta LTSR Mokslų akademija daugiausia dėmesio turėjo skirti ne šiam palikimui išsaugoti ar tolesnėms studijoms, kultūriniu lietuvių tautos palikimu iš tikrųjų rūpintasi individualia iniciatyva ir ribotoms veikimo galimybėmis.

Mokslų akademijai iš esmės buvo pavesta „nagrinėti aktualius socializmo kūrimo uždavinius". Vienas Mokslų akademijos kūrėjų M. Biržiška savo atsiminimuose išeivijoje nurodė to meto iliuzijas prisitaikyti prie naujos sistemos. Jis rašė:

18 Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos protokolas, 1941 02 21 // *VUB RS*, f. 98–VU 1, l. 45 ir kt.
19 Vilniaus universiteto rektoriaus aktai, 1940–1941 // *VUB RS*, f. 98–VU 14, l. 50–130.
20 Ragauskas A. Lietuvos istorijos mokslo sovietizacija 1940–1941 m. // *Lietuvos istorijos metraštis. 1994 metai.* Vilnius, 1995, p. 99.

„Atsižvelgiant į naujus politinės santvarkos reikalavimus ir kremlininkų privengimą leisti visuomenei pasireikšti kultūrinėje srityje, teko apsiriboti siauresne moksline veikla"[21]. Taip pat jis nurodo, kad iš Vilniaus ir Kauno universitetų pristatytų kandidatų, komunistų partijos nutarimu, buvo atrinkta keliolika profesorių, tinkamų Mokslų akademijos nariais. Į laisvas akademikų vietas partinės institucijos nepraleido itin žinomų Lietuvoje mokslo bendruomenėje asmenybių: teisės profesoriaus Mykolo Römerio, finansų teisės profesoriaus Vlado Jurgučio[22]. Dėl mokslo ideologizavimo humanitarų tyrėjų padėtis buvo itin sunki, tačiau Mokslų akademijos prezidentu ir tikruoju jos nariu patvirtintas V. Krėvė–Mickevičius ir kiti intelektualai mėgino išsaugoti Lietuvos mokslo bei kultūros vertybes sovietinimo sąlygomis, taip pat ir vokiečiams okupavus Lietuvą[23].

Dar planuojant steigti naujas akademines ir taikomąsias šakines mokslo įstaigas, pradėta rūpintis ir naujų mokslininkų organizacijų, kurios turėjo padėti spręsti mokslo bei studijų organizavimo problemas sovietinimo sąlygomis, kūrimu. Mokslininkai tikėjosi panaudoti visuomeninį judėjimą mokslo darbų tęstinumui išsaugoti.

Kaip rodo šaltiniai, vyriausybė palankiai reagavo į jau 1940 m. rugpjūčio 12 d. grupės mokslininkų, kurią sudarė V. Krėvė-Mickevičius, V. Biržiška, I. Jonynas ir kiti, prašymą įregistruoti naują, LTSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbuotojų draugiją[24]. Ji buvo įregistruota jau po keturių dienų[25]. Mokslininkų iniciatyvinės grupės parengtuose šios organizacijos įstatuose jau matomi sovietinės ideologijos akcentai, todėl manytina, kad greitas draugijos įregistravimas buvo susijęs su valdžios pradėtu „parengiamuoju darbu". Nors organizatoriai kėlė tikslą jungti Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbuotojus, tobulinti jų mokslinį pasirengimą, tačiau numatoma veikla labiau atitiko mokslininkų profesinės sąjungos funkcijas: narių atstovavimą valstybinėse įstaigose, narių šelpimą nelaimės atveju, pagalbą netekus darbo, poilsio organizavimą ir kt.[26]

---

21 Biržiška M. Lietuvos kelias į Mokslų akademiją // *Lituanistica*, 1987, nr. 2, p. 86.
22 *Ten pat.*
23 Liekis A. Po 45 nutylėjimo metų // *Mokslas ir technika*, 1989, nr. 1, p. 4.
24 Raštas Vidaus reikalų ministerijai // *LCVA*, f. R–756, ap. 2, b. 47, l. 5.
25 Atsakomasis raštas I. Jonynui // *Ten pat*, l. 6.
26 LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbuotojų draugijos įstatai // *Ten pat*, l. 1–4.

Leisdamos tokią visuomeninę mokslininkų veiklą valdžios institucijos nepripažino jokios skirtingų pažiūrų tolerancijos, stengėsi kuo greičiau unifikuoti Lietuvos aukštąsias mokyklas, mokslo įstaigas, taip pat steigti organizacijas pagal Sovietų Sąjungos modelį. Taip pat stengtasi pabrėžti „vietos iniciatyvos" svarbą, todėl mokslininkų veikimą siekta orientuoti reikiama linkme.

Saulius Sužiedėlis pagrįstai pažymi, kad „visų mokslo šakų politizavimas ir supančiojimas stalinizmo dogmomis buvo skaudus smūgis komunistų valdomų tautų intelektualiniam potencialui. Kadangi totalitarinės ideologijos pretenduoja visiškai pavergti visuomenę ir net individo sąmonę, tad intelektas taip pat turi būti pažabotas politiniams tikslams"[27].

Didelę žalą jau pačioje sovietizavimo pradžioje padarė tarptautinės mokslininkų sąveikos žlugdymas: buvo nutraukti Lietuvos humanitarų tarptautiniai ryšiai, stengiamasi mokslą paversti tik sudėtine Sovietų Sąjungos tyrimų organizavimo sistemos dalimi. Štai 1940 m. pabaigoje Virbalio ir Kybartų muitinėse buvo sulaikytos knygų siuntos Lietuvos mokslininkams iš Švedijos ir Vokietijos – remtasi įsakymu, kad užsakymus turi patvirtinti Maskvos institucijos[28]. Mokslininkai negalėjo jau užsisakyti ir naujų Vakarų Europos periodinių leidinių. Vietoje jų Lietuvą užtvindė Sovietų Sąjungos žurnalai. Tokių leidinių rusų kalba, kaip „Istorikas marksistas" („Историк марксист") ir panašių užsakymas tapo vienu iš lojalumo naujai valdžiai požymių[29]. Mokslininkai humanitarai neteko galimybės dalyvauti ir tarptautiniuose mokslo renginiuose, stažuotis užsienio mokslo centruose bei organizacijose. Šiuo požiūriu humanitarų mokslinių ryšių galimybės tapo dar labiau ribojamos negu tiksliųjų ar gamtos mokslų tyrėjų, nes humanitariką siekta itin ideologizuotai sieti su sovietinės sistemos atsiradimo ir egzistavimo pagrindimu.

---

[27] Sužiedėlis S. Istorijos politizavimas išeivijoje ir Lietuvoje // *Priklausomybės metų (1940 –1990) lietuvių visuomenė: pasipriešinimas ar prisitaikymas*. Vilnius, 1996, p. 10.

[28] Ragauskas A. Lietuvos istorijos mokslo sovietizacija 1940–1941 m. // *Lietuvos istorijos metraštis. 1994 metai*. Vilnius, 1995, p. 102.

[29] *Ten pat.*

ORGANIZACIJŲ TĘSTINUMO PASTANGOS

Sovietinis gyvenimo būdas, politinis ir ideologinis spaudimas anaiptol netapo priimtinas visiems naujiesiems akademikams, kitiems mokslo organizatoriams, turėjusiems iliuzijų išsaugoti ir tęsti anksčiau pradėtus mokslo darbus, puoselėti kultūros palikimą. Penki iš trylikos 1941 m. rinktų Mokslų akademijos narių, tarp jų humanitarai Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, Vincas Krėvė-Mickevičius, karo metais pasitraukė į Vakarų šalis. Vienas iš emigravusių mokslininkų, – Steponas Kolupaila – Kauno universitetinių fakultetų ir mokslo institucijų perkėlimo į Vilnių projekto autorius, dalyvavęs sovietinėje mokslo reorganizacijoje, bet taip ir nepritapęs naujoje sistemoje, viename laiškų rašė, kad „neišsigando komunizmo, stojo į darbą savo tautai, tačiau greit įsitikino sovietinės politikos realybe: matė suėmimus, trėmimus, žudymus"[30].

Po karo Lietuvoje likę mokslininkai nebeturėjo galimybės išvykti į Vakarus, todėl, norėdami išvengti tiesioginės prievartos alternatyvos, pasirinko adaptacijos kelią. Nuoseklesnio mokslo palikimo perimamumo iliuzijos daugeliui tyrėjų jau išsisklaidė, tačiau plečiantis mokslo tyrimo įstaigų tinklui tikėtasi dirbti pagal savo kvalifikaciją ir tuo ginti kultūrinius lietuvių tautos interesus. Sovietinis režimas, Juozo Algimanto Krikštopaičio teigimu, skatino dvilypumo atsiradimą: šalia oficialios, butaforinės laikysenos pagal primestą sovietinę vertybių sistemą egzistavo slepiama visuomenės narių elgsena, natūraliai susieta su etnine kultūra. Dviejų skirtingų elgsenos ir komunikacijos lygmenų koegzistencija ir nuolatinė jų sąveika išugdė patyrimą, kurį galima apibūdinti kaip visuomenės gebėjimą veikti okupacinio režimo sąlygomis, kitaip tariant, visuomenė įgijo patirtį egzistuoti totalinės sovietizacijos prievartoje[31]. Ši dramatiška patirtis reiškėsi kaip mokėjimas lanksčiai manevruoti ir siekti bent minimalios saviraiškos – turėti autentišką kultūrinį gyvenimą[32]. Tačiau visuomeninė mokslininkų raiška, organizacijų steigimas ir intelektualų telkimas išliko labai apribotas.

---

[30] Žr., Juzefovičius R. Sowietyzacja nauki w powojennym Wilnie: przejawy transformacji i adaptacji // *Wilno i świat: dzieje środowiska intelektualnego*, t. 1, Białystok, 2002, p. 270.

[31] Krikštopaitis J. A. Dvylipumo briauna sovietmečio visuomenės elgsenoje // *Priklausomybės metų (1940–1990) lietuvių visuomenė: pasipriešinimas ar prisitaikymas*. Vilnius, 1996, p. 40.

[32] Krikštopaitis J. A. Lietuvos mokslas, patyręs prievartą // *Filosofija, sociologija*, 1998, nr. 1, p. 48.

Nepriklausomoje Lietuvoje mokslininkų humanitarų kurtų organizacijų veiklos tęstinumą per pokarį iš dalies siekta išsaugoti išeivijoje. 1950 m. JAV lietuvių inteligentų bendruomenėje pradėta kalbėti apie Lietuvių kalbos draugijos veiklos atgaivinimą. Pr. Skardžiui išsiuntinėjus atkuriamos organizacijos nuostatus ir kvietimus dalyvauti organizacijos veikloje, steigiamasis susirinkimas buvo sušauktas 1950 m. rugsėjo 16 d. Čikagoje. Šiame susirinkime draugijos Valdybos pirmininku buvo išrinktas senosios organizacijos dalyvis P. Jonikas, valdybos nariais – B. Janeikienė, G. Girutienė, A. Dundulis[33]. Draugijos nariai bendradarbiavo 1958 m. ten pradėtame leisti „Gimtosios kalbos" laikraštyje, kurio redaktoriumi buvo P. Jonikas, redakcijos nariais A. Salys ir Pr. Skardžius[34].

Savo organizaciją išeivijoje kūrė ir istorikai, tačiau jie neakcentavo Lietuvoje veikusios organizacijos tęstinumo. 1956 m. gruodžio 15 d. Čikagoje buvo įsteigta Lietuvių istorijos draugija, patvirtinti jos įstatai, pagal kuriuos organizacijos nariais galėjo tapti visi, kas domisi Lietuvos istorija ir renka medžiagą. Organizacijoje dalyvavo ne tik istorikai, bet ir kitų sričių inteligentai, dvasininkai. Iš pradžių turėdama tik 9 narius vėliau ji plėtėsi, į veiklą įsitraukė ir kitose šalyse gyvenantys lietuviai[35]. Pirmosios valdybos pirmininku buvo išrinktas istorijos mokytojas Vincentas Liulevičius[36]. Draugijos steigimą rėmė, o vėliau joje bendradarbiavo aktyvus prieškarinės Lietuvos mokslininkų bendruomenės ir jos organizacijų nariai Z. Ivinskis, M. Biržiška, J. Jakštas ir kt.[37] Draugija organizavo Z. Ivinskio, J. Puzino ir kitų žinomų istorikų darbų publikavimą, nuo 1959 m. pradėjo tęstinio leidinio „Tautos praeitis" (vėliau „Lietuvių tautos praeitis") leidimą. Organizacijos nariai rinko ir analizavo istorinę lituanistinę medžiagą Vatikano ir kituose užsienio archyvuose.

1956 m. rudenį Romoje buvo atkurta Lietuvių katalikų mokslo akademijos veikla. Mokslininkai humanitarai dalyvavo atkuriant akademiją, formuojant jos vadovavimo sistemą, organizuojant suvažiavimus bei kitus renginius, dirbant mokslinius darbus. Jie veiksmingai padėjo įgyvendinti dar 1952 m. Stasio Antano

---

[33] Dundulis A. Lietuvių kalbos draugija // *Gimtoji kalba* (JAV), 1958, nr. 1, p. 7–8.
[34] Naują darbą pradedant // *Ten pat*, p. 1–2.
[35] *Lietuvių istorijos draugija 1956–1981*. Chicago, 1981, p. 117.
[36] *Ten pat*, p. 10.
[37] *Ten pat*, p. 16.

Bačkio iškeltą Akademijos atkūrimo idėją, telkė ankstesniuosius ir naujus organizacijos narius[38]. Sudarius Reorganizacinę komisiją, jos nariais tapo Z. Ivinskis, J. Eretas, kurie jau buvo Akademijos centro valdybos nariai iki jos uždarymo Lietuvoje. Jų dalyvavimas atkūrimo darbuose liudijo LKMA veiklos tęstinumą. Paminėtina, kad Z. Ivinskis buvo vienintelis pasaulietis, įsitraukęs ir į atkurtos organizacijos vadovavimo darbą, nors jos steigimo darbuose dalyvavo 86 nariai. 1957 m. buvo sudaryta LKMA veiklos programa, kuri buvo pavadinta „Dabartinės Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos veiklos metmenys tremties uždavinių šviesoje ir tolesni jos galimumai bendros užsienio lietuvių katalikų veiklos rėmuose"[39].

Siekdama geriau plėtoti mokslinę ir leidybinę veiklą Akademija formavo savo padalinius ir įstaigas. Antai 1960 m. gegužės mėnesį buvo įsteigta Istorijos mokslų sekcija, į kurios veiklą įsitraukė profesorius kun. Paulius Rabikauskas, dr. kun. Juozas Vaišnora, dr. Kun. Viktoras Gidžiūnas ir kt. Be to, humanitarai 1965 m. įsteigė Lietuvos istorijos ir religinės kultūros institutą. Jo steigėjai siekė tirti Lietuvos istorijos klausimus, kaupti reikalingą medžiagą ir skleisti lietuvių katalikišką kultūrą. Nuo 1963 m. Akademijoje veikė Dokumentinės medžiagos apie Lietuvos religinę padėtį centras ir kai kurios kitos institucijos. Mokslinei LKMA veiklai plėsti didesnių lietuvių bendruomenių gyvenamose vietose buvo rengiami suvažiavimai. Jie vyko vis kitoje vietoje ir buvo organizuojami kaskart kitų asmenų. Šiuose suvažiavimuose, kaip ir Nepriklausomybės laikotarpiu Tėvynėje, buvo skaitomi pranešimai, rengiamos LKMA mokslo darbų ir kitų leidinių parodos, vyko kai kurie kultūriniai renginiai. Pastarieji sulaukdavo ne tik lietuvių, bet ir vietos spaudos dėmesio. Žinios apie lietuvių mokslo laimėjimus, apie Lietuvą buvo skleidžiamos ne tik pačios Akademijos, bet ir kai kurių tarptautinių renginių metu[40].

Keičiantis politinei situacijai Lietuvoje XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje visuomeninių mokslo organizacijų veiklos ir jų spaudos įteisinimo Tėvynėje klausimas tapo ne tik to meto kultūrinio sąjūdžio, bet ir lietuvių kultūros tęstinumo įprasminimo bei puoselėjimo dalimi. 1988 m. prasidedančio tautos atgimimo judėjimo sąlygomis istorikų Zigmanto Kiaupos, Ingės Lukšaitės, Egidijaus Alek-

---

[38] Vasiliauskienė A. LKMA Istorikų sekcija išeivijoje // *Istoriko atsakomybė*, Vilnius, 2002, p. 127.
[39] *Ten pat*, p. 128–129.
[40] *Ten pat*, p. 132–138.

sandravičiaus siūlymu tų pačių metų rugsėjo 9 d. buvo sušauktas istorikų organizacijos steigimo parengiamasis susirinkimas. 1988 m. spalio 14 d. dalyvaujant 89 istorikams įvyko draugijos steigiamasis susirinkimas, kuriame buvo nutarta atkurti 1929–1940 m. veikusią Lietuvos istorijos draugiją ir pavadinti ją tuo pačiu vardu[41].

Tais pačiais metais Lietuvoje buvo atkuriama Lietuvių kalbos draugija, o jos suvažiavimas vyko 1989 metų sausio 21 dieną[42].

1989 m. prasidėjo ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos veiklos Tėvynėje atkūrimo procesas, o 1992 m. jos centro valdyba buvo perkelta į Lietuvą, čia pradėta organizuoti Akademijos renginius, spaudą. Lietuvos ir išeivijos mokslininkų iniciatyvos dėka pradėtas kitų mokslo organizacijų atkūrimo darbas, o jų steigėjai rėmėsi tarpukarį puoselėtomis kultūros vertybėmis bei organizacine patirtimi, siekė tai pritaikyti naujam laikotarpiui.

---

[41] Kiaupa Z. Lietuvos istorijos draugijos atkūrimas // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1, p. 127.
[42] Lietuvių kalbos draugija // www.flf.vu.lt/lkd (2005 12 20).

IŠVADOS

Visuomeninių mokslo organizacijų steigimas po Pirmojo pasaulinio karo pirmame Nepriklausomos Lietuvos gyvavimo dešimtmetyje buvo itin aktualus mokslininkams telkti ir jų idėjoms įgyvendinti, nes tuo metu vien valstybės remiamos mokslo bei studijų įstaigos dar negalėjo aprėpti, koordinuoti ir spręsti visų su mokslo plėtra susijusių reikalų. Lietuvos mokslo institucionalizavimo, tyrimų organizavimo modernėjimo procese svarus indėlis buvo profesionalių mokslininkų humanitarų ir jiems talkinusių kitų intelektualų, kurie dalyvavo tiek universalesnių (daugiaprofilinių), tiek ir labiau specializuotų mokslo draugijų, fondų, bendrovių bei jų padalinių kūrimo darbuose. Profesionalių tyrėjų ir mokslo mėgėjų bendradarbiavimas – savitas humanitarų organizacijų istorijos bruožas.

Bendrame Lietuvos mokslo institucionalizavimo kontekste buvo reikšminga Lietuvių mokslo draugijos organizacinė ir mokslinė patirtis. Nuo pat įsteigimo ši organizacija jungė moksliniam ir švietėjiškam darbui ne tik savo narius, bet ir siekė telkti kitų šalių mokslininkus bei organizacijas, plėtoti tarptautinius mokslo ryšius, skatino mokslinės ir švietėjiškos veiklos organizavimą kuriamoje Lietuvos valstybėje. Nors dėl politinių aplinkybių nuo 1920 m. Vilniaus krašte veikę lietuvių tyrėjai buvo atskirti nuo Nepriklausomos Lietuvos, tačiau net ir tomis sąlygomis jie bendradarbiavo.

Itin reikšmingas draugijos lyderio Jono Basanavičiaus indėlis išsaugant organizacijos mokslinę veiklą to meto sąlygomis, įtraukiant į ją Vilniaus krašto lietuvius. Jo kvietimai rinkti tautosaką padėjo plėtoti darbą, kurio dėka pagausėjo tautosakinės medžiagos iš Vilniaus krašto, ją rinko mokytojai bei moksleiviai. Sukaupta tautosakos, etninės kultūros studijų patirtis tebeturi istoriografinės reikšmės net ir dabar.

Daugelio Vilnijos tautinių bendrijų steigtų mokslo organizacijų veiklos patirtis, jų sukaupta ir tirta medžiaga lietuvių tyrėjų buvo vertinama kaip reikšminga Lietuvos mokslinio palikimo, bendro kultūrinio paveldo dalis. Per aptariamą laikotarpį visuomenines mokslo organizacijas ir institucijas Vilniuje kūrė lenkų, žydų, baltarusių, karaimų, totorių bendruomenės. Jos atliko lietuvių kultūrai svar-

bių darbų, tačiau šios visuomeninės mokslo organizacijos buvo veikiamos Lenkijos kultūrinės ir politinės aplinkos, kai kurios pačios tapo lenkinimo politikos subjektais.

Nepriklausomos Lietuvos humanitarų draugijų veiklos organizavimo požiūriu pabrėžtina specializavimo tendencija, kuri ypač akivaizdi lituanistiniuose darbuose. Specializacijos pradžia jau XX a. trečiajame dešimtmetyje sietina su tuo, kad lituanistiniai tyrimai Lietuvos daugiaprofilinėse organizacijose tarpukarį dar nebuvo pakankamai gerai organizuoti, nes tam trukdė interesų įvairovė, tam tikras organizacijų idėjinis kryptingumas ir kitos priežastys. Nepavykus įgyvendinti vieningos Mokslų akademijos steigimo idėjos, pradėta kurti istorikų, kalbininkų, literatų, knygotyros mokslo draugijas. Jų organizacinį branduolį sudarė jau kitose organizacijose veiklos patirtį įgiję mokslininkai, pedagogai, praktikai. Pirmųjų Lietuvos mokslo organizacijų bei užsienio mokslo institucijų organizacinė patirtis panaudota vėliau steigiant profesionalias, labiau specializuotas humanitarų mokslo draugijas, kurios geriau negu kitos to meto institucijos atitiko augančius Lietuvos mokslo, taip pat visuomenės švietimo poreikius, galėjo padėti įgyvendinti naujas įvairių mokslo sričių idėjas.

Nors Nepriklausomos Lietuvos draugijų steigimą XX a. trečiajame dešimtmetyje ir jų perregistravimą 1936 m. reglamentavo draugijų įstatymai, aptariamo laikotarpio humanitarų mokslo draugijos skyrėsi organizacinės struktūros požiūriu, narystės reikalavimais, vidinių ir išorinių ryšių plėtojimo lygiu. Darbo specializavimą ir profesionalumą itin akcentavo Lietuvių kalbos draugijos organizatoriai, kurie tam sudarė išplėtotą ir kryptingą organizacijos struktūrą. Humanitarų mokslo organizacijos, nors ir negausios, siekė išlaikyti narių bendradarbiavimą ir dalyvavimą draugijų veikloje, tačiau neįveikė savo padalinių veiklos koordinavimo, lėšų telkimo problemų. Daugelis organizacijų padalinių veikė tik Kauno mieste. Knygotyrininkų ir kitų mažesniųjų organizacijų veikla nebuvo pakankamai planinga, sisteminga.

Humanitarų organizacijų steigimo procese vykstant diskusijoms, teko derinti katalikiškas, liberalias ar kitas skirtingas pasaulėžiūrines bei metodologines Nepriklausomos Lietuvos mokslininkų pozicijas. Ketvirtajame XX a. dešimtmety-

je vis daugiau reiškėsi jaunesnės kartos humanitarai, specializavęsi ar tobulinęsi užsienyje, gebantys analizuoti naujas pasaulio mokslo tendencijas, taip pat kelti naujas teorines ir praktines mokslinių tyrimų plėtros idėjas. Kai kurie jų savo dalyvavimu siekė modernizuoti tiek valstybinių mokslo ir studijų institucijų, tiek ir visuomeninių mokslo organizacijų veikimą, sklandžiau derinti mokslininkų bendruomenių interesus.

Lietuvos visuomeninės mokslo organizacijos nuo pat steigimo pradžios ėmėsi jų įstatuose numatytos teorinės ir mokslinės taikomosios veiklos. Pirmoje draugijų mokslinio darbo organizavimo fazėje pradėta rinkti lituanistinė medžiaga, ją aprašyti, klasifikuoti ir tyrinėti. Itin svarbus tarpdalykine prasme buvo kalbininkų ir kitų tyrėjų pradėtas lietuviškosios mokslinės terminijos kūrimas. Draugijų pastangomis buvo pradėti svarbūs lituanistiniai darbai bendrinės lietuvių kalbos norminimo, Lietuvos valstybės istorijos šaltinių paieškos, spaudos raidos, karo istorijos, knygos meno srityse, imtasi analizuoti mokslinių leidinių kokybė, bibliografijos sudarymas ir kiti tiek akademinei bendruomenei, tiek ir visai to meto kultūrėjančiai visuomenei reikšmingi klausimai.

Antroje humanitarų mokslo draugijų veiklos fazėje pereita prie išsamesnio tyrimų rezultatų aptarimo, mokslinių darbų spaudai rengimo. Mokslo organizacijų svarbą Nepriklausomos Lietuvos intelektualiam gyvenimui rodo profesionalus suvažiavimų, konferencijų ir kitų mokslinių renginių organizavimas, mokslui aktualių diskusijų problematika. Daugelis organizacijų pradėjo leisti savo tęstinius mokslo leidinius, tobulino jų struktūrą, turinį. Mokslininkų bendruomenei taip pat buvo naudingi draugijų narių parengti autoriniai veikalai ar kolektyviniai rinkiniai, draugijų iniciatyva spaudai rengiamos kitų Lietuvos bei užsienio autorių knygos. Lituanistinės mokslo draugijos itin aktyviai tarpininkavo leidžiant mokslinę literatūrą. Istorikų, kalbininkų organizacijos palaikė naudingus mokslinius ryšius su užsienio tyrėjais ir jų institucijomis, dalyvavo tarptautiniuose mokslo bei kultūros renginiuose, siuntė leidinius į knygų parodas. Tarptautinė sąveika rodė, kad Lietuvos intelektualų veikla vis daugiau pripažįstama.

Lietuvos humanitarų mokslo draugijų raiška platesnėje Lietuvos visuomenėje sietina su dviem svarbiomis veiklos formomis: populiaria leidyba ir viešais

renginiais. Prie pastarųjų priskirtini konkursai, viešos draugijų narių paskaitos, laidos „Radiofone", taip pat proginių ar kitokių parodų rengimas. Lietuvos istorijos ir Lietuvių kalbos draugijose vyravo nuomonė, kad draugijų nariai turi reikštis visuomenėje tik su mokslinių tyrimų pagrįstais pranešimais, paskaitomis, faktine medžiaga šalies populiarioje spaudoje. Moksliškumo ir populiarumo derinimas buvo aktualus visoms to meto mokslo institucijoms. Humanitarų steigiamos mokslo organizacijos mėgino derinti savo veiklos kryptingumą bei raiškos formas su visuomenės poreikiais, siekė atkreipti jos dėmesį į aktualias kultūrines, šviečiamąsias ar tiesiog praktines kasdienybės problemas.

Organizacijos akcentavo visuomenės ugdymo aspektus: Lietuvių katalikų akademija skleidė krikščioniškojo mokslo dorovingumo, kultūrinės tolerancijos, pagarbos istoriniam paveldui ugdymo idėjas, Karo mokslų draugija savo šviečiamojoje veikloje pabrėžė tautinio – patriotinio auklėjimo svarbą. Tautinio visuomenės ugdymo klausimai buvo ir daugelio kitų humanitarų organizacijų šviečiamosios veiklos akiratyje. Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija bei kai kurios kitos organizacijos, šalia lituanistinės veiklos, pradėjo aktyviai populiarinti užsienio šalių kultūros ir mokslo pasiekimus, akcentavo jų svarbą modernėjančios Lietuvos visuomenei. Tačiau ne visos draugijos pajėgė sėkmingai įsitvirtinti to meto aplinkoje, ne visos susilaukė ir reikiamos visuomenės paramos, todėl ne iki galo įgyvendino visas savo idėjas bei tikslus. Nepaisant to, humanitarų mokslo draugijų raiška tiek mokslininkų bendruomenėse, tiek ir platesnėje visuomenėje per aptariamą laikotarpį tobulėjo.

Šviečiamoji humanitarų organizacijų veikla visuomenėje 1918–1940 m. laikytina reikšmingu indėliu į bendrosios XX a. Lietuvos humanitarinės kultūros formavimą. Tarpukario mokslininkų visuomeninio veikimo istorinė patirtis vertinga suvokiant šių dienų humanitarikos ugdomąją ir visuomenės kultūros išsaugojimo paskirtį sparčiai kintančioje ir globalizuojamoje aplinkoje. Svarbi ši patirtis ir suvokiant visuomeninių mokslo organizacijų bei institucijų iniciatyvų reikšmę valstybės kultūros politikos strategijai. Laiku suteikta parama ir dėmesys humanitarikai įprasmina ne vien pačias idėjas ir darbus, bet ir sudaro kultūros brandumo perspektyvą.

HUMANITIES ORGANIZATIONS IN LITHUANIA (1918–1940)

Summary

Drawing on published, archival and manuscript resources, this book aims to explore and systematize knowledge about scholars'participation in establishing public organizations in the field of the humanities in Lithuania between 1918 and 1940. It also seeks to reveal various aspects of the formation of such organizations and to present their most important achievements. The author identifies general and specific characteristics of the organizational pattern of scientific activity, discusses the essential features of scholarly ideas and their spread within organizations, and considers the scientific and educational accomplishments. Along with previously unpublished resources relating to the establishment of public scientific organizations and their branches in the field of literature, philosophy and war history, this book includes material on other underresearched organizations and on the ties of scientists and contains some new assessments of the trends of public science institutionalization observed during the period under study.

Public learned societies established in the first decade of Lithuania's independent existence following World War I played an important role in bringing scholars together to implement their ideas, as state-funded science and educational institutions were still unable to cover, coordinate and solve all issues related to science development. A significant contribution to the process of science institutionalization and modernization of research infrastructure was made by professional researchers in the humanities and other representatives of the intellectual elite through their participation in forming societies, foundations and their branches, both generic and specialized.

It was attempted to unite researchers working in various areas primarily through the establishment and development multidisciplinary public scholarly organizations. In this respect, opening of the Kaunas branch of the Lithuanian Society of Science at the beginning of 1920 was a significant event that united the efforts of society's members in Kaunas and contributed to the organization of science and education in independent Lithuania. The founders of this branch highlighted the necessity of furthering research into various areas, establishing scientific sections and forming background for the creation of the national acade-

my of sciences. In addition to applied sciences, they recognized the importance of the humanities for the general public.

The multidisciplinary organizational structure developed with the establishment in 1922 of the Lithuanian Catholic Academy of Science, which was directed under its constitution „to assemble Lithuanian Catholic scholars, to provide facilities for scientific work and fruitful activity in the realm of science, to prepare and produce new scholars, and to propagate and enhance erudition and the Christian culture among the Lithuanian nation". The Academy scheduled a consistent establishment of units that would coordinate activities in different fields.

In 1922 the idea of founding another, more liberal organization was born in circles of scientists. That same year the Liberal Philosophical Society was started.

Throughout the period under consideration, special interest was paid to the question of opportunities for specializing scholarly activity in the humanities, most notably in the field of Lithuanian language study. As the idea of instituting a unified academy of sciences had remained unrealized, a number of learned societies working in the area of Lithuanian studies came into being. Among their founding members were mainly scientists, educators and experts with experience acquired in other organizations.

In terms of science specialization and institutionalization exceptional was the Language Society, founded in 1925, which had as its purpose the study and promotion of Lithuanian language as well as dealing with practical issues in orthography and other topics relating to Lithuanian language. But, according to the members themselves, the activity was slow due to a lack of language specialists and insufficient resources to organize activity and to develop publishing projects. After a few years of its existence the society's activity weakened and in 1931 it was closed.

At the beginning of 1935 it was decided to start a new organization of linguists – the Society for Lithuanian Language. The same year saw registration of its constitution, which was reregistered in June 1936 to meet new requirements. The organization was aimed at the knowledge, study and refinement of Lithuanian language and the promotion of the standard language among the public.

There was still another public organization in the interwar years that was related to the theory and practice of Lithuanian language. With an aim to immortalize the memory of the linguist and educator professor Jonas Jablonskis and to encourage the continuation of his works, a group of linguists representing a youn-

ger generation as well as scientists from other areas decided to establish a foundation in his honour. The constitution of the new organization was presented to the Kaunas City and District Mayor on the 29th of March 1930. In May of the same year, after certain revisions, the constitution was registered and the foundation was incorporated as a public organization. It was aimed at raising funds to support Lithuanian language-related studies, university programs and book publishing.

The Society for Lithuanian History was begun in May 1929 for the purpose of the study and development of the science of history in Lithuania with an emphasis on the history of the Lithuanian nation. Its founding also witnessed of the need for research specialization. The period under consideration also saw the establishment of societies and branches interested in book science, war history and some other areas in the humanities.

Though the establishment and reregistration of societies in the independent Lithuania of the 1930s was regulated by the Law on societies (1936), learned societies in the humanities were different from other ones in their organizational structure, membership requirements, and the scope of internal and external ties. Work specialization and professional competence were particularly emphasized by the founders of the Society for Lithuanian Language, which had an extensive and purpose-oriented organizational structure. Although having a small membership, scholarly organizations in the humanities sought to ensure regular participation and consistent cooperation among their members.

Establishment of scholarly organizations provoked debate and necessitated coordination of liberal and Christian worldviews and methodological positions of the men of science of independent Lithuania. In the fourth decade of the 20th century a younger generation of humanities scholars most of whom received training or acquired specialization abroad came to the forefront of activity. They were able to analyse new global scientific trends and to advance new theoretical and practical ideas concerning research development. Many of them supported modernization of the activity of both state institutions in science and education and public scholarly organizations and sought better coordination of the dialogue between scholars and between societies.

Right from their beginning Lithuanian public scholarly organizations undertook theoretical and applied research activities that were laid out in their constitutions. The first phase of the organization of research work encompassed accumulation, description, classification and investigation of material relating to Lithuanian language. In interdisciplinary terms, an important work started by

linguists and other researchers was the development of scientific terminology in Lithuanian. Societies launched significant linguistic initiatives in the areas of standardization of Lithuanian language, evolution of the press, war history and book art; performed search for sources on the history of the Lithuanian state; investigated problems relating to the quality of scientific publications and composition of bibliography; addressed other issues important for both the academic community and an increasingly sophisticated public of the time.

The second phase in the operation of humanities-related learned societies encompassed activities directed at a more exhaustive discussion of study results and preparation of research works for publication. Professional planning of conferences, meetings and other scientific events and hot topics of scientific discussions attest to an important role of scholarly organizations in the intellectual life of independent Lithuania.

Many of the organizations issued scientific publication series that attempted to combine science and knowledge popularization. For example, the Society for Lithuanian History consisting of professional historians issued the journal titled Praeitis (*The Past*) edited by Augustinas Janulaitis, an active member of the historians community. Funds for the publication of the journal were provided by the Commission on Book Publishing operating under the Ministry of Education, which included The Past in the list of subsidized publications. The financial support enabled publishing the first two issues of the journal in 600 copies. Periodical publications were published by linguists, writers, and war historians as well.

The published material included other types of publication series as well. Among them are volumes of congress publications of the Lithuanian Catholic Academy of Science, which reflected the activities of the organization and its members during congresses. The interwar years saw publication of the material from all the three congresses held.

The Society of 27 Book Lovers issued *The Yearbook of the Society of 27 Book Lovers*, which published articles of the society members on the issues of the history of Lithuanian press and provided much factual and biographical material and information on publications relating to book science. In addition, it published data on the activity of the society itself. The first volume of the yearbook appeared in 1933. The publications issued by the organization were representative of its work and beneficial for the general public, though the total output was not large – it consisted of two volumes of the yearbook and several individual publications.

Monographs and collective publications produced by societies'members also contributed to the advancement of Lithuanian culture. Learned societies of Lithuanian linguists were active intermediaries in publication of scholarly literature. Organizations maintained scholarly ties with researchers abroad and with the institutions they represented, participated in international scientific and cultural events, and sent their publications to book fairs.

Along with development of publishing activity and improvement of the quality of the contents of publications, members of scholarly societies also made reviews and evaluated drafts for publication prepared by other authors and attempted to measure their benefits to society and educational institutions. Generally, state and public institutionalization of science in independent Lithuania stimulated development of scholarly literature: in 1920 scholarly works made up only 4 per cent of all the publications, whereas with the establishment of some scientific bodies and organizations their portion increased to 20 per cent in 1925 and 36 per cent in 1930. Nonetheless the publishing activity and other initiatives carried out by the societies discussed in this book were irregular and depended on the consistency and activeness of member participation, their proficiency, and the attractiveness and relevance of the promoted material, along with the priorities in the interests of the public.

In addition to publishing, the social activities of Lithuanian learned societies comprised organization of public events, such as contests, public lectures given by society members, broadcasts on *Radiofonas*, organization of exhibitions to mark special events and so on. Many of the organizations were dominated by the view that the social role of their members shall be limited to research-based reports, lectures and factual material in the domestic popular press. The right balance between science and popularization was an important issue for all the scientific institutions of the time. Humanities-related scholarly organizations attempted harmonising research orientation and the forms of their activity with public needs; they sought to attract public attention to hot cultural, educational or practical everyday issues, though not all of them succeeded in acquiring a strong position under the conditions of the time or gaining sufficient support from the public.

During the period under discussion, humanities-related learned societies of independent Lithuania made a progress in their activity both within scholarly environment and within a wider public and were partially meeting their aims. It was attempted to develop the internal and external ties further and attract better financial support for the scholarly and educational activity. The educational ini-

tiatives of humanities organizations in the period from 1918 through to 1940 are to be viewed as an important contribution to the building of the overall 20th-century humanities culture in Lithuania.

In the interwar years, Lithuanian scientific and cultural organizations, headquartered in Vilnius which was then under the Polish rule, operated under complicated conditions. In the general context of institutionalization of Lithuanian science, the organizational and scientific experience of the Lithuanian Society of Science was of special importance. Right from its establishment in 1907, the society not only united its members for the scholarly and educational projects, but also sought to involve foreign scientists and organizations, developed international ties and promoted scientific and educational initiatives in the arising Lithuanian state. Though due to political circumstances Lithuanian researchers working in Vilnius region were separated from the independent Lithuanian state in 1920, cooperation continued even under unfavourable conditions.

The society further maintained ties with Lithuanian studies researchers abroad. Foreign researchers used the material collected by the organization, provided support and information for it, and helped establishing contacts with foreign scientific and educational institutions, scholarly societies and other organizations. Foreign scientists also made reviews of the research works presented by their colleagues in Vilnius. During the period under discussion the international ties maintained by the Lithuanian Society of Science helped identifying its main research direction – Lithuanian studies. In mid-1940s the organization had contacts with 18 institutions abroad.

A significant role in maintaining the organization's scientific activity under the conditions of the time was played by its leader Jonas Basanavičius who involved in the society Lithuanians from Vilnius region. Basanavičius' encouragement to collect folklore expanded the scope of this initiative – it was due to him that much folk material from Vilnius region was added to the collection and that folklore came to be collected by teachers and pupils. The experience accumulated in the field of folklore and ethnic culture studies still bears historiographic significance nowadays.

Between the wars the Lithuanian Society of Science attempted to maintain good professional scientific and cultural contacts with the science institutions and organizations representing Poles and other nationalities in Vilnius. Communication with intellectuals from different national communities residing in Vilnius had

been maintained for many years and involved not only exchange of scientific literature and information, but also organization of scientific presentations and public lectures. The work experience, the material collected and the studies carried out by the scholarly organizations of the different national communities of Vilnius region was viewed by Lithuanian researchers as an important part of Lithuanian scientific and general cultural heritage. During the period under discussion intense activities were carried out by Polish scholars and new public scholarly organizations and institutions were established in Vilnius by Jewish, Byelorussian, Karaim, and Tatar communities, which collected and studied material relating to their own historical-cultural heritage.

The process of science institutionalization, which had been developed in independent Lithuania, was negatively affected by the Soviet occupation and the establishment of the political regime that strictly regulated all areas of public life. A study of historical documents revealed that from the beginning of the Soviet occupation on 15 June 1940 till Lithuania's forced inclusion in the USSR in early August of the same year reforms were carried out hastily and under political and ideological pressure.

In the beginning of the Soviet occupation it was sought to use the still-applicable laws of the Republic of Lithuania and to clear the way for Soviet reforms, which undoubtedly had to affect both public and state-governed science institutions. Prohibition of the activity of many public scholarly organizations was enforced on the basis of the aforementioned Law on Societies of independent Lithuania, though the fate of some public associations of intellectuals was decided taking exceptionally radical measures. For example, the Soviet regime not only prohibited the Lithuanian Catholic Academy of Science, but also destroyed its library, confiscated securities held at the bank, and arrested many of its members.

Societies of linguists, historians and scholars in some other fields attempted to continue their activity for some time, but they were floundering. The members were soon to experience Soviet repression; part of them withdrew to the West.

Following the incorporation of Lithuania into the USSR in August 1940 a speedy reorganization of science was started. The activity of the majority of science institutions was suspended or disrupted. From the organizational point of view this may be viewed as the beginning of the institutionalization of science along the Soviet lines, i.e. the creation of a network of entirely new science institutions and organizations adopting strict Soviet criteria of cadres selection and certification and adapting the independent Lithuania's projects to establish

the academy of sciences and to transfer the major portion of scientific potential from Kaunas to Vilnius.

In the autumn and winter of 1940 the Soviet system of the award of academic degrees and titles was introduced and new requirements of research work experience and training came to be applied. In order to be selected for further activity at research and education institutions, scholars in the humanities had to satisfy especially strict ideological and political requirements. Simultaneously a Soviet scheme of the organization and coordination of the activities of research and education institutions was implemented.

This pointed to the official intention of the transformation of science system, i.e. an attempt to adapt to the Soviet system suitable researchers, to employ their organizational skills, projects, and developed research basis thus camouflaging the implementation of the Soviet model of science organization, which rejects 'misfit' intellectuals. The same period saw appearing the first marks of an unofficial science transformation, which was aimed at the preservation of the authentic scientific heritage, base, cadres, and research continuity and at the adaptation to the new environment of uninterrupted pressure.

Forming of the principal scientific institution, the Academy of Sciences, was begun not only with the transfer of the Institute for Lithuanian Studies from Kaunas to Vilnius in the October and November of 1940, but also with the passing of the property, valuable material, books and other resources of closed scientific organizations of Vilnius to the academy. Simultaneously it was the transfer of cultural heritage, which had been long assembled and studied by Lithuanians and other nationalities residing in Lithuania. But the preservation and further enhancement of the heritage had not been the central focus of the Academy of Sciences of the Lithuanian SSR, which was established in early 1941 and was initially concentrated on the consolidation of the Soviet system. Care of the cultural heritage of the Lithuanian nation was largely exercised within the limits of individual initiative and freedom of action allowed.

There were attempts to begin some new public organizations of scientists, but the authorities, though permitting social activity of scholars, did not tolerate different opinions and tried to unify Lithuanian institutions of higher education and science and to establish new organizations following the Soviet model as quickly as possible. On the other hand, emphasis was laid on the importance of „local initiatives", therefore it was sought to direct the activity of scholars in proper direction.

Soviet lifestyles and political and ideological pressure had by no means become acceptable for all the new organizers of science – some of them still had illusions to safeguard and to continue previously started research projects and to foster cultural heritage. Five out of thirteen members elected to the Academy of Sciences in 1941, including the humanities scholars Mykolas Biržiška, Vaclovas Biržiška, and Vincas Krėvė Mickevičius, fled to the West during the war.

The Soviet regime encouraged the birth of duality: along with the official conduct patterns that were based on the imposed Soviet value system, there existed a hidden behaviour of society members, which was naturally influenced by ethnic culture. The coexistence and permanent interaction between the two different layers of behaviour lead to the acquisition of an experience, which may be characterized as the ability to act under the occupational regime; in other words, the society acquired the capability to exist in the environment of total sovietization. This dramatic experience manifested itself as the ability to manoeuvre and to seek at least minimal self-expression, i.e. to have an authentic cultural life. Nevertheless, the social activity of scholars and the possibilities of forming organizations and clustering intellectuals were highly restricted.

Only with the changing political situation in Lithuania in the late 1980s the question of the reestablishment of public scientific organizations and legitimization of their activity became part of a new cultural movement and a proof of the continuity of Lithuanian culture and its nourishment. The national revival that was spreading throughout the country in 1988 brought about a decision to re-establish under the same name the Society for Lithuanian History that functioned between 1929 and 1940. The Society for Lithuanian Language was also restored in the same year.

In 1989 the process of the restoration of the activity of the Lithuanian Catholic Academy of Science, which had operated in exile, began. In 1992 its headquarters were moved to Lithuania and the academy started to organize events and to publish publications. Local and émigré scientists began restoration of other scientific organizations, which was based on the cultural values and organizational practices of the interwar period, though it was attempted to adjust to the changed times as well.

NAUDOTI ŠALTINIAI IR LITERATŪTA

Archyvų ir bibliotekų rankraštynų fondai

Lietuvos centrinis valstybės archyvas. Vidaus reikalų ministerijos fondas – f. 377, 394, 402, 756, 1367. Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinės fondas – f. 402. Karo mokslo draugijos fondas – f. 889.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius. Lietuvių kalbos draugijos fondas – f. 63. Lietuvos istorijos draugijos fondas – f. 267. XXVII knygos mėgėjų draugijos fondas – f. 59. Vilniaus mokslinio instituto Rytų Europai tirti fondas – f. 223. Karo mokslo draugijos fondas – f. 75. Lietuvių mokslo draugijos rankraščiai – f. 29, 246, 247, 266. Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos raštai – f. 96, 12. Draugijos Vilniaus krašto išvadavimo istorijai tirti dokumentai – f. 9. Baltarusių mokslo draugijos raštai – f. 12, 21, 264. Mokslo bičiulių draugijos Vilniuje rankraščiai – f. 79, 29. Žydų mokslo draugijos raštai – f. 163, 264. Lietuvos bibliotekininkų draugijos rankraščiai – f. 12, 163. Laisvosios filosofinės draugijos rankraščiai – f. 12, 163.

A. Šapokos fondas – f. 233. A. Viskanto fondas – f. 255. J. Bulotos rankraščiai – f. 29.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštynas. Lietuvių mokslo draugijos fondas – f. 22. Lietuvių kalbos draugijos fondas – f. 52. Jono Jablonskio fondas – f. 55. Fotomedžiaga.

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius. Lietuvos – Vytauto Didžiojo universiteto fondas – f. 96, 98. Humanitarinių mokslų ir literatūros draugijos rankraščiai – f. 1 – 322.

Skelbti šaltiniai ir kitos publikacijos

1. Acukas A. Karo mokslų draugijos paskutinių metų darbai // *Kardas*, 1933, nr. 9.
2. Alseika D. Daktaras Basanavičius kaipo Lietuvių mokslo draugijos įkūrėjas, vedėjas ir mokslininkas // *Lietuvių tauta*, kn. IV, sąs. 2. Vilnius, 1928.
3. Ambrazevičius J. Naujosios lietuvių literatūros idėjinės ir forminės linkmės // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 2, Kaunas, 1937.
4. Antano Smetonos Lituanistikos Instituto statutas // *Vyriausybės žinios*, nr. 624, 1938 spalio 31 d.
5. Antrasis Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 2, Kaunas, 1937.
6. Ašmantas A. Iš romantiškos į mokslinę kalbotyrą Lietuvoje // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 3, Kaunas, 1940.
7. Baigiant penkerius metus // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 10.
8. Balčikonis J. Visuomenė ir žodynas // *Gimtoji kalba*, 1933, sąs. 5.
9. Balčiūnas J. M. Lietuva ir Lenkija unijų šviesoje // *Kardas*, 1930, nr. 11.
10. Basanavičius J. *Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija*. Vilnius, 1997.
11. Bendrinės kalbos kultūra ir LKD // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 1 –2.
12. Bendrinės kalbos normalizacijos kriterijai. LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 9.
13. Biržiška M. Lietuvos kelias į Mokslų akademiją // *Lituanistica*, 1987, nr. 2.
14. Biržiška V. *Iš mūsų laikraščių praeities*, Kaunas, 1933.
15. Biržiška V. Lietuvos aukštosios mokyklos // *Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*, Kaunas, 1990.
16. Biržys P. Pirmas pėstininkų pulkas bolševikų fronte // *Kardas*, 1927, nr. 1.
17. Biržys P. Rinkime kariuomenės istorijai medžiagą // *Kardas*, 1926, nr. 26.
18. Brenderis P. Kalba ir kalbėjimas // *Kalba*, 1930, t. 1, sąs. 1.
19. Brensztejn M. *Biblioteka Towarzystwa przyjaciól nauk w Wilnie*. Vilnius, 1932.
20. Brensztejn M. *Nauka w Republice Litewskiej*. Warszawa, 1934.
21. Brensztejn M. *Towarzystwo przyjaciól nauk w Wilnie*. Vilnius, 1937.
22. Čepinskis V. Mokslas // *Kultūra*, 1923, nr. 1.
23. Čepinskis V. Mokslas // *Kultūra*, 1923, nr. 1.
24. Čepinskis V. Mokslinės tiesos problema // *Židinys*, 1935, t. 21, nr. 2.
25. Čepinskis V. Mokslo krizė // *Židinys*, 1938, t. 27, nr. 2.
26. Čepinskis V. Religija ir mokslas // *Židinys*, 1929, t. 9, nr. 1.
27. Dambrauskas L. Dalykų dėstymas mokykloje // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 8.
28. Dambrauskas L. Ką apie „Gimtąją kalbą" sako jos skaitytojai? // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 1–2.
29. Darbą pradedant // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2.

30. *Das Jiddische Wissenschaftliche Institut 1925 – 1928*, Berlin, 1929.
31. Dėl Lietuvių mokslo draugijos // *Vilniaus žodis*, 1938 gegužės 28.
32. Dr. Jonas Basanavičius ir Lietuvių mokslo draugija // *Sekmoji diena*, 1921 lapkričio 27.
33. Draugijų įstatymas // *Vyriausybės žinios*, Nr. 522, 1936 m. vasario 1 d.
34. Draugijų įstatymo pakeitimas // *Vyriausybės žinios*, nr. 557, 1936 lapkričio 12.
35. Draugijų sąrašas // *Laikinosios Vyriausybės žinios*, nr. 17, 1919 gruodžio 17.
36. Eretas J. Katalikai ir mokslas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 1, Kaunas, 1935.
37. Eretas J. Dvi generacijos mūsų krikščioniškosios kultūros tarnyboje. Nuo „Tėvynės sargo" įsteigimo (1896) iki „Naujosios Romuvos" įkūrimo (1931) // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 7, Roma, 1972.
38. Eretas J. Kelias ir etapai į šių dienų dvasios krizę // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 2, Kaunas, 1937.
39. Estų mokslo draugijos 100 metų sukakties minėjimas Tartu // *Lietuvos aidas*, 1938, vasario 4.
40. Fraenkel E. Apie Vilniaus Krašto lietuviškų tarmių ypatybes // *Lietuvių tauta*, kn. 5, 1936.
41. Gamtos tyrimo stoties etatai // *Vyriausybės žinios*, nr. 66, Kaunas, 1921 birželio 16.
42. Gamtos tyrimo stoties įstatymas // *Vyriausybės žinios*, nr. 66, Kaunas, 1921 birželio 16.
43. Girnius J. Egzistencinė filosofija ir ateties rūpesčiai // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 3, Kaunas, 1940.
44. Iš LMD kronikos // *Lietuvių tauta*, kn. 3, sąs. 2, 1923.
45. Iš LMD kronikos // *Lietuvių tauta*, kn. 3, sąs. 3, 1925.
46. Iš LMD kronikos // *Lietuvių tauta*, kn. 5, 1936.
47. Įstatymas apie draugijas // *Laikinosios vyriausybės žinios*, nr. 15, 1919 lapkričio 24.
48. Ivinskis Z Aktualieji mūsų praeities klausimai ir jų įtaka dabarčiai // *Kardas*, 1939, nr. 12.
49. Ivinskis Z. Lietuvos istorija romantizmo metu ir dabar // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 3, Kaunas, 1940.
50. Ivinskis Z. Lietuvos praeities ir dabarties kryžkelės // *Naujoji Romuva*, 1933, nr. 17.
51. *Jablonskio raštai*, t. 1–5. Kaunas, 1932–1936.
52. Jablonskis K. Dėl 1408 metų Vytauto privilegijos Kauno miestui tikrumo // *Praeitis*, t. 1, 1930.
53. Jakštas A. „Didžioji realybė" ir Dievas // *Židinys*, 1929, t. 9, nr. 1.
54. Janulaitis A. Lietuvos istorijos programa ir raštija // *Kardas*, 1925, nr. 19.
55. Juškevičius A., Maceika J. *Vilnius ir jo apylinkės*. Vilnius, 1991.
56. Karo mokslų draugijos gyvenimas // *Kardas*, 1929, nr. 2.
57. Kauno komendantūros monografijos pasirodymo proga // *Kardas*, 1931, nr. 3.
58. Krašto gynimas ir visuomenė // *Kardas*, 1925, nr. 13.
59. Krėvė V. Apie vertėjus ir jų darbus // *Literatūra*, 1936, nr. 1.
60. Kričinskis S. *Lietuvos totoriai*, Vilnius, 1993.

61. Kronika // *Rocznik tatarski*, t. 2, 1935.
62. Kronika // *Vilniaus žodis*, 1931 balandžio 22.
63. Kronika // *Vilniaus žodis*, 1938 liepos 15.
64. Kryczyński L. Tatarzy litewscy w wojsku polskiem w powstaniu 1831 roku // *Rocznik tatarski*, t. 1, 1932.
65. Kryczyński S. Tatarzy litewscy // *Rocznik tatarski*, t. 3, 1938.
66. Kuodys L. Gimtoji kalba visų mokytojų rūpestis // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 5.
67. Kuraitis P. Tauta ir jos filosofija // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 3, Kaunas, 1940.
68. Kuzmickis Z. Ir kas mus riša su Vilniumi // *Kardas*, 1930, nr. 2.
69. Kuzmickis Z. Kalba ir visuomenė // *Kalba*, 1930, t. 1, sąs. 1.
70. Kuzmickis Z. Lietuvių religija // *Kardas*, 1931, nr. 3.
71. Kuzmickis Z. Trakų pilis ir jos valdovai // *Kardas*, 1930, nr. 10.
72. Laiškai // *Augustinas Janulaitis: praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*. Vilnius, 1989.
73. Laukaitis J. Mūsų bažnytinė kalba // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 8.
74. Laurinaitis J. M. Lietuvių kalbos draugiją pasitinkant // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2.
75. Laurinaitis J. M. Pirmieji LKD žingsniai // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 4.
76. Laurinaitis J. M. Tvirtai gaivinkime lietuvių kalbą Vilniaus krašte // *Gimtoji kalba*, 1939, sąs. 9.
77. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos įstatai*. Kaunas, 1923.
78. Lietuvių mokslo draugijos susirinkimas // *Vilniaus rytojus*, 1934 birželio 2.
79. Lietuvos bibliotekininkų draugijoje // *Bibliografijos žinios*, 1939, nr. 4.
80. Lietuvos bibliotekininkų draugijos kronika // *Bibliografijos žinios*, 1933, nr. 6.
81. Lietuvos istorijos draugijos įstatai, 1929 m. // *Praeitis*, 1930, t. 1.
82. *Lietuvos okupacija ir aneksija 1939 – 1940*. Dokumentų rinkinys. Vilnius, 1993.
83. LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 11.
84. LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 12.
85. LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1936 sąs. 1–2.
86. LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 4.
87. LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 7.
88. LKD kronika // *Gimtoji kalba*, 1940, sąs. 9–10.
89. Łowmiański H. Wchody miast litewskich // *Ateneum Wileńskie*, R. 1, 1923; R. 2, 1924.
90. Maceina A. Kultūros sinteze ir lietuviškoji kultūra // *Židinys*, 1939, nr. 5–6.
91. Mackonis R. *Amžiaus liudininko užrašai*, Vilnius, 2001.
92. Mackonis R. *Dvylika Vilniaus kunigų*, Vilnius, 1994.
93. Mašiotas P., Skardžius P. Matematikos terminų reikalu // *Gimtoji kalba*, 1936, sąs. 10.
94. *Medžiaga kariškai Lietuvos istorijai*, Kaunas, 1928.
95. Navakas. Karo mokslų draugija // *Mūsų žinynas*, 1929, t. 15, nr. 45.

96. Otrębski J. *O t. zw. Baudouinowskiej patalizacji w językach słowiańskich*, Wilno, 1929.
97. Otrębski J. *O pochodzeniu łacińskiego perfectum na -vi i -ui*, Wilno, 1927.
98. Otrębski J. *Z dziejów języka łacińskiego*, Wilno 1924.
99. Penkauskas P. Lietuvių istorijos versmių leidimas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 1, Kaunas, 1935.
100. Persitvarkant // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2.
101. Pirmas Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 1, 1935.
102. Račkus A. Gintaras numizmatikoje // *Lietuvių tauta*, kn. 4, sąs. 1, 1926.
103. Raštikis St. Estų kariuomenės formavimas ir pirmieji jos žygiai // *Kardas*, 1925, nr. 12.
104. Rimantas J. Centrinei valstybės bibliotekai 20 metų // *Bibliografijos žinios*, 1939, nr. 8.
105. Rudzis M. Vilniaus krašto dzūkų burtai, patarlės, mįslės ir žaidimai // *Lietuvių tauta*, kn. 3, sąs. 2.
106. Ružancovas A. Centrinė kariuomenės biblioteka 1932 m. // *Mūsų žinynas*, 1933, t. 24.
107. Šalkauskis S. Ideologiniai dabarties krizių pagrindai // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 2, Kaunas, 1937.
108. Šalkauskis S. *Lietuvių tauta ir jos ugdymas*, Kaunas, 1933
109. Šalkauskis S. Pagrindiniai terminų darybos principai // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 4.
110. Salys A. A. Dambrauskas – Jakštas // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 2.
111. Salys A. Kalbotyra mokyklinių kalbų dėstyme // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 2, Kaunas, 1937.
112. Salys A. Mokykla ir kalba // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2.
113. Sendzikas K. Kauno Metropolijos Seminarijos bibliotekos veikimas 1937 m. // *Bibliografijos žinios*, 1938, nr. 2.
114. Skardžius P. Bendrinė kalba ir jos rūšys // *Gimtoji kalba*, 1935, sąs. 1–2.
115. Skardžius P. Mūsų laikraščių kalba // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 1.
116. Skardžius P. P. Avižonis // *Gimtoji kalba*, 1939, sąs. 8.
117. Skardžius P. Prielinksniai ir veiksmažodžiai // *Kalba*, 1930, t. 1, sąs. 1.
118. Skardžius P., Šalkauskis S. Bendroji filosofijos terminija // *Gimtoji kalba*, 1938, sąs. 3.
119. Skardžius P. Teatras ir radiofonas // *Gimtoji kalba*, 1937, sąs. 1.
120. Šlapelis J. Mįslės surinktos Lazūnų parapijoi // *Lietuvių tauta*, kn. 3, sąs. 2.
121. Sruoga B., Žadeika V. *Kipras Petrauskas*, Kaunas, 1929.
122. *Statut stowarzyszenia „Institut naukowo – badawczy Europy Wschodniej"*. Warszawa, 1930.
123. *Statut Towarzystwa Miłośników Historji I Literatury Karaimskiej*, Wilno, 1932.
124. Susirinkimų įstatymas // *Laikinosios vyriausybės žinios*, nr. 20, 1920 m. kovo 4 d.
125. Taisyklės draugijų įstatymui vykdyti // *Vyriausybės žinios*, nr. 553, 1936 spalio 8.

126. Taisyklės skirti stipendijoms aukštąjį mokslą einantiems // *Laikinosios vyriausybės žinios*, nr. 11, 1919 rugpjūčio 28.
127. Tarasenka P. *Priešistorinė Lietuva. Vadovas krašto praeities tyrimo darbams*, Kaunas, 1927.
128. Totoraitis J. Lenkų išleistieji Vatikano istorijos šaltiniai // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 3, Kaunas, 1940.
129. Totoraitis M. Būdingieji Sūduvos ir Užnemunės istorijos bruožai // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 2, Kaunas, 1937.
130. Trečiasis Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimas // *LKMA suvažiavimo darbai*, t. 3, Kaunas, 1940.
131. Universiteto statutas // *Vyriausybės žinios*, nr. 86, 1922 balandžio 22.
132. Untulis B. Lietuvos vietovardžių slavinimas // *Lietuvių tauta*, kn. 5, 1936.
133. *Užgesę žiburiai. Bografijų ir nekrologų rinkinys*, Kaunas, 1930.
134. Valaitis A. Iš Lietuvių mokslo draugijos istorijos // *Lietuvių tauta*, kn. IV, sąs. 3. Vilnius, 1932.
135. Valstybės išlaidų sąmata 1925 metams // *Vyriausybės žinios*, nr. 182, 1925 m. vasario 14 d.
136. Viskantas A. Vytautas, Didysis Lietuvos kunigaikštis, o Gardelio unija // *Lietuvių tauta*, kn. 4, sąs. 1, 1926.
137. *Vytauto Didžiojo Universitetas Kaune 1922–1932*, Kaunas, 1932.
138. *Vytauto Didžiojo Universiteto statutas*, Kaunas, 1937.
139. *Wilno i ziemia Wileńska. Zarys monograficzny*, t. 1, Wilno, 1930.
140. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*, t. 1, Kaunas, 1933.
141. XXXVII Knygos mėgėjai // *Lietuvos aidas*, 1931 sausio 9.
142. Zajączkowski A. Elementy tureckie na ziemiach polskich // *Rocznik tatarski*, t. 2, 1935.
143. Žemės ūkio akademijos statutas // *Vyriausybės žinios*, nr. 170, Kaunas, 1924 m. rugsėjo 3 d.
144. *Żydowski Instytut Naukowy*, Wilno, 1937.

Naudota mokslinė literatūra

1. Aleksandravičius E. *Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831–1863 metais.* Vilnius,1989.
2. Atamukas S. *Lietuvos žydų kelias.* Vilnius, 1998.
3. Bagdonavičius V. *Sugrįžti prie Vydūno.* Vilnius, 2001.
4. Bakonis E. Istorijos ir kultūros paminklų apsauga Lietuvoje 1918–1940 metais // *Istorija,* t. 33, 1994.
5. Bakonis E. Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 m. // *Mūsų praeitis,* 1990, nr. 1.
6. Biuletyn Institutu naukowo – badawszego Europy Wschodniej w Wilnie „Balticoslavica". Spis treści // *Acta Baltico – Slavica,* t. 16, 1984.
7. Bloznelis M. Akademijos kelias // *Naujoji Romuva,* 2002, nr. 4.
8. Boruta J. Žvilgsnis į Lietuvių katalikų mokslo akademijos istoriją // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos probleminė konferencija* 1990 m. vasario 17 d. Vilnius, 1990.
9. Brazaitis J. Akademija Tautos kryžkelėse // *LKMA suvažiavimo darbai,* Roma, 1982, t. IX.
10. Bumblauskas A. Zenono Ivinskio vieta mūsų istoriografijoje // *Naujoji Romuva,* 1994, nr. 1.
11. Butkuvienė A. *Lietuvos kultūros istorijos metmenys (1904–1940).* Kaunas, 1997.
12. Carr E. H. *Kas yra istorija?* Vilnius, 1999.
13. Čižikienė N. Iš Lietuvių kalbos draugijos ir „Gimtosios kalbos" veiklos // *Mūsų kalba,* 1986, nr. 2.
14. *Didysis jo nuotykis: Prof. J. Eretas tarnyboje Lietuvai.* Brooklyn, N.Y., 1971.
15. Dundulis A. Lietuvių kalbos draugija // *Gimtoji kalba* (JAV), 1958, nr. 1.
16. Gaigalaitė A. „Kultūros" bendrovės veikla Lietuvoje // *Iš lietuvių kultūros istorijos,* t. 3, Vilnius, 1961.
17. Gaigalaitė A. Lietuvos valstybės pagalba Vilnijos lietuvių organizacijoms // *Lietuvos istorijos metraštis.* 1994 metai, Vilnius, 1995.
18. Galaunė P. Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija // *Bibliotekų darbas,* 1976, nr. 10.
19. Garliauskas A. *Inteligentija 1940 – metais.* Vilnius, 1991.
20. Garniewicz J. *Białoruskie Towarzystwo Naukowe w Wilnie (1918 – 1939) // Acta Baltico – Slavica,* t. 16, 1984.
21. Gineitienė D., Domarkas V. *Visuomeninių organizacijų įtaka viešojo administravimo institucijoms.* Kaunas, 2000.
22. Girnius J. *Pranas Dovydaitis.* Chicago, 1975.
23. Girnius S. Mokslo kooperacijos bendrovė „Žinija" // *Žinija Lietuvoje.* Kaunas, 2000.
24. Glosienė A. Knygų leidyba Lietuvoje 1918 – 1940 m. // *Knygotyra,* nr. 17, sąs. 1.

25. Yla S. Lietuvių katalikų mokslo akademija. Bendras žvilgsnis į praeitą kelią // *LKMA suvažiavimo darba*. Roma, 1964, t. V.
26. Ilgiewicz H. Polityka caratu wobec towarzystw naukowych w Wilnie // *Wilno i świat: dzieje środowiska intelektualnego*. Białystok, 2002.
27. Ilgiewicz H. *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*. Toruń, 2005.
28. Ilgiewič H. Lietuvos mokslo draugijų veikla XX a. pradžioje // *Žinija Lietuvoje*. Kaunas, 2000.
29. Jakštas P. Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos nario prisiminimų // *Bibliotekų darbas*, 1988, nr. 3.
30. Jakštas P. *Knygos*. Vilnius, 2003.
31. Jurginis J. Lietuvių mokslo draugija // *Mokslo, kultūros ir švietimo draugijos*. Vilnius, 1975.
32. Jurgutytė A. Jonas Basanavičius ir romantizmas // *Dr. Jonas Basanavičius*. Vilnius, 2003.
33. Kaunas D. *Kultūros karininkas*. Vilnius, 2004.
34. Kaunas D. Lietuvių literatūros draugija // *Knygotyra*. Vilnius, 1997.
35. Keršytė N. *Lietuvos muziejai iki 1940 metų*. Vilnius, 2003.
36. Kiaupa Z. Lietuvos istorijos draugijos atkūrimas // *Mūsų praeitis*, 1990, nr. 1.
37. Kijas A. Towarzystwo Przyjaciól Nauk w Wilnie // *Wilno: kresy Pótnocno–Wschodnie*, t. 2, Białystok, 1996.
38. Klimavičiūtė J. Botanika Lietuvių mokslo draugijos veikloje // *Mokslotyra*, 2000, nr. 2.
39. Klimka L. Lietuvos gamtininkų draugija – „Žinijos" pirmtakas // *Žinija Lietuvoje*. Kaunas, 2000.
40. Knygotyra. *Enciklopedinis žodynas*. Vilnius, 1997.
41. Kobeckaitė H. *Lietuvos karaimai*. Vilnius, 1997.
42. Kobeckaitė H. Lietuvos Orientas: jo šaknys ir tyrimai // *Lietuvos aidas*, 1993 spalio 13.
43. Krikštopaitis J. A. Dvylipumo briauna sovietmečio visuomenės elgsenoje // *Priklausomybės metų (1940 – 1990) lietuvių visuomenė: pasipriešinimas ar prisitaikymas*. Vilnius, 1996.
44. Krikštopaitis J. A. Kelias, kurį pramynė Lietuvių mokslo draugija ir tęsė Lietuvos universitetas // *Žinija Lietuvoje*, Kaunas, 2000.
45. Krikštopaitis J. A. Lietuvos mokslas, patyręs prievartą // *Filosofija, sociologija*, 1998, Nr. 1.
46. Kuhn T. *Mokslo revoliucijų struktūra*. Vilnius, 2003.
47. Lapinskienė A. Jonas Basanavičius – Lietuvių mokslo draugijos steigėjas // *Dr. Jonas Basanavičius*. Vilnius, 2003.
48. Lasinskas P. *Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 metais*. Vilnius, 2004.
49. Lasinskas P. Z. Ivinskio teorinės nuostatos ir paieškos XX a. 4-ajame dešimtmetyje // *Lituanistica*, 2000, nr. ½.
50. Liekis A. Lietuvos TSR Mokslų akademijos genezė ir kai kurie jos raidos etapai // *Lietuvos TSR Mokslų akademija ir taikomieji mokslai respublikoje 1941–1985 m*. Vilnius, 1985.

51. Liekis A. Lietuvos TSR Mokslų Akademijos įkūrimas ir veikla 1941 metais // *Lietuvos istorijos metraštis*, 1987 metai.
52. Liekis A. *Mokslinės techninės draugijos Lietuvoje.* Vilnius, 1986.
53. *Lietuvių istorijos draugija 1956 – 1981*. Chicago, 1981.
54. *Lietuvos žemės ūkio akademija 1924–1994.* Vilnius, 1994.
55. Liulevičius V. *Išeivijos vaidmuo Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo darbe.* Chicago, 1981.
56. Mačionis Z., Čepinskis J. *Profesorius Vincas Čepinskis.* Vilnius, 1992.
57. Mačiulis D. Antano Smetonos lituanistikos instituto įkūrimas // *Lituanistica*, 2002, nr. 2.
58. Mačiulis D. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927 –1940 m.* Vilnius, 2005.
59. Makowski B. Z dziejów Litewskiego Towarzystwa Naukowego w Wilnie 1920–1939 // *Acta Baltico-Slavica*, Wroclaw etc., 1973, t. 12.
60. Maksimaitis M., Vansevičius S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius, 1997.
61. Mančinskas Č. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais.* Vilnius, 1996.
62. Mančinskas Č. Lietuvos universitetas – pagrindinis mokslo žinių skleidėjas ir populiarintojas tarpukario Lietuvoje // *Žinija Lietuvoje.* Kaunas, 2000.
63. Masiulis K. *Moderniojo mokslinio pasaulėvaizdžio formavimasis Lietuvoje*. Vilnius, 1992.
64. Merkys V. *Konstantinas Jablonskis*. Vilnius, 1991.
65. Mickevičienė D. Indoeuropiečių protėvynės idėjų sklaida // *Acta Orientalia Vilnensia*, 2000, nr. 1.
66. Milius V. *Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija*. Vilnius, 1993.
67. Naują darbą pradedant // *Gimtoji kalba* (JAV), 1958, nr. 1.
68. Noreikienė S. *Lietuvių draugija TSRS tautų kultūrai pažinti.* Vilnius, 1978.
69. Norkus Z. *Istorika*. Vilnius, 1996.
70. *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto.* Kaunas, 1997.
71. Palionis J. Pranas Skardžius ir lietuvių kalbos kultūra // *Gimtoji kalba*, 1990, nr. 8 – 9.
72. Petrauskienė I. Vilniaus mokslo bičiulių draugija // *Mokslas ir gyvenimas*, Vilnius, 1978. Nr. 12.
73. Petrauskienė L. Vilniaus mokslo bičiulių draugija // *Mokslo draugijos Lietuvoje*. Vilnius, 1979.
74. Pileckis S., Zajančkauskas P., Jakimavičius A. Taikomoji entomologija Lietuvoje // *Lietuvos TSR Mokslų akademija ir taikomieji mokslai respublikoje 1941–1985 m.* Vilnius, 1985.
75. Povilaitis B. *Lietuvos žemės ūkis 1918–1940.* Torontas, 1988.
76. Pruskus V. *Sociologija: teorija ir praktika*. Vilnius, 2004.
77. Pukienė V. *Lietuvių švietimo draugijos XX a. pradžioje*. Vilnius, 1994.
78. Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija // *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 2.
79. Ragauskas A. Lietuvos istorijos mokslo sovietizacija 1940 – 1941 m. // *Lietuvos istorijos metraštis.* 1994 metai, Vilnius, 1995.
80. Rolbiecki W. *Towarzystwa naukowe w Polsce*. Warszawa, 1972.

81. Samalavičius A. *Universiteto idėja ir akademinė industrija.* Vilnius, 2003.
82. Sauka L. Jonas Basanavičius – tautosakininkas // *Dr. Jonas Basanavičius.* Vilnius, 2003.
83. Sauka L. Neslūgstantis rūpinimasis tautosaka // *Jonas Basanavičius. Raštai,* kn. 2. Vilnius, 2004.
84. Steponavičienė D. *Petras Tarasenka.* Vilnius, 1996.
85. Sužiedėlis S. Istorijos politizavimas išeivijoje ir Lietuvoje // *Priklausomybės metų (1940 – 1990) lietuvių visuomenė: pasipriešinimas ar prisitaikymas.* Vilnius, 1996.
86. Sverdiolas A. *Kultūros filosofija Lietuvoje.* Vilnius, 1983.
87. Szornel-Dąbrowska B. Krokuvos Knygos mėgėjų draugijos veikla tiriant ekslibriso ženklus // *Knygotyra,* 2004, nr. 42.
88. Šenavičienė I. Matematikos, fizikos ir technikos mokslų organizavimas ir plėtojimas Lietuvos TSR Mokslų Akademijoje // *LTSR MA darbai,* A serija, 1989, t. 3.
89. *Tadas Ivanauskas.* Vilnius, 1976.
90. Tyla A. LKMA įsteigimo idėja, įsikūrimas ir veikla nepriklausomoje Lietuvoje // *LKMA metraštis,* t. 8, Vilnius, 1994.
91. Truska L. *Antanas Smetona ir jo laikai.* Vilnius, 1996.
92. Užuotienė A. Lietuvos gamtininkų draugija // *Mokslo draugijos Lietuvoje.* Vilnius, 1979.
93. Vasiliauskienė A. *Akmenuotas patrioto kelias.* Vilnius, 2001.
94. Vasiliauskienė A. Istorikai Lietuvių katalikų mokslo akademijoje // *LKMA metraštis,* 1994, t. 8.
95. Vasiliauskienė A. *Lietuvių katalikų mokslo akademija.* Vilnius, 1992.
96. Vasiliauskienė A. LKMA genezės aspektai // *LKMA metraštis,* 2003, t. 22.
97. Vasiliauskienė A. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos žinynas.* Alytus, 1997.
98. Vasiliauskienė A. LKMA Istorikų sekcija išeivijoje // *Istoriko atsakomybė.* Vilnius, 2002.
99. Vasiliauskienė A. Prof. Juozas Eretas ir jo pažiūros į lietuvių kultūros istoriją // *Lietuvos istorijos studijos,* t. 4, Vilnius, 1997.
100. Vasinauskas P. *Lietuvos žemės ūkio mokslų raida.* Vilnius, 1986.
101. *Vilniaus žydų intelektualusis gyvenimas iki Antrojo pasaulinio karo.* Vilnius, 2004.
102. Viščinis K. Etnografinė medžiaga Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rankraščiuose // *Lietuvos istorijos metraštis,* Vilnius, 1981.
103. Żytkowicz L. Towarzystwo przyjaciól nauk w Wilnie 1907–1940 // *Z dziejów nauki polskiej.* Warszawa etc., 1975.
104. Žemaitytė Z. *Paulius Galaunė.* Vilnius, 1988.
105. ŽukasV. *Lietuvių knygotyros bruožai.* Vilnius, 1989.
106. Василяускене А. Литовска католицка наукова академія: видавнича діяльність (1922–1940) // *Вістник Львівського университету. Серия: Книгознавство.* Вып.1, 2006.
107. Гришин Я. Я. *Польско – литовские татары.* Казань, 2000.

PRIEDAI

Lentelė 1

Humanitarų padaliniai daugiaprofilinėse mokslo draugijose

Organizacijos	Įsteigimo metai	Lituanistiniai padaliniai	Įregistravimo vieta	Numatyta veikimo teritorija
1. Lietuvių mokslo draugijos Kauno skyrius	1920	Lietuvos pažinimo sekcija	Kauno miestas	Kauno miestas ir apskritis
2. Lietuvių katalikų mokslo akademija	1922	1. Kalbos ir literatūros sekcija 2. Istorijos sekcija	Kauno miestas	visa Lietuva
3. Karo mokslų draugija	1923	1. Istorijos sekcija 2. Bibliotekų, archyvų ir muziejų sekcija	Kauno miestas	visa Lietuva

Lentelė sudaryta remiantis: Vidaus reikalų ministerijos fondas // Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 377, 394, 402, 756, 1367; Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinės fondas // Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 402.

Lentelė 2

Humanitarų mokslo draugijų veikimo struktūra

Organizacijos	Įsteigimo metai	Struktūra	Būstinė	Veikimo teritorija
1. Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija	1927	1. Literatūros sekcija 2. Istorijos sekcija	Kauno miestas	visa Lietuva
2. Kalbos draugija	1925	1. Rašybos komisija 2. Redakcijos komisija	Kauno miestas	visa Lietuva
3. Lietuvių kalbos draugija	1935	1. Terminologijos sekcija 2. Viešosios kalbos sekc. 3. Spaudos kalbos sekc. 4. Mokyklinės kalbos sekc. 5. Užsienio lietuvių sekc. 6. Vertimų kalbos sekc. 7. Dvi komisijos 8. „Gimtosios kalbos" redkolegija	Kauno miestas	visa Lietuva ir lietuvių išeivija
4. Jono Jablonskio fondas	1930	–	Kauno miestas	Nepriklausomos Lietuvos teritorija
5. Lietuvos istorijos draugija	1929	1. Keturios komisijos 2. Istorijos mokytojų sekcija	Kauno miestas	visa Lietuva
6. XXVII knygos mėgėjų draugija	1930	–	Kauno miestas	Kauno miestas
7. Lietuvos bibliotekininkų draugija	1931	–	Kauno miestas	visa Lietuva
8. Laisvoji filosofinė draugija	1922	–	Kauno miestas	visa Lietuva

Lentelė sudaryta remiantis: Vidaus reikalų ministerijos fondas // Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 377, 394, 402, 756, 1367; Kauno miesto ir apskrities viršininko raštinės fondas // Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 402.

Lentelė 3

Humanitarų mokslo organizacijų specializuoti periodiniai leidiniai

Organizacijos	Periodiniai leidiniai	Leidimo pradžia
1. Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija	„Literatūra"	1936
2. Kalbos draugija	„Kalba"	1930
3. Lietuvių kalbos draugija	„Gimtoji kalba"	1933
4. Lietuvos istorijos draugija	„Praeitis"	1930
5. XXVII knygos mėgėjų draugija	XXVII knygos mėgėjų metraštis	1933
6. Lietuvos bibliotekininkų draugija	„Bibliografijos žinios" (perimta)	1931

Lietuvių mokslo draugijos nariai

nuo 1907.IV.7 iki 1932.IV.7 mirusieji, liovę jais būti ir tebėsą*

Garbės nariai

1. Basanavičius Jonas d-ras
2. Baudouin de Courtenay J. prof.
3. Bezzenberger Adalbertas d-ras prof.
4. Fortunatov F. akadem. prof.
5. Jaunius Kazimieras kun. prof.
6. Lamanski V. akadem. prof.
7. Leskien August d-ras prof.
8. Prochaska Antanas archiv. d.
9. Šachmatov A. akadem. prof.
10. Volteris Edvardas prof.
11. Wróblewski Tadas jur.

Nariai korespondentai

1. Baltramaitis Silvestras bibl.
2. Bučas Kazys
3. Daugirdas Tadas dv.
4. Dorič Aleksandras d-ras
5. Dovaina-Silvestravičius Meč. lit.
6. Endzelins J. prof.
7. Gruševski M. prof.
8. Jablonskis Jonas g. mok.
9. Meulen van der R. d-ras prof.
10. Niemi A. d-ras prof.
11. Romeris Mykolas jur.
12. Skirmuntt Konstancija lit.
13. Srba Adalbertas kun.
14. Vilčinskis Algirdas lit. Jonas kun. lit.
15. Žilinskas Jonas kun. lit.

Nariai bendradarbiai

1. Didžiulienė Liudvika dv.
2. Jacevičius Pranas vald.
3. Kalvaitis Vilius lit.
4. Slančiauskas Motiejus ūk.
5. Šutinas Antanas arch. d.

Nariai labdariai

1. Aglinskis Kazys prov.
2. Ambrazaitis Antanas
3. Ambrazaitis Kazimieras kun.
4. Adomo Šerno muzikos fondas Chicago Ill.
5. Baltrušaitienė Juona d-rė
6. Bartuška Vincas d-ras kun.
7. Bazarevskis St. d-ras gam.
8. Beržinskis Antanas
9. Blaivininkų Draugija Brooklyn N. Y.
10. Brusokas Kazys
11. Brusokienė Elena
12. Bučinskas Mykolas
13. Čaplikas Petras kun.
14. Čepanonis Steponas kun.
15. Čikagos moterys lietuvės Chica-go Ill.
16. Čiuberkis Jonas kun.
17. Deksnys Antanas kun.
18. Devenis Petras
19. D. L. K. Gedimino Draugija Pittsburg
20. Dubauskas Jonas
21. Dumčius Jonas kun.
22. Elijošius Juozas
23. Gadeikis kun.
24. Gertmanavičius Juozas
25. Grigula Jonas
26. Gudaitis Petras kun.
27. Jakaitis Jonas kun.
28. Jurgutis Aloizas kun.
29. Jusaitis Antanas kun.
30. Kasakaitis Jonas kun.
31. Kasakaitis Juozas kun.
32. *Kaškevičius Sofija
33. Kaškevičius Jonas d-ras
34. Kaulakis Juozas kun.
35. *Kaupas Katarina
36. Kaziūnas Lukas
37. Kažemėkas Jurgis

38. Kažemėkas Kazys
39. Kriaučiūnas M. kun.
40. Krotkus Jonas
41. Kudirka Juozas kun.
42. Kuras Jonas kun.
43. Lietuvninkas Juozas kun.
44. Lietuvos Sūnų Draugija Waterbury Conn.
45. Marijos Dukterų Draugija Amsterdam N. Y.
46. Martusevičius Andrius
47. Matulaitis V. kun.
48. Molis Juozas
49. Mongirdas G. K. d-ras
50. Narkevičius Julijus kun.
51. Olšauskas Antanas
52. Pautienius Simanas kun.
53. Petkus Nikodemas kun.
54. Povilaika Antanas
55. Račkus Al. d-ras
56. Radžiukynas Laurynas
57. Rutkauskas Antanas d-ras
58. Serafinas Pranas kun.
59. Simano Daukanto Dramos Draugija Brooklyn N. Y.
60. Skripkus Aleksandras kun.
61. Skripkus Kazimieras kun.
62. Skritulskis Jonas
63. Sutkaitis Jonas kun.
64. Šedvydis Pranas kun.
65. Supšinskis Jonas kun.
66. Šv. Juozapo Brolija Waterbury Conn.
67. Šv. Juozapo Draugija Amsterdam N. Y.
68. Šv. Juozapo Draugija Bostone
69. Šv. Juozapo Draugija Cambridge Mass.
70. Šv. Jurgio Dr-ja Amsterdam N. Y.
71. Šv. Jurgio Draugija Philadelph.
72. Šv. Jurgio Draugija Waterbury C.
73. Šv. Jurgio Kareivio Draugija Worcester Mass.
74. Šv. Kazimiero Draugija Amsterdam N. Y.
75. Šv. Kazimiero Draugija Boston
76. Šv. Kazimiero Draugija Cambridge Mass.

77. Šv. Kazimiero Dr-ja Nashua N. Y.
78. Šv. Kazimiero Draugija Waterb. C.
79. Šv. Kazimiero Draugija Worcester Mass.
80. Šv. Petro ir Povilo Draugija Boston Mass.
81. Šv. Petro ir Povilo Draugija Rochester
82. Šv. Stanislovo Draugija Waterbury Conn.
83. Tananevičius Mykolas
84. Untuliene R.
85. Varnagiris V. kun. d-ras
86. Vasiliauskas Juozas
87. Vasiliauskas Kazimieras
88. Židanavičius Juozas kun.
89. Žilinskas Tomas kun.
90. Žindžius Baltramiejus kun.

Tikrieji nariai
Nuo pirmojo įsirašymo datos

1. Abaravičius Mykolas st. 1930.XI.2
2. Abraitis Julius st. 11.VII.28
3. Abraitis Julius d-ras 18.X.4
4. Adomaitis Justinas 13.VII.25
5. Adomaitis Pranas 18.X.4
6. Adomavičius Petras 2.VI.27
7. Adomo Šerno muzikos fondas Chicago, Ill. 14.VI.27
8. Aglinskis Kazys prov. 07.IV.7
9. Aglinskis Petras mok. 12.VI.27
10. Alekna Antanas kun. 10.V11.29
11. Alekna J. kun. 12.VI.27
12. Alekna Jurgis d-ras 07.IV.7
13. Aleksa Kastantinas g. mok. 22.XII.27
14. Aleksandravičius V. kun. 07.IV.7
15. Aleksiejūtė Anelė lig. s. 19.XI.3
16. Alyta Kazys 07.VIII.19
17. Alseika Danielius d-ras 12.VI.27
18. Alseika Vytautas st. 30.XI.2
19. Alseikienė Veronika d-rė 12.VI.27
20. Ambrazaitis Antanas 14.VI.27
21. Ambrazaitis Jonas 14.VI.27

22. Ambrazaitis Jonas vald. 12.VI.27
23. Ambrazaitis Kazimieras kun. 14.VI.27
24. Ambrazaitis Kazys mok. 15.VI.26
25. Ambrazevičius Silvestras mok. 10.VII.29
26. Ambraziejus Juozas kun. 07.IV.7
27. Ambraziejus Kazys 12.VI.27
28. Ambraziejūtė Marė 18.X.4
29. Ambrazevičiūtė Agnietė 12.VI.27
30. Ambrazevičius Kazys 12.VI.27
31. Andriejauskas Juozas kun. 10.VII.29
32. Andriekus Pranas 10.VII.29
33. Antanavičius Juozas st. 30.XI.2
34. Anusevičiūtė Pranė mok. 29.IV.7
35. Arminaitė Vladislova mok. 14.VI.27.
36. Arminas Klemensas 18.X.4
37. Astašauskas Kazys 20.XII.29
38. Astaška Jonas st. 30.X.2
39. Atlasevičiūtė Agota 18.X.4
40. Atroška Antanas fot. 29.IV.7
41. Augevičius Jonas d-ras 18.X.4
42. Augulis-Augulevičius Juozas 10.VII.29
43. Augustaitis Pranas d-ras 20.XII.29
44. Augustauskas Juozas st 11.VII.28
45. Augustinavičius Ignas mok. 10.VII.29
46. Aukštuolis Jonas st. 12.VI.27
47. Aukštuolis Jurgis 18.X.4
48. Aukštuolytė Olga 14.VI.27
49. Avižonienė Sofija 12.VI.27
50. Avižonis Petras d-ras 07.VIII.19
51. Avižonytė Elzbieta prov. 12.VI.21
52. Babarskis Adomas pr. 07.IV.7
53. Babilius Jonas 18.X.4
54. Babrauskas Kajetonas kun. 12.VI.27
55. Babrauskienė Ona 10.VII.29
56. Bacevičius Antanas d-ras 10.VII.29
57. Bagdonas-Bagdanavičius Juozas d-ras 07.IV.7
58. Bagdonas Matas st. 16.VI.15
*59. Bakševičienė Kazimiera vald. 07.VIII.19
60. Bakšys Aleksandras mok. 11.VII.28

61. Bakšys Jonas kun. d-ras 13.VI.25
62. Balčikonis Juozas kalb. 10.VII.29
63. Baleišis Adomas mok. 10.VII.29
64. Balynaitė Emilija ūk. 12.VI.27
65. Balynaitė Veronika ūk. 11.VII.28
66. Balynas Adomas ūk. 12.VI.27
67. Balys Urbonas 12.VI.27
68. Balnis Adomas ūk. 12.VI.27
69. Baltrimaitė Bronislova 13.VI.25
70. Baltramaitis Silvestras bibl. 07.VIII.19
71. Baltrušaitienė Juona d-rė 14.VI.27
72. Baltrušaitis Justinas 18.X.4
73. Baltrušaitis Kazys kar. 13.V1.25
74. Baltušis Petras prov. 11.VII.28
75. Baltuška Petras kun. 14.VI.27
76. Banaitienė Marė 13.VI.25
77. Banaitis Jonas 18.X.4
78. Banaitis Pranas 18.X.4
79. Banaitis Salamonas sp. 18.X.4
80. Banaitytė Salomėja 13.VI.25
81. Banys Jonas varg. 11.VII.28
82. Barkauskas Juozas st. 11.VII.28
83. Baronas Kastantinas pr. 14.VI.27
84. Bartkus Pranas 14.VI.27
85. Bartlingas Vladislovas prov. 07.IV.7
86. Bartuška Vincas d-ras kun. 14.VI.27
87. Barzdaitis Juozas mok. 10.VII.29
88. Basanavičius Jonas d-ras 07.IV.7
89. Baudouin de Courtenay J. prof. 07.VIII.19
90. Bazarevskis Stasys d-ras 08.VIII.19
91. Bendaravičius Jonas vald. 12.VI.27
92. Beržinskis Antanas 14.VI.27
93. Bezzenberger Adalbertas d-ras prof. 07.IV.7
94. Bičiūnas Vytautas st. 13.VI.25
95. Bieliauskas Pranas kun. 13.VI.25
96. Bielinis Alfonsas st. 27.IV.21
97. Bielinis-Bieliakas Jurgis ūk. 15.VI.26
98. Bielinis Karolis st. 30.XI.2
99. Bielskis Jonas vald. 12.VI.27

100. Bielskus Vaclovas 12.VI.27
101. Biezis Jonas 09.VII.24
102. Bikinas Juozas kun. 09.VII.24
103. Biliūnienė Julija d-rė 11.VII.28
104. Bimba Petras mok. 10.VII.29
105. Bindokytė Cecilija 13.VI.25
106. Bireta Boleslovas jur. 18.X.4
107. Birinčikas Aleksandras st. 27.IV.21
108. *Birutavičius Aurelija 14.VI.27
109. Biržiška Mokolas jur. 08.VIII.19
110. Biržiška Vaclavas jur. 10.VI.29
111. Biržiška Viktoras inž. 20.XII.29
112. Biržiškienė Bronislova mok. 17.VI.19
113. Bizauskss Kazimieras st. 13.VI.25
114. Bizokaitė Petronėlė aukl. 16.VI.15
115. Bytautas Romas st. 07.VIII.19
116. Bytautas Stasys prov. 09.VII.24
117. Blaivininkų Draugija Brooklyn 14.VI.27
118. Blaževičius Juozas 15.VI.26
119. Blažys Jonas st. 11.VII.28
120. Blažys Juozas 11.VII.28
121. Blažys Kajetonas st. 27.IV.21
122. Blažonytė Bronislova 18.X.4
123. Bliūdžis Audrius mok. 11.VII.28
124. Bliūdžiūtė Emilija st. 11.VII.28
125. Blusis Juozas 12.VI.27
126. Bobelytė Stefanija mok. 29.IV.7
127. Bortkevičienė Felicija lit. 10.VII.29
128. *Bradauskas Ona 10.VII.29
129. Bradauskienė Aleksandra 10.VII.29
130. Braknis Antanas kun. 10.VII.29
131. Brašytė Emilija 07.IV.7
132. Brazaitis Juozas 18.X.4
133. Brazaitis Juozas jur. 13.VI.25
134. Brazaitis Povilas agr. 13.VI.25
135. Brazdžiūtė Emilija d-rė 07.VIII.19
136. Brazys Sergijus 13.VI.25
137. Brazys Teodoras kun. 13.VI.25
138. Briedikytė Benedikta 14.VI.27

139. Bronišius Lucijonas dv.10.VII.29
140. Bruckus Antanas prov. 07.VIII.19
141. Bručas Steponas 09.VII.24
142. Brundza Juozas mok. 11.VII.28
143. Brundza Jonas 12.VI.27
144. Brundza Jonas d-ras 12.VI.27
145. Brundza Jonas d-ras 18.X.4
146. Brundza Jonas varg. 18.X.4
147. Brundza Juozas d-ras 12.VI.27
148. Brundza Mykolas kun. 09.VII:24
149. Brundza Vincas vald. 18.X.4
150. Bruožis Ansas sp. 07.IV.7
151. Brusokas Kazimieras 14.VI.27
152. Brusokienė Elena 14.VI.27
153. Bubenaitė Juzė st 19.XI.3
154. Bubinaitė Jadvyga 18.X.4
155. Bubinaitė Sofija 18.X.4
156. Bucevičius Boleslovas mok. 25.III.15
157. Bucevičius Severinas prov. 10.VII.29
158. Bučas Julijus mok. 18.X.4
159. Bučas Kazimieras 13.VI.25
160. Bučinskas Mykolas 14.VI.27
161. Budeika Stasys 07.VIII.19
162. Budrevičius Vincas mok. 25.III.15
163. Budrys Antanas 18.X.4
164. Budrys Ignas 11.VII.28
165. Budrys J. 13.VI.25
166. Budrytė Bronislova 18.X.4
167. Budrytė Elena 13.VI.25
168. Budzeika Daminykas kun. 14.VI.27
169. Budzeika Ignas vald. 14.VI.27
170. Bugailiškis Feliksas jur. 10.VII.29
171. Bukaveckas Vladas 12.VI.27
172. Bukėnas Jurgis 13.VI.25
173. Bukontas Dominykas d-ras 07.IV.7
174. Bukontas Kazimieras kun. 07.VIII.19
175. Bulota Andrius įur. 07.IV.7
176. Bulota Jonas d-ras 09.VII.24
177. Bulotaitė Byrutė mok. 18.X.4

178. Bulotienė Aleksandra 13.VI.25
179. Bulvičius Petras kun. 09.VII.24
180. Bumša Bronislovas kun. 13.VI.25
181. Bunikis Antanas 18.X.4
182. Burbaitė Barbora d-rė 07.IV.7
183. Burė Karolis lit. 27.IV.21
184. Burlingis Petras st. 30.XI.2
185. Butkus Pranas 14.VI.27
186. Buzelytė Monika 1918.X.4
187. Būčys Pranas kun. prof. 07.VIII.19
188. Būga Kazimieras st. 07.IV.7
189. Chmieliauskas Vincas 07.IV.7
190. Chodakauskaitė Jadvyga 18.X.4
191. Chrząstauskaitė Vanda mok. 07.IV.7
192. Cicėnas Adomas aukl. 27.IV.21
192. Čaglys Pranas kun. 10.VII.29
194. Čaplikas Petras kun. 14.VI.27
195. Čarneckaitė Aldona st. 18.X.4
196. Čarneckis Valdemaras st 12.VI.27
197. Čeigys Juozas prov. 09.VII.24
198. Čenytė Marė st. 27.IV.21
199. Čepanonis Steponas kun. 14.VI.27
200. Čepinskas Vincas g. mok. 18.X.4
201. Čeponas Kajetonas kun. 09.VII.24
202. Čeponis Juozas geom. 12.VI.27
203. Čepulis Baltrus prov. 12.VI.27
204. Čepulytė Valerija mok. 29.IV.7
205. Čerkeliūnas Antanas 14.VI.27
206. Čibiraitė Elena mok. 29.IV.7
207. Čibiras Kristupas kun. 16.VI. 15
208. Čikagos Moterys Lietuvės Chicago Ill. 14.VI.27
209. Čiuberkis Jonas kun. 14.VI.27
210. Čiurlienė Elena 18.X.4
211. Čiurlionienė-Kymantaitė Sofija mok. 11.VII.28
212. Čiurlionis Stasys st. 11.VII.28
213. Čiurlys Jurgis inž. 13.VI.25
214. Dagilis Stanislovas g. mok. 07.VIII.19
215. Dailidė Bronislovas 18.X.4
216. Dambrauskas Aleksandras kun. 07.IX.7

217. Damjonaitienė Julija d-rė 11 .VII.28
218. Damjonaitis Feliksas mok. 09.VII.24
219. Damjonaitis Juozas mok. 07.VIII.19
220. Danielius Juozas kun. 15.VI.26
221. Daniševičius Mykolas vald. 13.VI.27
222. Dapkus Jonas prov. 11.VII.28
223. Dargytė Anastazija ūk. 18.X.4
224. Dasys Viktoras st. 29.IV.7
225. Daugėla Feliksas mok. 10.VII.29
226. Daugirdas Tadas dv. 07.VIII. 19
227. Daujotas Jurgis dv. 11.VII.28
228. Dauknys Mykolas vald. 10.VII.29
229. Daukša Kazimieras kun. 10.VII.29
230. Daukša Ludvikas 18.X.4
231. Daunaravičiūtė Elzbieta d-rė 11.VII.28
232. Daunora Kastantinas 18.X.4
233. Dausa Alfonsas 13.VI.25
234. Deksnys Antanas kun. 14.VI.27
235. Demikis Jonas st. 11.VII.28
236. Demikis Juozas kun. 10.VII.29
237. Dirvanskaitė Aleksandra 12.VI.27
238. Devenis Petras 14.VI.27
239. Dičius Pranas ūk. 11.VII.28
240. Didžiulienė Liudvika dv. 09.VII.24
241. Didžiulytė Aldona mok. 10.VII.29
242. Didžpinigaitis Jonas mok. 10.VII.29
243. Dielininkaitis Jonas d-ras 10.VII.29
244. Dirmantas Stasys 18.X.4
245. Dirsė Antanas pr. 17.VI.19
246. Dirsytė Adelė 13.VI.25
247. Diržys Antanas 12.VI.27
248. Diržytė Adelė mok. 18.X.4
249. D. L. K. Gedimino D-ja Pittsburg 14.VI.27
250. Dobužinskis J. kun. 13.VI.25
251. Dogelis Povilas kun. 16.VI.15
252. Domaševičius Andrius d-ras 07.IV.7
253. Dorič Aleksandras d-ras 13.VI.25
254. Dovinskas Aleksandras 12.VI.27
255. Dovaina-Silvestravičius Miečislovas lit. 07.IV.7

256. Draugelis Eliziejus st. 12.VI.27
257. Draugelis Vladislovas kun. 09.VII.24
258. Draugelytė Magdė 12.VI.27
259. Drūtas Kęstutis st. 29.IV.7
260. Dubauskas Jonas 14.VI.27
261. Dubinskas Andrius vald. 12.VI.27
262. Dulskienė Adelė 18.X.4
263. Dulskis Romualdas 18.X.4
264. Dumbrys Baltrus 18.X.4
265. Dumčius Jonas kun. 14.VI.27
266. Dumčius Feliksas mok. 15.VI.26
267. Dvaranauskas V. kun. 10.VII.29
268. Dzelbaitė Mikalina 20.XII.29
269. Dzvylaitė O. 16.VI.15
270. Eidukevičius Pranas 15.VI.26
271. Eidukonis Povilas mok. 29.IV.7
272. Elijošius Juozas 14.VI.27
273. Elisonas Jurgis st. 11.VII.28
274. Endzelin J. prof. 11.VII.28
275. Endziulaitis Vytautas st. 15.VI.26
276. Estka Algirdas Ričardas st.30.XI.2
277. Fledžinskis Jonas 18.X.4
278. *Fledžinskis Ona 14.VI.27
279. Fortunatov F. prot 07.IV.7
280. Fridmanas Bernardas jur. 13.VI.25
281. Gadeikis kun. 14.VI.27
282. Gaidelionis Povilas vald. 07.VIII.19
283. Gaigalaitis Vilius d-ras kun. 07.VIII.19
284. Gaivenis Juozas st. 29.IV.7
285. Galaunė Povilas dail. 18.X.4
286. Galinauskas Juozas kun. 12.VI.27
287. Galkytė Bronislova d-rė 14.VI.27
288. Galvelė Mykolas d-ras prof. 13.VI.25
289. Galvydis Aleksandras prov. 13.VI.25
190. Ganusavičius Julijus d-ras 10.VII.29
191. Garbačiauskaitė Viktorija mok. 18.X.4
292. Gargas Vincas prov. 12.VII.27
293. Garliauskas Antanas kun. 13.VI.25
294. Garmus Pranas kun. 11.VII.28

295. Gasiūnas Kazys prov. 12.VI.27
296. Gaudesius Stasys mok. 13.VI.25
297. Gavėnas Kazys pr. 10.VII.29
298. Gediminaitė Bronislova d-rė 11.VII.28
299. Gediminas-Beržanskis-Klausutis Jonas kunigaikštis vald. 07.IV.7
300. Gediminienė-Beržanskienė-Klausutienė Elena 07.IV.7
301. Gediminas Kastantinas 29.IV.7
302. Gegužinskis Ipolitas jur. 07.IV.7
303. Gelgaudas Antanas jur. 10.VII.29
304. Gendrėnas Juozas kun. 10.VII.29
305. Geniušas Jonas mok. 13.VI.25
306. Geniušas Juozas mok. 13.VI.25
307. Gertmanavičius Juozas 14.VI.27
308. Giedraitis Boleslovas 18.X.4
309. Gimbutaitė Sofija d-rė 07.VIII.19
310. Gira Liudas lit. 07.IV.7
311. Gylys Antanas 15.VI.26
312. Gylys Kazys mok. 10.VII.29
313. *Glemža Paulina 14.VI.27
314. Gobis Juozas g. mok. 18.X.4
315. Gobis S. 07.VIII.19
316. Goes Stasys dv. 07.VIII.19
317. Goes Teresė dv. 07.VIII.19
318. Gogelis Leonas bakt. 10.VII.29
319. Grabauskas Juozas mok. 15.VI.26
320. Grajauskas Juozas kun. 10.VII.29
321. Grajauskas Pijus 13.VI.25
322. Graurogkienė Viktorija dv. 08.VIII.19
323. Graurogkytė Viktorija st. 13.VI.25
324. Graužinis Jonas 12.VI.27
325. Graužinis Kazys dv. 10.VII.29
326. Graužinis Kazys st. 18.X.4
327. Graužinis Klemensas dv. 11.VII.2S
328. Graužinis Petras dv. 12.VI.27
329. Graužinytė Elena 18.X.4
330. Graužinytė Emilija dv. 11.VII.28
331. Graužinytė Marė dv. 10.VII.29
332. Graužinytė Ona dv. 11.VII.28
333. Grašis Vincas kun. 10.VII.27

334. Gražys Juozas kun. 13.VI.25
335. Greimas Jonas mok. 10.VII.29
336. Gricius Pranas kun. 11.VII.28
337. Grigaitytė Birutė 18.X.4
338. Grigaitytė Marė 16.VI. 15
339. Grigiškis Antanas 15.VI.26
340. Grigonis F. 19.XI.3
341. Grigonis Juozas kun. 19.XI.3
342. Grigula Jonas 14.VI.27
343. Grinevičienė E. 07.VIII.19
344. Grincevičiūtė Filomena aukl. 29.IV.7
345. Grinius Kazys d-ras 07.IV.7
346. Grinkevičius Karolis 08.VIII.19
347. Grinkevičius Kazys vald. 08.VIII.19
348. Grybačiauskas Juozas mok. 12.VI.27
349. Grybas Vincas 12.VI.27
350. Grybauskas Juozas mok. 27.VI.21
351. Grybauskas Petras st. 30.XI.2
352. Grybe Baltrus g. mok. 10.VII.27
353. Gronskis Povilas prof. 15.VI.26
354. Grudzinskis Vladislovas 18.X.4
355. Gruševski M. prof. 08.VIII.19
356. Gudaitis Kastantinas 18.X.4
357. Gudaitis Petras kun. 14.VI.27
358. Gudauskas Jonas 13.VI.25
359. Gudauskas Motiejus 14.VI.27
360. Gudauskas Petras kun. 09.VII.24
361. Gudėnas Kazys prov. 10.VII.29
362. Gudėnas Mykolas mok. 29.IV.7
363. Gudolaitytė Gertrūda mok. 29.IV.7
364. Gulbinaitė Anelė 18.X.4
365. Gumbaragis Karolius kun. 27.IV.21
366. Gurčinas Mykolas 14.VI. 27
367. Gustaitytė Antanina dv. 13.VI.25
368. Gustaitytė Katarina dv. 12.VI.27
369. Gustaitis Motiejus d-ras kun. 07.IV.7
370. Gutaravičius Jonas kun. 14.VI.27
371. Gūžys Jurgis mok. 11.VII.28
372. Gvildys Juozas mok. 09.VII.24

373. Horodničius Henrikas st. 26.IV.6
374. Iešmantas Albinas st. 11.VII.28
375. Ilgūnas Antanas 15.VI.26
376. Ilgūnas Mykolas kun. 09.VII.24
377. Iljinskij Grigorij prof. 07.IV.7
378. Indrius Antanas 07.VIII.9
379. Indriūnas Pranas 18.X.4
380. Ingelevičius Vladislovas d-ras 14.VI.27
381. Insoda Petras vald. 21.XI.25
382. Ivanauskas Jonas kun. 12.VI.27
383. Ivanauskas Juozas kun. 12.VI.27
384. Ivanauskas Motiejus 12.VI.27
385. Ivanauskas Tadas gamt. 10.VII.29
386. Ivaška Antanas kun. 18.X.4
387. Yčas Jonas g. mok. 07.VIII.19
388. Yčas Martynas jur. 08.VIII.19
389. Jablonskis Jonas g. mok. 07.IV.7
390. Jablonskis Kastantinas st. 12.VI.27
391. Jablonskytė Ona st. 13.VI.25
392. Jacevičius Jonas kun. 10.VII.29
393. Jacevičius Pranas vald. 09.VII.24
394. Jacevičiūtė Elena lig. s. 18.X.4
395. Jackevičius Stasys pr. 19.XI.3
396. Jacukevičius kun. 10.VII.29
397. Jakaitis Jonas kun. 14.VI.27
398. Jakimavičius Jonas d-ras 19.XI.3
399. Jakubėnas Povylas kun. 07.VIII.19
400. Jakučionis Augustinas mok. 07.VIII.19
401. Jakučionis Vladislovas 14.VI.27
402. Jaloveckis Mečislovas vald. 13.VI.25
403. Jankauskas Juozas prov. 09.VII.29
404. Jankauskas Juozas kun. 09.VII.29
405. Jankauskas Kastantinas mok. 12.VI.27
406. Jankauskas Vincas vald. 09.VII.24
407. Jankauskas Viktoras vald. 19.XI.3
408. Jankelaitė Veronika mok. 29.IV.7
409. Jankauskienė-Šliupaitė Aldona d-rė 09.VII.24
410. Jankevičius Jonas 13.VI.25
411. Jankevičius Justinas mok. 10.VII.29

412. Janulaitienė Elena 16.VI.15
413. Janulaitis Augustinas jur. 08.VIII.19
414. Janulaitis Juozas kun. 11.VII.28
415. Janulaitis Pranas kun. 11.VII.28
416. Janulionis Linas d-ras 19.XI.3
417. Janušauskas Jurgis vald. 07.VIII.19
418. Januševičius Povilas kun. prof. 08.VIII.19
419. Jarašienė Felicija 11.VII.28
420. Jarašius J. 12.VI.27
421. Jarašius Juozas d-ras 07.IV.7
422. Jaroševičius Antanas g. mok. 10.VII.28
423. Jasas Juozas kun. 18.X.4
424. Jasaitis Juozas jur. 13.VI.25
425. Jasiulaitis Juozas g. mok. 07.VIII.19
426. Jasinskas Danielius kun. 08.VIII.19
427. Jasiulionis Nikodemas mok. 29.IV.7
428. Jastrzębskaitė Liudvika dv. 12.VI.27
429. Jasinskas Danielius 08.VIII. 19
430. Jankevičius Justinas 14.VI.27
431. Jaudegis Julijus mok. 07.VIII.19
432. Jaunius Kazimieras d-ras kun. prof. 07.VIII.19
433. Jezukevičius Vladislovas kun. 13.VI.25
434. Jezukevičiūtė Ona 19.XI.3
435. Jodikaitė Marė 12.VI.27
436. Jokantas Kazys d-ras 09.VII.24
437. Jokubauskas Juozas 07.VIII.19
438. Jokubauskas Viktoras mok. 08.VIII.19
439. Jomantas Vilius dail. 18.X.4
440. Jonkaitis Jeronimas 15.VI.26
441. Jonkus Juozas vald. 07.VIII.19
442. Jonynas Ignas g. mok. 11.VII.28
443. Jonynienė Elena mok. 14.VI.27
444. Jonūnas Kazys 13.VI.25
445. Jotautis Jonas aukl. 20.XII.29
446. Jucaitis Pranas 15.VI.26
447. Juknevičius Antanas st. 27.IV.2
448. Juknys kun. 10.VII.29
449. Juodelė Pranas prof. 10.VII.29
450. Juodvalkis Teofilius amat. 25.III.15

451. Juozapaitis Juozas kun. 09.VII.24
452. Juozapaitis Vincas kun. 09.VII.24
453. Juozapavičius Antanas 14.VI.27
454. Juozapavičius Antanas kun. 11.VII.28
455. Juozapavičius Motiejus kun. 11.VII.28
456. Juraitis Juozas kun. 14.VI.27
457. Jurašaitė Marė 10.VII.29
458. Jurašaitis Aleksandras fot. 07.VIII.29
459. Jurašaitytė Aleksandra 17.VI.19
460. Jurevičius kun. 11.VII.28
461. Jurgaitis Marcelinas kun. 08.VIII.19
462. Jurgelevičius Vladislovas d-ras 19.XI.3
463. Jurgelionis Kastantinas 14.VI.27
464. Jurgutis Aloizas kun. 14.VI.27
465. Jurkūnas Ignas lit. 12.VI.27
466. Jusaitis Antanas kun. 14.VI.27
467. Juška Bronislovas vald. 29.IV.7
468. Juškevičius Adomas st. 27.IV.21
469. Juškevičiūtė Jadvyga mok. 10.VII.29
470. Juzepavičius Antanas 14.VI.27
471. Juzumas Bronislovas prov. 09.VII.24
472. Kairienė Marė 11.VIL28
473. Kairiūkstienė Julijona lit. 29.IV.7
474. Kairiūkštis Juozas mok. 10.VII.29
475. Kairiūkštis Kazys 18.X.4
476. Kairiūkštis Stasys g. mok. 18.X.4
477. Kairiūkštis Vytautas dail. 18.X.4
478. Kairiūkštis Vladislovas d-ras 18.X.4
479. Kairys Steponas inž. 10.VII.29
480. Kairiūnaitis Laurynas 12.VI.27
481. Kalvaitis Vilius lit. 07.VIII.19
482. Kamarauskaitė Ona 19.XI.3
483. Kamarauskas Juozas inž. 29.IV.7
484. Kaminskas J. kun. 10.VII.29
485. Kancleris-Drapas Justinas 18.X.4
486. Kanclerytė Karolina 20.XII.29
487. Karaitis Antanas prov. 09.VII.24
488. Karazija Povilas mok. 18.X.4
489. Karevičius Pranas kun. prof. 11.VII.28

490. Kariūnas L. 14.VI.27
491. Karklys Klemensas 18.X.4
492. Karosaitė Natalija mok. 11 .VII.28
493. Karosas Mykolas kun. 07.VIII.19
494. Karosas Petras vald. 29.IV.7
495. Karosas Stasys tech. 12.VI.27
496. Karosas Viktoras st. 29.IV.7
497. Karpičius Stasys st. 30.XI2
498. Karužaitė Marė st. 27.IV.21
499. Kasakaitis Jurgis vald. 09.VII.24
500. Kasakaitis Jonas kun. 14.VI.27
501. Kasakaitis Juozas kun. 14.VL27
502. Kasiulaitis Jurgis 15.VI.26
503. Kasperavičius Juozas mok. 12.VI.27
504. Kasperskienė Stanislova 10.VII.29
505. Kasputis Kazys 14.VI.27
506. Kašinskas Jonas prov. 11.VII.28
507. Kaškevičius Sofija 14.VI.27
508. Kaškevičius Jonas d-ras 14.VI.27
509. Kaulakis Antanas prov. 09.VII.24
510. Kaulakis Juozas kun. 14.VI.27
511. Kaunas Antanas st. 13.VI.25
512. Kaupas Antanas kun. 10.VII.29
513. *Kaupas Katarina 14.VI.27
514. Kavliūnas Viktoras prov. 13.VI25
515. *Kavoliūnas Viktorja 13.VI.25
516. Kaziūnas Lukas 14.VI.27
517. Kazlauskaitė Domicėlė 12.VI.27
518. Kazlauskaitė Felicija mok. 19.XI.3
519. Kazlakskaitė Jadvyga mok. 27.IV.7
520. Kazlauskas Jonas 14.VI.27
521. Kazlauskas Kazimieras kun. 07.VIII.19
522. Kazlauskas Pranas kun. 12.VI.27
523. Kažemėkas Jurgis 14.VI.27
524. Kažemėkas Kazys 14.VI.27
525. Kažukauskas Petras kun. 09.VII.24
526. Keinys Pranas ūk. 11.VII.28
527. Kelpšienė Ona 18.X.4
528. Kemėšis Fabijonas kun. 09.VII.24

529. Kemešytė Margarita 12.VI.27
530. Kentra Jonas 14.VI.27
531. Kepalas Kazys mok. 16.VI. 15
532. Keraitis Antanas kun. 11.VII.28
533. Keršulis Kazys 12.VI.27
534. Kėkštienė Marė 11.VII.28
535. Kibirkštaitė Adelė 18.X.4
536. Kirelis Jonas prov. I2.VI.27
537. Kirša Faustas lit. 13.VI.25
538. Kybartas Pranas 14.VI.27
539. Kylys Petras 13.VI.25
540. Kymontas Ignas pr. 12.VI.27
541. Klangevičiūtė Juzefa 18.X.4
542. Klangevičiūtė Kazimiera 18.X.4
543. Klemanskaitė Petronėlė aukl. 16.VI.15
544. Klimaitis Pranas mok. 07.IV.7
545. Klimas Adolfas mok. 18.X.4
546. Klimas Petras st. 14.VI.27
547. Klimas Povilas 10.VII.29
548. Klimavičius Kazys mok. 10.VII.29
549. Klišytė Adelė bibl. 29.IV.7
550. Kodis d-ras 07.VIII.19
551. Končius Ignas 14.VI.27
552. Kopka Vincas 14.VI. 27
553. Korsakas Stasys dail. 07.VIII.19
554. Kranevskis Jonas kun. 11.VII.28
555. Krasauskas Antanas jur. 12.VI.27
556. Kraujalis Petras kun. 09.VII.24
557. Kriaučiūnas Jonas 12.VI.27
558. Kriaučiūnas Jonas pulk. 07.IV.7
559. Kriaučiūnas Jonas st. 11.VII.28
560. Kriaučiūnas M. kun. 14.VI.29
561. Kriaučiūnas Mykolas 12.VI.27
562. Kriaučiūnas Petras g. mok. 07.IV.7
563. Krikščiūnas J. 18.X.4
564. Krikščiūnas Jurgis 15.VI.26
565. Krinickaitė Mikalina mok. 29.IV.7
566. Kriščiukaitis Antanas jur. 110.VII.29
567. Kriščiukaitis Jonas kun. 09.VII.24

568. Kriščiukaitis Kazys vald. 18.X.4
569. Kriščiukaitytė Emilija st. 29.IV.7
570. Kriščiūnas Eduardas mok. 10.VII.29
571. Kriščiūnas Jonas st. 10.VII.29
572. Kriščiūnienė Vanda 15.VI.26
573. Krištolaitis Jonas kun. 10.VII.29
574. Krištopanis Benediktas kun. 07.VH1.19
575. Križanauskas Petras 14.VI.27
576. Krotkus Jonas 14.VI.27
577. Krupavičius Mykolas kun. 14.VI.27
578. Krutulis Antanas 14.VI.27
579. Krutulys Antanas mok. 11.VII.28
580. Kubilius Juozas lit. 16.VII.29
581. Kubilius Jurgis pulk. 18.X.4
582. Kubiliūtė Marcelė lit. 18.X.4
583. Kučas Jonas mok. 10.VII.29
584. Kudaba Alfonsas st. 30.XI.2
585. Kudirka Antanas 13.VI.25
586. Kudirka kun. 10.VII.29
387. Kudirka Juozas kun. 14.VI.27
588. Kudirka Vincas jur. 13.VI.25
589. Kukta Juozas kun. 08.VIII.19
590. Kukta Martynas sp. 08.VIII.19
591. Kulys Jonas d-ras 10.VII.29
592. Kulvietis Mykolas pr. 07.VIII.19
593. Kunavičius Petras st. 29.IV.7
594. Kundrotas Antanas mok. 18.X.4
595. Kungis Antanas kun. 10.VII.29
596. Kunickis Juozas 07.IV.7
597. Kunigėlis Jonas kun. 09.VII.24
598. Kupčiūnas Kazys mok. 14.VI.27
599. Kuprevičius K. kun. 09.VII.24
600. Kuprevičius Mykalojus d-ras 07.IV.7
601. Kuraitis Viktoras 18.X.4
602. Kuraitytė Marė mok. 18.X.4
603. Kuras Jonas kun. 14.VI.27
604. Kuras Juozas kun. 14.VI.27
605. Kurtinaitis Vincas kun. 09.VII.24
606. Kuzavas Zenonas prov. 11.VII.28

607. Kuzma Pranas ūk. 11.VII.28
608. Kuzmickaitė Apolonija mok. 27.IV.21
609. Kvedaravičius Pranas 18.X.4
610. Kvietinytė Anastazija lig.s. 29.IV.7
611. Kvietinytė Felicija lig. s. 30.XI.2
612. Labukas Juozas kun. 20.XII.29
613. Laikūnas Liudvikas 18.X.4
614. Lajauskas kun. 11.VII.28
615. Lamanskis V. prof. 10.VII.29
616. Lapenas Augustinas mok. 30.XI.2
617. Lapenas Jonas 13.VI.25
618. Lapenas Petras 15.VI.26
619. Lapinas Augustinas jur. 30.XI.2
620. Lastauskaitė Julija vald. 22.XII.27
621. Lastauskas Adomas kun. 11.VII.28
622. Lastauskas Juozas kun. 12.VI.27
623. Lašas Vladislovas 14.VI.27
624. Latvys Jonas st. 30.XI.2
625. Laukaitis Juozas kun. prof. 08.VIII.19
626. Laumianskaitė Elena mok. 12.VI.27
627. Laumianskis Vladas d-ras 10.VII.27
628. Laurynaitis Jonas kar. 18.X.4
629. Lazdauskas pr. 07.IV.7
630. Lazdynų-Pelėda lit. 07.IV.7
631. Legeika Vytautas d-ras 21.XI.25
632. Leikūnas L. 18.X.4
633. Lekeckas K. mok. 14.VI.27
634. Leleika Edmundas mok. 29.IV.7
635. Lenkauskas Bronislovas 14.VI.27
636. Leonaitė Ona 18.X.4
637. Leonas Petras jur. 07.VIII.19
638. Leonavičius Petras 18.X.4
639. Leonavičius Silvestras kun. 10.VII.27
640. Lesevičius Kazimieras kun. 16. VI. 15
641. Lesys Bronislovas mok. 10.VII.29
642. Leskevičius Bronislovas mok. 29.IV.7
643. Leskien August d-ras prof. 07.VII.19
644. Leščinskis d-ras 12.VI.27
645. Leščiukaitis A. d-ras 11.VII.28

646. Levonas Ignas vald. 09.VII.24
647. Liandsbergaitė Sofija 07.IV.7
648. Liandsbergaitė Stanislova mok. 07.VIII.19
649. Liandsbergienė Viktorija 18.X.4
650. Liandsbergis Česlovas vald. 09.VII.24
651. *Liandsbergis Gabrielė 14.VI.27
652. Liandsbergis Gabrielius lit. 07.IV.7
653. Liandsbergis Juozas 18.X.4
654. Liandsbergis T. 18.X.4
655. Liandsbergis V. 14.VI.27
656. Liasauskas Juozas kun. 12.VI.27
657. Liegus Vincas d-ras kun. 16.VI. 15
658. Liesis Bronislovas 18.X.4
659. Lietuvaitis Vincas 07.VIII.19
660. Lietuvninkas Juozas kun. 14.VI.27
661. Lietuvos Sūnų Draugija Waterbury Conn. 14.VI.27
662. Liudžius Juozas st. 12.VI.27
663. Liudžiuvienė Petronėlė mok. 18.X.4
664. Liutkevičius Gabrielius jur. 12.VI.27
665. Liutkevičiūtė Antanina mok. 10.VII.29
666. Liutkevičiūtė Ona 10.VII.29
667. Lynartas Donatas kun. 12.VL27
668. Lynartas Jurgis 18.X.4
669. Lozoraitytė Julija 18.X.4
670. Lukaševičiūtė Elena prov. 11.VII.28
671. Lukaševičiūtė Felicija prov. 11.VII.28
672. Maciejauskis Antanas inž. 12.VI.27
673. Mackevičius Augustinas 18.X.4
674. Mackevičius J. 18.X.4
675. Mackevičius Mykolas inž. 08.VIII.19
676. Mackevičius Rapolas lit. 27.IV.21
677. Maculevičius A. kun. 21.XI.25
678. Maculevičius Jonas d-ras kun. prof. 08.VIII.19
679. Mačiokaitė Teofilė mok. 16.VI.15
680. Mačionis Augustinas st. 27.IV.21
681. Mačionytė Elena mok. 27.IV.21
682. Mačionytė Marė aukl. 25.III.15
683. Mačiukas Petras pr. 29.IV.7
684. Mačiulis Jonas 13.VI.25

685. Mačiūnas Juozas 18.X.4
686. Mačys Andrius jur. 11.VI.28
687. Maikauskis Petras mok. 07.VIII.19
688. Makauskas Jonas prov. 18.K.4
689. Malinauskas Donatas dv. 07.IV.7
690. Mališkaitė Kazimiera mok. 29.IV.7
691. Mališkaitė Stanislova mok. 29.IV.7
692. Maliukevičius Klemensas kun. 07.VIII.19
693. Maminskaitė Julija mok. 29.IV.7
694. Maminskas Vladislovas mok. 29.IV.7
695. Marcinkevičius Apolinaras prov. 11.VII.28
696. Mancinkus Juozas d-ras 18.X.4
697. Marčiukaitis Juozas vald. 08.VIII.19
698. Marčiukaitis Stasys pr. 09.VII.24
699. Margaitis Antanas g. mok. 08.VIII.19
700. Margaitytė Marė mok. 15.VI.26
701. Marijos Dukterų Draugija Amsterdam N.Y. 14.VI.27
702. Markavičius Juozas st. 30.XI.2
703. Markevičius Jonas 10.VII.29
704. Markevičiūtė Janina 18.X.4
705. Markuckas Leonas kun. 16.VI.15
706. Markūnas Kazys jur. 11.VII.28
707. Marma Juozas kun. 09.VII.24
708. Marma Mykolas 10.VII.29
709. Martinkėnas Vincas st. 30.XI.2
710. Martusevičius Andrius 14.VI.27
711. Masaitė Ona 11.VII.28
712. Masiulis Alfonsas dv. 12.VI.27
713. Masiulis Jonas agr. 07.VIII.19
714. Mašiotaitė Marė 13.VI.25
715. Mašiotas Jonas inž. 07.IV.7
716. Mašiotas Jonas st. 18.X.4
717. Mašiotas Pranas g. mok. 07.VIII.19
718. Mašiotienė Marė 20.XII.29
719. Mašiotienė Ona g. mok. 18.X.4
720. Matjošaitis Stasys mok. 13.VI.25
721. Matuizaitė Jadvyga mok. 29.IV.7
722. Matulaitis Jonas 07.IV.7
723. Matulaitis Juozas prov. 09.VII.24

724. Matulaitis Stasys d-ras 07.IV.7
725. Matulaitis Vincas vald. 07.IV.7
726. Matulaitis V. kun. 14.VI.27
727. Matulaitytė Katarina 18.X.4
728. Matulaitytė Ona 16.VI.15
729. Matulevičius Jonas g. mok. 08.VIII.19
730. Matulevičius Jonas kun. 08.VIII.19
731. Matulevičius Jurgis kun. prof. 09.VII.24
732. Matulionis Antanas vald. 25.III.15
733. Matulionis Povylas girin. 07.IV.7
734. Matulionis Teofilius kun. 08.VIII.19
735. Matulionytė Elzbieta 20.XII.29
736. Matuzas Dominykas kun. 10.VII.29
737. Mažonavičius Jonas jur. 11.VII.28
738. Mažonavičius V. kun. 11.VII.28
739. Mažylis Pranas d-ras 18.X.4
740. Mečinis Juozas 4.VI.27
741. Merkys Jonas d-ras 12.VI.27
742. Meškis Ignas 8.X.4
743. Meulen van R. d-ras prof. 07.VIII.19
744. Mėginaitė Bronislova mok. 2.VI.27
745. Mickevičius Pranas 11.VII.28
746. Mickevičius Vincas g. mok. 11.VII.28
747. Mičiulis Juozas 1.VII.28
748. Mičiulis Pijus lit. 3.VI.25
749. Mierka Juozas 3.VI.25
750. Miežinis Matas kun. 08.VIII.19
751. Miežinis Mykolas kun. 08.VIII.19
752. Mikaila Aleksandras kun. 27.1 V.27
753. Mikaitis A. 07.VIII.19
754. Mikalauskienė Marė 11.VII.28
755. Mikas Adomas ūk. 18.X.4
756. Miklaševskis Jurgis 11.VII.28
757. Miklaševičius J. g. mok. 12.VI.27
758. Mikolainis Petras 11.VII.28
759. Mikšys Liudvikas 13.VL25
760. Milančius Jurgis prov. 07.VIII.19
761. Milčinskis Aleksandras 10.VII.29
762. Milčius Antanas 18.X.4

763. Mileris Jurgis mok. 19.XI.3
764. Miliauskaitė Izabelė mok. 29.IV.7
765. Miliauskas Jonas 14.VI.27
766. Miniotaitė Bronislova 11.VII.28
767. Mironas Vladislovas kun. 07.IV.7
768. Misevičius Katarina 13.VI.25
769. Misevičius Edvardas 18.X.4
770. Miškinis Vincas kun. 07.VIII.19
771. Miškinis Vincas pr. 07.IV.7
772. Mockus Kazimieras kun. 09.VII.24
773. Mockus S. d-ras 09.VII.24
774. Moisiejevienė S. 10.VII.29
775. Molis Feliksas mok. 27.IV.21
776. Molis Petras mok. 27.IV.21
777. Molis Juozas 14.VI.27
778. Mongirdas Vladislovas d-ras 18.X.4
779. Mongirdas G. K. d-ras 14.VI.27
780. Morauskas Alfonsas vald. 12.VI.27
781. Mošinskaitė Steponė 17.VI.19
782. Mozūraitė Sofija mok. 29.IV.7
783. Murinas Jonas lit. 29.IV.7
784. Murka Jonas mok. 13.VI.25
785. Nagevičius Vladislovas st. 07.IV.7
786. Naginskas Stasys 15.VI.26
787. Nainys Jonas d-ras 18.X.4
788. Narbutas Vladislovas prov. 18.X.4
789. Narbutienė Alena pr. 29.IV.7
790. Nariškis Kazys 12.VI.27
791. Narjauskas Jurgis d-ras kun. prof. 08.VIII.19
792. Narkavičius Steponas st. 29.IV.7
793. Narkevičius Julijus kun. 07.VIII.19
794. Naruševičius Tomas inž. 12.VI.27
795. Narutavičius Stasys jur. 07.VIII.19
796. Nasvytienė G. 14.VI.27
797. Nasvytienė Juozapa 14.VI.27
798. Nasvytis Motiejus 12.VI.27
799. Nasvytis P. 18.X.4
800. Nasvytis Steponas prov. 11.VII.28
801. Naujalis Juozas 15.VI.26

802. Naujalytė Jadvyga 16.VI.15
803. Naujokaitis Antanas 12.VI.27
804. Nemeikša Juozas 12.VI.27
805. Nemeikša M. 12.VI.27
806. Nemeikšytė Marė 13.VI.25
807. Neniškis Kazys dv. 12.VI.27
808. Neniškis K. kun. 12.VI.27
809. Neverdauskas Vladislovas inž. 19.IV.7
810. Neviera Florijonas kun. 29.IV.7
811. Niedzvieckaitė Stanislova mok. 29.IV.7
812. Niemi A. R. prof.11.VII.28
813. Noreika Liudvikas st. 10.VII.29
815. Norkus Jonas 14.VI.27
814. Norkus Jonas varg. 12.VI.27
816. Norkus V. kun. 09.VII.24
817. Norkūnaitė Katarina mok. 29.IV.7
818. Normant-Normantas A. d-ras 10.VII.29
819. Novickas Antanas 14.VII.27
820. Novickis Edmundas mok. 14.VI.27
821. Okuličienė Juozapa dv. 13.VI.25
822. Okuličius Steponas lit. 10.VII.29
823. Oleka Andrius st. 10.Vli.29
824. Oleka Motiejus d-ras 10.VII.29
825. Olekaitė Katarina 13.VI.25
826. Olekienė Matilda 13.VI.25
827. Olšauskas Antanas 14.VI.27
828. Olšauskas Kastantinas kun. 08.VIII.19
829. Orlauskaitė Zuzana mok. 13.VI.25
830. Orlauskas Juozas g. mok. 18.X.4
831. Overa Vladislovas vald. 12.VI.27
832. Pabarčius Antanas kun. 10.VII.29
833. Pacevičiūtė Domicėlė 12.VI.27
834. Pac-Pomarnackis Vaclovas dv. 10.VII.29
835. Pajėda Antanas dv. 12.VI.27
836. Pakalka Nikodemas kun. 19.XI.3
837. Paknys Juozas vald. 15.VI.26
838. Pakulaitė Stanislova bibl. 29.IV.7
839. Palevičienė Domicėlė dv. 10.VII.29
840. Palevičiūtė Emilija 23.XII.30

841. Palevičiūtė Ona st. 30.XI.2
842. Paliukas Antanas kun. 13.VI.25
843. Paliukas Julijus kun. 12.VI.27.
844. Paltanavičius Jurgis mok. 18.X.4
845. Palukaitienė Marė 11.VII.28
846. Palukaitis Aleksandras inž. 11.VII.28
847. Palukaitis Juozas mok. 10.VII.29
848. Palukaitis Vincas mok. 07.IV.7
849. Pangonis Antanas st. 30.X.2
850. Papečkis Juozas st. 11.VII.28
851. Paplauskas kun. 11.VII.28
852. *Paplauskas Ona 14.VI.27
853. Pašakarnis Jonas 14.VI.27
854. Pašakarnis Silvestras 14.VI.27
855. Paškanis Antanas vald. 11.VII.28
856. Paškevičienė Marė 11.VII.28
857. Paškevičienė Stanislova dv. 09.VII.24
858. Paškevičius Antanas 11.VII.28
859. Paškevičius Augustinas d-ras 08.VIII.19
860. Paškevičius Klemensas prov. 12.VI.27
861. Paškevičius Rapolas vald. 11.VII.28
862. Paškevičius Stasys dv. 09.VII.29
863. Paškevičiūtė Eugenija 11.VII.28
864. Patapavičiūtė Aldona art. 29.IV.7
865. Paukštė Emilijonas mok. 29.IV.7
866. Paukštytė Marė mok. 29.IV.7
867. Paulavičienė Steponė 19.XI.3
868. Paulavičius Aleksandras jur. 17.VI.19
869. Paurys Antanas kun. 12.VI.27
870. Pautienis Kazys d-ras 10.VII.29
871. Pautienius Simanas kun. 14.VI.27
872. Pavalkis Antanas vald. 07.IV.7
873. Pavalkis Bronislovas d-ras 10.VII.29
874. Pečiulionis Matas st. 10.VII.29
875. Penčyla Juozas vald. 10.VII.29
876. Penčyla Vincas pr. 07.IV.7
877. Penkaitis Pranas st. 07.VIII.19
878. Perednaitė Ona st. 29.IV.7
879. Pesys Jurgis sp. 07.IV.7

880. Petersonas Karolis lit. 07.VIII.19
881. Petkaitė A. 07.IV.7
882. Petkelis Antanas mok. 29.IV.7
883. Petkevičaitė Gabrielė lit. 07.IV.7
884. Petkevičius Tadas st. 12.VI.27
885. Petkus Nikodemas kun. 10.VII.29
886. Petrauskas Antanas kun. 07.IV.7
887. Petrauskas Juozas 10.VII.29
888. Petrauskas Mykolas art. 12.VI.27
889. Petravičiūtė Liudgarda aukl. 29.IV.7
890. Petravičiūtė Veronika aukl. 29.IV.7
891. Pentronienė-Čiunkytė S. mok. 10.VII.29
892. Petronis Antanas mok. 10.VII.29
893. Petronis Petras 11.VII.28
894. Petronis Vincas prov. 29.IV.7
895. Petrulis Alfonsas kun. 08.VII.19
896. Petrulis Juozas ūk. 10.VII.29
897. Petrulis Pranas d-ras 13.VI.25
898. Petrulis Vytautas st. 10.VII.29
899. Petruškevičienė Teresa 13.VI.25
900. Petruškevičius Kazys 18.X.4
901. Pietaris Kazys d-ras 12.VI.27
902. Pipinus Zigmantas kun. 11.VII.28
903. Piščikas Jonas st. 13.VI.25
904. Plaušinaitis Vincas mok. 13.VI.25
905. Pleirys Juozas 13.VI.25
906. Plungis Juozapas kun. 11.VII.29
907. Poderis G. 10.VII.29
908. Podernis Juozas mok. 11.VII.28
909. Polovinskis Leonardas 10.VII.29
910. Polujanskas Juozas d-ras 14.VI.27
911. Porzezinskis Viktoras prof. 09.VII.24
912. Povilaika Antanas 14.VI.27
913. Povilanis Stasys bibl. 18.X.4
914. Povilianis Antanas kun. 09.VII.24
915. Povylius Antanas vald. 07.VIII.19
916. Požėla Antanas prov. 21.XI25
917. Požėlienė Valerija 21.XI.25
918. Požėla Vladislovas st. 13.VI.25

919. Pranaitis 11.VII.28
920. Pranaitytė Julija lit. 11.VII.28
921. Pranckevičius Juozas 18.X.4
922. Prancūzevičiūte Marė art. 29.IV.7
923. Prapuolenis Bronislovas inž. 09.VII.24
924. Prapuolenis Kazimieras kun. 08.VII.19
925. Prapuolenis Klemensas 13.VI.25
926. Prapuolenytė Sofija d-rė 13.VI.25
927. Prialgauskas Mykolas kun. 12.VI.27
928. Pridotkas Andrius 07.VIII.19
929. Prochaska Antanas arch. d. 09.VII.24
930. Prūsas Adomas vald. 13.VI.25
931. Prūsas Antanas 12.VI.27
932. Puida Kazys g. mok. 12.VL27
933. Puidienė Ona lit. 12.VI.27
934. Pukelevičius Juozas 18.X.4
935. Pukinevskis Matas prov. 07.VIII.19
936. Puodžiūnas J. 07.VIII.19
937. Puodžiūnas Jonas kun. 11.VIL28
938. Puodžiūnas Jonas 17.VI.19
939. Purėnas Petras st. 12.VI.27
940. Purickis Aleksandras vald. 09.VII.24
941. Putramentas Vincas 07.IV.7
942. Putrimaitė Ona 12.VI.27
943. Putrimas Aleksandras 10.VII.29
944. Putvinskienė Emilija 14.VI.27
945. Pūkas Vladislovas st. 30.XI.2
946. Račkauskas V. 14.VI.27
947. Račkus Aleksandras d-ras 25.III.15
948. Radzevičiūtė Zuzana 07.VIII.19
949. Radzvickas Petras d-ras 11.VI.28
950. Radžiukynas Juozas g. mok. 09.VII.24
951. Radžiukynas Laurynas 14.VI.27
952. *Radžiukynas Leona 15.VI.26
953. Radžiūnas J. kun. 12.VI.28
954. Raitelaitis J. kun. 14.VI.27
955. Rakštienė Ona mok. 19.XI.3
956. Ralys Jeronimas d-ras 07.VIII.19
957. Ralys Kazys 13.VI.25

958. Rasikas Antanas 15.VI.26
959. Rastenytė Anelė bibl. 29.IV.7
960. Raštutis Nikodemas kun. 15.VI.26
961. Raštutis Pranas kun. 09.VII.24
962. Rauba Stasys vald. 07.IV.7
963. Rauba Vladislovas 18.X.4
964. Raupys Jonas vald. 10.VII.29
965. Reinys Mečislovas d-ras kun. 15.VI.26
966. Rekašius Vladislovas 11.VII.28
967. Remeika Fabijonas 14.VI.27
968. Rėklaitis Martynas vald. 11.VII.28
969. Rimka Albinas 10.VII.29
970. Rimkevičius Kazimieras kun. 10.VII.29
971. Rimša Petras dail. 10.VII.29
972. Rimšaitė Elzbieta mok. 29.IV.7
973. Rinkevičius Jonas sp. 13.VI.25
974. Rymas Aleksandras d-ras 07.VIII.19
975. *Rodzevičius Emilija 10.VII.29
976. Rogažinskas Antanas kun. 12.VI.27
977. Rondomanskaitė Janina 11.VII.28
978. Rondomanskis Andrius 12.VI.27
979. Römeris Mykolas jur. 08.VIII.19
980. Rubikas Vincas kun. 09.VII.24
981. Rucevičius Antanas lit. 07.VIII.19
982. Rudvalis Matas jur. 08.VIII.19
983. Rudzis Mykolas kun. 18.X.4
984. Ruginis Klemensas 16.VI.15
985. Ruokis Viktoras st. 11.VII.28
986. Ruseckas Petras lit. 18.X.4
987. Rutkauskas Antanas d-ras 10.VII.29
987. Rutkauskas V. 11.VII.28
989. Rugys Juozas d-ras 07.IV.7
990. Rūškytė Magdė 16.VI.15
991. Sabaliauskas A. kun. 11.VII.28
992. Sabas Bronislovas bibl. 30.XI.2
993. Sabas J. 18.X.4
994. Sabas Jonas mok. 07.VIII.19
995. Sabas Juozas mok. 11.VII.28
996. Sadauskas Juozas kun. 11.VII.28

997. Sadlauskis Antanas 18.X.4
998. Sakalauskas Feliksas mok. 11.VII.28
999. *Sakalauskas Justina 14.VI.27
1000. Sakalauskas Ksaveras mok. 07.VIII.19
1001. Sakavičius Vladimiras g. mok. 19.XI.3
1002. *Sangaila Ona 14.VI.27
1003. *Sankauskas Genovaitė 12.VI.27
1004. *Sapkauskas O. 14.VI.27
1005. Saurusaitis Adomas vald. 15.VI.26
1006. Sebastonis Anastazijus kun. 09.VII.24
1007. Sekevičius Jonas 09.VII.24
1008. Senkus Jonas kun. 10.VII.29
1009. Serafinas Pranas kun. 14.VI.27
1010. Siderevičius Juozas mok. 13.VI.25
1011. Sidzikauskas Vaclavas mok. 15.VI.26
1012. Sidzikauskienė Regina vald. 18.X.4
1013. Siemaška Jonas 15.VI.26
1014. Simano Daukanto Dramos Draugija Brooklyn Mass. 14.VI.27
1015. Simonavičius Antanas kun.18.X.4
1016. Skabeika Klemensas st. 14.VI.27
1017. Skarulaitė Sofija aukl. 20.XII.29
1018. Sketeris Adomas d-ras 09.VII.24
1019. Skinkys Juozas kun. 07.VIII.19
1020. Skipitienė-Bogušytė Stasislova 12.VI.27
1021. Skipitis J. 10.VII.29
1022. Skipitis Rapolas 10.VII.29
1023. Skirgaila Bronislovas 18.X.4
1024. Skirmuntaitė Konstancija lit. 08.VIII.19
1025. Škirpa Kazys kar. 18.X.4
1026. Skompskis G. dv. 11.VII.28
1027. Skorulskienė Ona 12.VI.27
1028. Skorupskis Mykolas kun. 09.VII.24
1029. Skripka Aleksandras kun. 13.VI.25
1030. Skripkus Aleksandras kun. 14.VI.27
1031. Skripkus Juozas inž. 09.VII.24
1032. Skripkus Kazimieras kun. 14.VI.27
1033. Skritulskis Jonas 14.VI.27
1034. Skruockis Mečislovas mok. 29.IV.7
1035. Skruodys Jonas kun. 20.XII.29

1036. Skučas Kazys mok. 15.VI.26
1037. Skudavičius prov. 07.VIII.19
1028. Slančiauskas Motiejus ūk. 07. VIII. 19
1039. Slapšinskas Antanas kun. 08.VIII.19
1040. Sleževičius Mykolas jur. 09.VII.24
1041. Sleževičius Kazys st. 12.VI.27
1042. Sližys Boleslovas inž. 13.VI.25
1043. Sližys Jokūbas st. 13.VI.25
1044. Sližys Pranas d-ras 14.VI.27
1045. Smalinskis Stan. kun. 17.VI.19
1046. Smelsteris Vincas kun. 08.VIII.19
1047. Smelsteris Vincas tech. 08.VIII. 9
1048. Smetona Antanas jur. 07.IV.7
1049. Smetonaitė Julija mok. 12.VI.27
1050. Smilga Antanas pr. 09.VII.24
1051. Smilgevičius Jonas vald. 07.IV.7
1052. Smilingis Pranas 12.VI.27
1053. Smolinskis Boleslovas prov. 27.IV.21
1054. Smolskis B. fot. 29.IV.7
1055. Sokolnickienė Steponė dv. 11.VII.28
1056. Sokolovas Mikalojus prof. 12.VI.27
1057. Spudas Aleksandras 18.X.4
1058. Spudulis Jonas d-ras 12.VI.27
1059. Sragys F. kun. 12.VI.27
1060. Sragys Marcelinas dv. 12.VI.27
1061. Srba Adalbertas kun. 10.VII.29
1062. Sruoga Adolfas inž. 18.X.4
1063. Stadzevičius Boleslovas pr. 20.XII.29
1064. Stacevičius Kastantinas mok. 30.XI.2
1065. Stačiokas J. kun. 11.VII.28
1066. Stačionis G. 10.VII.29
1067. Stačionis Jurgis 10.VII.29
1068. Stalioraitis Juozas vald. 08.VIII.19
1069. Stalmokas Pranas 12.VI.27
1070. Stančius Povilas kun. 12.VI.27
1071. Stangys P. 12.VI.27
1072. Stanionytė Antanina 18.X.4
1073. Staniškis Vincas g. mok. 07.IV.7
1074. Stankaitė Barbora 10.VII.29

1075. Stankaitis Jonas 18.X.4
1076. Stankelaitė B. 10.VII.29
1077. Stankevičius Boleslovas vald. 13.VI.25
1078. Stankevičius Juozas d-ras kun. 07.IV.7
1079. Stankevičius Motiejus agr. 20.XII.29
1080. Stankevičius Vincas 18.X.4
1081. Stankevičius Vladislovas 13.VI.25
1082. Stankūnas Juozas jur. 10.VII.29
1083. Starevičius Petras prov. 11.VII.28
1084. Stasiulonis M. kun. 11.VII.28
1085. Staniūnas Juozas kun. 12.VI.27
1086. Staškevičius Jonas lit. 29.IV.7
1087. Stašienė Zuzana mok. 19.XI.3
1088. Stasys Juozas kun. 11.VII.28
1089. Stasys Kastantinas prov. 18.X.4
1090. Stasytė Konstancija st. 29.IV.7
1091. Statkauskas Petras vald. 11.VII.28
1092. Statkevičius Antanas 14.VI.27
1093. Statkevičius Ignas mok. 14.VI.27
1094. Staugaitis Antanas 07.IV.7
1095. Staugaitis Jonas d-ras 07.IV.7
1096. Staugaitis Justinas kun. 11.VII.28
1097. Stauskaitė Barbora pr. 12.VI.27
1098. Stauskas Juozas dv. 12.VI.27
1099. Steberiokas Kazimieras kun. 07.VIII.19
1100. Steigvila Mykolas pr. 29.IV.7
1001. Stelmokas Jonas 18.X.4
1102. Steponaitis Jonas 18.X.4
1103. Steponaitis Vytautas st. 12.VI.27
1104. Steponavičius Jonas d-ras kun. 13.VI.25
1105. Stonys J. kun. 11.VII.28
1106. Stonkus jonas d-ras 07.IV.7
1107. Strazdas Jonas pr. 16.VI.15
1108. Strazdas Kazys varg. 18.X.4
1109. Strazdienė-Grigaitytė 18.X.4
1110. Strimaitis Petras 14.VI.27
1111. Strumila Justinas dv. 09.VII.24
1112. Stulginskas Aleksandras agr. 16.VI.15
1113. Subačius Vaitiekus st. 29.IV.7

1114. Suduikis Bronislovas varg. 27.VI.21
1115. Sugintas Antanas st. 12.VI.27
1116. Sumenavičius Kazys 18.X.4
1117. Survila Izidorius prov. 10.VII.29
1118. *Sutkaitis Agota 14.VI.27
1119. Sutkaitis Jonas kun. 14.VI.27
1120. Sutkus Jonas kar. 18.X.4
1121. Svilas Povilas 12.VI.27
1122. Svirskis Julijus kun. 12.VI.27
1123. Svirskis Mykolas st. 11.VII.28
1124. Šachmatov Aleksiejus prof. 07.IV.7
1125. Šakenis Kastantinas inž. 11.VII.28
1126. Šalčius Matas mok. 10.VII.29
1227. Šalčius Petras st. 15.VI.26
1128. Šalčius Povilas 18.X.4
1129. Šalkauskas Kazys 14.VI.27
1130. Šalkauskas Stasys jur. 13.VI.25
1131. Šarka Jonas mok. 11.VII.28
1132. Šarka Vincas 18.X.4
1133. Šarkauskas Placidas kun. 10.VII.29
1134. Šaulys Jurgis st. 07.IV.7
1135. Šaulys Kazimieras kun. prof. 07.IV.7
1036. Šečkus Jonas 07.IV.7
1137. Šedvydis Pranas kun. 14.VI.27
1138. *Šeiko Jadvyga d-rė 12.VI.27
1139. Šepetienė Klara mok. 18.X.4
1140. Šepetys Jonas kun. 09.VII.24
1141. Šepetys Stasys inž. 19.XI.3
1142. Šernas Adomas lit. 14.VI.27
1143. Šernas Jokūbas 18.X.4
1144. Šernienė Kleofa 18.X.4
1145. Šičkaitė Petronėlė mok. 22.XII.27
1146. Šidlauskas Dominykas vald. 11.VII.28
1147. Šiekštelė Vladislovos mok. 27.IV.21
1148. Šikšnys Marcelinas g. mok. 07.IV.7
1149. Šilingas Stasys st. 07.V111.19
1150. Šilingienė-Bytautaitė Emilija 12.VI.27
1151. Šilinis A. kun. 11.VII.28
1152. Šilkaitis Vladislovas prov. 11.VII.28

1153. Šimanskaitė Marė mok. 29.IV.7
1154. Šimėnas Juozas 12.VI.25
1155. *Šimkus Sofija 15.VI.24
1156. Šivickas Pranas st. 09.VII.24
1157. Šlamas Stanislovas kun. 12.VI.27
1158. Šlapelis Ignas dail. 10.VII.29
1159. Šlapelis Jurgis st. 07.V111.19
1160. Šlapelienė Marė pr. 19.X.3
1161. Šlapelytė Gražutė st. 29.IV.7
1162. Šlapelytė Laimutė st. 25.111.15
1163. Šlekys Antanas mok. 14.VI.27
1164. Šlekys Vincas mok. 11.VII.28
1165. Šliogeris Antanas mok. 11.VII.28
1166. Šliogeris Jeronimas inž. 11.VII.28
1157. Šliupas Jonas d-ras 07.V111.19
1168. Šliupas Rokas d-ras 07.IV.7
1169. Šmidtas Povilas prof. 13.VI.25
1170. Šmulkštys Antanas kun. 18.X.4
1171. Šnapštys Juozas kun. 07.V111.19
1172. Šnapštys Kazys tech. 10.VII.29
1173. Šniukšta Petras jur. 13.VI.25
1174. Šopara Ignotas kun. 08.V111.19
1175. Špakauskas Kazys mok. 18.X.4
1176. Špuokas Stasys pr. 21.XI.25
1177. Šukevičius Edvardas 18.X.4
1178. Šulcas Edvardas inž. 14.VI.27
1179. Šulija Steponas st. 30.XI.2
1180. Šupšinskas Jonas kun. 14.VI.27
1181. Šurna Mykolas vald. 11.VII.28
1182. Šutinas Antanas arch. d. r. 07.V111.19
1183. Svaras M. kun. 11.VII.28
1184. Švelnys Vincas kun. 12.VI.27
1185. Švagždys Bronislovas 14.VI.27
1186. Švagždys jonas kun. 10.VII.29
1187. Švedas Jeronimas 18.X.4
1188. Šv. Juozapo Brolija Waterbury Conn. 14.VI.27
1189. Šv. Juozapo Draugija Amsterdam N.Y. 14.VI.27
1190. Šv. Juozapo Draugija Boston Mass. 14.VI.27
1191. Šv. Juozapo Draugija Cambridge Mass. 14.VI.27

1192. Šv. Jurgio Draugija Amsterdam N.Y. 14.VI.27
1193. Šv. Jurgio Draugija Philadelphia Pa. 14.VI.27
1194. Šv. Jurgio Draugija Waterbury Conn. 14.VI.27
1195. Šv. Jurgio Kareivio Draugija Worcester Mass. 14. VI.27
1196. Šv. Kazimiero Draugija Amsterdam N.Y. 14.VI.27
1197. Šv. Kazimiero Draugija Boston Mass. 14.VI.27
1198. Šv. Kazimiero Draugija Cambridge 14.VI.27
1199. Šv. Kazimiero Draugija Nashua N.Y. 14.VI.27
1200. Šv. Kazimiero Draugija Waterbury Conn. 14.VI.27
1201. Šv. Kazimiero Draugija Worcerster Mass. 14.VI.27
1202. Šv. Petro ir Povylo Draugija Boston Mass. 14.VI.27
1203. Šv. Petro ir Povylo Draugija Rochester 14.VI.27
1204. Šv. Stanislovo Draugija Waterbury Conn. 14.VI.27
1205. Švogeris A. 07.V111.19
1206. Švogžlys Silvestras mok. 27.IV.21
1207. Talat-Kelpša Stasys vald. 09.VII.24
1208. Talkačiauskas Vladislovas mok. 29.IV.7
1209. Talmontas Jurgis mok. 16.VI.15
1210. Tamulevičius Jonas 16.VI.15
1211. Tamulevičiūtė Paulina mok. 27.IV.21
1212. Tananevičius Mykolas 14.VI.27
1213. Tananevičius Stasys 14.VI.27
1214. Taškūnas Vincentas kun. 20.XII.29
1215. Tautkevičius Vladislovas kun. 12.VI.27
1216. *Teiko Jadvyga 12.VI.27
1217. Tercijonas V. 10.VII.29
1218. Tikuišis Petras d-ras 10.VII.29
1219. Tiškevičius Aleksandras grafas dv. 11.VII.28
1220. Toločka Vladislovas kun. 20.XII.29
1221. Tomkevičius Mykolas vald. 07.IV.7
1222. Tonkūnas Juozas 18.X.4
1223. Totoraitis Jonas d-ras kun. 07.V111.19
1224. Totoraitis Vincas agr. 19.XI.3
1225. Totorius Stanislovas 11.VII.28
1226. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie 08.V111.19
1227. Trečiokas Jurgis pr. 12.VI.27
1228. Trečiokas Vincas 10.VII.29
1229. Trzebinskienė Elena 13.VI.25
1230. Trzebinskienė Elena 29.IV.7

1231. Trzebinskis Jonas gam. 09.VII.24
1232. Tumas Jonas vald. 13.VI.25
1233. Tumas Juozas kun. 07.IV.7
1234. Tumėnas Antanas jur. 12.VI.27
1235. Tumėnas Justinas d-ras 18.X.4
1236. Tumėnienė Janyna 18.X.4
1237. Tumėnienė Vanda d-rė 19.XI.3
1238. Turauskas Pranas kun. 07.V111.19
1239. Tutinaitė Elzbieta 12.VI.27
1240. Tūbelis Juozas agr. 18.X.4
1241. Ubeika Kazys mok. 11.VII.28
1242. Ulickis Jonas kun. 10.VII.29
1243. Umbrasas Vincas st. 30.XI.2
1244. Untulienė R. 14.VI.27
1245. Untulis Bronislovas g. mok. 13.VI.25
1246. Untulis Matas g. mok. 18.X.4
1247. Uogintas Antanas kun. 07.IV.7
1248. Urbanavičius Valentinas tech. 07.IV.7
1249. Urbonas Boleslovas 12.VI.27
1250. Urėdaitis Kristinas pr. 12.VI.27
1251. Urlokis M. pr. 08.V111.19
1252. Urnickis Julijus 13.VI.25
1253. Užupis Juozas 18.X.4
1254. Vabalas Baltramiejus d-ras 11.VII.28
1255. Vadoklyte Marė 19.XI.3
1256. Vaiciekauskas Antanas prov. 09.VII.24
1257. Vaiciekauskas Adomas inž. 27.IV.21
1258. Vaiciuška Pranas d-ras 18.X.4
1259. Vaičaitis Juozas kun. 09.VII.24
1260. Vaičiūnas Petras lit. 18.X.4
1261. Vailokaitis Juozas kun. 09.VII.24
1262. Vailokaitis Povilas 12.VI.27
1263. Vailokaitis Pranas 4.VI.27
1264. Vaišnora Juozas 13.VI.25
1265. Vaišutis Nikodemas kun. 10.VII.29
1266. Vaitiekūnaitė Konstancija mok. 10.VII.29
1267. Vaitiekūnas Jonas kun. 12.VI.27
1268. Vaitiekūnas Petras kun. 08.V111.19
1269. Vaitkaitė Stanislova 18.X.4

1270. Vaitkevičius Anupras vald. 10.VII.29
1271. Vaitulionis Petras mok. 29.IV.7
1272. Vaivadaitė Elena 22.XII.27
1273. Vaivada Jonas 21.XI.25
1274. Vaivadas Jonas 14.VI.27
1275. Vaivadienė Steponė 25.111.25
1276. Valaišienė Aleksandra pr. 29.IV.7
1277. Valaitienė Antanina 18.X.4
1278. Valaitis Aleksandras vald. 18.X.4
1279. Valaitis Antanas mok. 12.VI.27
1280. Valaitis Jeronimas kun. 10.VII.29
1281. Valaitis Jonas kun. 11.VII.28
1282. Valaitis Jonas mok. 18.X.4
1283. Valaitis Zigmas st. 15.VI.26
1284. Valavičiūtė Elena mok. 19.XI.3
1285. Valavičiūtė Paulina art. 20.XII.29
1286. Valavičiūtė Petronėlė 13.XI.25
1287. Valeika Matas prov. 11.VII.28
1288. Valeikienė Malvina 19.XI.3
1289. Valiulis Antanas st. 30.XI.2
1290. Valiūnas J. 18.X.4
1291. Valterytė Emilija mok. 16.VI.15
1292. Valterytė Elena st. 29.IV.7
1293. Valterytė Jadvyga mok. 16.VI.15
1294. Vanagaitis Jurgis lit. 11.VII.28
1295. Variakojis Jonas 15.VI.26
1296. Variakojis Petras 18.X.4
1297. Varkala Juozas st. 11.VII.28
1298. Varna Jonas mok. 27.IV.21
1299. Varnagiris V. d-ras kun. 14.VI.27
1300. Varnas Adomas dail. 14.VI.27
1301. Vasiliauskas Bronislovas 12.VI.27
1302. Vasiliauskas Juozas 14.VI.27
1303. Vasiliauskas Kazys inž. 07.V111.19
1304. Vasiliauskas Kazys 14.VI.27
1305. Veitaitė Stanislova 19.XI.3
1306. Veitas Matas d-ras 07.V111.19
1307. Velbutas Kazys d-ras 14.VI.27
1308. Veleckas Kazys lit. 22.XII.27

1309. Venclauskienė Stanislova 10.VII.29
1310. Venclauskas Kazys 10.VII.29
1311. Venclovas Matas d-ras 12.VI.27
1312. Venclavavičienė Emilija dv. 11.VII.28
1313. Vengrienė Juozapa 27.IV.21
1314. Vengrys Jonas inž. 25.111.15
1315. Vengrytė Janina st. 27.IV.21
1316. VevesisV. kun. 09.VII.24
1317. Vėgėlė Boleslovas 07.V111.19
1318. Vėgėlė Boleslovas kun. 11 .VII.28
1319. Vidžiūnas Juozas mok. 29.IV.7
1320. Vienožinskaitė Liudvika 12.VI.27
1321. Vienožinskaitė Marė 12.VI.27
1322. Vienožinskas Apolinaras 12.VI 27
1323. Vienožinskas Justinas 18.X.4
1324. Vienožinskas Petras 12.VI.27
1325. Vilčinskaitė Veronika mok. 29.IV.7
1326. Vilčinskas Algirdas lit. 07.V111.19
1327. Vileišienė Ona 11.VII.28
1328. Vileišienė Emilija 07.IV.7
1329. Vileišis Antanas d-ras 07.IV.7
1330. Vileišis Anupras vald. 18.X.4
1331. Vileišis Jonas jur. 07.IV.7
1332. Vileišis Petras inž. 07.IV.7
1333. Vilimavičienė Marė dv. 07.V111.19
1334. Vilimavičius Kastantinas vald. 07.IV.7
1335. Viliūnas Pranas kun. 07.V111.19
1336. Vilkaitis Jonas st. 12.VI.27
1337. Vilkaitis Vincas st. 13.VI.25
1338. Virbickas V. 18.X.4
1339. Virbickas Valerijonas 18.X.4
1340. Vireliūnas Antanas mok. 12.VI.27
1341. Virkešius A. 14.VI.27
1342. Virkietis Augustinas mok. 15.VI.26
1343. Viskantaitė Marė mok. 20.XII.29
1344. Viskantas Antanas kun. 07.IV.7
1345. Višinskaitė 10.VII.29
1346. Višinskienė Juozapa 11.VII.28
1347. Vitkauskaitė Marė lig. s. 29.IV.7

1348. Vitkauskas Vladislovas mok. 22.XII.27
1349. Vizboras Kazys jur. 18.X.4
1350. Vydūnas Vilius g. mok. 12.VI.27
1351. Vyšniauskas Daminykas mok. 20.XII.29
1302. *Vyšniauskas J. 10.VII.29
1353. Vyšniauskas Juozas kun. 08.V111, 19
1354. Vokietaitis Juozas g. mok. 09.VII.24
1355. Volbušas Kazys 13.VI.25
1356. Voldemaras Augustinas st. 07.IV.7
1307. Volterienė Aleksandra 07.V111.19
1308. Volteris Eduardas prof. 07.IV.7
1359. Vosylius Andrius pr. 12.VI.27
1360. Vosylius Antanas pr. 11.VII.28
1361. Vosylius Jonas mok. 11.VII.28
1362. Vosylius Motiejus ūk. 12.VI.27
1363. Vronas Steponas st. 29.IV.7
1364. Wróbùewski Tadas jur. 22.XII.27
1365. Zabarauskas Anupras ūk. 30.XI.2
1366. Zajančkauskas Vincas kun. d-ras 20.XII.29
1367. Zaviša Jonas sp. 13.VI.25
1368. Zikus Pranas 14.VI.27
1369. Zelbaitė Mikalina 12.VI.27
1370. Zemkevičius Romualdas st. 12.VI.27
1371. Zubrickas Justinas vald. 07.V111.19
1372. Zubrys Antanas mok. 07.V111.19
1373. Žebrauskaitė Ona mok. 19.XI.3
1374. Žebrys Kazimieras kun. 08.V111.19
1375. Žemaitis Liudvikas prov. 10.VII.29
1376. Žemaitis Zigmas st. 10.VII.29
1377. Žemaitis Motiejus mok. 07.V111.19
1378. Žemgulis Juozas st. 12.VI.27
1379. Žičkauskas Tomas 07.IV.7
1380. Židanavičius Juozas kun. 14.VI.27
1381. Žilėnas Vincas st. 30.XI.2
1382. Žilinskaitė Marė mok. 18.X.4
1383. Žilinskas Aleksandras dv. 10.VII.29
1384. Žilinskas Bronislovas 15.VI.26
1385. Žilinskas Jonas kun. 07.V111.19
1386. Žilinskas Jurgis d-ras 13.VI.25

1387. Žilinskas Kazys 11.VII.28
1388. Žilinskas Stasys 14.VI.27
1389. Žilinskas Tomas g. mok. 07.V111.19
1390. Žilinskas Tomas kun. 07.V111.19
1391. Žilinskienė Kazimiera dv. 11.VII.28
1392. Žilinskienė Ks. 18.X.4
1393. Žindžius Baltramiejus kun. 14.VI.27
1394. Žiogas Juozas kun. 07.IV.7
1395. Žiogelis Boleslovas 14.VI.27
1396. Žioglys Boleslovas 13.VI.25
1397. Žiugžda Juozas mok. 13.VI.25
1398. Žižytė Barbora pr. 16.VI.15
1399. Žygelis Boleslovas mok. 18.X.4
1400. Žymantaitė Ona 12.VI.27
1401. Žymantas 13.VI.25
1402. Žymantienė Julija lit. 12.VI.27
1403. Žmuidzinas Stasys 18.X.4
1404. Žmuidzinavičienė Marė d-rė 10.VII.29
1405. Žmuidzinavičius Antanas dail. 07.IV.7
1406. Žmuidzinienė M. 18.X.4
1407. Žukauskaitė Marė aukl. 16.VI.25
1408. Žukauskas Antanas prov. 11.VII.28
1409. Žukauskas Pranas sp. 26.IV.6'
1410. Žulys Kazys dv. 12.VI.27
1411. Žvagždys Juozas kun. 10.VII.29
1412. Žviranis Matas 15.VI.26

Netaisytas sąrašas pateiktas pagal: Lietuvių mokslo draugijos nariai // Lietuvių tauta, 1932, kn. 4, sąs. 3, p. 380–397.

Lietuvių kalbos draugijos nariai

1. Alminauskis Kazimieras (Kaunas)
2. Ambrazevičius Juozas (Kaunas)
3. Ašmantas Andrius (Kaunas)
4. Avižonis Petras (Kaunas)
5. Balčikonis Juozas (Kaunas).
6. Būtėnas Julius (Kaunas)
7. Dambrauskas Leonardas (Kaunas)
8. Čiurlionienė Sofija (Kaunas)
9. Giegraitis Antanas (Jurbarkas)
10. Grigas Napalys (Ražiškiai)
11. Jakštas Petras (Tauragė)
12. Jokantas Kazimieras (Kaunas)
13. Jonikaitis Antanas (Kaunas)
14. Jonikas Petras (Kaunas)
15. Kalnius Alfonsas (Kaunas)
16. Kalnėnas Jonas (Kaunas)
17. Kruopas Jonas (Klaipėda)
18. Kuodys Leonas (Kaunas)
19. Kuzmickis Zigmantas (Klaipėda)
20. Labokas Juozas (Alytus)
21. Lazauskas Juozas (Kaunas)
22. Laurinaitis Jonas (Kaunas)
23. Masiliūnas Kazimieras (Kaunas)
24. Masiulis Boleslovas (Kaunas)
25. Mašiotas Pranas (Kaunas)
26. Meškauskas Pranas (Kaunas)
27. Mikalauskaitė Elžbieta (Berlynas)
28. Murka Jonas (Šiauliai)
29. Nezabitauskas Adolfas (Kaunas)
30. Puzinas Jonas (Kaunas)
31. Salys Antanas (Kaunas)
32. Senkus Juozas (Kaunas)
33. Skardžius Pranas (Kaunas)
34. Skardžiuvienė Marija (Kaunas)
35. Stonys Martynas (Kupiškis)
36. Šalkauskis Stasys (Kaunas)
37. Vaičiulaitis Antanas (Kaunas)
38. Žiugžda Juozas (Kaunas)
39. Zenkevičiūtė Ona (Alytus)
40. Lengvinas Aleksandras (Kaunas)
41. Šlapelytė Gražutė

Pateikta pagal: Lietuvių kalbos draugijos narių sąrašas, 1939 // Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštynas, f. 52 – 363, l. 1.

XXVII Knygos mėgėjų draugijos nariai

1. Balčiūnas Juozas (Kaunas)
2. Biržiška Mykolas (Kaunas)
3. Biržiška Vaclovas (Kaunas)
4. Cimkauskas Viktoras (Kaunas)
5. Daumantas Vladas (Kaunas)
6. Galaunė Paulius (Kaunas)
7. Jakštas Petras (Kaunas)
8. Paknys Juozas (Kaunas)
9. Puida Aleksandras (Kaunas)
10. Rucevičius Antanas (Kaunas)
11. Šleževičius Mykolas (Kaunas)
12. Staneika Adalbertas (Kaunas)
13. Steponaitis Vytautas (Kaunas)
14. Urbšienė Marija (Paryžius)
15. Tumas Juozas (Kaunas)
16. Savickis Jurgis (Stokholmas)
17. Strazdas Jonas (Kaunas)

Pateikta pagal: XXVII Knygos mėgėjų draugijos narių sąrašas, 1931 // Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyrius, f. 59 – 1 – 97, l. 1.

Lietuvos Istorijos Draugijos Įstatai

§ 1. Draugijos vardas yra: Lietuvos Istorijos Draugija.

§ 2. Draugijos tikslas yra tyrinėti ir plėsti istorijos mokslai Lietuvoje, ypač atsižvelgiant į lietuvių tautos istoriją.

§ 3. Draugijos darbo plotas yra visa Lietuva. Jos būstinė yra Lietuvos sostinėje.

§ 4. Savo tikslui pasiekti draugija:

a) daro susivažiavimus, kongresus, pasikalbėjimus, paskaitas ir t. t.;

b) leidžia žurnalus, knygas ir kitokius rašinius ir spaudinius;

c) palaiko ryšius su kitomis organizacijomis, siekiančiomis nurodyto § 2 tikslo, tiek Lietuvoje tiek užsieniuose.

§ 5. Draugija gali turėti kilnojamojo ir nekilnojamojo turto, ieškoti ir atsakyti teisme.

§ 6. Draugija susideda iš garbės narių, tikrųjų narių ir narių rėmėjų.

§ 7. Tikraisiais Draugijos nariais gali būti asmens, kurie tyrinėja istorija.

§ 8. Garbės nariais gali būti asmens, daug pasidarbavę istorijos ir ypač Lietuvos istorijos srityje arba paaukoję žymių lėšų Draugijos užsibrėžtiems tikslams siekti.

§ 9. Nariais rėmėjais gali būti asmens, pritaria Draugijos tikslams ir sutinką kasmet mokėti Draugijos nustatytus įnašus.

§ 10. Draugijos tikruosius narius ir narius rėmėjus priima Draugijos valdyba, jiems pareiškus raštu apie savo norą įstoti i Draugiją.

§ 11. Garbės narius priima Draugijos visuotinis susirinkimas, valdybai pasiūlius, dviejų trečdalių tikrųjų draugijos narių, visuotinin susirinkiman atvykusių, dauguma.

§ 12. Del nepriėmimo Draugijon galima skųstis visuotiniam Draugijos susirinkimui.

§ 13. Draugijos tikruosius narius ir narius rėmėjus pašalinti iš Draugijos gali visuotinis Draugijos susirinkimas, valdybai pasiūlius, dviejų trečdalių tikrųjų draugijos narių, visuotinin susirinkiman atvykusių, dauguma.

§ 14. Kiekvienas Draugijos narys gali bet kuriuo laiku iš Draugijos išeiti, pranešęs apie tai Draugijos valdybai raštu, bet įmokėtų įnašų iš Draugijos negauna.

§ 15. Draugijos tikrieji nariai ir nariai rėmėjai moka po 25 litus nario mokesnio metams.

§ 16. Draugijos garbės nariai ir įmokėję nario mokesnį tikrieji nariai ir nariai rėmėjai nemokamai gauna eilinius Draugijos leidinius ir nemokamai dalyvauja Draugijos rengiamose paskaitose ir, be to, gauna savo kaina kitus Draugijos leidinius.

§ 17. Draugijos valdyba susideda iš penkių narių, visuotinio narių susirinkimo renkamu vieniems metams. Ji susideda iš pirmininko, jo pavaduotojo, sekretoriaus, kasininko ir knygininko.

Ligi pirmojo visuotinio Draugijos narių susirinkimo Draugijos valdybos pareigas eina jos steigėjai.

§ 18. Vienam kuriam valdybos nariui pasitraukus, valdyba turi teisės kooptuoti jo vieton kita Draugijos narį.

§ 19. Draugijos valdyba:

a) vykdo visus Draugijos užsibrėžtus tikslus,

b) priima Draugijos narius,

c) šaukia visuotinius Draugijos susirinkimus, metinius ir nepaprastus.

d) duoda susirinkimui savo metu darbų apyskaitą,

e) sudaro reikalingas Draugijos darbams sąmatas,

f) valdo Draugijos turtą.

§ 20. Savo nutarimus valdyba daro balsų dauguma.

§ 21. Metiniai visuotiniai Draugijos susirinkimai šaukiami kasmet Draugijos darbo metų pradžioje.

Pirmasis visuotinis Draugijos susirinkimas turi būti sušauktas ne vėliau kaip per pusmetį įregistravus Draugijos įstatus.

§ 22. Apie visuotinio Draugijos susirinkimo vietą ir laiką visiems Draugijos nariams valdyba praneša spaudoj pirm dviejų savaičių.

§ 23. Visuotiniame Draugijos susirinkime dalyvauti gali visi Draugijos garbės nariai, tikrieji nariai ir nariai rėmėjai.

§ 24. Sprendžiamąjį balsą turi garbės nariai ir tikrieji nariai, įsimokėję nario mokesnį ištisai ligi einamųjų metų, o visi kiti nariai teturi patariamąjį balsą.

§ 25. Visuotinis susirinkimas yra teisėtas, jei jame dalyvauja ne mažiau kaip pusė turinčių balsą tikrųjų ir garbės narių, gyvenančių Draugijos būstinėje.

§ 26. Nesusirinkus pakankamam narių skaičiui, ne vėliau kaip per dvi savaiti šaukiamas kitas visuotinis Draugijos susirinkimas, kuris yra teisėtas susirinkus bet kuriam narių skaičiui.

§ 27. Visuotinį susirinkimą veda jo išrinktas prezidiumas.

§ 28. Visuotinis susirinkimas:

a) peržiūri ir tvirtina valdybos apyskaitą ir sąmatas;

b) renka Draugijos valdybą ir revizijos komisiją;

c) sprendžia skundus dėl Draugijos narių priėmimo arba nepriėmimo;

d) pašalina Draugijos narius;

e) renka Draugijos garbės narius;

f) sprendžia klausimus apie Draugijos nekilnojamojo turto įgijimą, perleidimą ir suvažymus;

g) esant reikalui, keičia Draugijos įstatus, ir

h) likviduoja Draugiją.

§ 29. Draugijai atstovauja valdybos pirmininkas arba jo pavaduotojas ir sekretorius.

§ 30. Draugijos lėšas sudaro:

a) Draugijos narių mokesniai,

b) pašalpos, aukos, pelnas iš Draugijos ruošiamų paskaitų, leidinių, palikimai, įvairūs užrašymai ir t. t.

§ 31. Draugijos darbo metai yra akademiniai mokslo metai.

§ 32. Draugijos įstatai gali būti pakeisti visuotinio Draugijos susirinkimo nutarimu, 2/3 atvykusių susirinkiman narių dauguma.

§ 33. Draugija gali būti likviduota visuotinio Draugijos susirinkimo nutarimu, 2/3 atvykusių susirinkiman narių dauguma, jei susirinkiman yra atvykę ne mažiau kaip du trečdaliu gyvenančių vietoje Draugijos narių.

§ 34. Draugiją likvidavus, visas jos turtas pereina Lietuvos Universiteto humanitarinių mokslų fakultetui.

§ 35. Draugija turi antspaudą su užrašu: „Lietuvos istorijos draugija".

Steigėjai:
Prof. Augustinas Janulaitis.
Pulk. – leit. P. Tarasenka.
K. Jablonskis.
Prof. Vaclovas Biržiška.
Ig. Jonynas.

Įregistruota Kauno miesto ir apskrities Viršininko raštinėje 1929.V.6. Draugijų registre Nr. 1272.

Pateikta pagal: Lietuvos istorijos draugijos įstatai // Praeitis, t. 1, K., 1930, p. 396 – 397.

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1. Lietuvių mokslo draugijos vicepirmininkas ir kitų visuomeninių mokslo institucijų kūrimo dalyvis Mykolas Biržiška (*nuotr. Židinys, 1940, nr. 2, p. 160*)
2. Vienas iš Jono Jablonskio fondo ir kitų visuomeninių organizacijų steigėjų Jonas Jurgis Bulota (*V. Zatorskio nuotr., Kaunas. LLTIBR, ap. 48, inv., nr. 440*)
3. Lietuvių katalikų mokslo akademijos iniciatorius, jos akademikas ir pirmininkas Stasys Šalkauskis (*nuotr. Židinys, 1939, nr. 8–9, p. 161*)
4. Lietuvių kalbos draugijos valdybos pirmininkas Pranas Skardžius (*nuotraukos autorius nežinomas, LLTIBR, ap. 664, inv., nr. 20002*)
5. Augustino Janulaičio namas Kaune Kęstučio gatvėje – įregistruota Lietuvos istorijos draugijos būstinė (*R. Juzefovičiaus nuotr.*)
6. XXVII knygos mėgėjų draugijos steigėjas ir valdybos narys Juozas Tumas Vaižgantas (*nuotr. Kardas, 1933, nr. 1*)
7. Karo mokslų draugijos valdyba 1929 m. (*nuotr. Kardas, 1933, nr. 9, p. 193*)
8. Mažosios Lietuvos lietuvių karių draugijos nariai 1925 m. (*nuotr. Kardas, 1925, nr. 13, p. 13*)
9. Pirmojo „Kardo" leidinio pristatomojo straipsnio fragmentas
10. LKMA publikuotų įstatų titulinis lapas
11. Lietuvos istorijos draugijos tęstinio leidinio „Praeitis" viršelis
12. Kalbininkų periodinio leidinio „Kalba" viršelis
13. Jonas Basanavičius tarp Lietuvių mokslo draugijos rinkinių (*Lietuvių tauta, 1928, kn. 4, sąs. 2*)
14. LDM vadovybė 1930–1934 m. Iš kairės: P. Karazija, M. Šikšnys, D. Alseika; stovi: A. Juškevičius, St. Matjošaitis, B. Untulis, J. Šlapelis (*nuotr. „ARS", LLTIBR, ap. 431, inv., nr. 14071*)
15. Vienos iš LDM publikuotų paskaitų fragmentas (*Lietuvių tauta, 1936, kn. 5*)
16. LMD valdyba 1936 m. Iš kairės: K. Čibiras, B. Untulis, A. Juknevičius, A. Viskantas, P. Karazija, K. Stašys, M. Šikšnys (*nuotr. Lietuvių tauta, 1936, kn. 5*)
17. LMD 25 metų sukakčiai skirto „Lietuvių tautos" leidinio viršelis
18. Jubiliejinio apžvalginio straipsnio fragmentas (*Lietuvių tauta, 1932, kn. 4, sąs. 3*)
19. Paskutiniojo LDM tęstinio leidinio pratarmė (*Lietuvių tauta, 1936, kn. 5*)
20. Karaimų istorijos ir literatūros bičiulių draugijos 1932 m. Vilniuje publikuotų įstatų viršelis
21. Pirmojo Vilniuje publikuoto totorių mokslinio tęstinio leidinio viršelis
22. Pirmojo Vilniuje publikuoto totorių mokslinio tęstinio leidinio titulinis puslapis
23. LMD Kauno skyriaus steigiamojo susirinkimo posėdžio dienotvarkės projekto faksmilė (*LMAB RS, f. 667–2792, l. 2*)
24. Jono Jablonskio fondo vadovų rašto V. Biržiškai faksmilė (*LMAB RS, f. 663–647, l.1*)

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Akelaitis Mikalojus 24
Alminauskas Kazimieras 53, 62
Alseika Danielius 8, 137
Ambrazevičius Juozas 33, 55, 61, 115
Anderson Valter 133
Arumaa Peeter 163
Augustaitis Pranas 65
Avižonis Konstantinas 64, 142, 91
Avižonis Petras 87

Bagdonas Leopoldas 100
Bagdonavičius Vacys 162
Bakonis Evaldas 12, 111, 113
Balčikonis Juozas 33, 53, 66, 86, 105, 108, 142
Balčiūnas Juozas 97
Balys Jonas 33
Basanavičius Jonas 8, 9, 26, 27, 56, 133, 134, 135, 137, 141, 142, 144, 162, 194
Bazzenberger Adalbert 26
Biržiška Mykolas 31, 33, 52, 71, 72, 144, 161, 167, 177, 187, 190, 191
Biržiška Vaclovas 8, 38, 53, 54, 65, 71, 91, 95, 96, 99, 100, 101, 116, 117, 120, 141, 167, 177, 188, 190
Bloznelis Mindaugas 117
Bohdziewicz Piotr 171
Brazaitis Juozas 13
Brenderis Francas 61, 69
Brensztejn Michał 10, 11, 72, 169, 171
Būga Kazimieras 86, 88
Bugailiškis Peliksas 113, 128
Bulaka Mečislovas 118
Bulota Jonas 53, 63
Chodnicki Kazimierz 170
Cimkauskas Viktoras 64, 117, 118

Čepinskis Vincas 16, 47, 48, 65, 93, 126, 127, 128
Čerikoveris Elijohu 176
Česnys Blažiejus 116
Čibiras Kristupas 138
Čiurlionienė Sofija 67

Dambrauskas-Jakštas 48, 49, 71, 86, 87, 94, 116
Daugirdaitė–Sruogienė 64
Dedėnas Valentinas 186
Dobužinskis Mstislavas 113
Dorič Aleksandr 26
Dovydaitis Pranas 15, 48, 49, 55
Drėma Vladas 132
Dubnovas Šimonas 176
Dundulis Bronius 57
Durys Mykolas 48, 65

Einšteinas Albertas 176
Elisonas Jurgis 33
Endzelynas Janis 27, 163
Eretas Juozas 14, 15, 33, 34, 48, 93, 94, 114, 115, 192
Fortunov Filip 26
Fraenkel Ernest 164
Froidas Zigmuntas 176

Gaigalaitė Aldona 16
Galaunė Paulius 15, 52, 54, 64, 71, 98, 99, 117, 118, 119
Gidžiūnas Viktoras 192
Girnius Juozas 57, 115

Hoppen Jerzy 171

Yčas Jonas 52
Yla Stasys 13, 55

Ivanauskas Tadas 30, 45
Ivinskis Zenonas 33, 56, 57, 91, 94, 95, 112, 116, 191, 192
Jablonskis Konstantinas 53, 66, 96, 114
Jakštas Petras 99, 100, 119
Jankus Martynas 26
Janulaitis Augustinas 47, 51, 52, 53, 60, 61, 91, 92, 95, 96, 111, 120, 123, 125, 129, 141, 167, 186
Jasėnas Kazimieras 115
Jodelė Pranas 50
Jonikas Petras 89, 191
Jonynas Ignas 33, 53, 91, 142, 188
Jonynas Vytautas Kazimieras 98
Jurginis Juozas 9, 133
Jurgutis Vladas 188
Juškevičius Adomas 137, 140

Kairiūkštis Jonas 48, 65, 128
Kalmanovičius Zeligas 176
Karazija Povilas 177
Kaunas Domas 26, 99
Keliuotis Juozas 55, 57
Klimas Petras 70, 100
Klimavičiūtė Jolita 9
Kobeckaitė Halina 178
Kolupaila Steponas 190
Korsakas Kostas 117
Kovalski Tadeusz 178
Krėvė-Mickevičius 31, 52, 71, 110, 116, 142, 143, 172, 188, 190
Kryczyński Leon 179, 180
Kryczyński Stanisłav 179, 180
Krikštopaitis Juozas Algimantas 25, 190
Kruopas Jonas 67
Kuhn Thomas 20
Kuraitis Pranas 55, 115
Kuzmickas Zigmantas 67

Lappo Ivanas 113
Lasinskas Povilas 35, 112
Lašas Vladas 116
Laurinaitis Jonas Martynas 53, 62, 86, 88, 104, 108
Liulevičius Vincentas 191
Łopaciński Euzebiusz 171
Łowmiański Henryk 170
Luckevičius Antonis 174
Luckevičius Ivanas 174

Maceika Juozas 137
Maceina Antanas 56
Mackonis Rapolas 137
Mačiulis Dangiras 31, 42
Makauskas Bronius 9
Maliukevičius Antanas 48
Mančinskas Česlovas 34
Mansika Vilja Johansensen 133
Martinkėnas Vincentas 132, 140
Masiulis Kęstutis 54
Mašiotas Pranas 47, 60
Matusas Jonas 91
Merkys Vytautas 92
Meškauskas Kostas 53
Mickevičienė Diana 135
Mienicki Ryczard 172
Mikaila Aleksandras 140
Mikalauskaitė Elžbieta 67
Mikšas Jurgis 26
Milius Vacys 9, 134

Nacevičius Vincas 60
Noreika Liudas 49
Noreikienė Sigita 71

Otrębski Jan 161, 170

Paknys Juozas 64
Pakštas Kazimieras 31
Palionis Jonas 88, 103
Pankauskas Jonas 57
Penkaitis Pranas 86
Penkauskas Pranas 94, 115
Petraitis Aleksandras 140
Petrauskienė Irena 10
Petravičius Viktoras 118
Priluckis Noachas 176
Prochaska Antoni 170
Pupkis Aldonas 12, 63, 103, 104, 107
Purėnas Antanas 48
Puzinas Jonas 86, 87, 141, 142, 191

Rabikauskas Paulius 192
Račkus Aleksandras 163
Razmukas Pranas 138
Reinys Mečislovas 49
Reizenas Zalmenas 176
Rolbiecki Waldemar 10
Römeris Mykolas 52, 66, 167, 188
Rudzinskaitė-Arcimavičienė 141
Rudzinskas Dionizas 29
Ruzgas Vincas 54, 100
Ružancovas Aleksandras 54, 61, 65, 97, 100, 101, 122

Salys Antanas 33, 53, 57, 61, 62, 106, 115, 131
Savickis Jurgis 100
Semkowicz Władysław 170
Sendzikas Kazys 101
Sennas Alfredas 38, 49
Skardžius Pranas 31, 33, 52, 62, 88, 89, 103, 105, 107, 167, 191
Skardžiuvienė Marija 67
Skvireckas Juozapas 49
Slavėnas Paulius 66
Smetona Antanas 66
Spukas Povilas 64, 186
Sruoga Balys 51, 71, 110, 142
Stakauskas Juozas 33
Stanaitis Pranas 53
Steponaitis Vytautas 64, 97, 117, 118, 119
Steponavičienė Daiva 121
Sužiedėlis Saulius 189

Šakenis Konstantinas 186
Šalkauskis Stasys 49, 55, 66, 87, 93, 94, 105, 115, 117
Šapoka Adolfas 33, 91, 94, 112, 143
Šapšalas Seraja 178, 179
Šikšnys Marcelinas 139, 162
Šiperis Icchakas 176
Šlapelytė Gražina 67

Talmantas Jurgis 62
Tamošaitis Izidorius 55
Tarasenka Petras 53, 97, 121, 122, 123, 125
Tyla Antanas 92, 114
Tonkūnas Juozas 29
Totoraitis Jonas 115, 116
Truska Liudas 42
Tumas Juozas 64
Turska Halina 161

Untulis Bronius 137
Urbšienė Marija 98, 117, 118, 186

Vabalas-Gudaitis 33, 47, 60, 129
Vainraichas Maksas 176
Vaišnora Juozas 192
Valaitis Antanas 8, 136, 163

Vasiliauskienė Aldona 12, 13, 15
Vasinauskas Petras 29
Vydūnas 27
Vileišis Vincas 186
Viskantas Antanas 137, 139, 140, 141, 161, 162, 166
Volteris Eduardas 33, 92
Vosylius Jonas 61
Zajączkowski Anaujasz 177, 178, 180
Zajączkowski Stanisław 170
Zenkevičiūtė Ona 67
Żytkowicz Leonid 10
Žadeikis Pranas 115
Žemaitis Zigmas 47, 60, 66
Žemaitytė Zita 15
Žukas Vladas 12, 98, 100, 118, 119
Žvironas Antanas 48

APIE AUTORIŲ

Romas Juzefovičius, istorijos daktaras, Kultūros filosofijos ir meno instituto Mokslo filosofijos ir istorijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas, Vilniaus pedagoginio universiteto istorijos fakulteto docentas. Tyrinėja XX amžiaus pirmosios pusės Lietuvos mokslo istoriją: Lietuvos mokslo institucionalizavimą, mokslininkų idėjas, Lietuvos mokslo bendruomenės švietėjiškos veiklos visuomenėje tendencijas. Su bendraautoriais parengė virš dešimties mokslinių ir mokslinių–informacinių leidinių, paskelbė mokslinių straipsnių ir pranešimų Lietuvos bei užsienio spaudoje, dalyvauja Lietuvos ir Baltijos šalių mokslo istorikų bendrijų veikloje.

Juzefovičius, Romas

Ju299 Lietuvos humanitarų mokslo organizacijos (1918–1940) / Romas Juzefovičius; Kultūros, filosofijos ir meno institutas. – Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007. – 272 p. : iliustr.
Santr. angl. – Bibliogr.: išnaš. – Asmenvardžių r-klė: p. 267–270.

ISBN 978-9986-638-92-6

Knygos autorius Romas Juzefovičius – Kultūros, folosofijos ir meno instituto vyresnysis mokslo darbuotojas, Vilniaus pedagoginio universiteto docentas.

Monografijoje, remiantis skelbtos, archyvinės ir rankraštinės medžiagos tyrimu, nagrinėjama mokslininkų bei mokslo mėgėjų veikla steigiant Lietuvos humanitarinio profilio visuomenines mokslo organizacijas 1918–1940 m., atskleidžiama tų organizacijų kūrimo savitumai ir reikšmingiausi laimėjimai, t. y. siekiama nustatyti mokslinės veiklos organizacinio modelio bendruosius ir specifinius ypatumus, svarbiausias mokslininkų raiškos organizacijose sritis, mokslinės ir švietėjiškos veiklos rezultatus. Darbe pateikti dar neskelbti duomenys apie literatūrologų, filosofų, karo istorikų ir kitų mažai tirtų visuomeninių mokslo institucijų bei jų padalinių steigimą, veiklos savitumus, mokslininkų ryšius.

UDK 061.2:009(474.5)(091)

Romas Juzefovičius

LIETUVOS HUMANITARŲ MOKSLO DRAUGIJOS

Redaktorė Gražina Mikailionienė

Viršelio dailininkas Adomas Matuliauskas

2007 11 10. Išleido Kultūros, filosofijos ir meno institutas,

Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

Spausdino Standartų spaustuvė, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius